

GRAD NOVI PAZAR

LOKALNI AKCIONI PLAN ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA OSOBA SA INVALIDITETOM 2026-2030. GODINE

Novi Pazar 2025. godine

UVODNA REČ GRADONAČELNIKA

Poštovane sugrađanke i sugrađani,

*Pred vama je **Lokalni akcioni plan za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Novom Pazaru za period 2025–2029. godine**, strateški dokument koji na jedinstven način objedinjuje našu odgovornost, posvećenost i spremnost da gradimo društvo jednakih mogućnosti za sve.*

Novi Pazar je u prethodnim godinama učinio važne korake ka poboljšanju kvaliteta života OSI. Pokrenuli smo usluge kao što su lični pratilac deteta i personalna asistencija, prilagodili javne prostore, omogućili lakši pristup obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti, i otvorili prostor za učešće OSI u radu lokalnih institucija. Ovaj Plan je nastavak i proširenje tih napora, ali i jasna politička poruka da inkluzija nije privilegija, već pravo.

U njegovoj izradi učestvovali su brojni akteri: institucije, udruženja, organizacije OSI, kao i sami građani koji svakodnevno pokazuju koliko zajedništvo može da promeni stvari nabolje. Plan sadrži osam posebnih ciljeva, sa merama i aktivnostima koje obuhvataju ključne oblasti: pristupačnost, obrazovanje, zapošljavanje, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, učešće u kulturi, sportu i donošenju odluka.

Zato vas ovim putem pozivam da svi, zaposleni u javnim službama, predstavnici organizacija civilnog društva, privatni sektor, roditelji, komšije i prijatelji postanemo deo promene. Realizacija ovog Plana zavisi od svakog pojedinca koji veruje da niko ne treba da bude isključen zbog prepreka koje društvo može i mora da ukloni.

Naš zajednički cilj je Novi Pazar u kome svako dete ide u školu bez prepreka, svaka osoba ima šansu za dostojanstven rad, i u kome se svi građani, bez obzira na svoje sposobnosti, osećaju prihvaćeno, poštovano i uključeno, bilo da posećuju biblioteku, odlaze kod lekara, učestvuju u sportskim i kulturnim dešavanjima ili aktivno učestvuju u javnom i političkom životu zajednice.

Zahvaljujem se svim učesnicima koji su svojim znanjem, iskustvom i iskrenom posvećenošću doprineli izradi ovog važnog dokumenta. Pozivam vas da ovaj plan razumete kao poziv da svako od nas da svoj doprinos i učini Novi Pazar boljim mestom za život.

*S poštovanjem,
Nihat Biševac
Gradonačelnik Novog Pazara*

1. UVOD

Razumevajući da bi lokalne politike u oblasti unapređenja položaja OSI trebale biti usklađene sa međunarodnom, a naročito nacionalno politikom, grad Novi Pazar pristupio je izradi ovog dokumenta javne politike koji svojim opštim i specifičnim ciljevima izlazi u susret prioritetima definisanim **Strategijom za unapređenje položaja OSI u Republici Srbiji za period 2025–2030. godine**, a koji su usmereni ka: jačanju socijalne inkluzije DSR i OSI na lokalnom nivou, razvoju usluga u zajednici i njihovo uključivanje u donošenje odluka.

Lokalni akcioni plan za unapređenje položaja OSI u Gradu Novom Pazaru za period 2026–2030. **ne donosi se prvi put u toj oblasti planiranja**, već **predstavlja nastavak prethodnog strateškog dokumenta**, tj. **Akcionog plana za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom za period 2017–2021. godine**. Akcioni plan se izrađuje **zbog isteka važenja prethodnog dokumenta** i potrebe da se unaprede i sistematizuju politike prema osobama sa invaliditetom na lokalnom nivou, u skladu sa savremenim pristupima i novim strateškim okvirima na republičkom nivou. **Razlozi za privremeno odsustvo novog planskog dokumenta** leže u objektivnim okolnostima – pre svega u negativnim efektima pandemije COVID-19, koja je usmerila kapacitete lokalne samouprave na vanredne prioritete, kao i u potrebi za **usklađivanjem lokalne politike sa novom nacionalnom Strategijom za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom za period 2025–2030**, usvojenom u januaru 2025. godine. Konačno, javna intervencija je opravdana i sa stanovišta socijalne pravde, smanjenja nejednakosti i poštovanja ljudskih prava. Osiguravanje punog učešća OSI u društvenom životu nije pitanje dobre volje, već obaveza zasnovana na domaćim zakonima, Konvenciji UN o pravima osoba sa invaliditetom i strateškim obavezama u okviru procesa pristupanja EU.

LAP za unapređenje položaja OSI 2017–2021 bio je usmeren na unapređenje kvaliteta života OSI kroz mere u četiri prioritetne oblasti: **zapošljavanje, socijalna zaštita, obrazovanje i zdravstvena zaštita**. Ovim akcionim planom su bili definisani sledeći specifični ciljevi: povećanje zaposlenosti OSI; unapređenje dostupnosti i kvaliteta usluga socijalne zaštite; povećanje pristupa obrazovnim, kulturnim i sportskim sadržajima; poboljšanje pristupa zdravstvenim uslugama. U skladu s tim, plan je predvideo konkretne **mere i aktivnosti**, poput razvoja programa stručne obuke, motivisanja poslodavaca, uvođenja i širenja usluga poput personalne asistencije, pomoći u kući i stanovanja uz podršku, kao i uklanjanja arhitektonskih barijera, edukacije školskog i zdravstvenog kadra i obezbeđenja specijalizacija za rad sa OSI. Iako je formalno važenje akcionog plana isteklo krajem 2021. godine, njegove aktivnosti su nastavile da se sprovode u praksi sve do izrade nove strategije.

Nova lokalna strategija se stoga donosi **kao logičan nastavak prethodnih napora**, sa ciljem jačanja međusektorske saradnje, održivosti usluga i systemske podrške OSI, u skladu sa principima inkluzije, jednakih prava i dostupnosti. Jedan od značajnih razloga za definisanje novog strateškog opredeljenja leži u informacijama i saznanjima koje dolaze sa terena, a koji ukazuju na kontinuirane izazove u oblasti pristupačnosti, obrazovanja, zapošljavanja, socijalne i zdravstvene zaštite. Uprkos ostvarenim pomacima, postoji potreba za unapređenjem kvaliteta i dostupnosti usluga, razvojem interresorne saradnje i jačanjem lokalnih kapaciteta za rad u ovoj oblasti. Bez adekvatnog strateškog okvira, rizikuje se fragmentarnosti intervencija i neujednačenost u pristupu.

Iz svih navedenih razloga, izrada lokalne strategije predstavlja nužan i legitiman oblik javne intervencije, usmeren ka stvaranju ravnopravnijeg, pristupačnijeg i inkluzivnijeg društva u Novom Pazaru.

Posebnu zahvalnost dugujemo predstavnicima javnog i civilnog sektora, a pre svega osobama sa invaliditetom koje su svojim predlozima, sugestijama i ličnim iskustvima dale neprocenjiv doprinos ovom dokumentu. Zahvaljujući njihovom angažovanju, predloženi ciljevi i mere

osvetljavaju ono što je njima zaista najvažnije, da postanu aktivni članovi zajednice koja ne samo da prepoznaje njihove potrebe, već i njihove mogućnosti kojima mogu doprineti razvoju zajednice u kojoj niko nije izostavljen.

1.1. Konsultativni proces u izradi dokumenta

Izrada LAPa za unapređenje položaja OSI u Gradu Novom Pazaru za period 2026–2030. godine sprovodi se uz aktivno učešće širokog kruga institucija i zainteresovanih strana, sa ciljem da se obezbedi realističan, sveobuhvatan i inkluzivan strateški dokument zasnovan na stvarnim potrebama lokalne zajednice.

Ključnu ulogu u procesu ima **Grad Novi Pazar**, kao predlagač i nosilac izrade dokumenta, koji preko svojih relevantnih službi koordinira aktivnosti, vodi međusektorski dijalog i obezbeđuje institucionalnu podršku.

U proces su uključeni i sledeći **lokalni akteri**:

- **Centar za socijalni rad Novi Pazar**, kao stručna ustanova odgovorna za sprovođenje mera socijalne zaštite i podrške za OSI;
- **Zdravstvene ustanove, Dom zdravlja i Specijalna bolnica za mišićne i neuromuskulne bolesti**, kao ključni partneri u oblasti primarne i specijalizovane zdravstvene zaštite;
- **Obrazovne ustanove**, uključujući **Predškolsku ustanovu, osnovne i srednje škole**, kao i **fakultete u Novom Pazaru**, koje učestvuju u kreiranju mera za inkluzivno obrazovanje;
- **Ustanova Kancelarija za mlade**
- **Turistička organizacija Novog Pazara**
- **Javna preduzeća**, koja su važni akteri u stvaranju uslova za pristupačnost javnim prostorima, uslugama i infrastrukturi;
- **Nacionalna služba za zapošljavanje – Filijala Novi Pazar**, kao partner u planiranju mera ekonomskog osnaživanja i radne integracije;
- **Ustanove sporta i kulture**, čija je uloga ključna u omogućavanju ravnopravnog učešća osoba sa invaliditetom u društvenom životu;
- **Regionalna razvojna agencija Sandžaka SEDA**
- **Udruženja građana**, posebno ona koja okupljaju i zastupaju interese OSI, kao što su: Međuopštinska organizacija Saveza slepih i slabovidih Srbije – organizacija u Novom Pazaru; Udruženje gluvih i nagluvih, Udruženje MNRO „Tahir Taša Delić“ i druga udruženja sa dugogodišnjim iskustvom u ovoj oblasti;
- **Lokalni mediji**, koji imaju značajnu ulogu u promociji ciljeva strategije, podizanju svesti javnosti i obezbeđivanju transparentnosti procesa.

Konsultativni proces koji je tokom 2024.godine sproveden tehnikom socijalnog mapiranja imao je za svrhu da obezbedi informacija o dostupnosti i kvalitetu postojećih usluga, ali i identifikuje ključni izazove OSI u ostvarivanju njihovih ustavom garantovanih prava, predstavljao je prvi korak u izradi ovog dokumenta javne politike.

Socijalno mapiranje osoba sa invaliditetom sprovedeno je u Novom Pazaru tokom **oktobra, novembra i decembra 2024. godine**, a u cilju sistematskog sagledavanja stvarnih potreba,

prepreka i kapaciteta osoba sa invaliditetom i njihovih porodica. Mapiranje je predstavljalo **pripremnu osnovu za izradu novog LAPa za unapređenje položaja OSI**, u skladu sa principima inkluzije, nediskriminacije i teritorijalne ravnomernosti. Proces mapiranja je realizovalo **Muslimansko humanitarno udruženje „Merhamet – Sandžak“**, uz punu institucionalnu podršku **Grada Novog Pazara**, prema **metodologiji razvijenoj od strane GIZ-a**, prilagođenoj lokalnim uslovima. Mapiranje je obuhvatilo analizu dostupnih podataka, terenski rad, fokus grupe i direktno uključivanje krajnjih korisnika u istraživački proces.

Istraživanje je obuhvatilo 138 učesnika, uključujući 100 osoba sa invaliditetom, 28 predstavnika institucija i organizacija, te 10 roditelja dece sa invaliditetom. Koristile su se metode fokus grupa, intervju licem u lice i anketa sa lokalnim akterima. Dodatno, sprovedena je desk analiza dostupnih statističkih podataka i dokumenata.

Podaci prikupljeni ovim procesom omogućili su donosiocima odluka i relevantnim institucijama mogućnost da prepoznaju i lociraju najugroženije grupe, identifikuju njihove specifične potrebe i unaprede njihovu prepoznatljivost u zajednici. Ovi podaci su omogućili dublje razumevanje rizika koji utiču na njihovu sigurnost i kvalitet života, a takođe su poslužili kao osnova za kreiranje ciljanih mera za rešavanje postojećih problema i nedostataka, posebno u kontekstu vanrednih situacija.

Na osnovu temeljne analize prikupljenih podataka, razvijene su konkretne i usmerene preporuke za unapređenje postojećih usluga socijalne zaštite, kao i za uvođenje novih usluga koje bi mogle da zadovolje specifične potrebe identifikovanih grupa.

Na osnovu analize prikupljenih podataka, identifikovane su tri ključne ciljane grupe: (1) odrasle OSI, (2) roditelji dece i mladih sa invaliditetom, (3) Lokalni akteri (nevladine organizacije, lokalne institucije od značaja, seoske mesne zajednice). Dokument sadrži preporuke iz sledećih oblasti: unapređenje dostupnosti i kvaliteta socijalnih usluga, inkluzivno obrazovanje, zapošljavanje OSI, podrška porodicama i roditeljima, te poboljšanje institucionalne koordinacije i saradnje među sektorima. **Izveštaj o procesu mapiranja je priložen kao Prilog 1 Programa unapređenja položaja osoba sa invaliditetom.**

Jedna od ključni preporuka koja je proizašla iz procesa mapiranja je potreba za izradom višegodišnjeg dokumenta javne politike za unapređenje položaja OSI sa integrisanim ciljevima, merama i aktivnostima kojima se odgovara na potrebe OSI i dece sa smetnjama u razvoju u oblasti unapređenja pristupačnosti (arhitektonske, komunikacione), inkluzivnog obrazovanja, zapošljavanja, socijalne i zdravstvene zaštite, kulture, sporta i učešća osoba sa invaliditetom i njihovim porodica u javnom i političkom životu zajednice.

1.2. Radna grupa za izradu LAP-a za OSI

U cilju pripreme i izrade Lokalnog akcionog plana za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Gradu Novom Pazaru za period 2026–2030. godine, gradonačelnik je dana 7. jula 2025. godine doneo Rešenje o formiranju Radne grupe za izradu Akcionog plana za OSI (*Prilog 2*).

Radna grupa je formirana kao međusektorsko telo koje okuplja predstavnike lokalne samouprave, javnih ustanova i organizacija civilnog društva koje okupljaju i zastupaju OSI. Na taj način je obezbeđeno učešće svih relevantnih aktera, uključujući i same OSI, u procesu planiranja politika koje se tiču njihove svakodnevice i prava.

Članovi Radne grupe su:

1. **Fevzija Murić**, koordinator
2. **Emina Koničanin**, Centar za socijalni rad
3. **Amela Alivodić**, Savez gluвих i nagluvih osoba
4. **Mirsada Ajdinović**, Savez slepih i slabovidih osoba
5. **Adela Džanenefendić**, Udruženje za cerebralnu paralizu
6. **Lejla Delić**, MNRO „Tahir Delić“
7. **Zehra Hasanbegović**, Udruženje „Psihologa Novi Pazar“
8. **Mujesira Azemović**, Udruženje paraplegičara
9. **Mirsala Škrijelj**, Udruženje za cerebralnu paralizu „Evo ruka“
10. **Ljiljana Kostić**, Crveni krst Novi Pazar
11. **Aladin Brunčević**, rukovodilac – Odeljenje za društvene delatnosti
12. **Selma Ikić**, Lokalni ekonomski razvoj (LER)
13. **Dragana Čeriman Radovanović**, Dom zdravlja Novi Pazar
14. **Aida Bojadžić**, Nacionalna služba za zapošljavanje – filijala Novi Pazar
15. **Senad Melajac**, Odeljak za budžet i finansije – Gradska uprava

Zadatak Radne grupe obuhvata: učestvovanje u izradi i implementaciji Akcionog plana; obezbeđivanje komunikacije sa akterima na terenu; podršku u proceni rezultata i izveštavanju o napretku; razmenu podataka i promociju ciljeva LAP-a u strateškim dokumentima Grada.

Radna grupa je, u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi i Zakonom o planskom sistemu relizovala konsultativni proces u zajednici koji je sproveden dostavljanjem nacarta Lokalnog akcionog plana stručnoj javnosti, objavljivanjem nacarta na zvaničnom sajtu grada Novog Pazara kao i održavanjem javne rasprave, održane 12.11.2025.godine.

Ovim je obezbeđen inkluzivan, transparentan i stručan proces izrade dokumenta, u skladu sa principima partnerstva i participacije, predviđenim i Strategijom za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom Republike Srbije za period 2025–2030.

2. STRATEŠKI I ZAKONODAVNI OKVIR OD ZNAČAJA ZA SOCIJALNU INKLUZIJU OSOBA SA INVALIDITETOM

2.1. Međunarodni pravni okvir

Međunarodni pravni okvir u oblasti unapređenja socijalnog uključivanja osoba sa invaliditetom predvodi **Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom** („Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, broj 42/09), koju je Republika Srbija ratifikovala 2009. godine, predstavlja obavezujući međunarodni dokument koji je postao sastavni deo domaćeg pravnog sistema. Ova konvencija ne samo da štiti osnovna ljudska prava osoba sa invaliditetom, već i obavezuje sve nivoe vlasti, uključujući **lokalne aktere**, da proaktivno

rade na stvaranju jednakih uslova za puno učešće osoba sa invaliditetom u svim segmentima društvenog života.

U skladu sa Konvencijom, **lokalne samouprave** imaju ključnu odgovornost u implementaciji principa pristupačnosti, jednakosti i nediskriminacije. Njihove obaveze obuhvataju: **obezbeđivanje pristupačnosti javnih objekata, usluga, informacija i saobraćaja**; uključivanje osoba sa invaliditetom u donošenje odluka na lokalnom nivou; **razvoj inkluzivnih politika i lokalnih strategija** koje podstiču život u zajednici, obrazovanje, zapošljavanje i dostupnost usluga; formiranje i finansiranje lokalnih usluga podrške kao što su personalna asistencija, lični pratioci, dnevne usluge u zajednici i druge mere koje omogućavaju samostalan život. **Javne ustanove i preduzeća** na lokalnom nivou obavezna su da: uklone sve oblike fizičkih i komunikacionih barijera u svojim prostorima i uslugama, primene politike jednakih šansi u zapošljavanju, pruže usluge na način koji je dostupan, razumljiv i prilagođen osobama sa invaliditetom. **Udruženja građana**, naročito ona koja okupljaju OSI, imaju dvostruku ulogu – kao partneri u pružanju usluga i kao **nezavisni kontrolori i zagovarači** ljudskih prava. Konvencija poziva na aktivno uključivanje ovih organizacija u proces izrade i praćenja lokalnih politika, čime se osigurava glas osoba sa invaliditetom u javnim odlukama. Konvencija takođe promovise **svesnost i edukaciju zajednice**, što lokalni akteri treba da sprovedu kroz kampanje, obuke i programe koji menjaju stavove i predrasude u lokalnom okruženju. Ovim međunarodnim dokumentom lokalni akteri se jasno pozivaju da deluju **ne samo kao administrativni izvršioци zakona, već kao nosioci promena** u pravcu društva koje je u potpunosti inkluzivno i ravnopravno za sve građane, bez obzira na invaliditet.

Agenda 2030 za održivi razvoj, usvojena od strane Ujedinjenih nacija, predstavlja globalni plan za iskorenjivanje siromaštva, zaštitu planete i osiguranje blagostanja za sve, uz poseban akcenat na to da se „niko ne ostavi po strani“ (*Leave no one Behind*).

OSI eksplicitno su pomenute kao prioritetna grupa u više **ciljeva održivog razvoja (SDGs)**, čime se potvrđuje njihova vidljivost u okviru međunarodnih razvojnih politika. Agenda 2030 prepoznaje da OSI čine jednu od grupa koja se najčešće suočava sa siromaštvom, isključenošću i ograničenim pristupom obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj zaštiti i socijalnim uslugama. Ključni ciljevi koji se odnose na prava i inkluziju OSI uključuju:

Lokalne samouprave imaju ključnu odgovornost u operacionalizaciji ciljeva održivog razvoja u svakodnevnim politikama i praksama. Njihove obaveze uključuju: **planiranje lokalnih razvojnih strategija** koje uključuju OSI kao ravnopravne korisnike i učesnike, obezbeđivanje **pristupačnosti urbanog okruženja**, saobraćaja i javnih usluga, podršku lokalnim uslugama socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja i zapošljavanja, uspostavljanje **međusektorskih mehanizama** za praćenje sprovođenja ciljeva održivog razvoja na lokalnom nivou. **Javne ustanove i preduzeća** su pozvana da integričaju principe inkluzije i pristupačnosti u svoje politike – od infrastrukturnih prilagođavanja do zapošljavanja i pružanja usluga. **Organizacije civilnog društva**, naročito udruženja osoba sa invaliditetom, imaju važnu ulogu u praćenju, edukaciji, učešću u planiranju lokalnih politika i borbi za jednak pristup svim resursima. Agenda 2030 poziva na aktivno partnerstvo sa civilnim sektorom kao garantom transparentnosti i odgovornosti.

Primena Agende 2030 na lokalnom nivou nije moguća bez aktivnog uključivanja OSI i njihovih organizacija. Ciljevi održivog razvoja pružaju univerzalni okvir koji obavezuje lokalne vlasti, ustanove i zajednicu da grade inkluzivno, ravnopravno i održivo okruženje u kojem OSI imaju ne samo pravo na prisustvo, već i pravo na punopravno učešće i doprinos.

U procesu pristupanja Evropskoj uniji, **Republika Srbija** se obavezala da uskladi svoje zakonodavstvo i praksu sa **pravnim tekovinama EU**, uključujući i one koje se odnose na prava OSI. Ovaj okvir obuhvata niz direktiva i strateških dokumenata, među kojima se posebno ističu:

- **Direktiva o pristupačnosti proizvoda i usluga** (tzv. *European Accessibility Act*) – usmerena na to da osnovni proizvodi i digitalne usluge (bankomati, e-knjige, pametni telefoni, e-trgovina, itd.) budu pristupačni svim građanima, uključujući OSI;

- **Direktiva o pristupačnosti internet sadržaja javnog sektora** – obavezuje javne institucije da svoje veb prezentacije i mobilne aplikacije učine tehnički i funkcionalno pristupačnim;
- **Propisi o pravima putnika sa invaliditetom** – garantuju ravnopravan pristup prevozu (autobuskom, železničkom, avionskom i pomorskom) bez dodatnih troškova i diskriminacije.

Navedene regulative utemeljene su na načelima **Evropske strategije za prava osoba sa invaliditetom 2021–2030**, čiji je osnovni cilj stvaranje Evrope bez barijera, u kojoj OSI ravnopravno učestvuju u društvenom, ekonomskom, kulturnom i političkom životu. Ova strategija predstavlja ključni strateški okvir Evropske unije za sprovođenje Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom. Strategija promovise viziju Evrope bez prepreka, u kojoj OSI ravnopravno učestvuju u svim aspektima života — od obrazovanja i zapošljavanja, do kulturnih i političkih prava. Poseban naglasak stavljen je na pristupačnost, samostalno življenje, digitalnu inkluziju i borbu protiv višestruke diskriminacije, sa ciljem da se obezbedi puno ostvarenje prava osoba sa invaliditetom u skladu sa vrednostima EU.

Jedan od osnovnih principa strategije jeste da se njeni ciljevi sprovode na svim nivoima vlasti, uključujući lokalni nivo.

U tom smislu, **lokalne samouprave imaju značajnu odgovornost u** obezbeđivanju pristupačnosti javnih prostora, prevoza, usluga i informacija; u razvoju inkluzivnih politika obrazovanja i zapošljavanja; i u pružanju podrške za samostalan život u zajednici. Obavezne su da aktivno uključuju organizacije osoba sa invaliditetom u planiranje i sprovođenje lokalnih mera. **Javne ustanove i preduzeća** moraju osigurati pristupačne radne uslove, digitalne platforme i usluge, kao i razvijati unutrašnje kapacitete za sprovođenje principa jednakih mogućnosti. **Privatni sektor se poziva na društvenu odgovornost** kroz zapošljavanje osoba sa invaliditetom i razvoj pristupačnih proizvoda i usluga. **Organizacije civilnog društva, posebno udruženja osoba sa invaliditetom**, prepoznate su kao ključni partneri u sprovođenju, nadzoru i evaluaciji strategije. Njihova participacija u lokalnim savetodavnim telima i radnim grupama neophodna je za kreiranje politika koje odgovaraju stvarnim potrebama zajednice.

Strategija pruža jasan putokaz državama kandidatima, uključujući Srbiju, za usklađivanje sa evropskim vrednostima i standardima u oblasti invaliditeta. Njeno sprovođenje zahteva sistemsku međusektorsku saradnju i aktivnu ulogu lokalnih aktera u izgradnji inkluzivnog, pravednog i pristupačnog društva za sve.

2.2. Nacionalni planski okvir od značaja za socijalno uključivanje osoba sa invaliditetom

Položaj i prava osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji uređeni su kroz niz strateških dokumenata i zakona, kao i međunarodnih akata koje je država ratifikovala. Ovaj normativni i planski okvir postavlja osnov za kreiranje lokalnih mera koje treba da unaprede kvalitet života i uključenost ove društvene grupe.

Strategija za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2025. do 2030. godine („Službeni glasnik RS“, broj 6/2025) predstavlja nacionalni okvir javnih politika usmerenih na unapređenje ostvarivanja prava osoba sa invaliditetom u skladu sa principima Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom.

Osnovni cilj Strategije jeste unapređenje kvaliteta života osoba sa invaliditetom i puno ostvarenje njihovih ljudskih prava i sloboda u svim oblastima društvenog života. Strategija definiše **pet ključnih prioriteta: Učešće osoba sa invaliditetom u društvu na ravnopravnoj osnovi, Pristupačnost okruženja, informacija i komunikacija, Obrazovanje i zapošljavanje, Socijalna zaštita i život u zajednici, Zdravstvena zaštita i osnaživanje za samostalan život.**

U tom kontekstu, **lokalni akteri**, jedinice lokalne samouprave, javne ustanove i preduzeća, te organizacije civilnog društva — imaju ključnu ulogu u sprovođenju ciljeva i mera predviđenih Strategijom. **Lokalne samouprave** su dužne da planiraju, organizuju i finansiraju lokalne politike inkluzije kroz izradu i sprovođenje lokalnih akcionih planova, unapređenje pristupačnosti prostora i usluga, pružanje podrške za usluge u zajednici i obezbeđenje ravnopravnog pristupa obrazovanju, zapošljavanju i socijalnoj zaštiti. Takođe, lokalne vlasti treba da obezbede institucionalne mehanizme za participaciju osoba sa invaliditetom, uključujući konsultativna tela i partnerstva sa organizacijama OSI. **Javne ustanove i lokalna preduzeća** imaju obavezu da primene principe univerzalnog dizajna i pristupačnosti u svom radu — kako u fizičkom okruženju, tako i u digitalnim i komunikacijskim kanalima. Njihova odgovornost obuhvata i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, pružanje inkluzivnih usluga i uklanjanje svih oblika diskriminacije. **Organizacije civilnog društva**, posebno udruženja osoba sa invaliditetom, prepoznate su kao strateški partneri lokalne uprave. One učestvuju u oblikovanju, sprovođenju i praćenju lokalnih mera i programa, pružaju specijalizovane usluge i doprinose podizanju svesti u zajednici o pravima i potrebama osoba sa invaliditetom. Ovakvim pristupom Strategija uspostavlja jasan okvir za **međusektorsku saradnju na lokalnom nivou**, čime se omogućava da inkluzija postane održiva i vidljiva praksa u svim lokalnim sredinama.

Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije 2022–2030 („Službeni glasnik RS“, br. 12/22) prepoznaje da formalna jednakost pred zakonom nije dovoljna da bi svi građani, a posebno OSI, zaista uživali jednak tretman i ostvarili svoja prava. Suštinska jednakost, kako ističe Strategija, podrazumeva uklanjanje prepreka koje onemogućavaju ravnopravno učešće u društvu i aktivno ostvarivanje ljudskih prava. U dokumentu su analizirane ključne oblasti u kojima je diskriminacija prisutna, poput obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva, socijalne zaštite i kulture, i ukazano je na potrebu sistemskih promena koje će doprineti većoj inkluziji i društvenoj pravdi. Opšti cilj Strategije usmeren je na obezbeđivanje ravnopravnih mogućnosti za sve koji su izloženi riziku od diskriminacije, kao i na jačanje efikasnosti mehanizama za prevenciju i zaštitu. Poseban značaj ima integracija antidiskriminacione perspektive u javne politike i praksu institucija, kako bi se osiguralo da OSI ne budu isključene već aktivno uključene u sve aspekte društvenog života.

Strategija deinstitucionalizacije i razvoja usluga socijalne zaštite u zajednici za period 2022–2026. godine („Službeni glasnik RS“, broj 12/22) ima za cilj uspostavljanje održivog, kvalitetnog i dostupnog sistema socijalne zaštite koji omogućava korisnicima, naročito deci, osobama sa invaliditetom i starijima, da žive u svojoj zajednici uz podršku koja odgovara njihovim individualnim potrebama. Strategija se zasniva na principima ljudskih prava, inkluzije, ravnopravnosti i participacije korisnika u donošenju odluka koje ih se tiču. Među ključnim prioritetima Strategije ističu se: **Postepeno smanjenje oslanjanja na institucionalne oblike zaštite, Razvoj širokog spektra usluga u zajednici, Unapređenje kapaciteta lokalnih aktera, Učešće korisnika i civilnog sektora u planiranju i pružanju usluga.** U tom okviru, **lokalne samouprave** imaju centralnu ulogu u procesu deinstitucionalizacije. One su odgovorne za planiranje i obezbeđivanje lokalnih socijalnih usluga, razvoj lokalnih akcionih planova, finansiranje i sufinansiranje usluga (npr. personalna asistencija, dnevni boravci,

stanovanje uz podršku, pomoć u kući) i osnaživanje lokalnih mreža pružalaca usluga. Takođe, obavezuju se da formiraju međusektorske timove, razvijaju baze podataka o potrebama korisnika i aktivno uključuju korisnike i njihove porodice u proces odlučivanja. **Javne ustanove** u oblasti socijalne zaštite treba da transformišu svoje modele rada ka uslugama u zajednici, uz smanjenje kapaciteta za institucionalni smeštaj i povećanje broja stručnih radnika za terenski, savetodavni i podržavajući rad u lokalnoj sredini. **Organizacije civilnog društva**, posebno udruženja korisnika i pružalaca usluga, prepoznate su kao važan partner u planiranju, razvoju i pružanju usluga socijalne zaštite u zajednici. Njima se omogućava pristup konkursima i partnerstvima sa lokalnim samoupravama kako bi se sistem oslonio na raznovrsne i inovativne oblike podrške. Ova strategija podstiče **međusektorski pristup** i lokalnu odgovornost kao ključne stubove uspešne deinstitutionalizacije, sa naglaskom na to da se pravo na život u zajednici mora omogućiti svima – uz dostupne, kvalitetne i održive usluge koje poštuju dostojanstvo i autonomiju svakog pojedinca.

Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period 2021–2026 („Službeni glasnik RS“, br. 18/21 i 36/21 – ispravka) predstavlja osnovni strateški dokument kojim se definišu prioriteti i pravci razvoja politike zapošljavanja u skladu sa nacionalnim razvojnim ciljevima i evropskim standardima. Ključni cilj Strategije jeste **povećanje zaposlenosti i smanjenje nezaposlenosti**, uz poseban fokus na teže zapošljive grupe – među kojima se posebno ističu **OSI, dugoročno nezaposleni, mladi i žene**. Strategija postavlja sledeće **strateške prioritete: Povećanje obima i kvaliteta radnih mesta; Razvoj veština i kompetencija radne snage u skladu sa potrebama tržišta rada; Unapređenje efektivnosti i efikasnosti institucija tržišta rada; Promovisanje jednakih mogućnosti i pristupa zapošljavanju za sve kategorije stanovništva**. U tom kontekstu, **lokalne samouprave** imaju važnu ulogu u planiranju i sprovođenju **mera aktivne politike zapošljavanja** na svojoj teritoriji. One su odgovorne za donošenje lokalnih akcionih planova zapošljavanja, za učešće u finansiranju mera (npr. javni radovi, stručna praksa, subvencije za zapošljavanje teže zapošljivih lica), kao i za uspostavljanje **lokalnih saveta za zapošljavanje** koji okupljaju predstavnike javnog, privatnog i civilnog sektora. **Javne ustanove i lokalna javna preduzeća** treba da doprinesu zapošljavanju kroz uključivanje u programe stručne prakse, osposobljavanje i zapošljavanje osoba iz ranjivih grupa. Očekuje se i njihovo aktivno učešće u partnerstvima sa Nacionalnom službom za zapošljavanje i lokalnim samoupravama. **Organizacije civilnog društva** imaju ulogu u pružanju podrške ranjivim grupama, sprovođenju lokalnih programa osnaživanja, obrazovanja i integracije na tržište rada. Strategija posebno podstiče uključivanje OCD u promociju socijalne ekonomije i razvoj inovativnih lokalnih inicijativa za zapošljavanje. Na ovaj način, Strategija uspostavlja **sistem zajedničke odgovornosti i saradnje** na lokalnom nivou, kroz koji se kreiraju održiva i inkluzivna rešenja za povećanje zaposlenosti i smanjenje socijalne isključenosti najugroženijih kategorija stanovništva.

Program o zaštiti mentalnog zdravlja u Republici Srbiji za period 2019–2026 („Službeni glasnik RS“, broj 84/19) predstavlja nacionalni okvir za unapređenje sistema zaštite mentalnog zdravlja u skladu sa principima humanosti, dostupnosti, deinstitutionalizacije i multisektorske saradnje. Cilj Programa je **unapređenje mentalnog zdravlja populacije i smanjenje posledica mentalnih poremećaja** kroz preventivne aktivnosti, razvoj usluga u zajednici i osnaživanje kapaciteta svih relevantnih aktera. Među ključnim prioritetima Programa su: **Razvoj usluga mentalnog zdravlja u zajednici; Prevencija mentalnih poremećaja i promocija mentalnog zdravlja; Smanjenje stigme i diskriminacije prema osobama sa mentalnim poremećajima; Unapređenje kapaciteta profesionalaca i međusektorska saradnja**.

U okviru ovog Programa, **lokalne samouprave** imaju značajnu odgovornost za razvoj i sprovođenje lokalnih politika koje se odnose na mentalno zdravlje. To uključuje:

uspostavljanje lokalnih timova za zaštitu mentalnog zdravlja, finansiranje i sufinansiranje usluga podrške u zajednici (kao što su savetovališta, dnevni centri, programi psihosocijalne podrške), povezivanje sektora zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja i policije radi pravovremenog odgovora na potrebe građana. **Javne ustanove**, posebno domovi zdravlja, centri za mentalno zdravlje i centri za socijalni rad, imaju zadatak da razvijaju integrisane usluge koje kombinuju medicinsku, psihološku i socijalnu podršku u lokalnoj sredini. Njihova uloga uključuje i aktivno učešće u prevenciji, ranom prepoznavanju problema i posthospitalnoj podršci korisnicima. **Organizacije civilnog društva**, posebno one koje okupljaju korisnike usluga mentalnog zdravlja, njihove porodice i stručnjake, prepoznate su kao ključni partneri u razvoju inovativnih usluga, borbi protiv stigmatizacije i u edukaciji zajednice. Program podstiče **lokalnu međusektorsku saradnju** kao osnovu za stvaranje sistema koji pruža kontinuiranu, pristupačnu i personalizovanu zaštitu mentalnog zdravlja, zasnovanu na principima dostojanstva, ljudskih prava i učešća zajednice.

Strategija za unapređenje javnog zdravlja u Republici Srbiji za period od 2018. do 2026. godine („Službeni glasnik RS“, broj 61/18) predstavlja krovni dokument kojim se uređuju pravci razvoja, prioriteti i mehanizmi delovanja u oblasti očuvanja i unapređenja zdravlja stanovništva. Osnovni cilj Strategije jeste izgradnja **efikasnog i održivog sistema javnog zdravlja** koji se zasniva na prevenciji bolesti, smanjenju zdravstvenih nejednakosti i jačanju međusektorske saradnje. **Strategija identifikuje ključne oblasti delovanja, među kojima su: promocija zdravih stilova života, prevencija hroničnih nezaraznih bolesti, zaštita mentalnog zdravlja, zdravlje u urbanim sredinama, zaštita zdravlja osetljivih grupa i jačanje lokalnih kapaciteta za sprovođenje mera javnog zdravlja.** U okviru sprovođenja ove strategije, **lokalne samouprave** imaju centralnu ulogu. One su zadužene za izradu i sprovođenje **lokalnih planova javnog zdravlja**, formiranje i rad **tela za javno zdravlje** (npr. saveti ili timovi za zdravlje zajednice), saradnju sa zavodima za javno zdravlje, zdravstvenim ustanovama, obrazovnim institucijama i civilnim sektorom u promociji i zaštiti zdravlja stanovništva. Pored toga, **lokalne javne ustanove i preduzeća** treba da integrišu aspekte javnog zdravlja u svoje planove i aktivnosti — kroz promovisanje zdravih radnih okruženja, smanjenje faktora rizika u zajednici i doprinos preventivnim kampanjama. **Organizacije civilnog društva**, uključujući udruženja građana, sportske i kulturne organizacije, imaju značajnu ulogu u podizanju svesti, edukaciji i mobilizaciji zajednice za učešće u aktivnostima usmerenim ka očuvanju zdravlja. Strategija posebno naglašava princip „**zdravlje u svim politikama**“, čime se lokalnim akterima jasno stavlja u nadležnost odgovornost za integraciju zdravstvene dimenzije u sve razvojne i sektorske politike — od urbanizma i saobraćaja do obrazovanja i socijalne zaštite. Ovakav pristup doprinosi izgradnji **zdravijih lokalnih zajednica**, uz ravnomerniji pristup preventivnim uslugama i smanjenje nejednakosti u zdravlju na teritoriji cele Republike Srbije.

Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja do 2030 („Službeni glasnik RS“, broj 63/21) postavlja viziju obrazovanja kao dostupnog, inkluzivnog i kvalitetnog sistema koji obezbeđuje jednake šanse za sve učenike, bez obzira na njihove lične karakteristike, društveni status ili mesto stanovanja. Jedan od ključnih principa strategije jeste **inkluzivno obrazovanje**, posebno usmereno na učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Strategija prepoznaje da pravo na obrazovanje pod jednakim uslovima ne podrazumeva samo fizički pristup školi, već i dostupnost sadržaja, metoda, podrške i okruženja koje omogućava svakom učeniku da napreduje u skladu sa sopstvenim sposobnostima. U tom kontekstu, **lokalne samouprave** imaju značajnu ulogu u uspostavljanju uslova za primenu principa inkluzije. Njihove obaveze obuhvataju: **formiranje Interresornih komisija** koje procenjuju potrebe dece za dodatnom obrazovnom, zdravstvenom i socijalnom podrškom; obezbeđivanje finansijskih i infrastrukturnih uslova za inkluzivno obrazovanje; saradnju sa obrazovnim, zdravstvenim i

socijalnim ustanovama radi koordiniranog pružanja podrške učenicima i njihovim porodicama. **Obrazovne ustanove**, u skladu sa strategijom, dužne su da formiraju **timove za dodatnu podršku učenicima**, prilagođavaju nastavni plan i metode rada, i aktivno saraduju sa porodicama i stručnim službama. Poseban akcenat stavljen je na stalnu obuku nastavnika i stručnih saradnika za rad u inkluzivnom okruženju. **Zdravstvene ustanove i centri za socijalni rad** imaju zadatak da podrže obrazovne procese kroz medicinsku, psihološku i socijalnu procenu i savetodavni rad, dok se **udruženja građana**, naročito ona koja okupljaju OSI, uključuju u savetodavnu podršku, osnaživanje porodica i promociju prava dece na inkluzivno obrazovanje. Ova strategija podvlači značaj **medusektorske saradnje na lokalnom nivou**, kao ključnog preduslova za uspostavljanje inkluzivnog, pravednog i održivog obrazovnog sistema u kome svako dete ima priliku da razvije svoje potencijale i učestvuje ravnopravno u obrazovnom i društvenom životu.

Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije 2021–2025 – „Moć znanja“ („Službeni glasnik RS“, broj 10/21) postavlja kao svoj ključni pravac unapređenje kvaliteta i efikasnosti nauke i inovacija, sa ciljem ubrzanog društvenog razvoja i uključivanja u Evropski istraživački prostor. Iako Strategija ne navodi posebno OSI, značajne mogućnosti za njihovu inkluziju prepoznaju se kroz mere koje se odnose na razvoj ljudskih resursa i uključivanje mladih istraživača. Ove mere stvaraju prostor za veću participaciju mladih sa invaliditetom u naučnoistraživačkom radu, posebno kroz podsticaje za zapošljavanje, mobilnost i profesionalni razvoj u okviru visokog obrazovanja i istraživačkih institucija. Dodatno, Strategija podstiče usmeravanje istraživanja na društvene izazove, što uključuje teme pristupačnosti, socijalne uključenosti i inovacija u funkciji kvaliteta života, što je posebno važno za kreiranje okruženja u kojem OSI aktivno učestvuju kao nosioci znanja i razvoja.

Strategija razvoja veštačke inteligencije u Republici Srbiji za period 2020–2025.godine („Službeni glasnik RS“, broj 96/19) zasniva se na ideji da primena veštačke inteligencije (VI) treba da doprinese ekonomskom rastu, zapošljavanju i unapređenju kvaliteta života građana. Iako ne sadrži posebne mere usmerene isključivo na OSI, njene razvojne odrednice otvaraju značajne mogućnosti za ovu populaciju, posebno u oblastima obrazovanja, nauke i tržišta rada. Kroz unapređenje nastavnih sadržaja u srednjim školama, razvoj inkluzivnih studijskih programa i promociju neformalnog obrazovanja u oblasti VI, Strategija podstiče pristupačnost i osposobljavanje šire populacije za nove tehnologije. Poseban potencijal za OSI ogleda se u razvoju asistivnih tehnologija zasnovanih na VI, koje mogu značajno poboljšati svakodnevno funkcionisanje, komunikaciju i samostalnost. Podrška startapima i istraživačima koji se bave inkluzivnim inovacijama dodatno otvara prostor za primenu veštačke inteligencije u službi dostupnosti i ravnopravnosti osoba sa invaliditetom.

Strategija pametne specijalizacije u Republici Srbiji za period 2020–2027.godine („Službeni glasnik RS“, broj 21/20) predstavlja temelj za inovacioni i privredni razvoj Republike Srbije, fokusiran na povezivanje istraživanja, obrazovanja i privrede u cilju jačanja konkurentnosti u prioritarnim oblastima: hrana za budućnost, mašine i procesi za budućnost, informaciono-komunikacione tehnologije (IKT) i kreativne industrije. Iako OSI nisu posebno izdvojene kao ciljna grupa, Strategija pruža širok okvir za njihovo uključivanje kroz razvoj inkluzivnog obrazovanja, pristupačnih digitalnih rešenja i kreativnih formata koji podstiču participaciju i zapošljavanje. Kroz usmeravanje nauke i obrazovanja ka sektorima budućnosti, lokalne zajednice imaju priliku da razvijaju obuke, podrške i startap inicijative koje uključuju OSI kao ravnopravne aktere inovacionih procesa. Poseban značaj ima sektor IKT, u kojem asistivne tehnologije, digitalna pristupačnost i socijalne inovacije postaju ključni alati za stvaranje radnih mesta i učešće osoba sa invaliditetom u ekonomiji znanja.

Strategija o ekonomskim migracijama Republike Srbije za period 2021–2027.godine („Službeni glasnik RS“, broj 21/20) ima za cilj stvaranje uslova za zadržavanje i povratak radno sposobnog stanovništva, jačanje veza sa dijasporom i privlačenje talenata iz inostranstva. Iako ne ističe eksplicitno OSI kao ciljnu grupu, mere usmerene na lokalni razvoj, stručno osposobljavanje i cirkularne migracije otvaraju prostor za unapređenje njihovog položaja. Strategija posebno naglašava značaj saradnje lokalnih saveta za migracije sa kancelarijama za mlade i savetima za zapošljavanje, čime se stvara mogućnost da se politike migracija prilagode potrebama ranjivih grupa, uključujući OSI. U lokalnom kontekstu, ovi mehanizmi mogu doprineti boljoj mobilnosti, profesionalnom osnaživanju i reintegraciji osoba sa invaliditetom koje se vraćaju iz inostranstva, kao i razvoju lokalnih servisa podrške koji omogućavaju inkluzivno zapošljavanje i dostupnost usluga svim građanima, bez obzira na invaliditet.

Strategija za rodnu ravnopravnost 2021–2030 („Službeni glasnik RS“, broj 103/2021) predstavlja ključni strateški dokument kojim se usmeravaju javne politike ka uklanjanju rodnih nejednakosti, osnaživanju žena i ostvarivanju jednakih mogućnosti za sve građanke i građane Republike Srbije. Dokument je utemeljen na principima **interseksionalnosti**, ljudskih prava i socijalne uključenosti, prepoznajući da **žene i devojčice sa invaliditetom** trpe višestruku diskriminaciju i da se suočavaju sa brojnim prepreka u pristupu obrazovanju, tržištu rada, zdravlju, bezbednosti i političkom životu. Strategija obavezuje sve nivoe vlasti da prepoznaju specifične potrebe žena i devojčica sa invaliditetom i da ih integrišu u sve faze javnog planiranja i odlučivanja. Posebna pažnja posvećena je **uklanjanju fizičkih, komunikacionih i društvenih barijera**, kao i razvoju podržavajućih servisa i inkluzivnog okruženja. **Lokalne samouprave** imaju ključnu ulogu u implementaciji Strategije kroz: usvajanje i sprovođenje **lokalnih akcionih planova za rodnu ravnopravnost** koji sadrže posebne mere za osnaživanje i zaštitu žena i devojčica sa invaliditetom, obezbeđivanje **pristupačnih javnih prostora i usluga**, uključujući prevoz, informisanje i participaciju, podršku razvoju lokalnih usluga i programa za zapošljavanje, obrazovanje i zaštitu od nasilja. **Obrazovne i zdravstvene ustanove** su pozvane da razviju mehanizme podrške, uključujući pristupačnu nastavu, psihosocijalnu podršku, individualizovane pristupe i prevenciju nasilja, sa posebnim osvrtom na **inkluziju devojčica sa invaliditetom**. **Javna preduzeća i ustanove** na lokalnom nivou obavezna su da primenjuju politike jednakih mogućnosti, obezbede pristupačnost radnog okruženja i usluga, kao i da sprovedu obuke zaposlenih za senzibilisan pristup. **Organizacije civilnog društva**, naročito one koje okupljaju žene sa invaliditetom, imaju ulogu partnera u sprovođenju strategije – kroz edukaciju, monitoring, savetovanje i javno zagovaranje. Strategija sadrži i **posebne mere za devojčice sa invaliditetom**, koje obuhvataju: podršku inkluzivnom obrazovanju i sprečavanje segregacije, podršku porodicama, zaštitu od institucionalizacije i nasilja, podsticanje aktivnog učešća u društvu od najranijeg uzrasta. Ova strategija potvrđuje obavezu države da izgradi društvo jednakih mogućnosti, u kojem su **žene i devojčice sa invaliditetom ne samo zaštićene, već osnažene da učestvuju ravnopravno u svim aspektima života**, uz puno uvažavanje njihovih prava, dostojanstva i potencijala.

Iako je **Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja za period 2020–2023. godine istekla** („Službeni glasnik RS“, broj 80/20), njeni strateški pravci ostaju izuzetno relevantni za izradu lokalnih politika usmerenih na zaštitu prava deteta, naročito kada su u pitanju deca sa smetnjama u razvoju. Dokument je naglasio značaj sistemskog i međusektorskog odgovora na nasilje, unapređenje prevencije kroz promenu društvenih stavova, i razvoj mehanizama rane intervencije i multisektorske saradnje. Posebna pažnja posvećena je deci u većem riziku od nasilja, uključujući decu sa invaliditetom, kao i obavezi da svi pružaoci usluga prepoznaju, prijavljuju i reaguju na nasilje na način koji je pristupačan i bezbedan za svako dete. Za lokalne akte, preporučuje se osnaživanje sistema zaštite kroz edukaciju stručnjaka, razvijanje jasnih

procedura i uključivanje škola, zdravstva, centara za socijalni rad i civilnog sektora, s posebnim naglaskom na pristupačne i nediskriminatorne usluge.

Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021–2025.godine („Službeni glasnik RS“, broj 47/21) ima za cilj uspostavljanje efikasnog sistema prevencije, zaštite i podrške ženama i devojčicama koje su izložene nasilju, uključujući i OSI koje se često suočavaju sa višestrukim oblicima diskriminacije i nasilja, kako u porodici, tako i u institucijama. Strategija prepoznaje specifične potrebe žena sa invaliditetom kao posebno ranjive grupe i ističe obavezu razvoja rodno odgovornih usluga podrške koje su pristupačne i inkluzivne. To uključuje prilagođene procedure za prijavu nasilja, dostupnost informacija u pristupačnim formatima, fizičku dostupnost skloništa i drugih servisa, kao i obuke profesionalaca za rad sa ženama sa invaliditetom. U lokalnom kontekstu, sprovođenje ove strategije podrazumeva jačanje kapaciteta svih sektora – zdravstva, socijalne zaštite, policije, pravosuđa i obrazovanja – kako bi prepoznali i efikasno odgovorili na nasilje nad ženama sa invaliditetom i omogućili im ravnopravan pristup zaštiti, pravdi i oporavku.

Nacionalna strategija za mlade 2023–2030 ("Službeni glasnik RS", broj 9 od 8. februara 2023.) obuhvata osam prioriternih ciljeva, od kojih su posebno značajni za mlade sa invaliditetom ciljevi koji se odnose na inkluziju, ravnopravnost, pristup obrazovanju, zapošljavanju, aktivno učešće i zdravlje. **Cilj 1 – Dostupnost i kvalitet obrazovanja** ističe važnost razvoja inkluzivnog obrazovnog sistema, uz mere koje podrazumevaju osnaživanje nastavnog kadra za rad sa marginalizovanim grupama, uključujući i mlade sa invaliditetom, kao i unapređenje pristupačnosti fizičkog i digitalnog okruženja. **Cilj 2 – Unapređenje zapošljivosti i radne integracije mladih**, prepoznaje prepreke sa kojima se suočavaju mladi sa invaliditetom prilikom ulaska na tržište rada. Mere uključuju podsticanje zapošljavanja kroz aktivne mere politike zapošljavanja i podršku socijalnom preduzetništvu. **Cilj 5 – Aktivno učešće i doprinos društvu**, afirmiše pravo svih mladih na učešće u donošenju odluka. Mladima sa invaliditetom se pruža podrška za uključivanje u omladinske organizacije i mehanizme participacije. **Cilj 6. Povećana socijalna uključenost**, direktno se odnosi na borbu protiv diskriminacije i siromaštva, sa merama koje se odnose na podršku razvoju usluga u zajednici, pristupačnost i individualizovanu podršku mladima u riziku od socijalne isključenosti. Strategija posebno podvlači horizontalni princip *jednakih mogućnosti i antidiskriminacije*, što obavezuje sve nosioce mera da u svoje aktivnosti uključe perspektivu mladih sa invaliditetom. Time se omogućava kreiranje lokalnih politika i programa koji će unaprediti pristupačnost, samostalnost i ravnopravno učešće mladih sa invaliditetom u svim sferama društvenog života.

Strategija razvoja kulture Republike Srbije od 2020. do 2029. godine („Službeni glasnik RS“, broj 21/20) usmerena je na očuvanje i unapređenje kulturnog identiteta, decentralizaciju kulturnog života i jačanje dostupnosti kulturnih sadržaja svim građanima. OSI prepoznate su kao deo publike kojoj je potrebna veća dostupnost i prilagođavanje sadržaja, prostora i komunikacije u kulturi. Strategija promovise uklanjanje fizičkih i digitalnih barijera, razvoj inkluzivnih programa i obrazovanje kulturnih radnika za rad sa osobama sa invaliditetom. Na lokalnom nivou, implementacija ove strategije otvara prostor za jačanje uloge ustanova kulture u promociji društvene inkluzije i kulturnog stvaralaštva osoba sa invaliditetom. Posebno je važna podrška inicijativama koje uključuju umetnike sa invaliditetom, kulturne događaje dostupne svima, i partnerske programe između kulturnih institucija i organizacija osoba sa invaliditetom.

Strategija razvoja sporta Republike Srbije za period 2025–2035. godine je u toku i sprovodi se uz širok proces konsultacija sa relevantnim akterima, uključujući i lokalne samouprave, sportske organizacije i civilno društvo. Za potrebe predstavljanja strateškog

okvira u oblasti sporta analizirani su prioriteti i ciljevi **Strategije razvoja sporta u Republici Srbiji za period 2014–2018. godine** („Službeni glasnik RS“, broj 1/15), sa fokusom na OSI. Ova strategija prepoznala je značaj sporta kao sredstva za unapređenje zdravlja, socijalne integracije i kvaliteta života, posebno kada je reč o ranjivim društvenim grupama. OSI bile su jasno identifikovane kao prioritarna ciljna grupa, a mere su se odnosile na razvoj paraolimpijskog i rekreativnog sporta, unapređenje pristupačnosti sportskih objekata i sadržaja, finansijsku i institucionalnu podršku sportskim savezima i klubovima za OSI, kao i edukaciju stručnih kadrova za rad sa ovom populacijom. Strategija je podsticala lokalne samouprave da razvijaju infrastrukturu i programe koji omogućavaju aktivno učešće OSI u sportskim aktivnostima. Iako je ovaj dokument prestao da važi, njegova polazišta ostaju relevantna i mogu poslužiti kao osnova za dalji razvoj inkluzivnih politika u oblasti sporta u okviru nove strategije koja je u pripremi.

Strategija razvoja turizma Republike Srbije za period 2016–2025. godine („Službeni glasnik RS“, broj 98/16) predstavlja i dalje važeći strateški okvir u oblasti turizma, dok je izrada nove strategije još u pripremi. Iako se dokument ne bavi direktno osobama sa invaliditetom, njegovi prioriteti u pogledu pristupačnosti, održivosti i kvaliteta usluga otvaraju prostor za inkluzivne politike. Strategija prepoznaje značaj razvoja infrastrukturno i komunikacijski pristupačnih turističkih sadržaja, posebno u segmentima kulturnog, seoskog i banjskog turizma, što je od posebnog značaja za OSI. Pored toga, dokument podstiče razvoj ljudskih resursa i edukaciju zaposlenih u turizmu, što uključuje i senzibilizaciju za rad sa osobama iz osetljivih društvenih grupa. U lokalnom kontekstu, preporučuje se dodatno jačanje pristupačnih turističkih ruta, promocija univerzalnog dizajna i podrška turističkim inicijativama u kojima aktivno učestvuju OSI – bilo kao korisnici, bilo kao pružaoci usluga. Ovi aspekti treba da budu uvaženi u kreiranju lokalnih politika turizma koje teže inkluzivnosti i dostupnosti za sve.

Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020–2025. („Službeni glasnik RS“, broj 11/2020) predstavlja važeći dokument kojim se definišu smernice za unapređenje javnog i medijskog sadržaja, sa uključenim principima **pristupačnosti i dostupnosti informacija za sve građane**, uključujući OSI. Strategija naglašava podsticanje mehanizama za ostvarivanje prava na informisanje OSI kroz finansiranje medijskih projekata i servisa prilagođenih osobama sa senzornim i drugim oblicima invaliditeta, kao i kroz norme i konkurse koji obezbeđuju standardizovane uslove podnošenja i realizacije medijskih sadržaja namenjenih marginalizovanim grupama. Analitički pristup medijom pluralizmu, javnom finansiranju transparentno raspodeljenih sredstava i razvoju jedinstvenih informacionih sistema podržava distribuciju kvalitetnih i dostupnih informacija o temama od javnog interesa, uključujući prava i potrebe OSI. U lokalnom kontekstu, preporučuje se da se u LAP uključe mere podrške razvoju inkluzivnih medijskih sadržaja – posebno kroz konkursne linije namenjene projektima prilagođenim osobama sa različitim vrstama invaliditeta – kao i aktivnosti obuke i senzibilizacije lokalnih medija o pristupačnosti u informisanju.

Strategija razvoja informacionog društva i informacione bezbednosti za period 2021–2026. („Službeni glasnik RS“, broj 86/21) Ova strategija usmerava Republiku Srbiju ka digitalnoj budućnosti, pružajući jasan pravac razvoja informacionog društva i jačanja informacione bezbednosti. Ključni prioriteti uključuju povećanje pristupa internetu i digitalnim servisima, digitalizaciju javne uprave, razvoj e-usluga, otvorenih podataka i zaštite korisnika. Za OSI, ovaj strateški okvir otvara značajne mogućnosti putem mera prilagođavanja digitalnih platformi i servisa. U dokumentu su predviđene smernice za: **Pristupačne e-usluge i javna uprava** - razvoj i implementaciju digitalnih servisa koji su tehnički i dizajnerski prilagođeni potrebama OSI, uz poštovanje standarda pristupačnosti (WCAG, EU direktive); **5. Digitalna pismenost i inkluzija** - širenje digitalnih veština i obuka, jednako dostupnih svima, sa ciljem

da se uklone barijere u korišćenju digitalnih alata za OSI; **Zaštita podataka i sigurnost** – unapređenje informacione bezbednosti kroz politike koje obezbeđuju povoljan i siguran digitalni prostor i za najranjivije korisnike, uključujući OSI. Implementacija Strategije treba omogućiti da pristup e-uslugama ne zavisi od fizičkih sposobnosti korisnika, što stvara osnovu za inkluzivnu digitalnu zajednicu. Preporuka za lokalni nivo (npr. LAP Novi Pazar) jeste da se razvije program za digitalnu pristupačnost je javnih platformi i podaci, obezbedi edukacija lokalnih službi i OSI, kao i da se promovišu asistivne tehnologije i podrška pri korišćenju digitalnih javnih servisa.

Strategija za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2022–2030.godine („Službeni glasnik RS“, broj 23/22) postavlja cilj jačanja uloge nevladinih organizacija (NVO) kao ključnih aktera društvenih promena, transparentnosti i inkluzije. Dokument prepoznaje da je jedan od značajnih izazova negativna percepcija i ograničen potencijal civilnog sektora, posebno u oblasti zastupanja prava ranjivih grupa među kojima su i OSI. Strategija sadrži mere usmerene ka otklanjanju tih prepreka kroz jačanje kapaciteta organizacija koje se bave OSI, unapređenje njihovog pristupa informacijama i javnim resursima, kao i kroz razvoj partnerstava između državnih institucija i ovih organizacija. Podstiče se uspostavljanje konsultativnih mehanizama, uključujući OSI, u kreiranju javnih politika i donošenju odluka, čime se obezbeđuje da potrebe i glas OSI budu zastupljeni. Takođe se insistira na transparentnom finansiranju NVO, što omogućava organizacijama za zaštitu prava OSI, da lakše pristupe sredstvima i budu prepoznatljive kao legitimni društveni akteri. Za lokalne aktere i potrebe LAP-a, Strategija sugerise razvoj inkluzivnih partnerstava između grada, organizacija OSI i kancelarija koje se bave mladima ili socijalnim pitanjima, uz aktivno uključivanje OSI u savete, konsultacije i dostupne oblike saradnje. Ovaj strateški okvir stvara osnov za jačanje lokalnih inicijativa, osnaživanje OSI i izgradnju društva koje se temelji na jednakosti, participaciji i transparentnom partnerstvu.

2.3. Nacionalni zakonski okvir

Nacionalni zakonski okvir obuhvata više sektorskih zakona:

U skladu sa Zakonom o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom („Službeni glasnik RS“, br. 33/2006 i 13/2016), jedinice lokalne samouprave, njihove ustanove i javna preduzeća imaju jasnu zakonsku obavezu da obezbede ravnopravan tretman OSI u svim oblastima javnog života. Zakon zabranjuje svaki oblik neposredne i posredne diskriminacije, a posebno ističe obavezu javnih vlasti da preduzmu mere koje omogućavaju puno uživanje prava i sloboda osobama sa invaliditetom, na osnovu jednakosti s drugima. Lokalna samouprava je dužna da obezbedi pristupačnost objekata, javnih površina, usluga i informacija, kao i da razvija usluge podrške u zajednici koje omogućavaju samostalniji i kvalitetniji život OSI. Pored toga, sve ustanove i javna preduzeća koja su u nadležnosti lokalne samouprave, uključujući škole, centre za kulturu, domove zdravlja, komunalna preduzeća i druge pružaoce javnih usluga, imaju zakonsku obavezu da svoje prostore, procese i usluge učine dostupnim i upotrebljivim za sve građane pod jednakim uslovima. Zakon prepoznaje njihovu odgovornost i u pogledu sprečavanja diskriminacije, kao i u obavezi preduzimanja razumnih mera prilagođavanja.

U skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi („Službeni glasnik RS“, br. 129/2007, 83/2014 – dr. zakon, 101/2016 – dr. zakon, 47/2018 i 111/2022 – dr. zakon), jedinice lokalne samouprave imaju izričitu nadležnost i odgovornost da obezbede ostvarivanje, zaštitu i unapređenje prava svih građana na svom području, uključujući i prava osoba sa invaliditetom.

Zakon prepoznaje lokalnu samoupravu kao osnovni nivo vlasti najbliži građanima, sa zadatkom da u okviru svoje nadležnosti obezbedi dostupnost javnih usluga, ravnopravan tretman i uključenost svih društvenih grupa. U članu 20. predviđeno je da lokalna samouprava, u okviru izvornih nadležnosti, obezbeđuje i ostvarivanje prava u oblasti socijalne zaštite, predškolskog vaspitanja i obrazovanja, zdravlja, komunalnih usluga i drugih segmenata od značaja za život građana. Poseban značaj ima obaveza da se ovi poslovi obavljaju tako da se poštuje princip jednakosti, zabrana diskriminacije i podstiče inkluzija osetljivih grupa. U skladu sa tim, lokalna samouprava je dužna da planira, razvija i obezbeđuje mere koje omogućavaju puno i ravnopravno učešće osoba sa invaliditetom u lokalnoj zajednici, uključujući pristupačnost fizičkog okruženja, informacijama i uslugama, kao i uključivanje OSI u procese odlučivanja i lokalne politike. Dodatno, član 6. Zakona utvrđuje obavezu da se lokalna samouprava zasniva na načelima transparentnosti, odgovornosti i učešća građana, što podrazumeva i uspostavljanje mehanizama za aktivno uključivanje svih građana, uključujući i one sa invaliditetom.

U skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti („Sl. glasnik RS“, br. 24/2011 i 117/2022 - odluka US) jedinice lokalne samouprave imaju ključnu nadležnost i odgovornost u obezbeđivanju socijalne zaštite OSI na svom području. Zakon jasno definiše da su organi lokalne samouprave dužni da planiraju, organizuju, finansiraju i razvijaju usluge socijalne zaštite koje odgovaraju stvarnim potrebama korisnika, s posebnim osvrtom na osetljive društvene grupe. U članu 18. Zakona navedeno je da jedinica lokalne samouprave, u okviru svojih izvornih nadležnosti, obezbeđuje pružanje usluga socijalne zaštite u skladu sa lokalnim planovima razvoja i procenom potreba stanovništva. U članu 19. dalje se precizira da lokalna samouprava može osnivati centre za socijalni rad, javne ustanove za pružanje usluga u zajednici (npr. dnevni boravci, stanovanje uz podršku, personalna asistencija) i ugovarati usluge sa licenciranim pružaocima iz reda udruženja i drugih organizacija. Za OSI, to znači da lokalna samouprava ima obavezu da aktivno razvija inkluzivne servise u zajednici koji podržavaju samostalan život, učešće u društvu i zaštitu od institucionalizacije. Zakon takođe propisuje obavezu usklađivanja lokalnih akata sa nacionalnim strateškim dokumentima i standardima kvaliteta usluga, kao i uključivanje korisnika u proces planiranja i ocenjivanja rada sistema socijalne zaštite. Na taj način, Zakon o socijalnoj zaštiti prepoznaje lokalnu samoupravu kao najvažnijeg aktera u stvaranju pristupačnog, fleksibilnog i korisnički orijentisanog sistema podrške za OSI, zasnovanog na principima ljudskih prava, socijalne uključenosti i jednakih mogućnosti.

U skladu sa Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom („Službeni glasnik RS“, br. 36/2009, 32/2013, 65/2020 i 21/2021 – dr. zakon), jedinice lokalne samouprave imaju važnu ulogu u sprovođenju mera koje podstiču ravnopravno učešće OSI na tržištu rada i njihov pristup profesionalnoj rehabilitaciji. Zakon propisuje da lokalne samouprave, u okviru svojih nadležnosti, treba da doprinose razvoju lokalnih politika zapošljavanja koje uključuju i specifične mere podrške OSI. Preko lokalnih saveta za zapošljavanje, one učestvuju u definisanju prioriteta i programa aktivne politike zapošljavanja, uključujući finansijsku i stručnu podršku za zapošljavanje OSI, otvaranje novih radnih mesta, organizovanje stručnih obuka i prekvalifikacija. Takođe, lokalne samouprave imaju mogućnost da sarađuju sa NSZ i drugim partnerima u sprovođenju mera profesionalne rehabilitacije i podsticanju zapošljavanja u javnom i privatnom sektoru. Zakon predviđa i subvencije, olakšice i druge oblike podsticaja, koji se mogu primenjivati i kroz lokalne odluke i programe zapošljavanja. Pored toga, lokalna samouprava može imati ulogu osnivača preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju i OSI.

U skladu sa Zakonom o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti („Službeni glasnik RS“, br. 36/2009, 88/2010, 38/2015 – dr. zakon, 113/2017, 113/2017 – dr. zakon i 49/2021), jedinice lokalne samouprave imaju zakonsku obavezu da, u saradnji sa Nacionalnom službom za zapošljavanje, učestvuju u sprovođenju i sufinansiranju mera aktivne politike zapošljavanja na svojoj teritoriji. Član 50. Zakona posebno predviđa da se mere aktivne politike zapošljavanja mogu sprovesti i **na osnovu lokalnih akcionih planova zapošljavanja**, koje izrađuju i usvajaju organi jedinica lokalne samouprave. Ovi planovi predstavljaju ključni mehanizam kojim lokalne vlasti identifikuju potrebe tržišta rada, definišu ciljne grupe, planiraju konkretne intervencije (npr. javni radovi, subvencije za zapošljavanje, obuke, samozapošljavanje) i određuju sredstva za njihovu realizaciju, uključujući i lokalne budžetske fondove. Takođe, Zakon omogućava da lokalne samouprave zakluče ugovore sa NSZ o zajedničkom finansiranju mera zapošljavanja, čime se dodatno podstiče lokalna odgovornost i fleksibilnost u kreiranju politika koje odgovaraju stvarnim potrebama zajednice. Pored toga, kroz lokalne savete za zapošljavanje, JLS imaju savetodavnu i programsku ulogu u planiranju i praćenju sprovođenja zapošljavanja na lokalnom nivou. Na ovaj način, Zakon jasno prepoznaje **aktivnu ulogu lokalne samouprave u planiranju, sprovođenju i finansiranju mera koje doprinose smanjenju nezaposlenosti**, unapređenju zapošljivosti i stvaranju održivih lokalnih ekonomskih prilika, posebno za teže zapošljive kategorije, uključujući i OSI.

Zakon o socijalnom preduzetništvu („Službeni glasnik RS“, br. 14/2022) uspostavlja pravni okvir za razvoj preduzeća koja posluju u javnom interesu i doprinose zapošljavanju društveno osetljivih grupa, uključujući OSI. Lokalna samouprava ima važnu ulogu u podsticanju razvoja ovog sektora kroz mere javnih politika, finansijsku podršku, edukaciju i promociju. Socijalna preduzeća mogu biti snažan mehanizam za radnu integraciju OSI, jer omogućavaju zapošljavanje, stručno osposobljavanje i samozapošljavanje u skladu sa lokalnim potrebama. Najmanje 50% dobiti reinvestira se u društveno korisne svrhe, što dodatno jača održivost ovakvih inicijativa. Ovim modelom moguće je povezati ekonomski razvoj sa socijalnom pravdom, posebno u zajednicama sa izraženim rizikom od isključenosti.

U skladu sa Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS“, br. 88/2017, 27/2018 – dr. zakon, 10/2019, 6/2020, 129/2021 i 92/2023), obrazovne ustanove i jedinice lokalne samouprave imaju jasno definisane obaveze u oblasti inkluzivnog obrazovanja. Obrazovne ustanove su dužne da obezbede uslove za obrazovanje svakog deteta, učenika i odraslog bez diskriminacije, uz uvažavanje razvojnih i obrazovnih potreba. Kada je učeniku potrebna dodatna podrška, škola formira tim za dodatnu podršku koji izrađuje Individualni obrazovni plan (IOP) i sprovodi mere za uključivanje učenika u redovno obrazovanje. Lokalna samouprava je obavezna da formira interesornu komisiju koja vrši procenu potreba za dodatnom podrškom u obrazovanju, i da obezbedi organizacione i infrastrukturne uslove za sprovođenje inkluzivne prakse (npr. prevoz učenika, tehnička pomagala). U slučajevima kada se proceni potreba za angažovanjem pedagoškog asistenta, njegova uloga je da pruži dodatnu podršku učeniku u učenju i socijalizaciji, a troškovi za njegov rad obezbeđuju se iz budžeta Republike Srbije, a ne iz budžeta lokalne samouprave. Time se omogućava funkcionalna povezanost sektora obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite u cilju potpune uključenosti dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u obrazovni sistem.

Zakon o visokom obrazovanju („Službeni glasnik RS“, br. 88/2017) predviđa sledeća prava studenata sa invaliditetom i obaveze visokoškolskih ustanova u cilju inkluzije: Studenti sa

invaliditetom imaju pravo da im se omogući **individualna ili grupna dodatna podrška pri praćenju nastave**, kao i prilagođavanje standarda ispita u skladu sa njihovim potrebama. Visokoškolske ustanove su dužne da uspostave **sistem osiguranja kvaliteta i jedinstveni informacijski sistem** koji evidentira i prati specifične potrebe studenata, uključujući i OSI, čime se omogućava kontinuirano praćenje i prilagođavanje obrazovnog procesa. One takođe moraju osigurati **nediskriminaciju i poštovanje ljudskih prava**, uz aktivno uključivanje studenata u upravljanje i donošenje odluka u vezi sa kvalitetom nastave i prilagođavanja za OSI. Time se stvara inkluzivno obrazovno okruženje u kojem studenti sa invaliditetom mogu ravnopravno učestvovati i napredovati u visokom obrazovanju, uz adekvatnu institucionalnu podršku.

U skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti („Službeni glasnik RS“, br. 25/2019), jedinice lokalne samouprave imaju značajnu ulogu u obezbeđivanju dostupne, ravnopravne i kontinuirane zdravstvene zaštite za sve građane, uključujući i OSI. Ovaj zakon prepoznaje lokalnu samoupravu kao neposrednog aktera u planiranju i sprovođenju zdravstvene zaštite u zajednici, u saradnji sa zdravstvenim ustanovama i drugim relevantnim institucijama. Prema članu 15. Zakona, **lokalna samouprava obezbeđuje uslove za sprovođenje zdravstvene zaštite stanovništva na svojoj teritoriji**, uključujući razvoj preventivnih i promotivnih programa, kao i podršku aktivnostima koje doprinose zaštiti i unapređenju zdravlja posebno osetljivih grupa. Ova obaveza podrazumeva i uključivanje lokalnih budžetskih sredstava, organizaciju javnih kampanja i pružanje podrške ustanovama primarne zdravstvene zaštite, poput domova zdravlja. Zakon u članu 223. predviđa da jedinice lokalne samouprave **donose planove i programe javnog zdravlja**, u skladu sa strateškim dokumentima Republike Srbije, vodeći računa o potrebama lokalne zajednice, a naročito ugroženih i ranjivih grupa. Pored toga, lokalne samouprave imaju mogućnost da osnivaju i finansiraju zdravstvene ustanove, kao i da obezbede dodatne usluge izvan osnovnog paketa zdravstvene zaštite, u skladu sa lokalnim prioritetima. Posebnu pažnju zakon poklanja pristupačnosti zdravstvene zaštite, kako u fizičkom smislu (prilagođeni objekti i oprema), tako i u organizacionom i komunikacijskom smislu, što je od ključnog značaja za ostvarivanje prava OSI. Na taj način, lokalna samouprava je dužna da aktivno učestvuje u izgradnji sistema zdravstvene zaštite koji je zasnovan na principima dostupnosti, jednakosti i inkluzivnosti.

U skladu sa Zakonom o planiranju i izgradnji („Službeni glasnik RS“, br. 72/2009, 81/2009 – ispr., 64/2010 – odluka US, 24/2011, 121/2012, 42/2013 – odluka US, 50/2013 – odluka US, 98/2013 – odluka US, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 – dr. zakon, 9/2020, 52/2021 i 62/2023) i Pravilnikom o tehničkim standardima za planiranje, projektovanje i izgradnju objekata kojima se omogućava nesmetano kretanje i pristup osobama sa invaliditetom, deci i starijim osobama („Službeni glasnik RS“, broj 22/2015), propisana je obaveza obezbeđivanja pristupačnosti za sve nove objekte i rekonstrukcije postojećih objekata javne i stambene namene. Zakon izričito nalaže da objekti koji su namenjeni javnoj upotrebi, kao i stambene zgrade sa deset i više stanova, moraju biti projektovani, izgrađeni i korišćeni na način koji omogućava nesmetan pristup, kretanje i boravak OSI. Pravilnik detaljno propisuje tehničke uslove i standarde, uključujući rampu odgovarajućeg nagiba, taktilne površine, prilagođene sanitarne čvorove i druge elemente univerzalnog dizajna. Ova obaveza se odnosi kako na fizičko okruženje unutar objekata, tako i na njihovu neposrednu okolinu. Održavanje pristupačnih elemenata takođe je obavezno, a njihovo zanemarivanje može predstavljati oblik diskriminacije po osnovu invaliditeta.

Zakon o stanovanju i održavanju zgrada ("Sl. glasnik RS", br. 104/2016 i 9/2020 - dr. zakon) ne propisuje direktne tehničke standarde pristupačnosti, ali se poziva na primenu normi iz Zakona o planiranju i izgradnji. Zgrade sa deset i više stanova moraju biti projektovane tako da omogućavaju pristup osobama sa invaliditetom, deci i starijima. Zakon prepoznaje stambenu podršku kao oblik pomoći za one koji zbog socijalnih ili ekonomskih razloga ne mogu samostalno rešiti svoje stambeno pitanje. Osobe sa invaliditetom su među prioritetnim korisnicima te podrške, uz obavezu prilagođavanja stana vrsti i stepenu invaliditeta. Kriterijumi za dodelu podrške su fleksibilniji za OSI, jer se prihodi množe korektivnim koeficijentom. Lokalna samouprava na osnovu ovih odredbi može razvijati inkluzivne programe stanovanja koji ciljano podržavaju OSI.

Zakon o elektronskoj upravi („Službeni glasnik RS“, br. 27/18) uspostavlja temelj za obavljanje javnih poslova putem informacionih tehnologija i afirmiše pravo svakog građanina na pristup digitalnim uslugama bez diskriminacije. Posebno značajne za lokalnu politiku prema osobama sa invaliditetom su odredbe člana 28, koje obavezuju sve organe da veb prezentacije budu **pristupačne svima, a naročito osobama sa invaliditetom**, uključujući prikaz na mobilnim uređajima, tehničke standarde pristupačnosti i redovno ažuriranje sadržaja. Pored toga, član 27 propisuje obavezu **objavljivanja otvorenih podataka na Portalu otvorenih podataka**, bez naknade, u formatu koji omogućava lako pretraživanje i ponovnu upotrebu. Ove obaveze doprinose transparentnosti rada organa i omogućavaju organizacijama OSI, istraživačima i zajednici da koriste podatke za analizu, praćenje i predlaganje unapređenja javnih usluga. Za LAP Novi Pazar, ovaj zakon predstavlja jasan osnov za definisanje mera koje obuhvataju: razvoj pristupačnih i inkluzivnih digitalnih servisa, osnaživanje veb prezentacija lokalnih institucija u skladu sa WCAG standardima, otvaranje podataka relevantnih za OSI, kao i obuku zaposlenih u gradskoj upravi za rad sa digitalnim alatima koji omogućavaju veću socijalnu inkluziju.

3. O GRADU NOVOM PAZARU

izvor: adobe stock

Grad Novi Pazar, smešten u jugozapadnom delu Republike Srbije, predstavlja jedan od najznačajnijih urbanih centara Raškog upravnog okruga, koji obuhvata gradove Kraljevo i Novi Pazar, te opštine Vrnjačka Banja, Raška i Tutin.

Teritorija grada prostire se na **742 km²** i obuhvata 100 naselja, organizovanih u 26 mesnih zajednica – od kojih je 6 gradskih, a 20 seoskih područja. Prema poslednjem Popisu iz 2022. godine, Novi Pazar ima **106.720 stanovnika**, što predstavlja povećanje u odnosu na 2011. godinu, kada ih je bilo nešto manje od 100.000. Ovakav rast broja stanovnika predstavlja retku demografsku pojavu u savremenoj Srbiji, gde većina lokalnih samouprava beleži

pad populacije.

Geografski, Novi Pazar se nalazi na raskrsnici puteva koji vode ka Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Kosovu i Metohiji i Severnoj Makedoniji. Takva pozicija dala je ovom gradu izuzetan strateški značaj kroz istoriju i omogućila je dinamičnu interakciju među različitim kulturama, religijama i trgovinskim tokovima. **Novi Pazar je prepoznat kao jedno od središta multikulturalnosti u Srbiji**, gde se, uz dominaciju bošnjačke i srpske zajednice, neguju različiti identiteti i izražena verska tolerancija.

Grad se nalazi u prostranoj dolini reke Raške, okružen planinsko-brdskim vencima Golije, Rogozne, Hajle i Peštera, sa blagim prelazima u pitome visoravni. Prostor grada karakterišu prijatna umereno-kontinentalna klima i prirodna bogatstva, naročito šumski resursi i lekovita termalna izvorišta. Područje je atraktivno za razvoj planinskog i banjskog turizma, kao i za aktivnosti na otvorenom – pešačenje, biciklizam i posmatranje prirode.

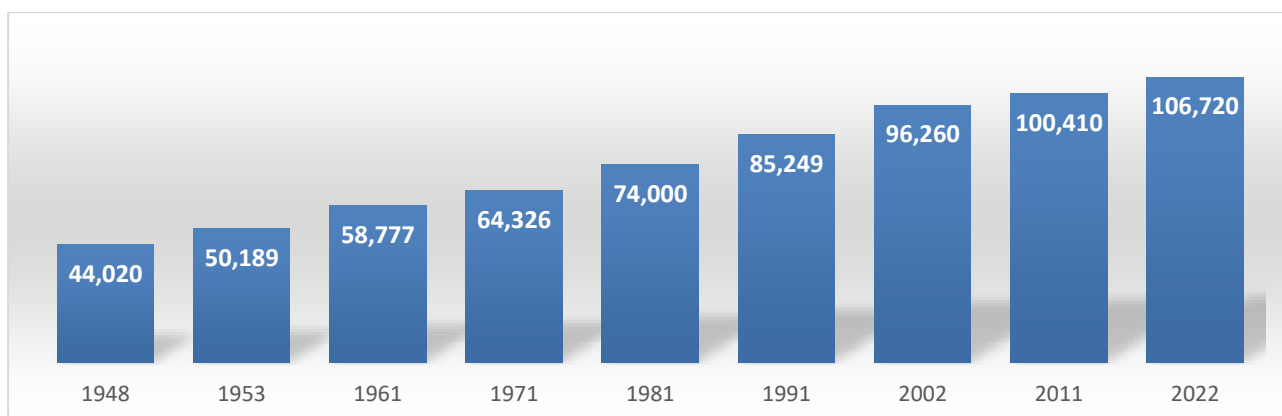
Istorijski posmatrano, **Novi Pazar je osnovan u drugoj polovini 15. veka**, tačnije 1455. ili 1461. godine, na prostoru stare slovenske tvrđave **Stari Ras**. Zahvaljujući izuzetnom strateškom položaju i urbanističkom nasleđu, grad se razvijao kao značajan **kulturno-istorijski, verski i trgovački centar**. Danas Novi Pazar čuva bogato nasleđe iz osmanskog, vizantijskog i nemanjićkog perioda. Na njegovoj teritoriji nalaze se dragoceni spomenici poput **Petrove crkve, manastira Đurđevi stupovi, manastira Sopoćani** (pod zaštitom UNESCO-a), **Turska tvrđava sa Kulom Motriljom, Hamam i Stara Čaršija** kao i **Altun-alem džamije**, koja se smatra jednim od najlepših primera islamske sakralne arhitekture u Srbiji.

Zahvaljujući svom mladom stanovništvu, velikom broju učenika i studenata, aktivnim sportskim klubovima i bogatom kulturnom životu, Novi Pazar je grad koji kombinuje **tradiciju i savremenost**. Grad je poznat po živopisnoj zanatskoj tradiciji, tekstilnoj industriji, ali i sve značajnijem razvoju malih i srednjih preduzeća, IT sektora i gastronomskog turizma. Novi Pazar je i univerzitetski centar, sedište Državnog Univerziteta, privatnog Internacionalnog univerziteta, i drugih odeljena državnih fakulteta (npr. Učiteljski fakultet) i drugih privatnih visokih škola. te važno regionalno čvorište u oblasti obrazovanja i visokog školstva

3.1. Osnovni demografski pokazatelji

Grad Novi Pazar je jedan od retkih gradova u Srbiji koji se može pohvaliti **kontinuiranim porastom broja stanovnika**, čak i u periodima kada većina lokalnih samouprava beleži pad populacije. Prema zvaničnim podacima iz popisa, **ukupan broj stanovnika Novog Pazara porastao je sa 44.020 u 1948. na 106.720 u 2022. godini**, što ukazuje na dugoročan i stabilan demografski trend rasta. Ovaj rast može se delom pripisati prirodnom priraštaju, ali i migracionim kretanjima, posebno tokom 1980-ih i 1990-ih godina.

Grafikon 1. Upporedni pregled broja stanovnika u Novom Pazaru prema podacima iz popisa od 1948 do 2022.god.

Izvor: rezultati Popisa 1948-2022

Grafikon 1. prikazuje uporedni pregled broja stanovnika u Novom Pazaru, Raškom okrugu i Republici Srbiji, prema rezultatima popisa u periodu od 1948. do 2022. godine.

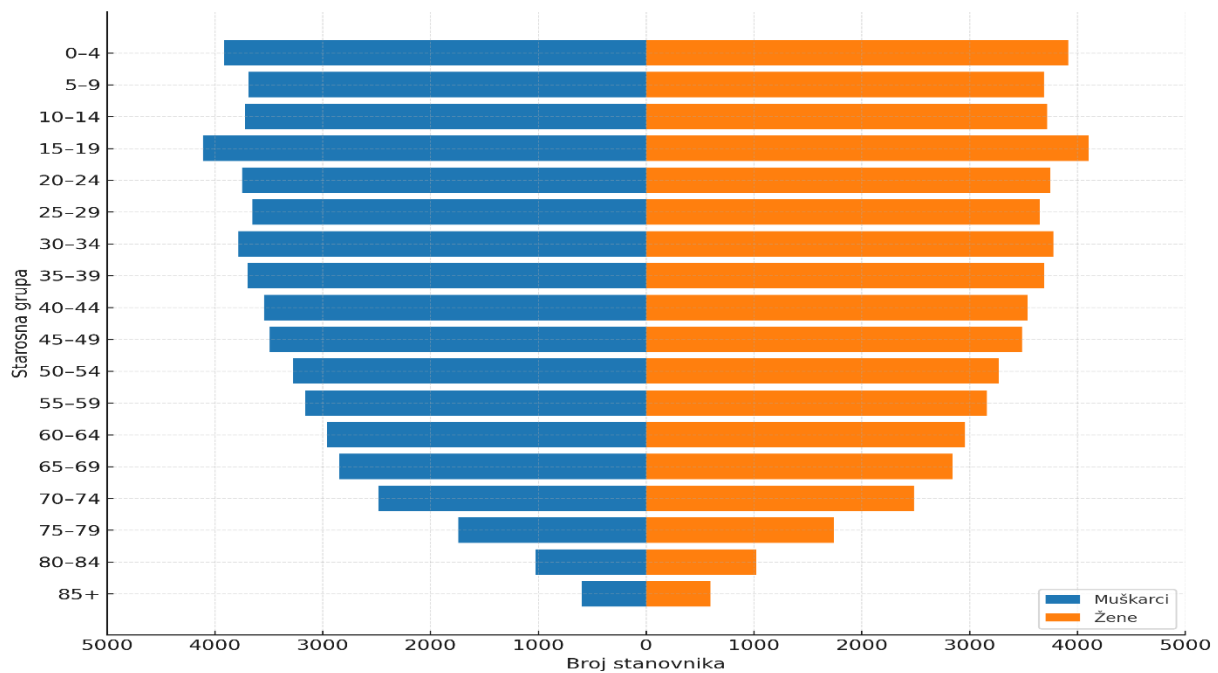
Prema poslednjem popisu iz 2022. godine, **Novi Pazar beleži demografski rast od 16,76% u odnosu na 2011. godinu** – kada je broj stanovnika iznosio 91.000. Ukupan broj stanovnika sada iznosi **106.720**, čime Novi Pazar izlazi iz opšteg obrasca opadanja populacije u većini lokalnih sredina Srbije.

Kada se brojke analiziraju prema polu, u 2022. godini u Novom Pazaru je registrovano ukupno **51.423 muškarca (48,2%) i 55.297 žena (51,8%)**, dok je 2011. godine ta razlika bila izražena u korist žena – čak **23.584 više žena nego muškaraca**, delom zbog metodologije popisa.

Zanimljiv je i pokazatelj o domaćinstvima: **prosečno domaćinstvo u Novom Pazaru ima 3,61 člana**, što je za **25,86% više od republičkog proseka**. To ukazuje na čvršće porodične zajednice i izraženije međugeneracijsko stanovanje u ovom području.

Prema nezvaničnim procenama, ukupan broj stanovnika koji obitava na teritoriji Novog Pazara premašuje **120.000 ljudi**. U skladu sa informacijama Crvenog krsta i lokalnih organizacija, na ovom području boravi i **oko 5.000 stanovnika sa statusom interno raseljenih lica** sa Kosova, kao i izbeglica iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Severne Makedonije, što dodatno osvetljava migracioni i humanitarni kontekst rasta populacije.

Grafikon 2. Stanovništvo prema starosnim grupama Stanovništvo prema starosnim grupama i polu

Izvor: Popis 2022, RZSS

Prema rezultatima Popisa stanovništva grad Novi Pazar se ističe kao jedna od najmlađih lokalnih samouprava u Republici Srbiji. Struktura stanovništva raspoređena po starosnim grupama ukazuje na izražen demografski potencijal – sa širokom osnovom piramide i postepenim sužavanjem u starijim dobnim kategorijama.

Udeo dece i mladih do 19 godina iznosi gotovo 29% ukupnog stanovništva, dok su grupe 20–44 godine stabilne i brojačano ravnomerno zastupljene. Starosna grupa od 15 do 64 godine, koja se smatra radno sposobnom populacijom, čini oko 71% stanovništva, što predstavlja osnovu za planiranje ekonomskog i obrazovnog razvoja grada.

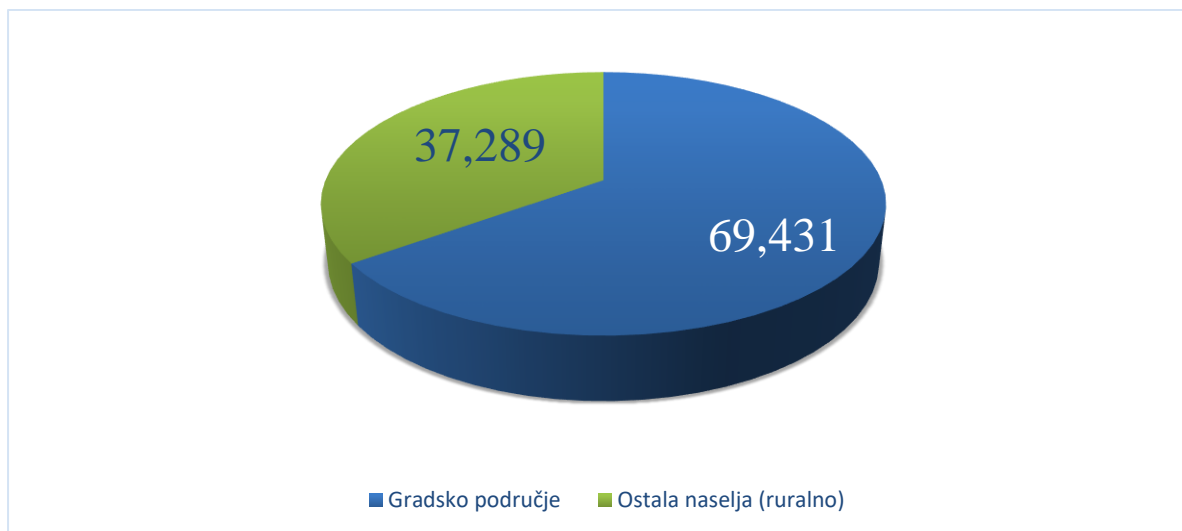
Nasuprot tome, starije stanovništvo (65+ godina) čini samo oko 10% ukupnog broja stanovnika, što je značajno niže u poređenju sa nacionalnim prosekom, koji prema Popisu 2022. iznosi čak 21,3%. Ovakav odnos ukazuje na znatno **niži stepen starenja populacije** u Novom Pazaru u odnosu na ostatak zemlje, što lokalnim vlastima otvara prostor za dugoročne razvojne politike koje se temelje na obrazovanju, zapošljavanju mladih, porodičnoj politici i prilagođenim socijalnim uslugama.

Nasuprot tome, starije stanovništvo (65+ godina) čini samo oko 10% ukupnog broja stanovnika, što je znatno niže u poređenju sa nacionalnim prosekom, koji prema Popisu 2022. iznosi čak 21,3%. Prosečna starost stanovništva u Novom Pazaru iznosi **34,6 godina**, što je značajno mlađe u odnosu na **prosek Republike Srbije od 43,1 godinu**. Takođe, **očekivano trajanje života** u Srbiji za 2022. godinu procenjuje se na oko **74,3 godine za muškarce i 79,4 godine za žene**, što okvirno važi i za teritoriju Novog Pazara.

Na osnovu učešća starijih od 65 godina u ukupnoj populaciji, Novi Pazar prema demografskim kriterijumima spada u kategoriju „**mladih populacija**“, jer se za „demografsko starenje“ uzima prag od 14% udela starijih osoba, dok se vrednosti ispod tog praga smatraju pokazateljem demografske mladosti.

Piramida starosti Novog Pazara, osim što vizuelno potvrđuje povoljne demografske pokazatelje, istovremeno ukazuje i na potrebu da se dugoročno planira infrastruktura i usluge u skladu sa demografskim profilom: jaslice, škole, fakulteti, radna mesta, kao i mere za zadržavanje mladog stanovništva. Održavanje povoljne starosne strukture zahteva aktivne mere demografske, obrazovne i privredne politike u narednim godinama.

Grafikon 3. stanovništvo prema tipu naselja

Izvor: Popis 2022.godine, RZZS

Prema zvaničnom Popisu stanovništva 2022, Grad Novi Pazar ima ukupno **106.720** stanovnika. Urbanom (gradskom) području pripada 71.462 stanovnika, što je oko **67%** ukupnog stanovništva. Preostali deo od 35.258 lica (oko **33%**) živi u ruralnim naseljima.

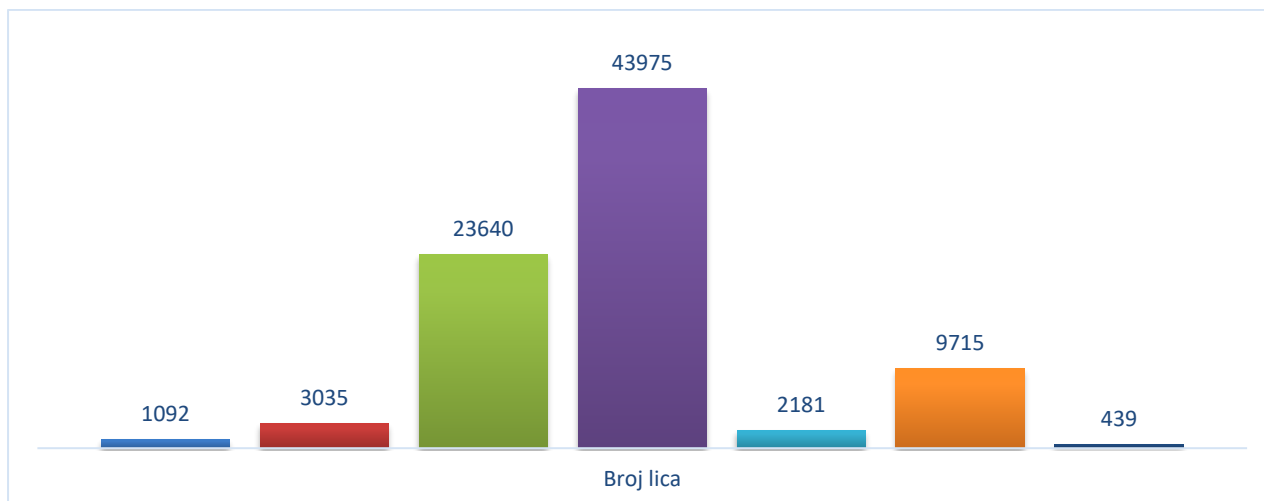
Prema rezultatima Popisa 2022. godine, u Novom Pazaru živi ukupno 106.720 stanovnika, od čega oko 67% u gradskom (urbanom) području, a 33% u seoskim i prigradskim naseljima. Ovakva teritorijalna raspodela stanovništva ima važan uticaj na prostornu dostupnost obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih usluga, posebno za osetljive društvene grupe kao što su deca sa smetnjama u razvoju i OSI.

Urbano jezgro raspolaže većinom javnih usluga – svi objekti predškolskog vaspitanja nalaze se isključivo u gradu, kao i centralne zdravstvene i socijalne ustanove. Iako gradski prostor nudi više specijalizovanih sadržaja i bolje infrastrukturne uslove, porodice sa decom sa smetnjama u razvoju i OSI često se suočavaju sa preprekama u pristupu uslugama zbog neprilagođenog prevoza, arhitektonskih barijera i nedovoljne personalizovane podrške.

S druge strane, stanovnici ruralnih područja suočeni su sa još izraženijim izazovima. U mnogim seoskim naseljima ne postoje vrtići, zdravstveni punktovi su ograničenog kapaciteta, a socijalne usluge se uglavnom svode na povremene terenske posete. Deca sa razvojnim smetnjama iz ovih sredina često putuju više desetina kilometara do najbliže ustanove, što dovodi do neredovnog korišćenja usluga ili njihove potpune nedostupnosti.

Ova situacija jasno ukazuje na potrebu za teritorijalno uravnoteženim razvojem usluga, zasnovanim na principima jednakosti i inkluzije. Neophodno je uspostavljanje mobilnih timova, razvoj dnevnih centara dostupnih i u ruralnim zonama, kao i uvođenje specijalizovanog prevoza. Osiguranje dostupnosti usluga za sve, bez obzira na mesto stanovanja, ključno je za ostvarivanje prava dece sa smetnjama u razvoju i osoba sa invaliditetom i predstavlja osnovu za stvarno uključivanje i ravnopravno učešće u zajednici.

Grafikon 4. Obrazovna struktura stanovništva Novog Pazara (15+)

Izvor: Popis 2022.godine, RZZS

Prema podacima iz 2022. godine, ukupno 84.077 lica u Novom Pazaru ima 15 i više godina. Struktura ovog dela populacije prema obrazovnom nivou ukazuje na značajne izazove i potencijale za unapređenje ljudskog kapitala u lokalnoj zajednici.

Najveći deo stanovništva poseduje srednje obrazovanje (43.975 lica), što čini više od polovine populacije (52,3%). Od toga, više od dve trećine završilo je četvorogodišnje stručne škole, što ukazuje na dominaciju tehničkih profila, ali i ograničenu rasprostranjenost gimnazijskog obrazovanja kao preduslova za upis na visoke škole i fakultete. Nizak je udeo visokoobrazovanih građana – samo 11,6% ima visoko, a 2,6% više obrazovanje. To predstavlja ukupno 14,2% populacije, što je ispod državnog proseka i ograničava potencijal za razvoj sektora zasnovanih na znanju, digitalnoj ekonomiji i inovacijama. Posebno zabrinjava činjenica da jedna trećina stanovništva (33%) ima samo osnovno ili niži nivo obrazovanja, što obuhvata 1.092 lica bez školske spreme, 3.035 sa nepotpunim osnovnim i 23.640 sa završenim osnovnim obrazovanjem. Ova struktura ukazuje na potrebu za programima funkcionalnog opismenjavanja, drugom šansom i obukama za sticanje osnovnih veština.

Uzimajući u obzir navedene podatke, unapređenje dostupnosti, kvaliteta i relevantnosti obrazovanja – posebno u oblasti visokog obrazovanja i obrazovanja odraslih – predstavlja strateški prioritet za održivi lokalni razvoj i efikasnu socijalnu inkluziju.

Grafikon 5. Stanovništvo prema ekonomskoj aktivnosti

Izvor: Popis 2022.godine, RZZS

Analiza ekonomske aktivnosti stanovništva Novog Pazara u 2022. godini ukazuje na izražene strukturne izazove u pogledu radne angažovanosti i rodne ravnoteže u pristupu tržištu rada. Od ukupnog broja stanovništva (**73.663**) bilo u radno sposobnom uzrastu (15–64 godine). Međutim, od tog broja, **samo 33.057 lica (44,9%)** bilo je ekonomski aktivno – što uključuje i zaposlene i one koji aktivno traže posao. Ovo implicira visok nivo ekonomske neaktivnosti, pri čemu je više od polovine radno sposobnog stanovništva (55,1%) izvan tržišta rada.

Među ekonomski aktivnima, **59,5% (19.985)** je bilo zaposleno, dok je **40,5% (13.072)** činilo nezaposlene osobe koje traže posao. Visok udeo nezaposlenih u okviru ekonomski aktivne populacije ukazuje na ograničenu dostupnost radnih mesta i potencijalne prepreke u zapošljavanju, posebno za određene demografske grupe. Rodna struktura dodatno osvetljava ove izazove: Muškarci čine **57,3% ekonomski aktivnih**, dok žene učestvuju sa **42,7%**. Nejednakost je još izraženija kada se posmatra zaposlenost: među zaposlenima je **11.699 muškaraca (58,5%)**, dok je žena **8.286 (41,5%)**. Kod nezaposlenih koji aktivno traže posao, odnos je sličan: **7.258 muškaraca (55,5%)** i **5.814 žena (44,5%)**.

Ovi podaci ukazuju na višestruke slojeve problema: nedovoljnu stopu ekonomske aktivnosti uopšte, visoku stopu nezaposlenosti među aktivnima i značajnu rodnu neravnopravnost. Takođe otvaraju prostor za javne politike usmerene ka: **povećanju učešća žena** na tržištu rada kroz mere aktivne politike zapošljavanja i podrške usklađivanju rada i roditeljstva, **smanjenju ekonomske neaktivnosti**, naročito među mladima i ženama, **podsticanju lokalnog zapošljavanja** kroz razvoj sektora sa potencijalom rasta (npr. zanatstvo, digitalne usluge, žensko preduzetništvo), i boljem **ciljanju socijalnih programa** ka onima koji su dugoročno isključeni iz radne snage.

Grafikon 6. Porodice prema tipu

Izvor: Popis 2022, RZZS

Prema popisu iz 2022. godine, u Novom Pazaru je registrovano ukupno **20.688 porodica**, a njihova unutrašnja struktura prema tipu otkriva važne obrasce za oblikovanje lokalnih politika podrške porodici.

Najzastupljeniji tip su **bračni parovi sa decom**, koji čine **10.653 porodice** – više od polovine svih domaćinstava (51,5%). Ovaj podatak ukazuje na značaj tradicionalne porodične strukture u lokalnoj zajednici i potrebu za merama koje podržavaju roditeljstvo, obrazovanje i usklađivanje rada i porodičnih obaveza.

Slede **bračni parovi bez dece** sa 3.749 domaćinstava, što može ukazivati na trend odlaganja roditeljstva, ali i na potrebu za podrškom starijim bračnim parovima. Broj **vanbračnih zajednica**, kako sa decom (486 porodica), tako i bez dece (279), ostaje nizak, ali govori o prisutnosti savremenih formi zajedničkog života koje takođe zaslužuju institucionalno prepoznavanje i jednak pristup uslugama.

Značajan segment čine **jednoroditeljske porodice: 1.588 majki sa decom i 404 oca sa decom**, što ukupno čini 9,6% svih porodica. Ove porodice su posebno ranjive u socio-ekonomskom

smislu i zahtevaju ciljanu podršku – kako kroz ekonomske mere, tako i kroz razvoj socijalnih usluga dostupnih samohranim roditeljima.

3.2. Podaci o osobama sa invaliditetom u gradu Novom Pazaru

3.2.1 Osnovni demografski pokazatelji

Prema rezultatima Popisa stanovništva iz 2022. godine, u Novom Pazaru živi ukupno 2.224 OSI, što čini oko 2,1% stanovništva starijeg od dve godine, što je ispod republičkog proseka. Ovaj relativno nizak procenat može biti posledica demografske mladosti populacije, ali i faktora kao što su neprepoznavanje invaliditeta, stigma, nedovoljna informisanost ili nepoverenje u sistem. Većinu stanovništva čine osobe bez invaliditeta, čak **96,2%** (99.739 lica), dok za **1.675 osoba** (1,6%) status invaliditeta nije poznat. Kod osoba koje nisu prijavile invaliditet primećuje se neravnomernija raspodela po starosnim kategorijama. Najzastupljenija grupa su osobe uzrasta **30–49 godina**, sa oko **28.144 lica**, što govori o demografskoj snazi radno aktivne populacije.

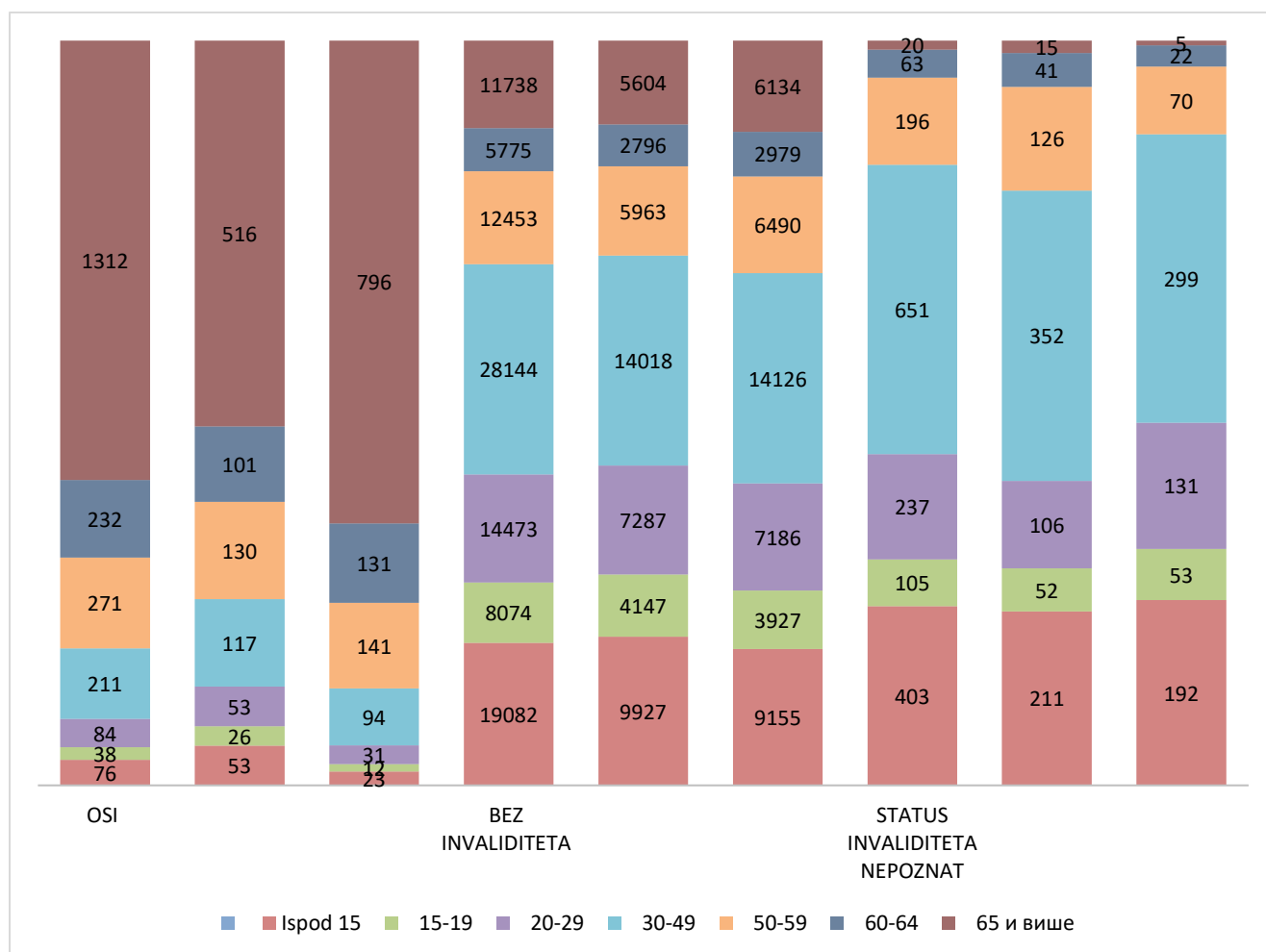
Žene sa invaliditetom čine većinu, 1.228 ili 55,2% u ukupnom broju OSI, dok je broj muškaraca 996 (44,8%). Većina OSI (gotovo 60%) je starija od 65 godina, što ukazuje na vezu između invaliditeta i hroničnih zdravstvenih stanja, posebno kod žena u poznijem životnom dobu. Mlađe kategorije stanovništva pokazuju znatno nižu prijavu invaliditeta, što upućuje na potrebu za ranom detekcijom i sistemskim intervencijama.

Sledeća značajna grupa su lica stara **50–64 godine** (12.453) i mladi od **20–29 godina** (14.473). Ovakva struktura ukazuje na relativno zdravu, ali demografski sve zreliju zajednicu, koja će u narednim godinama ulaziti u uzraste u kojima se povećava rizik od pojave invaliditeta. Važno je primetiti i visoko učešće dece (ispod 15 godina) u ovoj kategoriji (19.082), što potvrđuje mladost populacije i istovremeno ističe potrebu za preventivnim programima i inkluzivnim obrazovanjem.

Kategorija sa **nepoznatim statusom invaliditeta** obuhvata lica čija se invalidnost nije mogla precizno utvrditi, bilo zbog metodoloških ograničenja, nedostatka informacija ili administrativnih praznina. Najveći broj lica sa nepoznatim statusom nalazi se u uzrastu 30–49 godina – ukupno 651 osoba, što može ukazivati na nedovoljnu detekciju hroničnih stanja u ovoj fazi života, kada su simptomi često prikriveni ili neprepoznati. Zabrinjava i prisustvo nepoznatog statusa među decom (npr. 403 u uzrastu do 15 godina), što otvara pitanja dostupnosti i pouzdanosti sistema praćenja razvoja dece i mladih sa smetnjama.

Rodna raspodela pokazuje očekivani obrazac: među osobama sa invaliditetom **55,2% su žene** (1.228), što je u skladu s dužim životnim vekom žena i većim rizikom od invaliditeta u starijoj dobi. Kod osoba bez invaliditeta, polna zastupljenost je gotovo identična, dok se kod lica sa nepoznatim statusom uočava nešto veći udeo muškaraca.

Grafikon 7. Starosna struktura stanovništva Novog Pazara prema statusu invaliditeta

Izvor: Popis 2022, RZZS

U populaciji osoba sa invaliditetom jasno je izražena dominacija starosne grupe (65+), sa čak **1.312 osoba**, što čini gotovo dve trećine ukupne populacije u ovoj kategoriji. Grafikon jasno potvrđuje da je invaliditet snažno povezan sa starošću. Više od 59% osoba sa invaliditetom pripada grupi **65+ godina**, dok su najmlađe starosne grupe (ispod 30 godina) vrlo slabo zastupljene – što može ukazivati i na slabije dijagnostikovanje invaliditeta u ranijim fazama života. U grupi lica bez invaliditeta dominiraju **radno aktivni uzrast** (30–64 godine), a prisutna je i značajna populacija dece (19.082 u uzrastu ispod 15 godina), što potvrđuje mladost opšte populacije Novog Pazara. Kategorija sa nepoznatim statusom najbrojnija je u grupi od 30–49 godina (651 lice), ali zabrinjava i prisustvo **403 dece** (ispod 15 godina) čiji status nije utvrđen, što signalizira neujednačenost u administrativnom obuhvatu.

Geografski, među osobama sa invaliditetom većina živi u gradskoj sredini. 1.525 lica, dok u seoskom području živi 699 lica sa invaliditetom. Taj odnos važi i za kategorije bez invaliditeta (66.674 u gradu naspram 33.065 u ostalim naseljima), ali i za lica sa nepoznatim statusom (1.239 u gradskoj i 436 u seoskoj sredini). Iako je gradska zona dominantna po broju stanovnika, podaci pokazuju da i u „ostalim“ naseljima postoji značajan broj lica čiji status nije poznat, što dodatno naglašava potrebu za boljom evidencijom i obuhvatom u rubnim i ruralnim delovima grada.

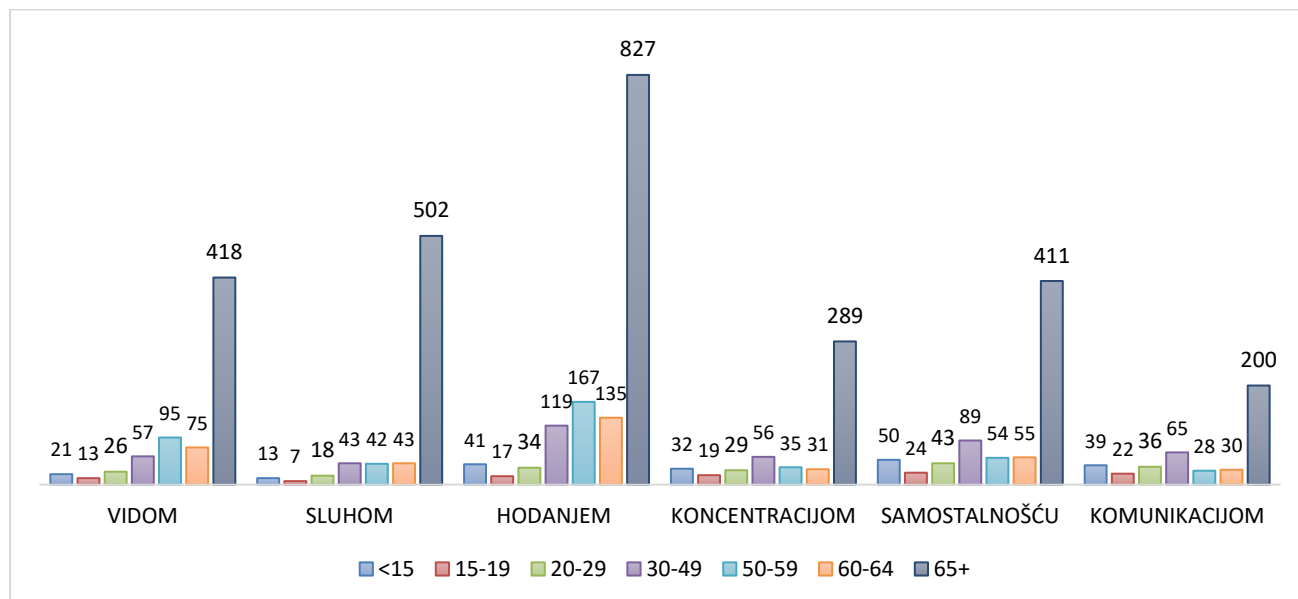
Na osnovu prikazanih nalaza, preporučuje se: **Uspostavljanje sistematskog skrininga** za rano otkrivanje invaliditeta u okviru zdravstvenih i obrazovnih ustanova; **Jačanje kapaciteta**

lokalnih službi i međusektorske saradnje (zdravstvo, socijalna zaštita, obrazovanje) radi potpunije identifikacije osoba sa invaliditetom; **Ciljane mere za podršku starijim osobama sa invaliditetom**, posebno u oblasti pristupa uslugama i mobilnosti; **Rodno senzitivni pristup** u dizajnu lokalnih programa, sa fokusom na žene sa invaliditetom; **Smanjenje administrativnih praznina**, naročito u evidenciji statusa dece i mladih.

3.2.2. Analiza podataka o OSI u Novom Pazaru prema vrsti invaliditeta, starosti i polu

Podaci o osobama sa invaliditetom u Novom Pazaru prikazuju kompleksnu sliku potreba i izazova sa kojima se suočavaju ranjive društvene grupe.

Grafikon 8. Broj osoba sa invaliditetom prema starosti i vrsti invaliditeta

Izvor: Popis 2022, RZSS

Najveći broj osoba prijavio je poteškoće u hodaњу i kretanju (1.340), što ukazuje na visoku zastupljenost fizičkih invaliditeta. Slede problemi sa koncentracijom (745), vidom (705) i samostalnošću (607), dok se poteškoće u komunikaciji (420) i sluhu (668) javljaju u nešto manjoj meri. Posebnu pažnju zaslužuje podatak o prisustvu višestrukih telesnih i senzornih invaliditeta kod starijih žena – u svim kategorijama problema dominiraju žene, što je naročito izraženo u starosnim grupama 50–64 i 65+, gde je ženski udeo u ukupnoj populaciji sa invaliditetom izrazito veći. Ova pojava se povezuje sa dužim životnim vekom žena, ali i sa većim rizikom od hroničnih oboljenja, poremećaja pokretljivosti, gubitka čula i kognitivnih poremećaja.

Kod starije populacije (60–64 i 65+), izraženi su problemi u samostalnosti (142 i 249) i koncentraciji (110 i 289), dok žene iz ove starosne grupe u znatno većem broju prijavljuju i probleme sa vidom, sluhom i hodaњem. Ova kategorija zahteva proširene usluge fizičke rehabilitacije, pomoć u kući, korišćenje pomagala i asistivne tehnologije, kao i usluge gerontodomaćica i mobilnih timova za podršku.

Kod osoba uzrasta 30–49 godina, dominiraju problemi sa hodaњem/kretanjem (255 osoba) i koncentracijom (143), a nešto manje se beleže problemi sa samostalnošću i vidom. U ovoj dobi se najčešće susreću osobe sa neurološkim i mišićno-skeletnim poremećajima, posledicama trauma i hroničnih stanja. Podrška se usmerava na pristupačno radno okruženje, adekvatnu zdravstvenu zaštitu i fizičku rehabilitaciju.

Kod mlađih odraslih (20–29 i 15–19 godina), primetno je prisustvo višestrukih telesnih i telesno-kognitivnih kombinacija. Takvi nalazi naročito ukazuju na **potrebu za dostupnim uslugama rane intervencije, uključivanju u obrazovni sistem i kontinuiranu podršku prilikom prelaska iz sistema obrazovanja u sistem zapošljavanja.**

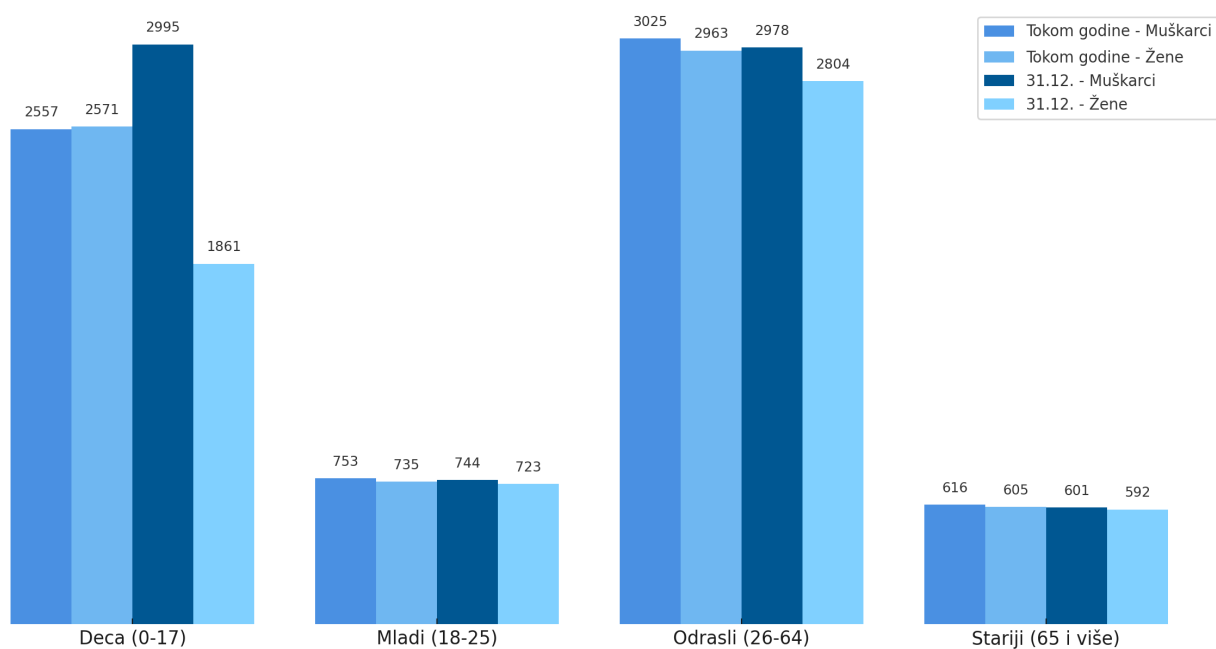
Kod dece uzrasta 0–14 godina, najzastupljeniji su slučajevi višestrukih teškoća (SBI) i oštećenja sluha (47), što potvrđuje potrebu za što ranijim skriningom i uključivanjem u specijalizovane obrazovne programe. Nedostatak adekvatne rane intervencije i uključivanja u ovom uzrastu može dugoročno uticati na kognitivni i socijalni razvoj deteta.

3.3. Socijalna zaštita osoba sa invaliditetom

3.3.1. Broj i struktura korisnika mera i usluga socijalne zaštite na evidenciji Centra za socijalni rad Novi Pazar

Podaci za 2023. godinu ukazuju na izraženu potrebu građana za podrškom u oblasti socijalne zaštite, pri čemu dominiraju novčana davanja, dok se usluge smeštaja i hraniteljstva koriste u manjoj, ali značajnoj meri.

Grafikon 9. Ukupan broj korisnika u registru CSR na aktivnoj evidenciji u toku godine prema starosti i polu

Izvor: Izveštaj CSR za 2023.godinu

Najveći broj korisnika beleži se kod **novčane socijalne pomoći** – čak **2.874 korisnika**, što potvrđuje visok stepen socijalne ugroženosti u lokalnoj zajednici. Slede **Dodatak za pomoć i negu drugog lica** – **1.629 uvećanih** i **1.016 osnovnih korisnika**, kao i **1.436 korisnika dečijeg dodatka** i dodatnih **595 korisnika uvećanog dečijeg dodatka**, koji ukazuju na potrebe porodica sa decom i osoba sa invaliditetom za redovnim finansijskim osloncem.

U segmentu **usluga smeštaja**, broj korisnika je znatno manji: **92 osobe** koriste uslugu domskog smeštaja za stare, dok je **42 punoletnih korisnika** smešteno u ustanove socijalne zaštite. Među

decom, **21 dete bez roditeljskog staranja** koristi uslugu smeštaja, što je broj identičan ukupnom broju dece korisnika ove usluge, pa se može zaključiti da su svi korisnici iz ove grupe.

Podaci o **hraniteljstvu** pokazuju da se ono uspešno koristi kao alternativni oblik zaštite – **33 deteta** je smešteno u hraniteljske porodice, od kojih je isto toliko dece sa invaliditetom. Broj aktivnih hraniteljskih porodica (**32**) gotovo u potpunosti odgovara broju dece, što ukazuje na efikasnu organizaciju i individualni pristup.

Ovi nalazi potvrđuju da je sistem socijalne zaštite u Novom Pazaru orijentisan ka ublažavanju siromaštva i očuvanju dostojanstva korisnika kroz finansijsku podršku, dok je briga o deci i osobama sa većim potrebama organizovana kroz smeštajne i porodične usluge. Prostor za unapređenje vidi se u razvoju usluga u zajednici, širenju mreže hraniteljskih porodica i boljoj dostupnosti informacija o pravima i uslugama.

3.3.2. Mere materijalne podrške obezbeđene iz Republičkog budžeta

Podaci o broju korisnika socijalne zaštite u Novom Pazaru za 2022. i 2023. godinu ukazuju na izražene potrebe u oblasti materijalne podrške i brige o ranjivim grupama, naročito među porodicama sa decom, osobama sa invaliditetom i starijima. Iako su u nekim segmentima vidljive blage oscilacije, ukupna slika potvrđuje postojanje duboko ukorenjenih faktora siromaštva i socijalne isključenosti.

Grafikon 10. Korisnici prava i usluga socijalne zaštite na evidenciji CSR 2023.godine

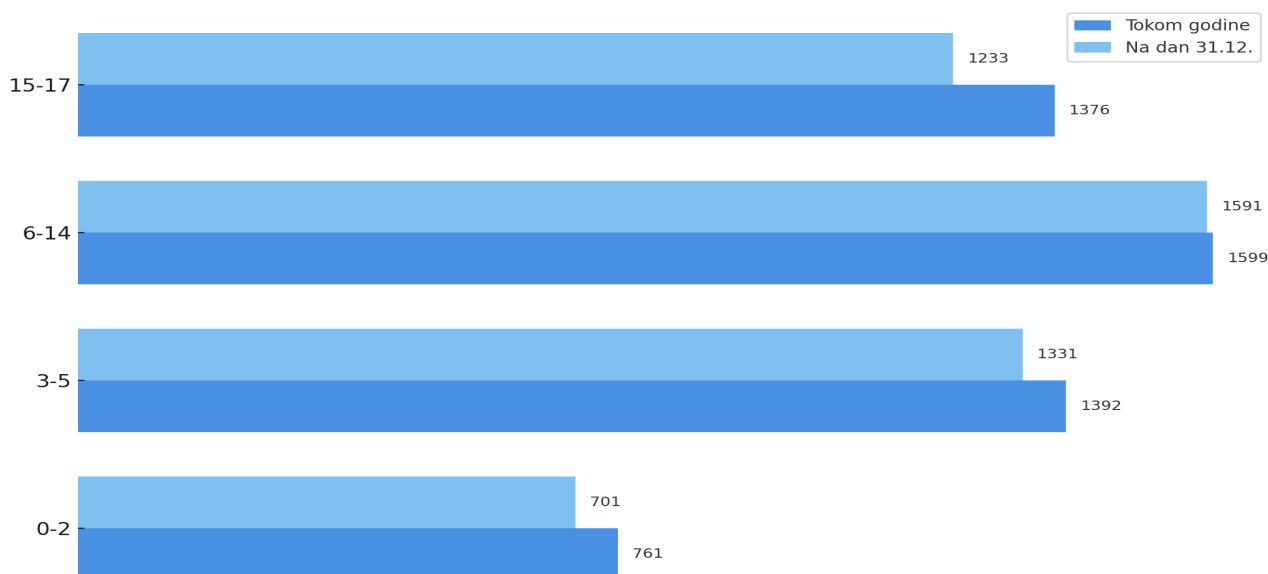

Izvor: Izveštaj CSR Novi Pazar 2023. godina

Analiza broja korisnika prava i usluga socijalne zaštite u 2023. godini ukazuje na jasan oslonac sistema na novčana davanja, sa posebno izraženim obuhvatom korisnika novčane socijalne pomoći i dodataka za negu i pomoć drugog lica.

Oko 7.500 korisnika ostvaruje neko od novčanih prava, što potvrđuje duboku finansijsku ranjivost velikog broja domaćinstava u lokalnoj zajednici. **Usluge smeštaja u ustanovama i domski boravak** koriste se umerenim obimom, pri čemu je zastupljenost najviša među starijim osobama i decom bez roditeljskog staranja. Ovakva struktura upućuje na racionalnu primenu institucionalne zaštite, uz moguću potrebu za širenjem dostupnosti usluga u zajednici. **Positivan primer predstavlja sistem hraniteljstva**, koji beleži gotovo idealan odnos broja dece i aktivnih hraniteljskih porodica, uz potpunu inkluziju dece sa invaliditetom. Ovakva praksa potvrđuje spremnost zajednice da odgovori na potrebe dece kroz porodične i inkluzivne modele brige. **Broj korisnika novčane socijalne pomoći, koji se kreće oko 2.900 lica godišnje, iznosi gotovo dvostruko više od nacionalnog proseka.** Sličan obrazac beleži se i kod korisnika dečijeg dodatka, gde više od 16% dece ostvaruje pravo na ovu podršku. Ovi podaci ukazuju na izražen rizik od siromaštva, posebno u višečlanim domaćinstvima sa decom, te potvrđuju potrebu za snažnijim aktivacionim merama i uslugama koje dopunjuju materijalnu pomoć. **Prava vezana za negu i pomoć drugog lica ostvaruje stabilan broj korisnika**, sa blagim porastom u osnovnom dodatku, dok je uvećani dodatak zadržao visok obuhvat, što sugerise na postojanje funkcionalne saradnje sa zdravstvenim sektorom. Ipak, u cilju unapređenja ranog prepoznavanja potreba, posebno među starijima, neophodno je dodatno osnažiti kapacitete CSR i partnerskih službi na terenu. **U oblasti smeštajnih usluga broj dece i odraslih korisnika je stabilan**, sa blagim rastom kod domskog smeštaja za starije i smeštaja odraslih u ustanovama. Niska stopa institucionalizacije dece ukazuje na delimičan uspeh politike deinstitutionalizacije, ali i na ograničene kapacitete hraniteljstva i potrebu za njegovim daljim razvojem. Ovi nalazi dodatno ukazuju na potrebu za unapređenjem lokalnih strategija socijalne zaštite, posebno kroz mere prevencije siromaštva, jačanja porodica sa decom, podrške osobama sa invaliditetom i razvoja terenskih usluga.

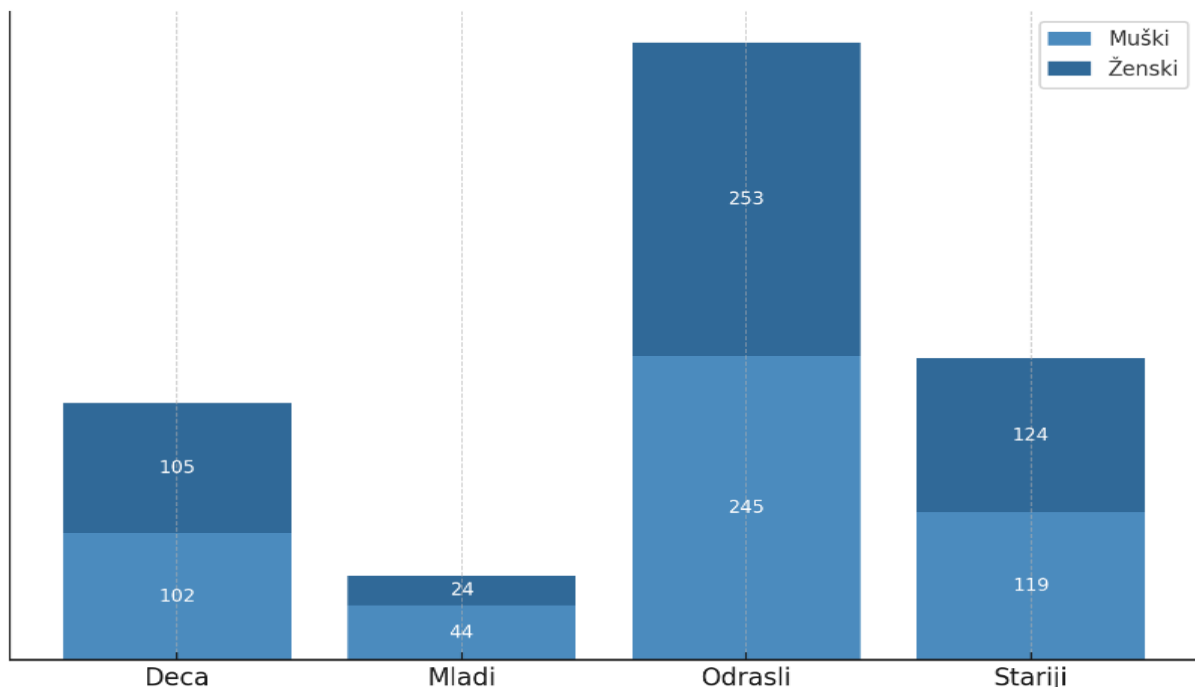
Grafikon 11. Broj dece na aktivnoj evidenciji CSR u toku godine i na dan 31.12. prema uzrastu i polu

Izvor: Godišnji izveštaj CSR, 2023. godina

Analiza broja dece korisnika CSR tokom 2023. godine pokazuje da je najveći obuhvat zabeležen u uzrasnoj grupi od 6 do 14 godina, sa ukupno 1.599 dece evidentirane tokom godine i 1.591 na dan 31.12. Sledi uzrast od 3 do 5 godina sa 1.392 korisnika tokom godine, zatim stariji uzrast od 15 do 17 godina (1.376), dok je najmanji broj dece u uzrastu od 0 do 2 godine (761). Razlike između ukupnog godišnjeg broja i broja na dan 31.12. su minimalne i očekivane, što ukazuje na stabilnost broja korisnika i kontinuitet u pružanju usluga. Posebno je značajno da uzrast osnovnoškolskog perioda (6–14 godina) čini najzastupljeniju grupu korisnika, što ukazuje na potrebu za uslugama i podrškom u tom razvojnom periodu porodicama, s posebnim fokusom na predškolski i školski uzrast. **U evidenciji CSR tokom 2024. godine bilo je ukupno 5.128 dece raspoređene prema različitim korisničkim grupama i postupcima.** Najveći broj dece potiče iz porodica koje primaju novčanu socijalnu pomoć i druge oblike materijalne podrške, što ukazuje na izraženu povezanost siromaštva sa rizicima u detinjstvu. Uočljiv je i broj dece uključenih u porodične sporove oko roditeljskog prava, dece sa problemima u ponašanju, kao i dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. kojih je bilo ukupno 207. Prisutni su i slučajevi dece pod starateljstvom, sa neadekvatnim roditeljskim staranjem, dece žrtava nasilja, kao i dece u imovinskopравnim i ličnopravnim postupcima, dok su deca iz najrizičnijih kategorija – žrtve trgovine ljudima, deca bez pratnje, deca koja žive na ulici i deca povratnici – u 2024. godini izostala iz evidencije. Ovo može ukazivati na odsustvo slučajeva, ali i na moguće nedovoljno razvijene mehanizme identifikacije i prijavljivanja. Nalazi potvrđuju da sistem socijalne zaštite najčešće interveniše u situacijama ekonomske deprivacije i porodične nestabilnosti, dok kompleksniji oblici ugroženosti ostaju retko zabeleženi. To nameće potrebu za daljim razvojem preventivnih i terenskih usluga, jačanjem kapaciteta za inkluzivnu podršku deci sa smetnjama u razvoju i unapređenjem međuinstitucionalne koordinacije.

Grafikon 12. OSI na evidenciji CSR u toku godine prema starosti i polu

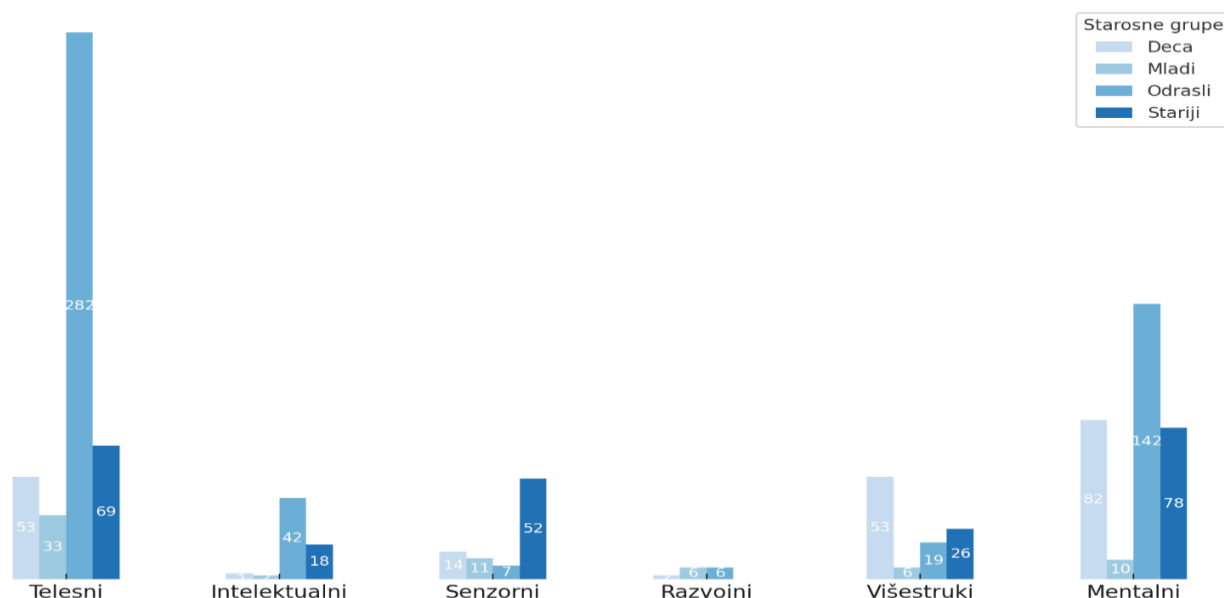
Izvor: Izveštaj CSR, 2023. godina

Uporedna analiza podataka za 2023. i 2024. godinu pokazuje značajne promene u ukupnom obuhvatu korisnika, ali i relativnoj zastupljenosti osoba sa invaliditetom (OSI) u sistemu socijalne zaštite. Tokom 2023. godine evidentirano je 8.697 punoletnih korisnika, od čega je

809 bilo osoba sa invaliditetom (9,3%), čime su predstavljali treću po brojnosti korisničku grupu. U 2024. godini ukupan broj punoletnih korisnika iznosi 4.373, što predstavlja gotovo prepolovljen obuhvat u odnosu na prethodnu godinu. Od tog broja, 641 su osobe sa invaliditetom, što sada čini oko 14,6% ukupne punoletne populacije korisnika.

Iako je apsolutni broj OSI smanjen (sa 809 na 641), njihov udeo u ukupnoj strukturi korisnika je značajno porastao. To ukazuje da je primena Socijalne karte dovela do smanjenja broja korisnika u drugim kategorijama, pre svega materijalno ugroženih lica, dok je populacija osoba sa invaliditetom ostala relativno stabilna i strukturno izraženija u sistemu. Kada se uključe i deca sa invaliditetom (258), ukupan broj OSI u 2024. godini iznosi 899, što dodatno potvrđuje da ova kategorija i dalje predstavlja jednu od najznačajnijih grupa korisnika. Zaključno, dok je 2024. godina obeležena značajnim padom ukupnog broja korisnika, osobe sa invaliditetom zadržavaju visoku zastupljenost u strukturi sistema, što potvrđuje trajnu potrebu za ciljanom podrškom, razvojem usluga u zajednici i održavanjem stabilnih mehanizama institucionalne i vaninstitucionalne zaštite.

Grafikon 13 : Broj osoba sa invaliditetom u CSR u toku godine prema vrsti invaliditeta i starosti

Izvor: Izveštaj CSR, 2023. godina

Analiza strukture korisnika sa invaliditetom koji su na evidenciji CSR pokazuje da su **telesni invaliditet i mentalna oboljenja** najzastupljenije kategorije, zajedno obuhvatajući više od 70% svih slučajeva. Od ukupno 1.016 korisnika, 437 osoba (43%) ima telesni invaliditet, dok 312 korisnika (31%) pripada kategoriji mentalnih oboljenja. Višestruki invaliditet je zastupljen kod 104 korisnika (10%), senzorni kod 84 (8%), intelektualni kod 65 (6%), a pervazivni razvojni poremećaji kod 14 korisnika, što čini tek 1% ukupne populacije. Ovakva struktura ukazuje na potrebu za raznolikim oblicima podrške, od medicinske rehabilitacije i psihosocijalne pomoći, do specijalizovanih usluga za decu i odrasle sa višestrukim i senzornim oštećenjima. Fokus lokalne strategije treba usmeriti ne samo na najbrojnije grupe, već i na one sa kompleksnijim oblicima invaliditeta, koji su često manje vidljivi, ali zahtevaju specijalizovanu i kontinuiranu podršku.

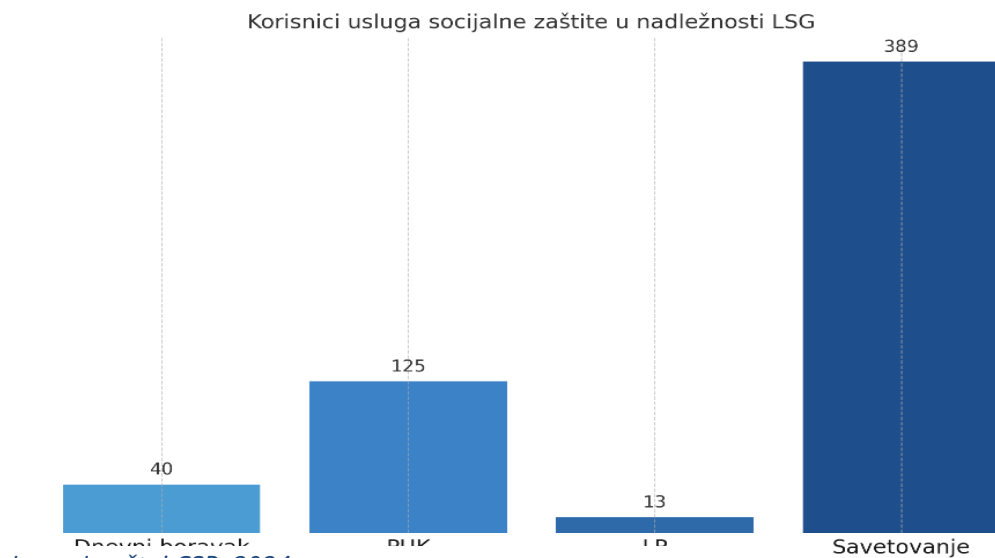
Prema podacima za 2024. godinu, na evidenciji CSR evidentirano je ukupno **653 osobe sa invaliditetom**, od čega 258 dece, 40 mladih, 170 odraslih i 185 starijih lica. Posmatrano prema vrsti invaliditeta, najzastupljeniji su korisnici sa **intelektualnim invaliditetom (144)** i **telesnim invaliditetom (136)**, zatim lica sa **mentalnim oboljenjima (102)**, dok su **senzorni i višestruki invaliditet** zastupljeni sa po 96 korisnika. Lica sa pervazivnim razvojnim poremećajima evidentirana su u 79 slučajeva i dominantno su prisutna u dečijoj i odrasloj populaciji.

Struktura po starosti pokazuje da su telesni i intelektualni invaliditet ravnomerno prisutni kroz sve starosne grupe, dok su mentalna oboljenja izraženija kod odraslih i starijih korisnika. Senzorni invaliditet je najzastupljeniji kod dece i starijih, dok se višestruki invaliditet češće javlja kod starijih lica.

U poređenju sa 2023. godinom, kada je evidentirano 809 punoletnih OSI, 2024. godina beleži manji apsolutni broj punoletnih osoba sa invaliditetom (355 odraslih i starijih), ali kada se uključe i deca, ukupan broj (653) potvrđuje da ova kategorija i dalje predstavlja jednu od najznačajnijih i strukturno stabilnih grupa korisnika sistema socijalne zaštite, uprkos ukupnom smanjenju broja korisnika nakon primene Socijalne karte.

3.3.3. Podaci o korisnicima mera i usluga socijalne zaštite u nadležnosti grada Novog Pazara

Grafikon 14. Korisnici usluga socijalne zaštite u nadležnosti grada Novog Pazara

U cilju pružanja podrške osobama u riziku od socijalne isključenosti i institucionalizacije, Centar za socijalni rad Novi Pazar je tokom godine uputio ukupno **582 korisnika** na korišćenje lokalno dostupnih usluga koje omogućavaju ostanak u zajednici i jačanje samostalnosti. Najveći broj uputa odnosi se na **savetodavno-terapijske i socio-edukativne usluge (Savetovanje – 389 korisnika)**, koje su bile dostupne van CSR, kao i u okviru posebnih jedinica. Ove usluge pružaju podršku u porodičnim, razvojno-obrazovnim i međuljudskim izazovima, s naglaskom na prevenciju i osnaživanje. Usluga **Pomoć u kući (PUK)**, usmerena na starija lica i odrasle sa otežanom funkcionalnošću, korišćena je od strane 125 korisnika, što ukazuje na

značaj daljeg razvijanja ove intervencije u svetlu demografskog starenja i potrebe za negom u zajednici. Dnevni boravak za decu i mlade sa invaliditetom koristilo je 40 korisnika, dok je usluga **ličnog pratioca deteta (LP) u školskoj 2024/2025.godine bila obezbeđena za 79 dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom**, što predstavlja pozitivan iskorak ka inkluzivnom obrazovanju i boljoj podršci deci sa smetnjama u razvoju. Broj pratilaca varira između 28 i 35. **Uslugu personalnog asistenta pruža 3 asistenta za 3 odrasle OSI (od kojih je jedna žena).** Važno je napomenuti da neke usluge, poput stanovanja uz podršku, predaha, prihvatilišta i porodičnog saradnika, nisu bile dostupne tokom analizirane godine, što ukazuje na potencijal za budući razvoj lokalnog spektra usluga.

U odnosu na 2023. godinu, podaci za 2024. godinu ukazuju na primetno smanjenje obima materijalne podrške iz budžeta Grada, ali i dalje potvrđuju visok nivo potreba lokalnog stanovništva. Tokom 2024. godine dodeljeno je 570 jednokratnih novčanih pomoći u ukupnom iznosu od 507.000 dinara, što predstavlja značajno manji obim u odnosu na 2023. godinu kada je odobreno 915 pomoći u iznosu od 8.500.000 dinara. Istovremeno, Centar i dalje beleži veći broj zahteva nego što raspoloživa sredstva dozvoljavaju, što ukazuje da potrebe nisu smanjene, već su budžetske mogućnosti ograničene. Za pomoć za sahranu korisnika NSP-a u 2024. godini izdvojeno je 351.291 dinar za 44 korisnika, što je približno na nivou broja korisnika iz prethodnog perioda, ali sa znatno manjim ukupnim izdvajanjima u odnosu na ranije godine. Mere opremanja korisnika za smeštaj u ustanove ili druge porodice, kao i pomoć u popravci i održavanju kuća korisnika NSP-a, i dalje imaju važnu socijalnu funkciju, posebno za starija lica koja žive u neuslovnim objektima. Ukupno posmatrano, materijalna podrška ostaje ključni instrument lokalne intervencije u kriznim situacijama, ali trend smanjenja finansijskog obima jasno ukazuje na potrebu pažljivog planiranja budžeta i jačanja preventivnih oblika podrške.

Tokom 2024. godine sprovedeno je mapiranje položaja osoba sa invaliditetom i njihovih porodica na teritoriji Grada Novog Pazara, uz uzorak od 100 ispitanika. Cilj istraživanja bio je da se stekne uvid u svakodnevne izazove, pristup uslugama, mrežu podrške i opštu kvalitetu života OSI, kako bi se strategija unapređenja njihovog položaja zasnivala na realnim potrebama zajednice.

Rezultati socijalnog mapiranja ukazuju na ozbiljne izazove sa kojima se suočavaju OSI i njihove porodice u Novom Pazaru. Čak 90% ispitanika navodi da jedva zadovoljava ili ne uspeva da zadovolji osnovne životne potrebe, a tek 2% uspeva da ostvari uštede. Finansijska podrška dolazi pretežno od države, ali značajan broj ispitanika ne prima pomoć iako im je potrebna. Porodica je najčešći izvor dodatne podrške, dok su alternativni mehanizmi pomoći slabo razvijeni.

OSI domaćinstva karakteriše niska finansijska otpornost. Često nisu u mogućnosti da redovno plaćaju račune, nabave lekove, hranu ili odeću, a problemi sa stanovanjem i pristupačnošću dodatno pogoršavaju uslove života. Iako većina ispitanika živi u sopstvenim domovima, čak 25% nema rampu na ulazu, a 20% ima poteškoće sa korišćenjem lifta. Poteškoće u obavljanju svakodневnih aktivnosti i nedostatak mobilnosti posebno pogađaju osobe sa fizičkim i senzornim smetnjama.

Uprkos izraženim potrebama, korišćenje lokalnih usluga je veoma ograničeno. Personalnog asistenta koristi samo 4% ispitanika, iako gotovo polovina navodi da im je ta podrška neophodna. Slična situacija je i sa kućnim lečenjem, prevozom i drugim oblicima podrške. Prepreke uključuju složene procedure, nepristupačnost i nisku informisanost. Ipak, usluge koje su dostupne (dnevni boravak, personalna asistencija) ocenjene su visoko, uz preporuke za proširenje obuhvata i boljeg finansiranja.

Roditelji dece sa smetnjama u razvoju suočeni su sa dodatnim izazovima, naročito oni iz jednoroditeljskih, višegeneracijskih i ruralnih porodica. Česti su slučajevi gubitka zaposlenja jednog roditelja, najčešće majke, usled potrebe za stalnom brigom o detetu. Pomoć je ograničena, a podrška specijalizovanih stručnjaka često nedostaje. Ističe se potreba za razvojem celodnevnih usluga, predah smeštaja i boljom informisanošću.

Uprkos postojanju lokalnih usluga poput dnevnog boravka, pomoći u kući i ličnog pratioca, kapaciteti su nedovoljni, naročito za odrasle OSI i decu sa višestrukim smetnjama. Postoji izražena teritorijalna neravnomernost, a korisnici i njihove porodice ostaju bez adekvatne psihosocijalne podrške. Nalazi jasno ukazuju na potrebu za proširenjem mreže usluga, jačanjem međusektorske saradnje i uključivanjem korisnika u planiranje i evaluaciju politika.

3.4. Obrazovanje osoba sa invaliditetom

Tokom procesa socijalnog mapiranja koje je realizovano tokom 2024. godine sprovedena je anketa sa školama na teritoriji Grada Novog Pazara, uključujući 13 osnovnih 5 srednjih državnih škola, kako bi se prikupili podaci o broju učenika koji nastavu pohađaju prema Individualnom obrazovnom planu (IOP).

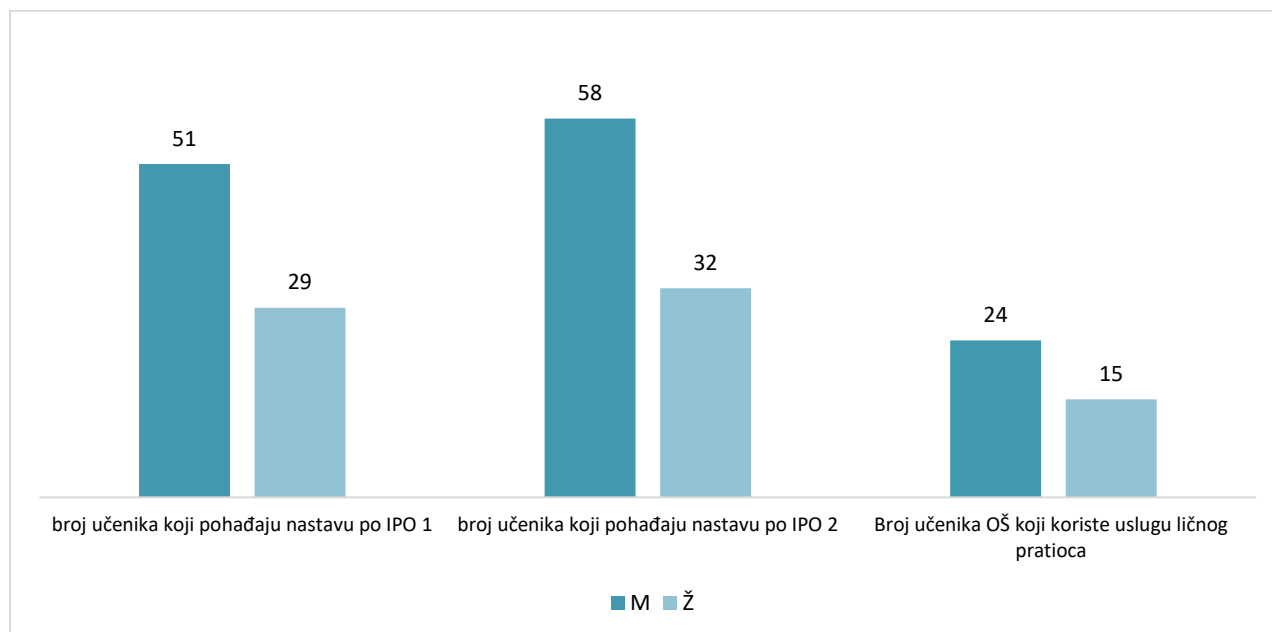
U okviru socijalnog mapiranja realizovanog tokom 2024. godine, oblast predškolskog obrazovanja u Novom Pazaru nije bila posebno obuhvaćena, što ukazuje na značajan analitički i strateški jaz u proceni potreba dece sa smetnjama u razvoju u najranijem uzrastu. Imajući u vidu da upravo rani period života ima ključni značaj za razvoj deteta, ali i za rano prepoznavanje teškoća i usmeravanje podrške, neophodno je planirati **ciljano mapiranje predškolske ustanove „Mladost“**, kao i ukupnog sistema predškolskog vaspitanja i obrazovanja u gradu, sa fokusom na kapacitete za inkluzivnu praksu, prostornu i kadrovsku pristupačnost, saradnju sa porodicama i povezivanje sa drugim sektorima.

Rezultati mapiranja bi mogli da posluže kao osnova za **izradu Plana unapređenja inkluzije u okviru predškolske ustanove**, koji bi obuhvatio konkretne mere za jačanje institucionalne podrške, ranu intervenciju, profesionalni razvoj zaposlenih i adekvatne oblike rada sa decom i roditeljima.

Pravo na obrazovanje po prilagođenom Individualnom obrazovnom planu (IOP) ostvaruju i učenici sa izuzetnim sposobnostima koji pohađaju osnovno i srednje obrazovanje, sa ciljem proširivanja i produblivanja sadržaja učenja. IOP se izrađuje u skladu sa specifičnim obrazovnim potrebama deteta, učenika ili odraslog, pružajući prilagođenu podršku koja omogućava kvalitetnije obrazovno iskustvo.

Predškolske ustanove imaju ovlašćenje da donose IOP1, dok osnovne i srednje škole izrađuju sve tri vrste IOP-a: IOP1, IOP2 i IOP3, a u zavisnosti od specifičnih potreba učenika i ciljeva obrazovno vaspitnog procesa. Rezultati istraživanja prezentuju broj dece koja pohađaju nastavu po IOP1 i IOP2, kao i broj dece koja koriste uslugu ličnog pratioca tokom školovanja.

Grafikon 15: Učenici koji se obrazuju po Individualnom obrazovnom planu 1 u 2 u redovnim osnovnim školama u Novom Pazaru u školskoj 2024/2025. godini

Izvor: Rezultati socijalnog mapiranja, 2024 .godina

Prema podacima koje su dostavile osnovne škole, u Gradu Novom Pazaru se u školskoj 2024/2025. godini po IOP obrazuje 209 učenika osnovne škole, što predstavlja oko 1,83% ukupnog broja učenika u osnovnim školama koje su dostavile podatke (ukupno 11.448 učenika). Pritom, 39 učenika ovih škola koristi uslugu ličnog pratioca.

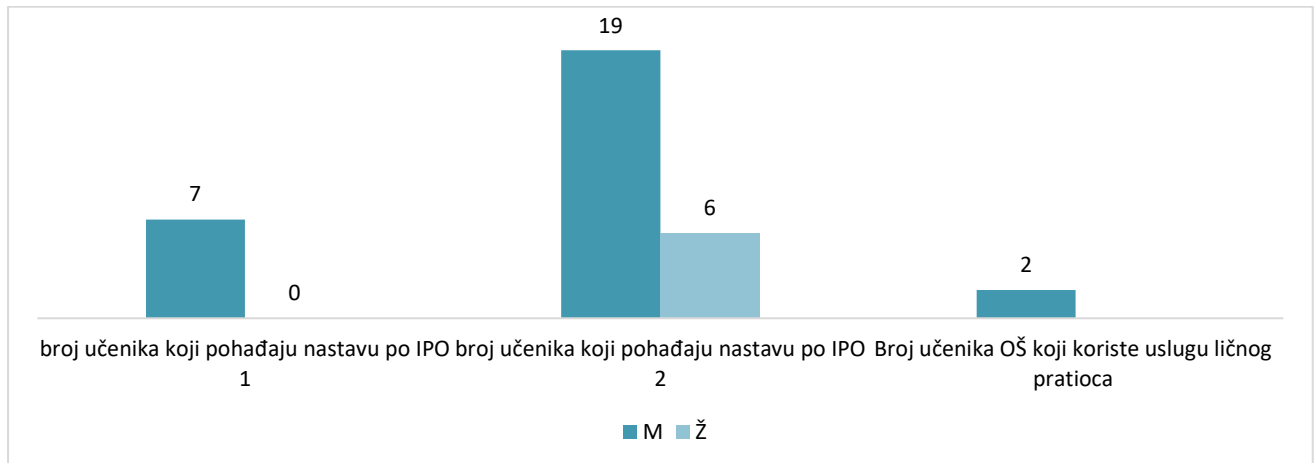
Međutim, na pitanje o tome da li stručne službe škola prepoznaju učenike sa određenim teškoćama, a koji nisu obuhvaćeni podrškom IRK-a, psihološko pedagoške službe su navele da ima dece koja imaju smetnje ali nisu dijagnostikovane i niti imaju rešenja IRK-a.

Prema podacima osnovnih škola, u školskoj 2024/2025. godini u Novom Pazaru 209 učenika pohađa nastavu po individualizovanom obrazovnom planu (IOP), što čini oko 1,83% ukupnog broja učenika (11.448). Od toga, 39 učenika koristi uslugu ličnog pratioca. Školske stručne službe ukazuju da postoji i dodatni broj dece sa teškoćama koje nisu dijagnostikovane niti obuhvaćene rešenjem Interresorne komisije. Ispitivanje potreba ukazuje na niz izazova u sistemu obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju. Najizraženiji problem je nedostatak ličnih pratilaca i pedagoških asistenata, čak i kada postoji rešenje IRK-a, učenici često dugo čekaju na ostvarivanje prava. Kapaciteti pružalaca usluga su ograničeni, što direktno utiče na bezbednost i uključivanje učenika u obrazovni proces.

Škole ukazuju na potrebu za većim brojem stručnjaka, naročito defektologa i logopeda, kako bi se omogućio individualizovani pristup. Nedostatak specijalizovanog didaktičkog materijala i asistivne tehnologije dodatno otežava inkluziju, posebno za decu sa fizičkim i kognitivnim smetnjama. Istovremeno, škole prepoznaju važnost rane intervencije i potrebe da se teškoće u razvoju uoče pre polaska u školu. Značajan izazov predstavlja i nedovoljna informisanost roditelja o pravima i dostupnim uslugama. Potrebna je kontinuirana edukacija roditelja, kao i jačanje njihove uloge u procesu podrške detetu.

Takođe, škole ističu potrebu za obukom nastavnika i stručnih saradnika u cilju unapređenja inkluzivnih praksi. Konačno, ukazuje se na potrebu za razvojem dodatnih usluga kao što su psihosocijalna podrška porodici, savetodavni programi i terapijske radionice, kako bi se ojačao sistem inkluzivnog obrazovanja i osigurao celovit pristup razvoju svakog deteta.

Tabela 16: Učenici koji se obrazuju po Individualnom obrazovnom planu 1 u 2 u redovnim srednjim školama u Novom Pazaru u školskoj 2024/2025. godini

Izvor: Izveštaj o socijalnom mapiranju, 2024.godina

U školskoj 2024/2025. godini, po individualizovanom obrazovnom planu (IOP) u srednjim školama Novog Pazara obrazuje se 32 učenika, što čini 0,65% ukupnog broja đaka, a dvoje učenika koristi uslugu ličnog pratioca, što ukazuje na ograničenu dostupnost ove ključne podrške. Uočeno je da učenici sa invaliditetom, naročito oni sa dijagnozama iz spektra autizma, zahtevaju specifične oblike podrške, koje postojeći kapaciteti škola ne mogu u potpunosti da obezbede. Škole ističu važnost osnaživanja učenika za samostalni život i aktivno učešće u zajednici kroz obrazovanje, radno-okupacione aktivnosti, kulturne sadržaje i podršku prilikom zapošljavanja. Nedostatak senzornih soba, asistivne tehnologije, pristupačnih toaleta i prilagođenih učila otežava ravnopravan pristup obrazovanju. Takođe, prisutan je nesklad u podacima o broju korisnika usluge ličnog pratioca, što ukazuje na potrebu za boljom koordinacijom i evidencijom između škola i pružalaca usluga.

Pored osnovnog i srednjeg obrazovanja, važno je osvrnuti se i na pristupačnost visokog obrazovanja. Ustanove visokog obrazovanja u Novom Pazaru u većoj meri ispunjavaju arhitektonske standarde pristupačnosti, ali su i dalje prisutni značajni izazovi u oblasti funkcionalne podrške studentima sa invaliditetom. Nedostatak asistivne tehnologije, individualizovane psihološke i akademske podrške, kao i prilagođenih nastavnih materijala i mentorskih programa, može negativno uticati na uključivanje, napredovanje i socijalnu integraciju mladih sa invaliditetom. Stoga je neophodno uspostaviti funkcionalnu službu podrške studentima sa invaliditetom na nivou univerziteta, koja bi ne samo pružala operativnu pomoć, već bila i razvojni resurs za unapređenje inkluzivne akademske i društvene sredine.

Obrazovni sistem u Novom Pazaru beleži određene pomake u razvoju inkluzivnog obrazovanja, pre svega kroz primenu individualnih obrazovnih planova (IOP). U školama se primenjuju IOP1 i IOP2, dok je IOP3 izuzetno retko zastupljen. U školskoj 2024/2025. godini po IOP-u se obrazuje 209 učenika u osnovnim školama (1,83%) i 32 učenika u srednjim školama (0,65%). Ovi podaci ukazuju na potrebu za daljim razvojem systemske podrške učenicima sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.

I pored postojećih oblika podrške, škole se suočavaju sa brojnim izazovima: nedovoljan broj ličnih pratilaca i pedagoških asistenata, ograničeni kadrovski kapaciteti (defektolozi, logopedi, psiholozi), neadekvatan didaktički materijal i asistivne tehnologije, kao i infrastrukturne prepreke, naročito u srednjim školama. Poseban izazov predstavlja kašnjenje u obezbeđivanju

usluga ličnih pratilaca, ali i neslaganja u evidencijama između obrazovnih ustanova i pružalaca usluga, što otežava planiranje i pružanje podrške.

Zato je neophodan celovit, koordinisan i sistemski pristup razvoju inkluzivnog obrazovanja, koji će obuhvatiti i porodice i lokalnu zajednicu, uz međusektorsku saradnju i učešće svih relevantnih aktera kojim će se: **Obezbediti dovoljan broj ličnih pratilaca i pedagoških asistenata** u skladu sa rešenjima IRKa i stvarnim potrebama učenika, uz uspostavljanje jedinstvene i ažurne evidencije korisnika usluga. **Povećati broj stručnih saradnika** u osnovnim i srednjim školama i omogućiti individualni stručni rad sa učenicima sa višestrukim teškoćama. **Ulagati u didaktička i asistivna sredstva**, uključujući specijalizovane udžbenike, senzorne alate i digitalne resurse prilagođene različitim vrstama invaliditeta. Uspostaviti i opremiti senzorne sobe u predškolskoj ustanovi i osnovnim školama, posebno za podršku učenicima sa autizmom i senzornim poteškoćama. Unaprediti fizičku pristupačnost školskih objekata (pristupi, toaleti, učionice), posebno u srednjim školama. Razviti dodatne usluge podrške porodicama - psihosocijalnu podršku, savetodavne i informativne programe, kao i obuke o dostupnim pravima i uslugama. Obezbediti kontinuiranu obuku nastavnika i stručnih saradnika iz oblasti inkluzivnog obrazovanja, IOP planiranja, korišćenja asistivne tehnologije i komunikacije sa porodicama. **Oснаžiti učenike za samostalnost** i pripremiti ih za zapošljavanje kroz radno-okupacione programe i podršku nakon školovanja. **Podržati razvoj slobodnih i kulturno-zabavnih aktivnosti**, u skladu sa interesovanjima i sposobnostima učenika. **Uspostaviti sistematsku razmenu podataka** između škola i pružalaca usluga socijalne zaštite, uz poštovanje propisa o zaštiti podataka. **Uspostaviti službu za podršku studentima sa invaliditetom u okviru visokih škola i univerziteta**, koja će obezbediti asistivnu tehnologiju, mentorsku i psihološku podršku, kao i inicirati mere za aktivnije uključivanje mladih sa invaliditetom u akademsku i širu zajednicu. **Sprovesti ciljana mapiranja inkluzivnih kapaciteta predškolske ustanove „Mladost“** i izraditi Plan unapređenja inkluzije koji obuhvata ranu intervenciju, podršku deci i porodicama i obuke zaposlenih.

3.5. Javno zdravlje i zdravstvena zaštita OSI

Iako OSI predstavljaju jednu od najranjivijih društvenih grupa kada je reč o ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu, Plan javnog zdravlja Grada Novog Pazara za period 2019–2026. godine obuhvata ovu populaciju samo okvirno, bez zasebne analize potreba, barijera i konkretnih mera usmerenih ka njihovom zdravlju. OSI se prepoznaju u opštem cilju unapređenja pristupačnosti i kvaliteta zdravstvenih usluga za osetljive grupe, ali izostaje sistematska razrada utemeljena na podacima i direktnom učešću korisnika u planiranju.

Plan javnog zdravlja ukazuje na postojanje fizičkih i komunikacionih prepreka u zdravstvenim ustanovama, na nedovoljnu edukaciju zdravstvenih radnika u radu sa osobama sa invaliditetom, kao i na ograničenu primenu digitalnih rešenja koja bi zdravstvene servise učinila dostupnijim. Istovremeno, prepoznaje se potreba za jačanjem međusektorske saradnje, kao i za većim uključivanjem zajednice u planiranje i nadzor nad sprovođenjem mera javnog zdravlja.

Nalazi iz socijalnog mapiranja sprovedenog tokom 2024. godine potvrđuju nedostatak sistemskog uvida u zdravstvene potrebe OSI. Iako su intervjuisani predstavnici zdravstvenih i socijalnih ustanova, udruženja građana i porodica koje brinu o deci sa smetnjama u razvoju, konkretni podaci o obuhvatu preventivnih programa, pristupačnosti zdravstvenih ustanova i zadovoljstvu korisnika nisu zabeleženi. Uočeno je da stanovnici udaljenijih delova grada, posebno oni sa motornim ili višestrukim invaliditetima, nailaze na velike prepreke u fizičkom

pristupu domovima zdravlja, ali i u ostvarivanju kontinuirane komunikacije sa zdravstvenim radnicima. Osim toga, saradnja između Centra za socijalni rad, zdravstvenih ustanova i organizacija koje okupljaju OSI ocenjena je kao sporadična i više zasnovana na pojedinačnim inicijativama nego na institucionalnim mehanizmima.

Na osnovu kombinovanih nalaza iz Plana javnog zdravlja i socijalnog mapiranja, jasno je da je potrebno usmeriti posebnu pažnju na ovu grupu korisnika. Najpre je neophodno sprovesti ciljano istraživanje zdravstvenih potreba OSI, sa naglaskom na vrste barijera koje sprečavaju njihovo ravnopravno korišćenje usluga. Istovremeno, u proces planiranja lokalne zdravstvene politike potrebno je sistematski uključiti predstavnike udruženja OSI i samih korisnika. Ulaganje u edukaciju zdravstvenog kadra, uvođenje mobilnih timova za pružanje usluga u kućnim uslovima, kao i razvoj pristupačnih digitalnih platformi predstavljaju ključne korake ka stvaranju inkluzivnijeg sistema. Konačno, Savet za zdravlje i druge lokalne koordinacione mehanizme trebalo bi osnažiti ulogom povezivanja sektora zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja i civilnog društva, uz stalno praćenje kvaliteta i efekata mera koje se odnose na OSI.

3.6. Zapošljavanje OSI

Tabela 1. Ukupan broj lica na evidenciji NSZ Filijala Novi Pazar

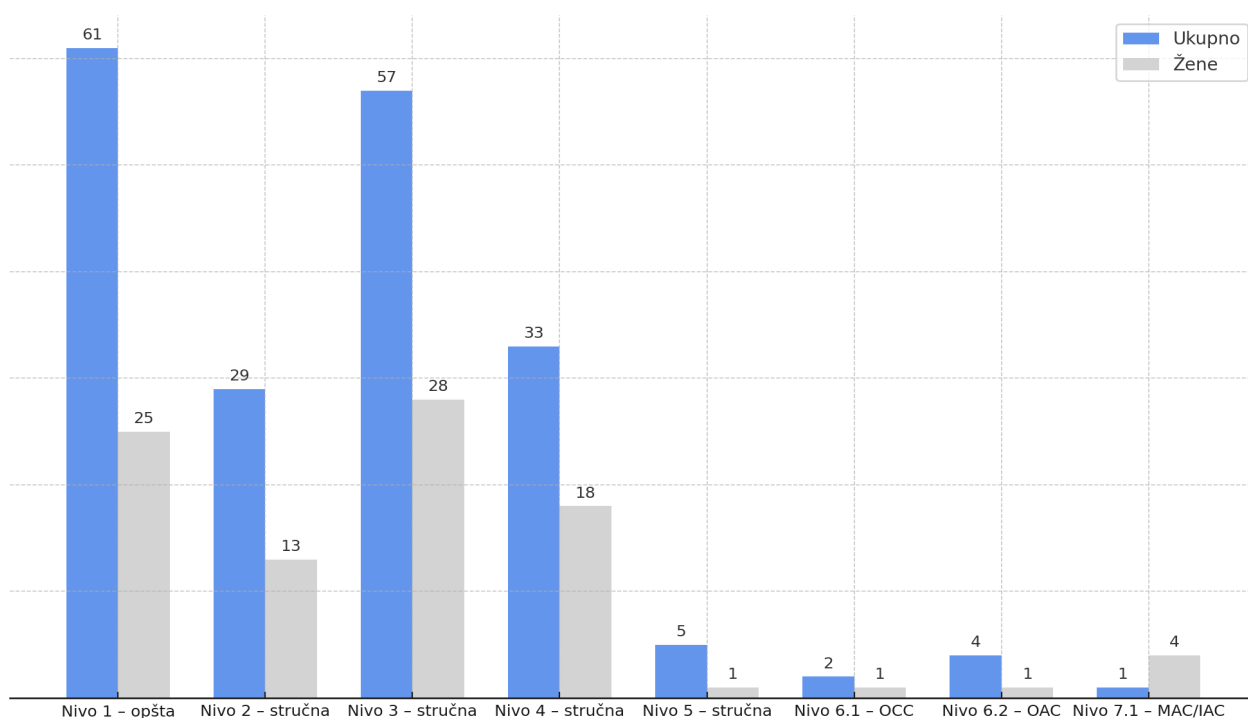
Nezaposlena lica	Novoprijavljeni		Prijavljene potrebe za zapošljavanjem.			Zaposleni sa evidencije		
	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Neodređeno	Određeno	Ukupno	Žene
22.221	12.394	418	196	129	116	13	48	24

Izvor: NSZ Filijala Novi Pazar, jun 2025. godine

Prema zvaničnim podacima, na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje u Novom Pazaru nalazi se ukupno 22.221 nezaposleno lice, od čega je čak 12.394 žena, što ukazuje na izraženu rodnu dimenziju nezaposlenosti – žene čine više od polovine evidentiranih nezaposlenih lica. Tokom posmatranog perioda, prijavljeno je 418 novih lica, među kojima su žene ponovo zastupljenije (196), što potvrđuje kontinuitet u povećanom prilivu žena na evidenciju nezaposlenih.

Iako je pozitivno što se većina prijavljenih potreba za zapošljavanjem odnosi na ugovore na neodređeno vreme (116 od 129), zabrinjava činjenica da je ukupan broj prijavljenih potreba izuzetno nizak. Nasuprot tome, sa evidencije je zaposleno svega 48 lica, među kojima su žene polovina (24), što ukazuje na ograničeni domet mera aktivne politike zapošljavanja. Ovakva disproporcija između broja nezaposlenih i broja zaposlenih sa evidencije ukazuje na strukturne izazove na lokalnom tržištu rada – od neusklađenosti ponude i potražnje do eventualne potrebe za dodatnim merama podrške za ranjive grupe, uključujući žene i OSI.

Grafikon 17. Broj i struktura OSI na evidenciji NSZ Filijala Novi Pazar (jun 2025 .godine)

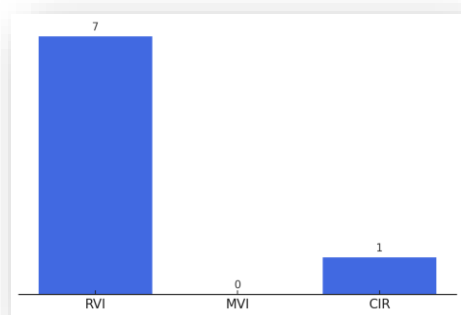
Izvor: NSZ Filijala Novi Pazar, jun 2025. godine

Na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje u Novom Pazaru na dan 30. juna 2025. godine nalazi se ukupno 222 OSI, što čini oko 1% u odnosu na ukupan broj nezaposlenih lica (22.221). Iako brojčano nisu najzastupljenija grupa, analizom njihove obrazovne strukture uočavaju se obrasci koji duboko utiču na mogućnosti njihovog zapošljavanja i socijalne uključenosti.

Najveći broj evidentiranih OSI ima završenu osnovnu školu ili niži nivo srednjeg obrazovanja (Nivoi 1, 2 i 3), dok je broj lica sa višim i visokim obrazovanjem marginalan. Ova obrazovna struktura ukazuje na ozbiljna ograničenja za pristup sve dinamičnijem tržištu rada koje sve više traži veštine iz oblasti digitalnih tehnologija, komunikacija i upravljanja. Među visokoobrazovanim osobama sa invaliditetom prisutna je gotovo simbolična zastupljenost, što može biti posledica više faktora, od systemske nevidljivosti u procedurama zapošljavanja, preko straha od diskriminacije, do osećaja demotivacije zbog izostanka ciljanih mera podrške. Rodni aspekt dodatno komplikuje sliku: iako žene čine više od polovine ukupno evidentiranih nezaposlenih u opštoj populaciji, u okviru grupe OSI primećuje se izražena rodna nejednakost, naročito na višim obrazovnim nivoima. Žene sa invaliditetom tako trpe višestruku marginalizaciju, kako zbog invaliditeta, tako i zbog pola. Analiza ukazuje na to da obrazovna struktura OSI značajno utiče na njihovu poziciju na tržištu rada. Dominacija nižih nivoa obrazovanja ograničava pristup sektorima u razvoju poput usluga i digitalne ekonomije, dok je učešće visokoobrazovanih OSI gotovo zanemarljivo, što može odražavati i strah od diskriminacije i nedostatak motivacije. Istovremeno, izražen je i rodni disbalans koji dodatno otežava zapošljavanje žena sa invaliditetom, posebno u oblastima koje zahtevaju višu stručnu spremu. Ovi obrasci ukazuju na potrebu za sveobuhvatnijim merama koje prevazilaze formalne programe i osnažuju OSI kroz ciljana ulaganja u znanje, podršku i rodnu ravnopravnost.

U nastavku sledi detaljna analiza kategorija nezaposlenih OSI – prema vrsti invaliditeta, polnoj i obrazovnoj strukturi, proceni radne sposobnosti i drugim relevantnim obeležjima, sa ciljem boljeg razumevanja potreba i položaja ove grupe na lokalnom tržištu rada.

Grafikon 18. Broj vojnih invalida na evidenciji NSZ Filijala Novi Pazar (jun 2025. godine)

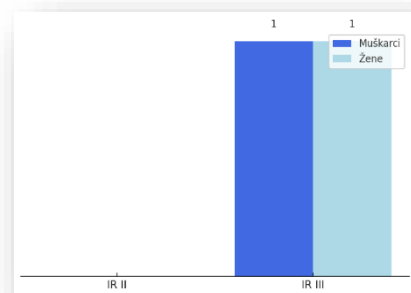
Vojni invalidi čine svega 4% ukupnog broja evidentiranih OSI u bazi NSZ Filijale Novi Pazar, što ukazuje na njihovu vrlo nisku zastupljenost u lokalnoj evidenciji. Od ukupno osam lica, najveći broj čine ratni vojni invalidi (RVI), dok su mirnodopski vojni invalidi (MVI) potpuno odsutni, a civilni invalidi rata (CIR) prisutni u simboličnom broju. Ova grupa je pretežno muška, bez značajne zastupljenosti žena. Njihova mala brojnost može biti posledica starosne strukture, mortaliteta, nepovezanosti sa tržištem rada

ili nedovoljne vidljivosti u sistemu podrške. Neophodno je razmotriti

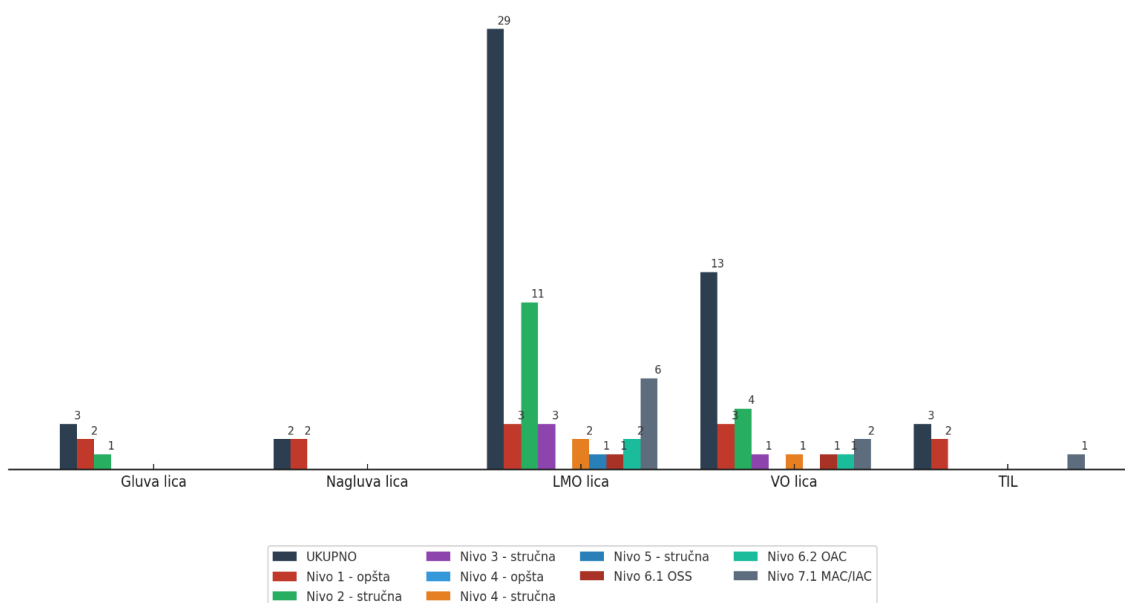
specifične modele podrške, uključujući saradnju sa boračkim udruženjima i dostupnost programa koji integrišu radnu rehabilitaciju i socijalnu inkluziju.

Grafikon 19. Broj OSI na evidenciji NSZ Filijala Novi Pazar (jun 2025. godine)

Invalidi rada su zastupljeni u izuzetno malom broju u evidenciji NSZ Filijale Novi Pazar, čineći tek 1% od ukupno 199 OSI. Evidentirana su samo dva lica u kategoriji IR III, dok u kategoriji IR II nema prijavljenih korisnika. Prisustvo žena unutar ove grupe (50%) ukazuje na ravnotežu polova, ali zbog ukupno male baze, uzorak nije reprezentativan. Ovakva niska zastupljenost može biti posledica prestanka radnog odnosa usled invaliditeta, nedostatka motivacije za aktivaciju na tržištu rada ili prepreka u pristupu programima podrške. Potrebne su ciljanje mere za osnaživanje ove grupe, uključujući fleksibilne modele zapošljavanja i stručnu rehabilitaciju.

Grafikon 20: Broj mladih sa invaliditetom na evidenciji NSZ Filijala Novi Pazar (jun 2025. godine)

Izvor: NSZ Filijala Novi Pazar, jun 2025. godine

Kategorisana omladina sa invaliditetom predstavlja jednu od brojnijih grupa u evidenciji NSZ Filijale Novi Pazar, sa ukupno **49 lica**, što čini **24,6% svih OSI** u lokalnoj evidenciji. Najzastupljenija podgrupa su **lica sa smetnjama u razvoju (LMO)** – ukupno **29 mladih**, što ukazuje na sistemsko prepoznavanje ove kategorije i relativno dobru povezanost sa ustanovama obrazovanja i socijalne zaštite. Sledi grupa **mladih sa oštećenjem vida (VO)** sa 13 lica, dok je broj **nagluvih i gluvih** mladih nizak (po 2 lica), a grupa **TIL (teže invalidne omladine)** obuhvata svega 3 korisnika.

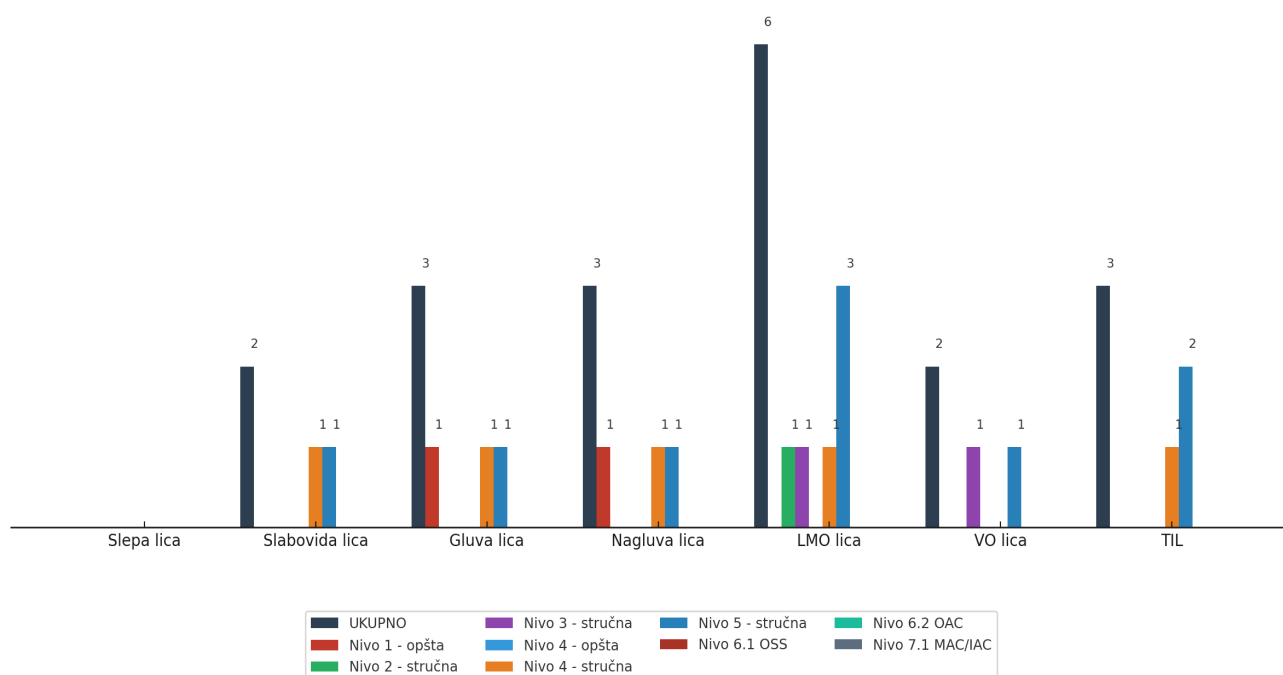
Važan nalaz predstavlja **potpuno odsustvo slepih i slabovidih mladih** iz evidencije NSZ, što može ukazivati na sistemske prepreke, od nepristupačnih procedura do niske motivacije za prijavu i uključivanje u programe zapošljavanja. Polna struktura je relativno uravnotežena u okviru svih podkategorija, sa blagom dominacijom muškaraca u grupama LMO i VO, dok su žene prisutne u svim kategorijama, uključujući i TIL.

Obrazovna struktura pokazuje da većina mladih ima završene niže ili srednje stručne škole – posebno **nivo 2 (srednje trogodišnje obrazovanje)**, koji je najbrojniji sa **11 lica**. Slede **nivo 1 (osnovna škola)** i **nivo 3 (četvorogodišnje srednje obrazovanje)**, sa po 3 lica. Viši nivoi obrazovanja (6 i 7) beleže pojedinačne slučajeve i ukazuju na **nedovoljnu obrazovnu inkluziju na fakultetskom nivou**. Neke potkategorije, kao što su nagluva i gluva lica, imaju posebno usku obrazovnu strukturu, često ograničenu na najniže obrazovne stepene.

Ova analiza ukazuje na potrebu za osnaživanjem mladih sa invaliditetom kroz: razvoj **ciljanih programa podrške pri prelasku iz obrazovanja u zapošljavanje**, uvođenje **prilagođenih programa stručne prakse i radne rehabilitacije**, jačanje saradnje NSZ sa školama, centrima za socijalni rad i udruženjima OSI, povećanje **vidljivosti i pristupačnosti za omladinu sa težim invaliditetima**, naročito za slepa i slabovida lica.

Neophodno je da lokalne mere aktivne politike zapošljavanja postanu inkluzivnije, dugoročnije i povezanije sa obrazovnim sistemom jer upravo u ovoj ranjivoj, ali razvojnim programima dostižnoj populaciji, leži ključ uspešnije inkluzije na tržištu rada.

Grafikon 21: Broj OSI evidenciji NSZ Filijala Novi Pazar (jun 2025.godine)

Izvor: NSZ Filijala Novi Pazar, jun 2025. godine

U grupi „ostalih kategorisanih invalida“ evidentirano je ukupno **19 lica**, raspoređenih u sledeće podkategorije: **slabovidna (2), gluva (3), nagluva (3), LMO - lica sa smetnjama u razvoju (6), VO - sa oštećenjem vida (2), i TIL - teže invalidna lica (3)**. Posebno je zabrinjavajuće što **u ovoj grupi nema nijednog evidentiranog slepog lica**, što može ukazivati na višestruke prepreke - od fizičke nepristupačnosti prostora i digitalnih servisa, do institucionalne neaktivnosti u uključivanju slepih osoba u sistem zapošljavanja.

Najveći broj OSI potiče iz grupe LMO, što je u skladu s trendovima u drugim segmentima evidencije, dok su druge kategorije prisutne u malim, gotovo simboličnim brojevima. Polna struktura ovde nije eksplicitno data, ali raspored po obrazovnim nivoima ukazuje na dominaciju OSI sa srednjim obrazovanjem, posebno na **nivou 5 (četvorogodišnja srednja škola) i nivou 4 - stručna**. Istovremeno, prisutne su i osobe sa **osnovnim obrazovanjem (nivo 1 - opšta) i trogodišnjim stručnim školama (nivo 2 - stručna)**, dok viši obrazovni nivoi nisu zastupljeni, osim pojedinačnih slučajeva na nivou 7.1 (MAS/IAS), što je karakteristično za kategoriju TIL.

Podaci ukazuju na izrazitu **podzastupljenost slepih i slabovidnih osoba**, što nalaže potrebu za boljim terenskim radom i aktivnijom ulogom centara za socijalni rad i udruženja OSI u usmeravanju korisnika ka NSZ. Takođe, evidentna je **horizontalna barijera u obrazovanju**, jer gotovo da nema osoba iz ove grupe koje su nastavile obrazovanje iznad srednjoškolskog nivoa.

Potrebno je razviti specijalizovane **programe podrške i posredovanja u zapošljavanju za osobe sa višestrukim invaliditetima**, uz akcenat na pristupačnost, digitalnu pismenost i mentorstvo pri uključivanju na tržište rada. Jačanje lokalne međusektorske saradnje i povezivanje sa servisima za rehabilitaciju bi moglo doprineti boljoj vidljivosti i aktivaciji ove ranjive grupe.

U okviru evidencije NSZ Filijale Novi Pazar, kod ukupno **141 OSI** izvršena je **procena radne sposobnosti**, pri čemu je **Stepen 1 (potpuna radna sposobnost)** utvrđen kod **114 lica**, što čini **81% svih procenjenih**. Ovo ukazuje da je većina evidentiranih osoba sposobna za rad pod opštim ili minimalno prilagođenim uslovima, ali istovremeno otvara pitanje da li sistem odgovarajuće prepoznaje funkcionalna ograničenja u praksi. **Stepen 2 (ograničena radna sposobnost)** utvrđen je kod **11 lica**, dok je **Stepen 3 (značajno smanjena radna sposobnost)** prisutan kod **16 lica**, što zajedno čini **19% osoba kojima je potrebna dodatna podrška u zapošljavanju**. Žene čine značajan udeo unutar ovih kategorija, čak **7 od 16 osoba** sa Stepenom 3 su žene.

Po obrazovnoj strukturi, najviše osoba sa Stepenom 1 nalazi se među onima sa **nivoom 2 (srednja stručna škola) i nivoom 1 (osnovna škola)**, što ukazuje na relativno funkcionalan potencijal u niže obrazovanim grupama. S druge strane, najizraženiji broj osoba sa Stepenom 3 javlja se upravo među najniže obrazovanim – što potvrđuje potrebu za **ciljanom radnom rehabilitacijom i osnaživanjem kroz dodatne edukacije**. Značajno je i prisustvo osoba sa Stepenom 3 u grupama sa četvorogodišnjim obrazovanjem, što može ukazivati na posledično stečena oštećenja (bolest, nesreća) nakon obrazovanja.

Tokom socijalnog mapiranja koje je 2024. godine sprovedeno uz podršku GIZ-a, OSI su iskazale niz uvida koji osvetljavaju njihovu stvarnu poziciju u domenu zapošljavanja. Samo **12% ispitanika** je imalo uredan angažman po osnovu ugovora o radu ili privremenim poslovima, dok ostatak pripada sivoj zoni tržišta rada ili nikada nije ostvario svoja prava na socijalna davanja. Posebno je zabrinjavajuće što čak **90% ispitanika uopšte ne traži posao**, dok se kod onih koji tragaju za poslom beleže i ekstremni primeri dugotrajne nezaposlenosti — neki traže posao i do 20 godina, a pojedini navode da "poslodavci nemaju sluha za njihovo zapošljavanje".

Od ukupno 100 ispitanih, samo **45 osoba** je odgovorilo na pitanje o preprekama u traženju posla, a čak **trećina tih odgovora** je bila neodređena ili prazna, što može ukazivati na osećaj obeshrabrenosti ili umora od sistemskih barijera. Ispitanici su identifikovali više vrsta prepreka – od **zdravstvenih problema**, preko **komunikacionih i fizičkih barijera**, do **diskriminacije i nezainteresovanosti poslodavaca**. Pojedini su izrazili i osećaj nepovezanosti sa tržištem rada, uz percepciju o zatvorenosti procesa zapošljavanja, gde su "radna mesta unapred popunjena".

Upitani o vrstama podrške koje bi im pomogle u traženju posla, najčešći odgovor je bio "nešto drugo" (62%), što se odnosi na individualne životne okolnosti kao što su porodične obaveze, invalidska penzija ili narušeno zdravlje. Međutim, značajan broj ispitanika prepoznaje konkretne oblike podrške: **prevoz (29%)**, **personalna asistencija (14%)**, **obuke za aktivno traženje posla i komunikaciju sa poslodavcima (po 12%)**, dok **prekvalifikacija i informisanje o potencijalnim poslodavcima** ostaju na marginama (8% i 4%).

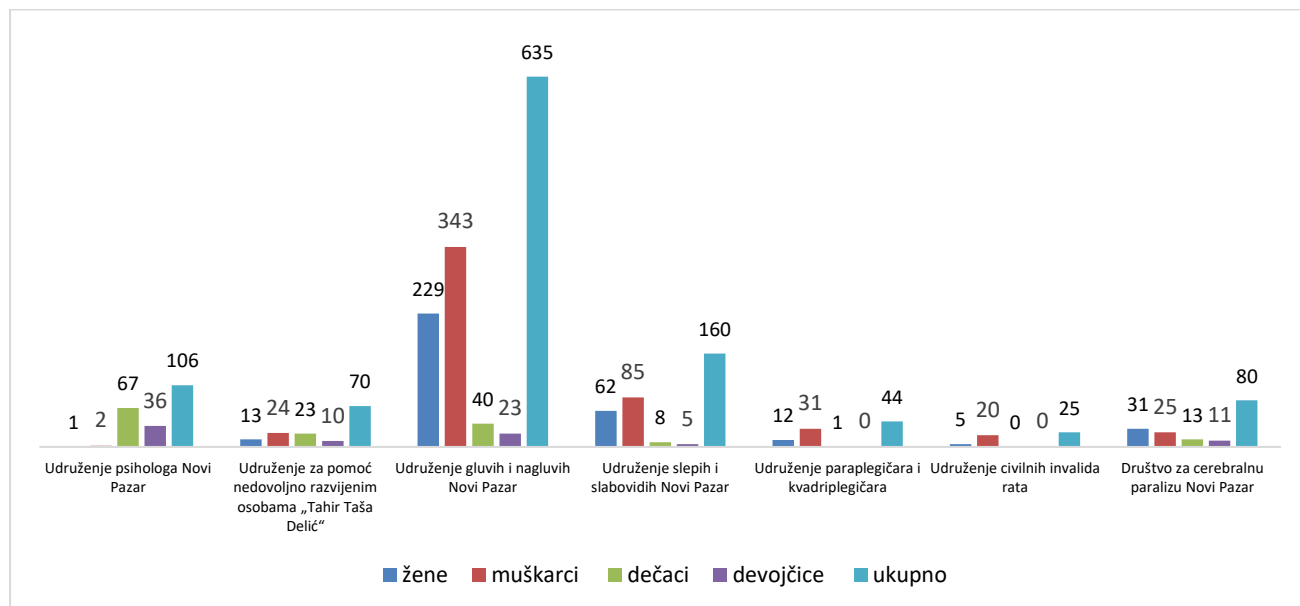
Na osnovu ove analize uočavaju se sledeće preporuke: Neophodno je **ojačati povezanost procene radne sposobnosti sa individualnim planovima zapošljavanja**, kako bi se stepen invaliditeta preveo u realne radne prilike. Za osobe sa Stepenom 2 i 3, preporučuje se razvoj **zaštićenih radnih mesta, radnog asistentstva i programa socijalnog preduzetništva**. Posebnu pažnju treba posvetiti ženama sa Stepenom 3, koje su često u dvostruko marginalizovanom položaju, kao OSI i kao žene u sistemu rada.

Na osnovu iscrpne analize statističkih podataka NSZ i kvalitativnih nalaza socijalnog mapiranja iz 2024. godine, oblast zapošljavanja OSI u Novom Pazaru otkriva kompleksan i višeslojan obrazac prepreka, neusklađenosti i nevidljivosti koji značajno utiče na društvenu inkluziju i ekonomsku samostalnost ove grupe. Iako OSI čine tek simboličan procenat ukupne nezaposlene populacije, obrazovna struktura, procene radne sposobnosti i iskustva u traženju posla ukazuju da je njihova marginalizacija dublja i sistemski ukorenjenija. Posebno zabrinjava **izražena dominacija nižih nivoa obrazovanja među evidentiranim OSI, odsustvo mladih i visokoobrazovanih slepih i slabovidih osoba sa evidencije NSZ, kao i činjenica da većina OSI koje su radno sposobne ne učestvuju aktivno na tržištu rada**. Sa druge strane, **žene sa invaliditetom višestruko su ugrožene zbog preplitanja rodne neravnopravnosti i invaliditeta**, što se posebno vidi kod lica sa težim oblicima invaliditeta i nižim obrazovanjem. **Iako sistem procene radne sposobnosti beleži visok procenat lica sa potencijalom za rad, izostaje povezivanje tog nalaza sa konkretnim merama podrške i posredovanja u zapošljavanju**. Mapiranje je dodatno osvetlilo razloge odustajanja od aktivnog traženja posla. Od dugotrajne nezaposlenosti, osećaja obeshrabrenosti i sistemske diskriminacije, do objektivnih prepreka kao što su **nepristupačan prevoz, nedostatak personalne asistencije, neprilagođenost radnog mesta ili potpuno odsustvo informacija i podrške**. Uočava se da **tradicionalne mere aktivne politike zapošljavanja nisu dovoljno ni fleksibilne ni ciljane kada je reč o OSI**. Da bi lokalne politike bile efikasnije, **neophodno je uspostaviti mehanizme koji integrišu podatke iz procene radne sposobnosti sa personalizovanim planovima zapošljavanja, a mere podrške učiniti višekanalnim** – od radne rehabilitacije i mentorskih programa do osnivanja socijalnih preduzeća i programa zapošljavanja uz podršku. **Povezanost NSZ sa školama, centrima za socijalni rad, udruženjima OSI i poslodavcima mora biti institucionalizovana, a ne prepuštena entuzijazmu pojedinaca**. Tek tada će tržište rada postati pristupačno i odgovorno prema osobama sa invaliditetom, a mere zapošljavanja uistinu inkluzivne.

3.7. Članstvo u udruženjima osoba sa invaliditetom

Zbirni podaci iz sedam lokalnih udruženja koja okupljaju OSI pokazuju da je u **Novom Pazaru u udruženja učlanjeno ukupno 1.064 lica, od kojih je 891 odrasla osoba (361 žena i 530 muškaraca) i 173 dece (111 dečaka i 62 devojčice)**. Učešće članova udruženja u ukupnoj populaciji OSI iznosi čak 47,8%. Ovakva uključenost govori o visokom stepenu organizovanosti i prisustvu lokalne podrške kroz civilni sektor, ali i o poverenju koje OSI i njihove porodice imaju u rad udruženja.

Grafikon 21: Članstvo u udruženjima OSI

Izvor: Izveštaj o socijalnom mapiranju 2024.godine

Polna struktura članstva u udruženjima pokazuje da muškarci čine većinu među odraslim članovima (59,5%), dok su žene zastupljene sa 40,5%. To je suprotno ukupnoj rodnoj strukturi OSI u opštoj populaciji, gde dominiraju žene. Ova razlika može se objasniti time što pojedina udruženja okupljaju ratne ili postratne invalide, kao i osobe sa spinalnim i neurološkim oštećenjima, kod kojih su muškarci zastupljeniji. Sa druge strane, kada se posmatra broj dece, među 173 dečaka i devojčica sa invaliditetom koji su članovi udruženja, udeo dečaka je viši (64%), što je u skladu sa širim trendom veće zastupljenosti dečaka u ranim razvojnim smetnjama (npr. autizam, ADHD).

Starosna struktura članova pokazuje značajan broj dece (16,3%), što ukazuje na postojanje kapaciteta za rani tretman i podršku u oblasti obrazovanja i inkluzije. Udruženje psihologa Novi Pazar, koje pruža uslugu ličnog pratioca detetu sa smetnjama u razvoju i drugim lokalnim zajednicama u Srbiji, ima najveći broj maloletnih članova, ukupno 103 deteta (67 dečaka i 36 devojčica). Ovo potvrđuje njihovu specijalizaciju za rad sa mlađim uzrastima i prepoznatljivost usluga u zajednici. S druge strane, udruženja koja okupljaju odrasle sa senzornim ili telesnim invaliditetima (gluve, slepe, paraplegičare, civilne invalide rata) imaju dominantno punoletne članove, što je u skladu sa prirodom njihovih usluga i korisničke baze. Kada se broj odraslih članova udruženja (891) uporedi sa brojem odraslih OSI prema Popisu (1.912 osoba starijih od 15 godina), uočava se da je 46,6% odraslih OSI uključeno u neki vid organizovanog udruživanja. Ova brojka se može tumačiti kao izuzetno visok pokazatelj društvene aktivacije i

može poslužiti kao osnova za dalji razvoj programa participacije, zagovaranja i razvoja lokalnih usluga.

U zaključku, ovakva obuhvaćenost populacije sa invaliditetom kroz rad lokalnih udruženja može se smatrati dobrom praksom u pogledu aktivnog uključivanja i servise podrške. Ipak, ostaje prostor za dodatno osnaživanje lokalne mreže, posebno u kategorijama mladih osoba i žena, ali i za dalje jačanje partnerskih odnosa sa institucijama sistema, kako bi se obezbedila sveobuhvatna i pravovremena podrška svim kategorijama OSI.

Iako organizacije civilnog društva imaju značajnu ulogu u životima OSI u Novom Pazaru, njihova institucionalna i programska pozicija još uvek nije dovoljno stabilna da bi omogućila kontinuiranu i sistemsku podršku. Nalazi mapiranja pokazuju da OCD prepoznaju potrebe OSI i često imaju neposrednu i dugoročnu komunikaciju sa korisnicima, ali deluju u uslovima ograničenih resursa, nedovoljne institucionalne podrške i slabe povezanosti sa lokalnim mehanizmima odlučivanja. Posebno se ističe problem nepostojanja finansijske i administrativne osnove za dugoročno planiranje aktivnosti, kao i odsustvo kadrovskih kapaciteta za razvijanje i upravljanje projektima koji se finansiraju iz eksternih izvora, poput EU fondova ili međunarodnih donatora. U većini slučajeva, udruženja se oslanjaju na entuzijazam pojedinaca i povremene donacije, dok su institucionalni grantovi retki ili kratkoročni, bez praćenja efekata i obezbeđenja održivosti.

Kroz istraživanje su identifikovani i značajni komunikacioni raskoraci između OCD i institucija. Jedan broj predstavnika udruženja OSI navode da nisu dovoljno obavestene o relevantnim pozivima, javnim raspravama i mogućnostima uključivanja u strateške procese, a čak i kada jesu, često izostaje povratna informacija ili utisak da je njihovo mišljenje uzeto u obzir. Dodatno, među samim OCD koje se bave OSI, ne postoje formalne mreže koje bi omogućile zajednički nastup, razmenu resursa i izgradnju kolektivnog uticaja. U tom smislu, nedostatak koordinacije i međusobnog poverenja dodatno otežava njihov uticaj na lokalne politike. **Zato je neophodno razviti ciljne mere za jačanje uloge OCD u podršci OSI.** Prvi korak podrazumeva **uspostavljanje stabilnog i transparentnog modela finansiranja**, koji uključuje i institucionalne podrške, a ne samo projektne konkurse. Paralelno s tim, potrebno je **sistematski ulagati u jačanje organizacionih i administrativnih kapaciteta OCD, uključujući i obuke za pripremu i upravljanje projektima koji se finansiraju iz eksternih izvora.** Uspostavljanje **lokalnog resursnog centra za OCD, kao mesta podrške, mentorstva i informisanja**, može imati višestruke efekte na jačanje njihovog uticaja. Osim toga, ključno je **stvoriti mehanizme participacije koji omogućavaju OCD kontinuirano uključivanje u procese planiranja, donošenja i praćenja lokalnih politika**, posebno u oblasti inkluzije OSI.

Formiranje savetodavnih tela u kojima bi OCD imale stalno mesto, uključivanje u izradu LAP-a i njegovih izveštaja, kao i transparentno deljenje informacija i poziva za učešće, deo su institucionalnog okvira koji OCD moraju zauzeti ne kao korisnici sredstava, već kao partneri u kreiranju održivih rešenja. Kroz takav pristup, OCD iz pozicije „nosilaca projekata“ prelaze u ulogu ključnih aktera inkluzivnog razvoja lokalne zajednice.

4. POLITIKE GRADA NOVOG PAZARA

4.1. Razvojni dokumenti javnih politika grada Novog Pazara

■ Plan održivog razvoja grada Novog Pazara 2021-2030

Plan održivog razvoja grada Novog Pazara 2021–2030 prepoznaje važnost stvaranja inkluzivnog okruženja u kojem OSI i deca sa smetnjama u razvoju imaju ravnopravan pristup svim aspektima društvenog života. Kroz ciljeve i mere u oblastima pristupačnosti, obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva, socijalne zaštite, kulture i sporta, Plan afirmiše pristup zasnovan na ljudskim pravima i promoviše aktivno učešće ovih grupa u lokalnoj zajednici. **Pristupačnost** je adresirana kroz *Specifični cilj 3.2* – unapređenje infrastrukture i dostupnosti javnih prostora i usluga, uključujući prilagođavanje objekata i javnih površina osobama sa invaliditetom, kao i digitalnu pristupačnost kroz razvoj eUsluga. U oblasti **obrazovanja**, kroz *Specifični cilj 2.1* planirano je unapređenje inkluzivnog obrazovanja, obuka nastavnog osoblja i podrška učenicima sa smetnjama u razvoju. Mere uključuju razvoj individualizovanih obrazovnih planova, dostupnost asistivne tehnologije i saradnju sa stručnim službama. Kada je reč o **zapošljavanju**, *Specifični cilj 1.2* podrazumeva podsticanje zapošljavanja teže zapošljivih grupa, među kojima su i OSI, kroz aktivne mere tržišta rada, programe obuka i saradnju sa privatnim sektorom. U oblasti **zdravstvene i socijalne zaštite**, *Specifični ciljevi 4.1 i 4.2* obuhvataju jačanje dostupnosti i kvaliteta zdravstvenih i socijalnih usluga, s posebnim naglaskom na prevenciju i podršku ranjivim grupama, uključujući decu sa smetnjama u razvoju i OSI. U oblasti **kulture i sporta**, Plan prepoznaje značaj inkluzije kroz *Specifične ciljeve 5.1 i 5.2*, koji se odnose na podršku kulturnim sadržajima i sportskim aktivnostima dostupnim svim građanima. Predviđene su mere za podršku manifestacijama, programima i objektima prilagođenim osobama sa invaliditetom.

■ Strategija urbanog razvoja grada Novog Pazara za period 2023 – 2034. godine

Strategija urbanog razvoja grada Novog Pazara za period 2023–2034. godine prepoznaje inkluzivnost kao ključni princip održivog urbanog razvoja. U dokumentu su jasno prepoznate potrebe OSI i dece sa smetnjama u razvoju, kroz ciljeve i mere usmerene na unapređenje njihove društvene uključenosti, dostupnosti javnih prostora i usluga, kao i kvalitetnijeg pristupa obrazovanju, zapošljavanju, socijalnoj zaštiti, kulturi i sportu. Planirane intervencije usmerene su na stvaranje dostupnog i pravednog grada za sve, uz primenu univerzalnog dizajna, participativnog planiranja i međusektorske saradnje. U nastavku su sažeti ciljevi i mere koji doprinose unapređenju položaja OSI i dece sa smetnjama u razvoju: **Pristupačnost i stanovanje**: U okviru strateškog pravca „Unapređenje i ujednačavanje uslova stanovanja i pristupačnosti“, predviđene su mere za uklanjanje fizičkih i digitalnih barijera, prilagođavanje javne infrastrukture, objekata i saobraćajnica, kao i podrška pristupačnom stanovanju za osetljive grupe. **Obrazovanje**: Strategija prepoznaje važnost inkluzivnog obrazovanja, sa merama za osiguranje jednakih uslova za obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju, uključujući podršku obrazovnim institucijama u stvaranju pristupačnih i podržavajućih okruženja. **Zapošljavanje i ekonomsko osnaživanje**: U okviru ciljeva za ravnomerni ekonomski razvoj, istaknuta je potreba za zapošljavanjem teže zapošljivih grupa, uključujući OSI, kroz podršku socijalnim preduzećima, obuke i povezivanje sa lokalnim tržištem rada. **Zdravstvena i socijalna zaštita**: U strateškom pravcu koji se odnosi na razvoj dostupne mreže usluga, predviđeno je jačanje kapaciteta lokalne zajednice za pružanje personalizovanih usluga u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, sa naglaskom na ranjive grupe. **Kultura i sport**: Planirani su programi za veću dostupnost kulturnih i sportskih sadržaja osobama sa invaliditetom, uz osnaživanje udruženja građana i razvoj prilagođene infrastrukture i programa

u zajednici. Ova Strategija potvrđuje opredeljenost grada Novog Pazara da inkluzivnost bude temelj njegovog urbanog razvoja i sektorskih dokumenta javnih politika.

■ Plan javnog zdravlja za period 2019–2026. godine

Plan javnog zdravlja grada Novog Pazara za period 2019–2026. godine jasno prepoznaje značaj zdravstvene ravnopravnosti i potrebe ranjivih grupa, među kojima su OSI i deca sa smetnjama u razvoju. Dokument se oslanja na principe dostupnosti, pravednosti i participacije, usmerene ka poboljšanju kvaliteta života svih građana, sa posebnim fokusom na osetljive kategorije stanovništva. U dokumentu su identifikovani brojni faktori rizika po zdravlje OSI, uključujući loše socioekonomske uslove, slabiju dostupnost usluga i nižu stopu korišćenja preventivnih mera. Plan podstiče razvoj integrisanih i pristupačnih usluga kroz jačanje međusektorske saradnje, edukaciju zdravstvenih radnika o pristupu osobama sa invaliditetom i uključivanje predstavnika ranjivih grupa u planiranje zdravstvenih intervencija. Ključne mere uključuju: promociju zdravlja i prevenciju bolesti kod OSI i dece sa smetnjama u razvoju; unapređenje fizičke i komunikacione pristupačnosti zdravstvenih ustanova; edukaciju i senzibilizaciju zdravstvenih radnika i donosilaca odluka; jačanje servisa u zajednici i saradnje sa civilnim sektorom. Plan time doprinosi razvoju inkluzivnog i odgovornog lokalnog zdravstvenog sistema, u kome niko nije isključen iz zdravstvene zaštite.

4.2. Normativni okvir

Odukom o socijalnoj zaštiti grada Novog Pazara („Sl. list grada Novog Pazara“, br. 2/2019) predviđeno je da grad Novi Pazar obezbeđuje sledeća prava i usluge:

4.2.1. Prava na mere materijalne podrške

Na osnovu **Odluke o socijalnoj zaštiti grada Novog Pazara**, građanima koji se nađu u stanju socijalne potrebe obezbeđuju se sledeća **prava u oblasti socijalne zaštite**, sa ciljem ublažavanja životnih teškoća i podrške njihovoj socijalnoj inkluziji. Ova prava obuhvataju:

Pravo na jednokratnu pomoć - Ovo pravo omogućava građanima koji se iznenada nađu u teškoj socijalnoj situaciji da dobiju hitnu novčanu ili pomoć u naturi. Odnosi se na slučajeve kao što su: gubitak posla, bolest, troškovi stanovanja, lekovi, školovanje dece. Pravo se odobrava na osnovu dokumentovane potrebe, a iznos je ograničen na visinu prosečne neto zarade u Gradu. Pomaže se najugroženijima da prevaziđu kratkoročne krize i izbegnu dodatno ugrožavanje životnih uslova.

Pravo na vanrednu novčanu pomoć - Ovo je posebna vrsta jednokratne pomoći, usmerena na lica i porodice koje se suočavaju sa velikim, vanrednim troškovima izazvanim ozbiljnim bolestima, smrtnim slučajevima u porodici, nepogodama (poplave, požari), dužim bolničkim lečenjima ili nabavkom medicinskih pomagala. Dodeljuje se u slučajevima kada troškovi prevazilaze zakonom propisane iznose državne socijalne zaštite. Odluku donosi gradonačelnik, u saradnji sa Centrom za socijalni rad.

Pravo na opremu korisnika za smeštaj u ustanovu ili drugu porodicu - Ovo pravo štiti lica koja se smeštaju u domove ili hraniteljske porodice, a nemaju sredstva ni podršku porodice za osnovnu opremu (odeću, obuću, prevoz). Grad obezbeđuje sredstva za početno zbrinjavanje

ovih lica, čime se osigurava dostojanstven prelazak u sistem institucionalne ili porodične zaštite.

Pravo na naknadu troškova sahrane - Grad Novi Pazar preuzima troškove sahrane u slučajevima kada preminula lica nemaju prihode, identitet, srodnike ili kada srodnici ne mogu da snose troškove. Time se štiti dostojanstvo umrlih i odgovara na potrebe porodica koje bi se u suprotnom dodatno zadužile. Troškovi se priznaju licima koja su organizovala sahranu, uz dokaz o stvarnim izdacima.

Pravo na besplatan obrok (narodna kuhinja) - Najugroženijim građanima Grad obezbeđuje pravo na jedan topli obrok dnevno ili paket osnovnih namirnica. Ovim pravom se ublažavaju posledice siromaštva, posebno za stare, bolesne, samohrane roditelje, višečlane porodice i korisnike novčane socijalne pomoći. Pravo utvrđuje Crveni krst, koji ujedno i sprovodi program narodnih kuhinja.

Prava koja obezbeđuje Grad Novi Pazar putem ove Odluke predstavljaju važan instrument lokalne socijalne politike i omogućavaju hitnu, ciljanu i pravičnu podršku najugroženijima. Ova materijalna davanja ne samo da rešavaju trenutne potrebe građana, već doprinose i dugoročnijoj inkluziji i smanjenju siromaštva, posebno u kriznim situacijama. S obzirom na lokalni karakter mera, važnu ulogu imaju Centar za socijalni rad, Gradska uprava i Crveni krst, koji zajedno realizuju prava definisana ovom Odlukom.

4.2.2. Usluge socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave

Na osnovu Odluke o socijalnoj zaštiti grada Novog Pazara, **usluge socijalne zaštite** predstavljaju ključni instrument lokalne podrške ranjivim pojedincima i porodicama. Cilj ovih usluga je da unaprede kvalitet života korisnika, doprinesu očuvanju njihovog dostojanstva i podrže ih u ostvarenju samostalnosti. U nastavku sledi sistematizovan prikaz i obrazloženje usluga koje Grad obezbeđuje:

Dnevne usluge u zajednici

Dnevni boravak je usluga koja obezbeđuje strukturirane aktivnosti za: decu i mlade sa smetnjama u razvoju (razvoj veština, asistencija u svakodnevnom aktivnostima), decu iz porodica u riziku (slobodne aktivnosti, pomoć u učenju, prevencija zanemarivanja), decu i mlade sa problemima u ponašanju (vaspitne mere, psiho-socijalna podrška), odrasle sa invaliditetom (radno-okupacione aktivnosti, podrška u svakodnevnom životu), stara lica (ishrana, zdravstveni nadzor, terapija, rekreacija).

Iako je odlukom o socijalnoj zaštiti predviđeno da grad obezbeđuje 5 usluga dnevnog boravka za različite grupe korisnika koji zahtevaju različite pristupe, za sada su obezbeđene: usluga **Dnevnog boravka za decu sa smetnjama u razvoju i mlade sa invaliditetom koju pruža Udruženje za mentalno nedovoljno razvijena lica „Tahir Delić Taša“** za ukupno 70 korisnika, Tokom 2025. godine uspostavljena je i usluga Dnevnog boravka za decu iz porodica sa poremećajima u ponašanju koju pruža Muslimansko humanitarno udruženje „Merhamet Sandžak“.

Pomoć i nega u kući omogućava starim i nemoćnim licima da ostanu u sopstvenom domu uz podršku stručnog radnika i 8 gerontodomaćica (nabavka namirnica, priprema hrane, lična higijena, plaćanje računa), a pruža se kombinovano sa zdravstvenom zaštitom kada je moguće. Ovu standardizovanu uslugu pruža licencirani pružalac, Služba za pomoć u kući Centra za socijalni rad Novih Pazar, koju, prema poslednjem izveštaju CSR koristi 120 korisnika,

uglavnom starijih lica. Izveštaj CSR ne sadrži podatke o broju OSI koja koriste uslugu pomoć u kući.

Usluga ličnog pratioca deteta sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, koju u Novom Pazaru pruža licencirani pružalac, Udruženje psihologa Novi Pazar, obezbeđuje individualnu praktičnu podršku detetu radi uključivanja u redovno školovanje i život zajednice. Aktivnosti pratioca obuhvataju pomoć pri kretanju, održavanju lične higijene, komunikaciji, kao i učestvovanju u obrazovnim, kulturnim i slobodnim aktivnostima. Cilj usluge je da se detetu omogući što veći stepen samostalnosti i ravnopravnog učešća u svakodnevnom životu.

Usluge smeštaja

Usluge smeštaja predstavljaju odgovor na krizne i hronične situacije, štite korisnike od ekstremnog socijalnog ugrožavanja i omogućavaju planiranje daljeg zbrinjavanja uključuju:

Prihvatišta nude hitan, privremeni smeštaj i podršku za korisnike koji se nađu u stanju akutne krize, kao što su nasilje, siromaštvo, beskućništvo ili zanemarivanje. Za decu, žrtve nasilja, odrasle i stare; odlukom o socijalnoj zaštiti je predviđeno da grad obezbeđuje usluge prihvatilišta za decu i mlade, za žrtve nasilja u porodici i za odrasla i stara lica. Uprkos proaktivnom pristupu grada Novog Pazara, usluge prihvatilišta još uvek nisu uspostavljene. Razumevajući da uspostavljanje ovih usluga zahteva značajne resurse zajednice, grad Novi Pazar planira da u narednom periodu uspostavi uslugu prihvatilišta u saradnji sa susednim opštinama, a na osnovu Sporazuma o međuopštinskoj saradnji, i u skladu sa prepoznatim potrebama za ovom uslugom na regionalnom nivou.

Predah smeštaj za decu sa smetnjama u razvoju, u skladu sa Odlukom o socijalnoj zaštiti ima za svrhu da obezbedi povremeni smeštaj deteta sa smetnjama u razvoju, koji se obezbeđuje kao dnevni, vikend ili višednevni smeštaj, čime se pruža podrška kako detetu tako i porodici deteta u održavanju i podizanju kvaliteta njihovog života s ciljem ostanka deteta u porodici. Predah smeštajem obezbeđuje se kratkoročna i povremena nega deci i mladima sa smetnjama u razvoju, unapređuju se i razvijaju veštine samostalnog života, stvaraju mogućnosti za uključivanje u zajednicu, kao i za razvijanje, očuvanje i unapređenje snaga porodice. Usluga predah smeštaja dostupna je deci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama tj. starateljima koji imaju prebivalište na teritoriji grada. Usluga predah smeštaja za decu sa smetnjama u razvoju dostupna je korisnicima koji nemaju prebivalište na teritoriji grada, pod uslovima i na način definisanim sporazumom o međuopštinskoj saradnji. Grad Novi Pazar planira da ovu uslugu uspostavi na regionalnom nivou, u skladu sa procenjenim potrebama za uslugom i na osnovu Sporazuma o međuopštinskoj saradnji.

Savetodavno-terapeutske i socijalno-edukativne usluge obezbeđuju psihosocijalnu i edukativnu podršku: pojedincima i porodicama u krizi radi prevencije dubljih problema i jačanja porodične funkcionalnosti. Ova usluga je važna za ranu intervenciju i podršku mentalnom zdravlju korisnika. Iako se savetodavne usluge pružaju u okviru javnih ovlašćenja Centra za socijalni rad, ova usluga nije uspostavljena na institucionalno održiv način.

Socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima - Obuhvata korisnike bez rešene stambene situacije, kao što su: korisnici socijalne pomoći, samohrani roditelji, OSI, lica koja su bila pod institucionalnom zaštitom, stariji bez podrške i druga lica u riziku. Grad obezbeđuje stanove u vlasništvu lokalne samouprave, bez prava otkupa, i uz stručnu podršku za samostalan život. Ovo doprinosi trajnom rešavanju stambenih problema ranjivih grupa. Iako je predviđena odlukom ova usluga nije obezbeđena u zajednici.

Usluge podrške za samostalan život - Usluga podrške za samostalni život namenjena je mladima koji izlaze iz institucija (domova, hraniteljstva), a nemaju gde da se vrate. Usluga obuhvata: privremeni smeštaj, stručnu podršku, razvoj veština za samostalnost. Usluga omogućava prelazak iz zaštite u samostalni život bez rizika od beskućništva ili devijantnog ponašanja. Usluga još uvek nije obezbeđena u zajednici.

Usluge za mlade uključuju edukativne, kreativne, zabavne i rehabilitacione aktivnosti u: sociorehabilitacionim klubovima, zajedničkim prostorima u gradu i selu. Pomažu mladima da razviju socijalne i životne veštine, prevaziđu porodične i društvene teškoće, i preduprede konflikte sa sistemom. Usluge za mlade nisu uspostavljene na institucionalno održiv način, već se realizuju ad hoc, u zavisnosti od obezbeđene finansijske podrške nacionalnih i međunarodnih partnera

Druge usluge obuhvataju fleksibilne oblike podrške koji se uvode po potrebi, na osnovu odluka Gradskog veća, u skladu sa budžetskim mogućnostima. Ova odredba omogućava Gradskoj upravi da odgovori na specifične situacije koje nisu standardizovane, ali su prepoznate kao socijalna potreba.

Normativni okvir socijalne zaštite na lokalnom nivou zahteva unapređenje u cilju bolje usklađenosti sa stvarnim potrebama zajednice i važećim zakonodavstvom. Iako Grad Novi Pazar kontinuirano ulaže u razvoj socijalnih usluga, važeća Odluka o socijalnoj zaštiti nije u potpunosti usklađena sa faktičkim stanjem na terenu. Usluga ličnog pratioca, koja se već realizuje putem javne nabavke i pokazala se kao važna podrška deci sa smetnjama u razvoju, još uvek nije sistemski prepoznata ovom odlukom.

Potrebno je pokrenuti proces izmene i dopune postojeće odluke, odnosno razmotriti izradu nove, sveobuhvatnije odluke koja će reflektovati realne potrebe korisnika i obuhvatiti sve aktivne i planirane usluge. Osim toga, lokalni normativni okvir treba dodatno uskladiti sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, kroz donošenje: Odluke o metodologiji formiranja cene usluga socijalne zaštite; Odluke o ceni svake pojedinačne usluge; Odluke o načinu obezbeđivanja i pružanja svake od usluga socijalne zaštite. Osim toga, preporučuje se razmatranje uvođenja participacije korisnika za određene usluge, a pre svega pomoći u kući, kako bi se unapredila održivost sistema i obezbedila socijalna pravednost u pristupu uslugama.

5. FINANSIJSKI OKVIR

Uzimajući u obzir da Lokalni akcioni plan za unapređenje položaja OSI obuhvata više međusobno povezanih oblasti, od pristupačnosti i obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite, do kulture, sporta i učešća u javnom životu, analiza budžetskih izdvajanja izvršena je po oblastima koje predstavljaju programske stubove ovog dokumenta. Međutim, u važećem budžetu Grada Novog Pazara za 2025. godinu ne postoji jedinstvena klasifikacija rashoda po ovim tematskim oblastima, niti su inkluzivne mere posebno označene u okviru budžetskih linija. Zbog toga je primenjen tematsko-analitički pristup, koji uključuje: mapiranje budžetskih linija koje direktno ili posredno doprinose ostvarivanju prava i usluga za OSI i DSR; kvalitativnu analizu sadržaja programa i projekata, sa naglaskom na njihove potencijale za inkluziju; kvantitativno izdvajanje relevantnih budžetskih stavki po oblastima (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita itd.); identifikaciju praznina i neprepoznatih potreba u aktuelnom budžetu, sa preporukama za dalje planiranje. Cilj ove analize nije u preciznom fiskalnom obračunu, već u orijentaciji javnih ulaganja prema principima jednakosti, pristupačnosti i održivosti, kako bi se identifikovali postojeći potencijali, ali i sistemske praznine koje je potrebno otkloniti.

5.1. Predstavljanje planiranih budžetskih izdvajanja za oblast pristupačnosti u 2025. godini u skladu sa Odlukom o budžetu

Oblast pristupačnosti, kao preduslov za ostvarivanje svih drugih prava OSI, u budžetu Grada Novog Pazara za 2025. godinu nije zastupljena kroz jedinstveni programski zadatak. Međutim, njen značaj se prepoznaje kroz niz sektorskih programa i konkretnih projekata koji, zajedno, čine temelje za unapređenje fizičke, digitalne i informacione pristupačnosti.

Tabela 2. Budžetska izdvajanja relevantna za oblast pristupačnosti

Program / Projekat	Iznos (RSD)
Stanovanje, urbanizam i prostorno planiranje	150.600.000
Organizacija saobraćaja i saobraćajna infrastruktura	295.500.000
Energetska efikasnost i obnovljivi izvori energije	186.000.000
Razvoj turizma (inkluzivni potencijal u pristupačnosti sadržaja)	99.900.000
Projekat CITYMOVE (Interreg IPA Adrion)	10.000.000
Projekat Do aktivnog i informisanog građanina	41.000.000
Platforma Nexus Connect ¹ (UN zajednički program)	van budžeta

Nalazi analize budžeta grada za 2025. godinu: infrastrukturni programi i kapitalna ulaganja u oblastima urbanizma, saobraćaja i energetike predstavljaju okvir za unapređenje fizičke pristupačnosti javnih prostora, trotoara, zgrada i ustanova, iako pristupačnost u njima još uvek nije definisana kao obavezan standard. Projekat **CITYMOVE**, finansiran iz EU programa Interreg IPA Adrion, predstavlja značajan pomak u pravcu inkluzivne mobilnosti. Osim izgradnje biciklističkih stanica i ulaganja u održivu infrastrukturu, u okviru projekta se razvija digitalna aplikacija za navigaciju, čime se osnažuje samostalno kretanje OSI i širi domen digitalne pristupačnosti. Projekat **“Do aktivnog i informisanog građanina”** otvara prostor za unapređenje informacione dostupnosti građanima kroz multimedijalne alate i inkluzivne formate. Ovaj projekat ima potencijal da poveća vidljivost i dostupnost informacija za OSI, ako se prilikom realizacije poštuju principi univerzalnog dizajna. Platforma **Nexus Connect**, razvijena uz podršku UN agencija i lokalnih partnera, omogućava građanima jednostavan i pregledan uvid u usluge socijalne zaštite, čime se unapređuje pristup resursima, posebno za ranjive grupe. Platforma je dostupna putem interneta i prilagođena jednostavnom korisničkom iskustvu. **Ugradnja lifta u Kulturnom centru Novi Pazar, planirana za 2025. godinu**, predstavlja prvi ozbiljan infrastrukturni korak ka punoj fizičkoj pristupačnosti kulturnih sadržaja osobama sa invaliditetom. Ova investicija ima i simboličku težinu jer omogućava ne samo pristup prostoru, već i punopravno učešće u kulturnom životu zajednice. Grad Pazar planira da u 2026. godini uz podršku međunarodnih partnera obezbedi ugradnju lifta u zgradu Gradske uprave čime će osobama sa invaliditetom, ali i licima koja imaju otežano kretanje

¹ Napomena: Platforma Nexus Connect je realizovana 2024. godine kroz donatorski okvir, ali ostaje od trajnog značaja za lokalnu informacionu i digitalnu pristupačnost.

omogućiti dostupnost javnih usluga od značaja za ostvarivanje njihovih građansko-politički i socijalno-ekonomskih prava.

5.2. Predstavljanje planiranih budžetskih izdvajanja za oblast obrazovanja u 2025. godini u skladu sa Odlukom o budžetu

Obrazovanje predstavlja ključnu oblast za dugoročno osnaživanje dece i mladih sa smetnjama u razvoju i OSI. U budžetu Grada Novog Pazara za 2025. godinu oblast obrazovanja obuhvaćena je kroz tri osnovna programa (predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje) uz dodatna izdvajanja za stručno usavršavanje zaposlenih i kapitalne projekte, koji otvaraju prostor za razvoj inkluzivnih i pristupačnih obrazovnih uslova.

Tabela 3. Budžetska izdvajanja relevantna za oblast obrazovanja

Program / Projekat	Iznos (RSD)
Predškolsko vaspitanje	629.850.000
Osnovno obrazovanje	265.500.000
Srednje obrazovanje	128.240.000
Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju	18.240.000
Kapitalni projekti (rekonstrukcija škola, izgradnja vrtića, oprema, grejanje, prilazi)	uključeni u navedene stavke

Nalazi analize budžeta grada za 2025. godinu: Redovno finansiranje svih nivoa obrazovanja budžetom Grada podržano je funkcionisanje svih državnih predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola, uključujući obezbeđivanje materijalnih troškova, energenata, ishrane i osnovnih nastavnih sredstava. Ova ulaganja predstavljaju osnovu za stabilnost sistema, ali tek u kombinaciji sa inkluzivnim merama postaju instrument društvene jednakosti. Među kapitalnim ulaganjima u javne objekte u 2025. godini planirana je i rekonstrukcija školskih objekata, adaptacija sanitarnih čvorova, zamena prozora i sistema grejanja, kao i proširenje kapaciteta predškolskih ustanova. Iako se pristupačnost ne navodi eksplicitno, ovi projekti pružaju mogućnost za implementaciju arhitektonskih rešenja u skladu sa standardima inkluzije. **U budžetu grada za 2025.godinu za rad Regionalnog centra za stručno usavršavanje zaposlenih u obrazovanju predviđeno 18.240.000 RSD.** Ova institucija ima ključnu ulogu u podizanju kompetencija nastavnika, posebno u oblastima inkluzivne pedagogije, primene individualizovanih obrazovnih planova i korišćenja asistivne tehnologije.

Projekti koji uključuju nabavku nastavnih sredstava i digitalne opreme otvaraju prostor za unapređenje pristupačnosti digitalnih sadržaja u obrazovanju, posebno ukoliko se dodatno razvijaju resursi prilagođeni deci sa smetnjama u razvoju i učenicima sa invaliditetom. **Budžet za obrazovanje 2025. obezbeđuje stabilno finansiranje škola i vrtića, ali inkluzivnost mora biti jasnije integrisana da bi ulaganja zaista donela jednake šanse za svu decu.** Planirane rekonstrukcije i opremanje pružaju priliku za uklanjanje fizičkih barijera, dok

sredstva za stručno usavršavanje i digitalizaciju mogu unaprediti pristupačnost nastavnih sadržaja.

5.3. Predstavljanje planiranih budžetskih izdvajanja za oblast zapošljavanja i ekonomskog osnaživanja u 2025. godini u skladu sa Odlukom o budžetu

Mogućnost zapošljavanja i ekonomskog osnaživanja OSI predstavlja ključni faktor njihove samostalnosti, uključenosti i dostojanstva. Iako u budžetu Grada Novog Pazara za 2025. godinu ne postoji poseban program posvećen zapošljavanju OSI, ova oblast se prepoznaje kroz aktivnosti u okviru lokalnog ekonomskog razvoja i podrške preduzetništvu.

Tabela 4. Budžetska izdvajanja relevantna za oblast zapošljavanja i ekonomskog osnaživanja

Program / Programska aktivnost / Projekat	Iznos (RSD)
Lokalni ekonomski razvoj (podrška preduzetništvu, privredne zone, lokalni biznis projekti – uključeno)	69.820.000
Projekti sa potencijalom za zapošljavanje u oblasti turizma	deo iznosa

Nalazi analize budžeta grada za 2025. godinu: Program **lokalnog ekonomskog razvoja** uključuje aktivnosti koje se odnose na podsticaje za preduzetništvo i samozapošljavanje, podršku razvoju privrednih zona i učešće u regionalnim projektima usmerenim na konkurentnost. Iako OSI nisu eksplicitno pomenute, postoji potencijal da se kroz konkurse i javne pozive dodatno afirmišu njihovo zapošljavanje i samozapošljavanje. Razvoj **turizma** kao izvor sezonskog i lokalnog zapošljavanja može otvoriti mogućnosti za angažovanje OSI kroz inkluzivne turističke inicijative, posebno ako se razvijaju pristupačni sadržaji i programi podrške socijalnom preduzetništvu u ovoj oblasti. **Nedostatak sistemskog podsticaja zapošljavanju OSI i dalje predstavlja izazov.** Ne postoji posebna budžetska linija niti program koji bi ciljano podržao mere aktivne politike zapošljavanja namenjene osobama sa invaliditetom, kao što su subvencije za poslodavce, radni asistenti, obuke i praksa prilagođena OSI. **Oblast zapošljavanja i ekonomskog osnaživanja u budžetu Grada Novog Pazara za 2025. godinu pruža osnovu za razvoj, ali još uvek nije strateški usmerena ka uključivanju OSI.** Ulaganja u lokalni biznis ambijent i preduzetništvo treba da budu praćena ciljanom politikom inkluzije, uz jasno identifikovane mere koje omogućavaju OSI da ravnopravno učestvuju na tržištu rada. Samo kroz takav pristup moguće je graditi zajednicu u kojoj pravo na rad nije privilegija, već zajamčeno pravo za sve.

5.4. Predstavljanje planiranih budžetskih izdvajanja za oblast zdravstvene zaštite u 2025. godini u skladu sa Odlukom o budžetu

Zdravstvena zaštita predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava, a za OSI i decu sa smetnjama u razvoju to pravo mora biti ostvareno kroz usluge koje su pristupačne, kontinuirane i utemeljene na individualnim potrebama. U budžetu Grada Novog Pazara za 2025. godinu

oblast zdravstva obuhvaćena je kroz jedinstveni program, ali bez eksplicitnih pokazatelja inkluzivnosti ili usmerenosti ka specifičnim potrebama OSI.

Tabela 5. Budžetska izdvajanja relevantna za oblast zdravlja

Program / Programska aktivnost / Projekat	Iznos (RSD)
Zdravstvena zaštita	219.600.000
Sanacija i opremanje objekata Doma zdravlja	uključeno
Nabavka medicinske opreme i vozila za zdravstvene timove	uključeno

Nalazi analize budžeta: Redovno finansiranje Doma zdravlja Novi Pazar obuhvata materijalne troškove, energente i osnovne usluge, ali ne sadrži posebne stavke koje se odnose na pristupačnost prostora ili razvoj servisa namenjenih osobama sa invaliditetom, deci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama. **Kapitalna ulaganja u adaptaciju i opremanje zdravstvenih objekata** pružaju priliku za poboljšanje fizičke pristupačnosti i prilagođavanje prostora (npr. ugradnja rampi, taktilne trake, pristupačni toaleti), iako se to u budžetskom dokumentu ne navodi kao obavezni kriterijum. **Nabavka medicinske opreme i sanitetskih vozila** omogućava unapređenje uslova rada timova u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, ali bez garancije da će se time unaprediti i mobilne ili kućne usluge za korisnike sa smanjenom pokretljivošću. **Nedostatak preventivnih, savetodavnih i edukativnih servisa** u oblasti mentalnog zdravlja, ranog otkrivanja, rehabilitacije i zdravstvene pismenosti za OSI i decu sa razvojnim smetnjama predstavlja strukturnu prazninu. **Iako zdravstvo zauzima važno mesto u budžetu, njegova dostupnost osobama sa invaliditetom još uvek zavisi od individualne inicijative ustanova, a ne od sistemskih mehanizama.** Zdravstvo ima značajno mesto u lokalnom budžetu, ali nedostaju mere koje bi osigurale usluge prilagođene osobama sa invaliditetom. Planirane adaptacije objekata i nova oprema mogu poboljšati fizičku pristupačnost, ali **održiva inkluzija zahteva sistemske korake, od uvođenja standarda pristupačnosti do razvoja specifičnih servisa podrške.**

5.5. Predstavljanje planiranih budžetskih izdvajanja za oblast socijalne i dečje zaštite u 2025. godini u skladu sa Odlukom o budžetu

Socijalna zaštita predstavlja osnovu za obezbeđivanje sigurnosti, dostojanstva i ravnopravnog učešća OSI, dece sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica u zajednici. U budžetu Grada Novog Pazara za 2025. godinu, ova oblast je jasno prepoznata kroz namenski program i sistematski pristup obezbeđivanju usluga i podrške na lokalnom nivou.

Tabela 6. Budžetska izdvajanja relevantna za oblast socijalne zaštite

Program / Programska aktivnost / Projekat	Iznos (RSD)
Socijalna zaštita (osnovni program)	165.400.000
Usluge u zajednici (javne nabavke: boravak, pomoć u kući itd.)	uključeno

Program / Programska aktivnost / Projekat	Iznos (RSD)
Adaptacija prostora i nabavka vozila za Centar za socijalni rad	uključeno

Nalazi analize: Funkcionisanje **Centra za socijalni rad** obuhvata osnovne operativne i kadrovske troškove, što omogućava kontinuiran rad na proceni potreba, izradi planova podrške i pružanju usluga korisnicima, uključujući OSI i njihove porodice. **Usluge u zajednici finansiraju se iz budžeta lokalne samouprave i namenskih transfera u socijalnoj zaštiti**, a među njima su: dnevni boravak za decu sa smetnjama u razvoju, pomoć i nega u kući, savetodavno-terapeutske i socijalno-edukativne usluge, kao i usluga ličnog pratioca deteta i usluga personalne asistencije. **Kapitalna ulaganja u objekte i vozila** predviđaju adaptaciju prostora i nabavku vozila za terenski rad, čime se povećava dostupnost usluga za korisnike koji žive u udaljenim ili nepristupačnim delovima grada.

5.6. Predstavljanje planiranih budžetskih izdvajanja za oblast kulture u 2025. godini u skladu sa Odlukom o budžetu

Pravo na kulturu podrazumeva ravnopravan pristup kulturnim sadržajima, mogućnost aktivnog učešća u kulturnom životu i stvaranju, kao i priznanje različitosti identiteta kroz javne forme izražavanja. Za OSI, dostupnost kulturnih institucija, programa i prostora predstavlja merilo njihove vidljivosti, pripadnosti i učešća u zajednici. U budžetu Grada Novog Pazara za 2025. godinu, oblast kulture je obuhvaćena kroz poseban program, ali pristupačnost za OSI nije eksplicitno prepoznata kao obavezan element.

Tabela 7. Budžetska izdvajanja relevantna za oblast kulture

Program / Programska aktivnost / Projekat	Iznos (RSD)
Razvoj kulture i informisanja	179.500.000
Kulturne manifestacije, podrška ustanovama, oprema i prostor	uključeno
Ugradnja lifta u Kulturnom centru Novi Pazar	uključeno

Ključni nalazi: **Redovno finansiranje ustanova kulture** uključuje Kulturni centar, biblioteku i muzej, kao i organizaciju kulturnih manifestacija i podršku amaterskom stvaralaštvu. Međutim, nema naznaka da se pri planiranju programa i prostora vodi računa o inkluziji i dostupnosti OSI. Infrastrukturni projekti u 2025. godini obuhvataju i planiranu **ugradnju lifta u zgradi Kulturnog centra**, čime se po prvi put omogućava OSI pristup svim nivoima i sadržajima ove ustanove. Ova investicija ima i simboličku vrednost jer šalje jasnu poruku o kulturnom pripadanju i ravnopravnosti. **Nedostatak inkluzivnih programa i sadržaja prilagođenih osobama sa senzornim ili intelektualnim teškoćama i dalje je izražen.** Takođe, **ne postoje budžetske linije za podršku saradnji sa udruženjima OSI u domenu kulturne participacije, niti za razvoj pristupačnih digitalnih kulturnih sadržaja.** Kultura je prostor društvene reprezentacije, izražavanja identiteta i simboličkog uključivanja.

Da bi jednakost u kulturi bila stvarna, **Novi Pazar mora dodatno investirati u programsku inkluzivnost, multimedijalnu dostupnost i saradnju sa zajednicama koje su do sada ostajale na marginama kulturnog života zajednice.**

5.7. Predstavljanje planiranih budžetskih izdvajanja za oblast sporta u 2025. godini u skladu sa Odlukom o budžetu

Sport i rekreacija imaju izuzetnu važnost za fizičko i mentalno zdravlje, društvenu integraciju i izgradnju osećaja pripadnosti. Za OSI, ravnopravan pristup sportskim sadržajima nije luksuz – već pravo koje potvrđuje njihovu prisutnost i jednakost u zajednici. U budžetu Grada Novog Pazara za 2025. godinu sport je značajno budžetski podržan, ali pristupačnost i inkluzivni sport nisu sistemski prepoznati kao sastavni deo lokalne sportske politike.

Tabela 8. Budžetska izdvajanja relevantna za oblast sporta

Program / Programska aktivnost / Projekat	Iznos (RSD)
Razvoj sporta i omladinske politike	215.600.000
Održavanje sportskih objekata, podrška klubovima	uključeno
Rekonstrukcija sportskih hala i terena	uključeno

Ključni nalazi: Redovno finansiranje sportskih klubova i manifestacija obuhvata širok spektar sportskih disciplina, ali ne postoje specifični podsticaji za para-sport ili za uključivanje OSI u sportske aktivnosti i takmičenja. **Infrastrukturna ulaganja obuhvataju rekonstrukciju i opremanje sportskih hala i terena, ali bez garancije da će ti objekti biti pristupačni** (npr. ugradnja rampi, pristupačne svlačionice, sanitarni čvorovi). Pristupačnost bi trebalo da postane standard u svim kapitalnim projektima u oblasti sporta. **Nedostatak institucionalne saradnje sa udruženjima OSI u planiranju i sprovođenju sportskih programa, kao i izostanak vidljivosti inkluzivnog sporta** u lokalnim strategijama i budžetskim dokumentima, ukazuje na to da se pravo na sport za OSI još uvek tretira kao izuzetak, a ne kao pravilo. **Da bi Novi Pazar bio istinski inkluzivan grad, sport mora biti dostupan svima - bez prepreka i izuzetaka.** To podrazumeva ne samo pristupačne sportske objekte, već i inkluzivne programe, afirmaciju para-sporta, podršku sportskim asistentima i saradnju sa organizacijama koje promovišu fizičku aktivnost OSI. Sport treba da postane prostor jednakih šansi, ne samo za takmičenje, već i za zajedništvo, životnu radost i samopouzdanje.

5.8. Predstavljanje planiranih budžetskih izdvajanja za oblast učešća građana/ki u javnom i političkom životu u 2025. godini u skladu sa Odlukom o budžetu

Ravnopravno učešće OSI u javnom i političkom životu nije luksuz, već suštinska potvrda pripadnosti i mogućnosti da oblikuju odluke koje ih se tiču. Participacija OSI podrazumeva ne

samo formalno pravo glasa, već i pristup informacijama, aktivno učešće u savetodavnim telima, javnim raspravama i političkim procesima, kao i dostupnost mehanizama za e-učešće i praćenje rada lokalnih institucija. U budžetu Grada Novog Pazara za 2025. godinu participacija OSI nije eksplicitno obuhvaćena kao programski zadatak, ali se elementi ove oblasti mogu prepoznati u okviru opštih službi i projekata koji promovišu otvorenost i komunikaciju sa građanima.

Tabela 9. Budžetska izdvajanja relevantna za oblast učešća i informisanosti

Program / Projekat	Iznos (RSD)
Opšte usluge lokalne samouprave (administracija, saveti, skupština)	348.700.000
Projekat Do aktivnog i informisanog građanina	41.000.000
Aktivnosti u oblasti promocije, komunikacije i izveštavanja	uključeno

Ključni nalazi: Nedostatak afirmativnih mera za političku participaciju OSI (npr. podrška kandidatima sa invaliditetom, kampanje protiv predrasuda, kvote u komisijama i radnim telima) ukazuje na potrebu da se participacija više ne tretira kao dobra volja, već kao zakonski i budžetski obavezan segment lokalne demokratije. Transparentnost lokalne uprave još uvek nije razvijena u meri koja omogućava OSI da prate, razumeju i utiču na odluke koje ih se tiču. Potrebna je digitalna i jezička pristupačnost dokumenata, budžetskih planova, javnih poziva i izveštaja.

Predstavljanje budžetskih izdvajanja za programe udruženje OSI i udruženja koja deluju na polju socijalne inkluzije osetljivih grupa.

Grad Novi Pazar ima višedecenijsku praksu doslednog obezbeđivanja finansijske podrške organizacijama civilnog društva koje deluju u oblasti unapređenja položaja osoba sa invaliditetom. Ova podrška nije posmatrana kao povremena mera, već kao integralni deo lokalne politike inkluzije, čime se potvrđuje strateško opredeljenje Grada da civilni sektor prepozna kao ravnopravnog partnera u kreiranju i sprovođenju javnog interesa.

U okviru konkursa za finansiranje organizacija civilnog društva u 2025. godini, iz budžeta Grada opredeljeno je ukupno 72.550.000 dinara, pri čemu je 50.908.000 dinara, odnosno 70,2% ukupnih sredstava, usmereno na programe i aktivnosti usmerene na osobe sa invaliditetom. Ova sredstva dodeljena su ukupno osam organizacija, od kojih je sedam formalno registrovano kao udruženja osoba sa invaliditetom, dok je jedna organizacija – Udruženje psihologa Novi Pazar – specijalizovana za pružanje stručne podrške deci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, uključujući akreditovanu uslugu ličnog pratioca.

Finansirana udruženja pokrivaju širok spektar potreba, od pružanja dnevnih i savetodavno-terapeutskih usluga, preko organizovanja edukativnih i promotivnih aktivnosti, do javnog zagovaranja i unapređenja pristupačnosti. Najveći deo sredstava usmeren je ka organizacijama koje pružaju kompleksne i višeslojne servise podrške, dok su istovremeno podržani i programi manjih udruženja koja doprinose pluralizmu ponude usluga u zajednici.

Važno je naglasiti da je u okviru Gradske uprave formirana **Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom**, sa zadatkom da obezbedi uslove za kontinuiran dijalog, stručno osnaživanje i funkcionalno povezivanje organizacija civilnog društva sa institucionalnim sistemom. Ova kancelarija ima potencijal da postane ključna tačka podrške i razvoja kapaciteta udruženja osoba sa invaliditetom, naročito u domenu jačanja upravljačkih i programskih kompetencija, kao i pripreme za konkurisanje na nacionalnim i međunarodnim fondovima namenjenim socijalnoj inkluziji.

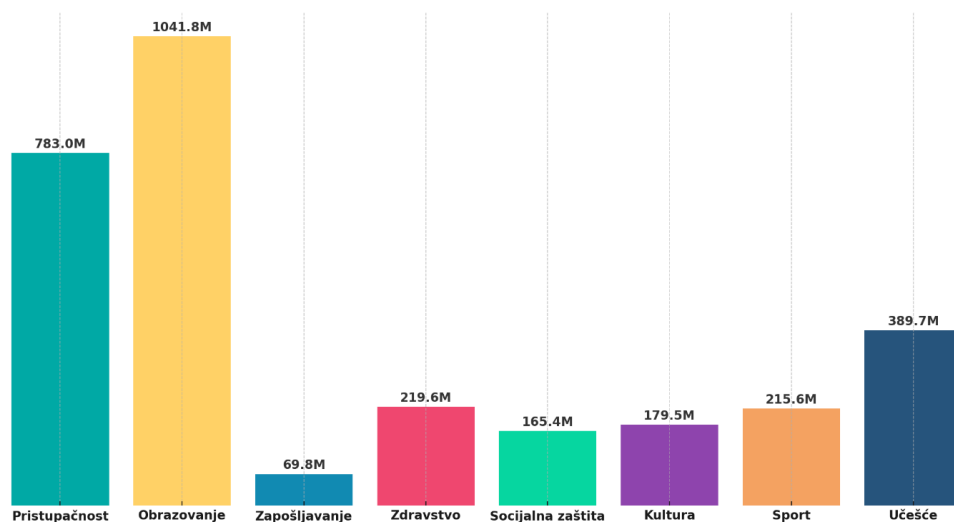
Uprkos stabilnom izdvajanju sredstava, analiza finansiranja ukazuje na postojanje određenih disproporcija u visini podrške i potrebu za unapređenjem sistema koji omogućava pravičniju, transparentniju i strateški usmerenu raspodelu. Takođe, zapaža se ograničen pristup alternativnim izvorima finansiranja, što dodatno potvrđuje važnost razvoja instrumenata institucionalne podrške organizacijama koje pružaju usluge OSI.

Zaključno, finansijska podrška udruženjima predstavlja jedan od najsnažnijih izraza lokalne posvećenosti inkluziji i razvoju zajednice po meri svih njenih članova. Istovremeno, ona otvara prostor za dalji institucionalni razvoj i profesionalizaciju civilnog sektora kroz izgradnju funkcionalnih mehanizama saradnje, podrške i zajedničkog planiranja politika koje doprinose ostvarivanju punog učešća osoba sa invaliditetom u svim oblastima društvenog života.

Finalni nalazi i preporuke

Grafički prikaz raspodele budžetskih sredstava po oblastima relevantnim za unapređenje položaja OSI u Gradu Novom Pazaru ukazuje na fragmentiranost pristupa inkluziji, sa sredstvima raspodeljenim kroz različite sektorske programe, ali bez jasno definisanog tematskog budžetskog zadatka. Ukupan budžet za 2025. godinu iznosi **4.810.590,00 RSD**, a budžetska izdvajanja koja imaju direktan ili indirektan uticaj na ostvarivanje prava OSI odnose se na oblasti obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite, pristupačnosti, zapošljavanja, političkog i javnog učešća, kulture i sporta.

Grafikon 22: Budžetska izdvajanja od značaja za unapređenje prava OSI

Izvor: Odluka o budžetu Grada Novog Pazara za 2025. godinu

Najznačajniji udeo u ukupnim rashodima beleži sektor obrazovanja (40,53%), što je očekivano imajući u vidu zakonsku nadležnost lokalne samouprave za predškolske ustanove i osnovne škole. Međutim, visoka izdvajanja ne znače automatski i snažnu inkluzivnu komponentu, ukoliko ciljevi i aktivnosti nisu eksplicitno usmereni na decu sa smetnjama u razvoju i mlade sa invaliditetom. Ista opservacija važi i za druge sektore, formalna uključenost oblasti u budžet ne znači nužno i realno ulaganje u inkluzivne prakse. **Oblast pristupačnosti čini 16,28% ukupnog budžeta, ali se ne pojavljuje kao zaseban programski zadatak, već je sadržana u infrastrukturnim programima (urbanizam, saobraćaj, energetika, digitalizacija).** Iako ovakav raspored može ukazivati na potencijal integrisanog pristupa, izostanak specifičnih ciljeva i pokazatelja koji se odnose na efekte za OSI otežava praćenje učinka i strateško upravljanje. **Socijalna zaštita (2,84%) i zdravstvo (1,24%) beleže relativno nizak finansijski obim.** Ovo je delimično posledica podeljenih nadležnosti sa

republičkim institucijama, ali s obzirom na značaj lokalnog nivoa u obezbeđivanju usluga neposredne podrške, očigledna je potreba za dugoročnijim planiranjem i finansijskom održivosti lokalnog sistema usluga. **Simbolična izdvajanja zabeležena su u oblastima zapošljavanja (0,55%), javnog i političkog učešća (0,85%), kao i kulture, sporta i slobodnog vremena (0,93%).** Ove oblasti su ključne za osnaživanje društvene uključenosti, ali se trenutno nalaze na margini budžetskog planiranja. Naročito nizak nivo ulaganja u participaciju i informisanje ukazuje na nedostatak institucionalnih mehanizama za uključivanje OSI u procese odlučivanja i vidljivost u javnom životu.

Analiza budžeta Grada Novog Pazara za 2025. godinu iz ugla prava i potreba dece sa smetnjama u razvoju i OSI pokazuje da lokalni budžet sadrži razvojne potencijale koji su, međutim, nedovoljno sistematski usmereni i neprepoznati kroz inkluzivnu klasifikaciju rashoda. **Identifikovani su sledeći nalazi:** U budžetu su prisutni značajni infrastrukturni i razvojni programi u oblastima urbanizma, obrazovanja, zdravstva, kulture i socijalne zaštite, koji, ukoliko se precizno planiraju, mogu postati nosioci inkluzije OSI. Izostaju jasno definisane budžetske linije za specifične potrebe OSI (npr. para-sport, digitalna pristupačnost, afirmativne mere za zapošljavanje). Donatorski i međunarodni projekti (npr. CITYMOVE, Nexus Connect) značajno doprinose inkluziji, ali nisu sistematski integrisani u budžetski okvir, što ugrožava kontinuitet i održivost.

U tom kontekstu, preporučuje se sledeće: Uvođenje jasno definisanih indikatora u programski budžet, senzitivisanih na ostvarivanje prava OSI i dece sa smetnjama u razvoju, koji bi omogućili preciznije planiranje i praćenje rezultata u svim relevantnim sektorima. Formulisanje posebnih budžetskih linija za inkluzivne usluge i oblike podrške OSI, radi veće vidljivosti i odgovornosti. Integracija obaveznih standarda pristupačnosti u sve kapitalne i infrastrukturne projekte. Uspostavljanje funkcionalnih mehanizama međusektorskog planiranja i koordinacije, kako bi se obezbedila racionalna i efikasna upotreba sredstava. Razvijanje alata za transparentno budžetsko praćenje iz ugla prava ranjivih grupa, uključujući otvorene podatke, indikatore i participativne mehanizme za praćenje od strane zajednice.

Ova analiza treba da posluži kao osnova za unapređenje budžetskog planiranja u skladu sa principima univerzalnog dizajna, jednakosti i održivosti, kako bi se Grad Novi Pazar pozicionirao kao lokalna samouprava koja aktivno gradi društvo jednakih mogućnosti.

6. ORGANIZACIONI KAPACITETI NA LOKALNOM NIVOU

6.1. Lokalna uprava

Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u gradskoj upravi za izvorne i poverene poslove Grada Novog Pazara, od 25. septembra 2024. godine uređene su organizacione jedinice i njihov delokrug rada. U okviru Gradske uprave za izvorne i poverene poslove, za obavljanje poslova iz njenog delokruga, oformljene su organizacione jedinice - Odeljenja.

1. Odeljenje za opštu upravu

Odeljenje za opštu upravu obavlja upravne, normativne i administrativno-tehničke poslove od značaja za ostvarivanje prava građana u različitim životnim situacijama – od evidencije ličnog statusa i prebivališta do pristupa pravnoj pomoći i uvida u javne registre. Značaj ovog odeljenja za OSI ogleda se u dostupnosti osnovnih administrativnih usluga, pravnoj sigurnosti, mogućnosti za nesmetano ostvarivanje statusnih prava i pristup informacijama. Nadležnosti

Odeljenja su posebno važne za obezbeđivanje jednakih šansi i smanjenje administrativnih barijera za OSI. U okviru Odeljenja su formirane sledeće organizacione jedinice:

1.1. Odsek za lična stanja i matične knjige.

Delokrug rada i usluge: Odsek za lična stanja i matične knjige obavlja poslove vođenja matičnih knjiga rođenih, venčanih i umrlih, izdavanja izvoda iz matičnih knjiga, kao i poslove u vezi sa upisima, ispravkama, naknadnim upisima i brisanjima podataka. Takođe, sprovodi postupke priznavanja stranih javnih isprava u oblasti matičnih evidencija, vodi registre državljanstva i biračkih prava, i pruža administrativnu podršku građanima u ostvarivanju ličnih statusnih prava.

Značaj za ostvarivanju prava OSI: ima značajnu ulogu u ostvarivanju prava OSI, jer vodi evidencije koje su osnova za pristup mnogim pravima, kao što su pravo na socijalnu zaštitu, obrazovanje, zdravstvenu i penzijsku zaštitu. Precizno i ažurno vođenje matičnih knjiga i izdavanje izvoda (o rođenju, smrti, braku) omogućava OSI da ostvare zakonom zagarantovana prava i olakšava postupke u drugim institucijama kroz priznavanje statusa, srodničkih veza i državljanstva. Takođe, postupci se sve više digitalizuju i omogućavaju pristupačnost informacijama, što je dodatno važno za OSI.

Doprinos prioritetima LAP-a: Obezbediti dostupnost usluga matične službe OSI kroz fizičku pristupačnost prostorija i pristup informacijama u prilagođenim formatima; Uvesti mogućnost zakazivanja termina i pružanja informacija putem telefona i interneta radi olakšanog pristupa za OSI; Kontinuirano obučavati zaposlene za rad sa osetljivim grupama i unapređenje komunikacije sa OSI; Uključiti predstavnike OSI u proces izrade procedura koje se odnose na ostvarivanje statusnih prava i matičnu evidenciju.

1.1. Odsek za biračke spiskove, mesnu samoupravu i uslužni centar

Delokrug rada i usluge: Odsek je prva kontakt tačka građana sa gradskom upravom. Pruža informacije, prima zahteve i podneske, izdaje potvrde i vodi jedinstveni šalter sistem. Omogućava administrativnu dostupnost kroz fizički i elektronski prijem dokumenata.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 6

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Ključna tačka za OSI – omogućava pristup svim pravima i uslugama lokalne uprave; naročito važna za one sa motoričkim ili senzornim smetnjama.

Doprinos LAP-u: Prioritet LAP-a: Pristup uslugama i ostvarivanje prava bez diskriminacije

Preporuke: Ulagati u fizičku i digitalnu pristupačnost (rampe, info ekrani, zvučna obaveštenja, e-servisi); obuka službenika za rad sa OSI

1.2. Odsek za upravne poslove

Delokrug rada i usluge: Vodi upravne postupke i donosi rešenja u vezi sa ostvarivanjem prava građana (npr. državljanstvo, lična stanja, promena prebivališta). Pruža pravnu sigurnost i postupa po zahtevima građana.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 4

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Važan za OSI prilikom ostvarivanja statusnih prava i rešavanja pojedinačnih upravnih zahteva.

Doprinos LAP-u: Prioritet LAP-a: Pravno osnaživanje i administrativna podrška.

Preporuke: Jednostavniji obrasci i informativni materijal za OSI; uspostavljanje kontakt osobe za podršku u postupcima.

1.3.Odsek za matične knjige

Delokrug rada i usluge: Vodi matične knjige rođenih, venčanih i umrlih, izdaje izvatke i druge javne isprave. Obezbeđuje pravni kontinuitet i pristup ličnim dokumentima.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 5

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Matični podaci su osnov za ostvarivanje prava OSI (npr. roditeljski dodatak, socijalna prava). Važna dostupnost bez fizičkih i komunikacionih barijera.

Doprinos LAP-u: Prioritet LAP-a: Učešće OSI u javnom i političkom životu

Preporuke: Elektronsko izdavanje dokumenata i izdavanje izvoda u prilagođenim formatima (npr. brajevo pismo); fizički pristup bez stepenika.

1.4.Služba za besplatnu pravnu pomoć

Delokrug rada i usluge: Pruža pravne savete, izrađuje podneske i zastupa građane pred organima, u skladu sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 5

Značaj za ostvarivanje prava OSI: OSI se često suočavaju sa pravnim barijerama pa ova služba omogućava pristup pravdi bez troškova. Posebno značajna za žene i decu sa invaliditetom.

Doprinos LAP-u: Prioritet LAP-a: Učešće OSI u javnom i političkom životu.

Preporuke: Kontinuirana promocija usluge među OSI; obuka pravnih savetnika za pružanje pomoći u oblasti antidiskriminacije i pristupa pravima.

Odeljenje za opštu upravu ima ključnu ulogu u obezbeđivanju pravne sigurnosti i administrativne dostupnosti osobama sa invaliditetom kroz evidenciju ličnih statusa, izdavanje dokumenata i pružanje pravne pomoći. Kako bi se dodatno doprineo ostvarivanju prava OSI, preporučuje se: unapređenje fizičke i digitalne pristupačnosti usluga i prostorija; uvođenje kontakt tačke za podršku OSI u upravnim postupcima; pojednostavljenje obrazaca i informativnih materijala; kontinuirana obuka zaposlenih za rad sa osetljivim grupama; i promocija besplatne pravne pomoći među OSI. Učešće predstavnika OSI u izradi procedura i dostupnost informacija u prilagođenim formatima doprinose smanjenju administrativnih barijera i jačanju ravnopravnosti u pristupu pravima.

2. Odeljenje za društvene delatnosti

Odeljenje za društvene delatnosti obavlja stručne, normativne i operativne poslove u oblastima obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, kulture, sporta i civilnog društva. Ovo odeljenje ima ključnu ulogu u planiranju, razvoju i praćenju lokalnih politika koje direktno utiču na kvalitet života i uključivanje OSI u zajednicu. Njegove organizacione jedinice pružaju administrativnu podršku realizaciji zakonskih prava i lokalnih programa usmerenih ka socijalnoj inkluziji.

2.1. Odsek za obrazovanje, sport, omladinu i kulturu.

Delokrug rada i usluge: Obavlja poslove u vezi sa osnivanjem i radom obrazovnih i kulturnih ustanova, praćenjem sportskih i omladinskih programa, realizacijom javnih konkursa i finansiranjem projekata u oblasti kulture, sporta i obrazovanja.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 4

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Uključivanje dece i mladih sa invaliditetom u obrazovni i kulturni život zajednice. Važan za praćenje pristupačnosti ustanova i inkluzivnih programa.

Doprinos LAP-u: Prioriteti LAP-a: Obrazovanje i kulturna participacija OSI; Aktivno učešće mladih sa invaliditetom.

Preporuke: Redovno praćenje pristupačnosti škola, ustanova kulture i sportskih objekata; podrška inkluzivnim kulturnim i sportskim programima; saradnja sa udruženjima OSI.

2.2. Odsek za zdravstvo, socijalnu zaštitu i civilni sektor

Delokrug rada i usluge: Obavlja poslove u vezi sa realizacijom mera lokalne socijalne i zdravstvene zaštite, sufinansiranjem usluga socijalne zaštite, podrškom civilnim organizacijama i implementacijom strateških dokumenata u tim oblastima.

Zaposleni (broj i zvanja): 1 šef odseka (samostalni savetnik), 3 samostalna referenta.

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Ključna tačka za planiranje i realizaciju lokalnih usluga namenjenih OSI: dnevni boravak, pomoć u kući, lični pratilac, psihosocijalna podrška i sl.

Doprinos LAP-u: Socijalna zaštita OSI; Pristup zdravstvenim uslugama; Partnerstvo sa OCD.

Preporuke: Redovno finansiranje usluga socijalne zaštite za OSI; jačanje međusektorske saradnje; podrška inicijativama OCD koje promovišu prava OSI.

Odeljenje za društvene delatnosti predstavlja jednu od ključnih institucionalnih poluga za unapređenje položaja OSI, s obzirom na njegovu nadležnost u oblastima obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, kulture, sporta i civilnog društva. Preporučuje se sistematsko praćenje pristupačnosti ustanova i programa, obezbeđivanje kontinuiranog finansiranja usluga socijalne zaštite za OSI, kao i jačanje podrške inkluzivnim obrazovnim, kulturnim i sportskim inicijativama. Poseban akcenat treba staviti na partnerstvo sa organizacijama civilnog društva i međusektorsku saradnju, uz uključivanje OSI u procese planiranja i praćenja politika koje ih se neposredno tiču. Na taj način, Odeljenje može delovati kao pokretač lokalne inkluzivne transformacije.

3. Odeljenje za finansije

Odeljenje za finansije obavlja poslove planiranja, izvršavanja i kontrole budžeta Grada, kao i poslove lokalne fiskalne politike, javnih prihoda, knjigovodstva, izveštavanja i finansijske kontrole. U kontekstu prava OSI, ovo odeljenje ima ključnu ulogu u obezbeđivanju stabilnog i održivog finansiranja usluga socijalne zaštite, pristupačnosti, zapošljavanja i lokalnih programa koji se tiču inkluzije OSI.

3.1. Odsek za planiranje i budžet

Delokrug rada i usluge: Priprema i izrađuje nacrt budžeta Grada, prati njegovo izvršenje, učestvuje u izradi programa korišćenja budžetskih sredstava, saraduje sa budžetskim korisnicima i vodi evidenciju rashoda i transfera.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 4

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Obezbeđuje finansiranje usluga i programa od značaja za OSI (npr. lični pratilac, pomoć u kući, pristupačnost javnih objekata).

Doprinos LAP-u: Prioritet LAP-a: Održivo finansiranje mera za unapređenje položaja OSI.

Preporuke: Planirati posebne linije budžeta za inkluzivne programe i usluge; uključiti udruženja OSI u konsultacije tokom budžetskog procesa

3.2. Odsek za lokalne javne prihode

Delokrug rada i usluge: Prikuplja, evidentira i prati naplatu lokalnih javnih prihoda (npr. porez na imovinu, naknade), obavlja obračune i saraduje sa poreskim obveznicima.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 5

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Može obezbediti poreske olakšice ili oslobađanja za OSI i njihove porodice, kao podršku socijalnoj zaštiti i dostupnosti stanovanja.

Doprinos LAP-u: Prioritet LAP-a: Ekonomsko osnaživanje OSI i podrška porodicama.

Preporuke: Informisati OSI o mogućim poreskim olakšicama; pojednostaviti procedure i učiniti ih pristupačnim

3.3. Služba za knjigovodstvene i obračunske poslove

Delokrug rada i usluge: Obavlja sve poslove računovodstva, obračuna plata i naknada, likvidacije naloga, interne kontrole i izveštavanja za budžetske korisnike.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 6

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Obezbeđuje tačnu i blagovremenu isplatu i kontrolu sredstava za usluge koje koriste OSI, kao i nadoknada za pružaoce tih usluga (npr. lični pratioci, udruženja).

Doprinos prioritetu LAP-a: Efikasna i transparentna javna potrošnja za potrebe OSI

Preporuke: Uspostaviti finansijske izveštaje po programima za OSI; jačati transparentnost kroz javno objavljivanje podataka o trošenju.

Odeljenje za finansije ima presudan značaj za realizaciju mera Lokalnog akcionog plana za unapređenje položaja OSI, jer upravlja resursima koji omogućavaju sprovođenje inkluzivnih politika. Preporučuje se planiranje posebnih budžetskih linija za programe i usluge namenjene OSI, kao i uključivanje predstavnika udruženja OSI u budžetske konsultacije. Neophodno je unaprediti informisanje o poreskim olakšicama i pojednostaviti procedure za OSI i njihove porodice. Jačanjem transparentnosti kroz programsku klasifikaciju i javno izveštavanje o sredstvima namenjenim za OSI, Odeljenje direktno doprinosi efikasnosti i pravičnosti lokalne javne potrošnje.

4. Odeljenje za privredu

Odeljenje za privredu obavlja stručne, normativne, planske, pravne, nadzorne, statističke i administrativno-tehničke poslove u oblasti razvoja lokalne privrede, poljoprivrede, vodoprivrede, šumarstva, trgovine, turizma, zanatstva, preduzetništva i investicija. Njegova nadležnost obuhvata planiranje i praćenje privrednog razvoja, podršku malim i srednjim preduzećima, stimulisanje zapošljavanja i samozapošljavanja, učestvovanje u procesima privatizacije, unapređenje turističkih kapaciteta i saradnju sa domaćim i stranim investitorima. **Odeljenje pruža administrativnu podršku** u sprovođenju zakonskih procedura, kategorizaciji objekata, vođenju upravnih postupaka, sprovođenju lokalnih

podsticajnih mera, kao i u realizaciji projekata iz oblasti ekonomskog razvoja i međunarodne saradnje. Takođe, vodi evidencije, izrađuje analize i učestvuje u izradi strateških i planskih dokumenata značajnih za razvoj lokalne zajednice. **Odeljenje za privredu ima potencijalno značajnu ulogu u promociji ekonomskog osnaživanja OSI kroz podršku socijalnom preduzetništvu, zadrugarstvu i inkluzivnim modelima zapošljavanja. Kroz razvoj ruralne ekonomije, turizma i malih biznisa, može kreirati programe koji podstiču aktivno uključivanje OSI u lokalne ekonomske tokove, uz primenu principa pristupačnosti, jednakosti i socijalne inkluzije u planiranju i sprovođenju investicija i podsticaja.**

4.1. Odsek za privredu, poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo

Delokrug rada i usluge: Koordinacija aktivnosti u oblasti poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva; saradnja sa privrednim subjektima; predlozi za mere zapošljavanja; izrada analiza; kategorizacija turističkih objekata; upravni postupci u vezi sa šumama, vodoprivrednim zemljištem i poljoprivredom.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 9

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Posredan doprinos u segmentima podsticaja zapošljavanja i ruralnog razvoja koji mogu uključiti OSI kroz podršku za zadruge, porodična gazdinstva i seoski turizam.

Doprinos prioritetima LAP-a: Zapošljavanje, socijalna zaštita, učešće u javnom životu (kroz lokalni ekonomski razvoj).

Preporuke za unapređenje rada: Uvesti mere podsticaja za samozapošljavanje OSI u oblasti agroturizma i zanatstva; obezbediti sistemsko praćenje angažovanja OSI u ruralnim područjima.

4.2. Odsek za investicije

Delokrug rada i usluge: Planiranje, praćenje i realizacija investicionih projekata; saradnja sa investitorima; izrada ekonomskih analiza i investicionih planova; podrška u procedurama zapošljavanja i razvoja poslovne infrastrukture.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 5

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Posredan, kroz kreiranje investicionog ambijenta koji uključuje pristupačnost radnih mesta i uslova za zapošljavanje OSI.

Doprinos prioritetima LAP-a: Zapošljavanje, pristupačnost.

Preporuke za unapređenje rada: Uvesti obaveznu komponentu pristupačnosti za OSI u sve javno-finansirane investicije; razviti baze podataka o preprekama i potencijalima za zapošljavanje OSI.

4.3. Poslovi turizma i ugostiteljstva

Delokrug rada i usluge: Promocija i kategorizacija turističkih objekata; izdavanje rešenja i vođenje postupaka u oblasti turizma i ugostiteljstva.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 1.

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Direktan u pogledu pristupačnosti turističkih kapaciteta, kao i kreiranja inkluzivnih turističkih ponuda.

Doprinos prioritetima LAP-a: Pristupačnost, kultura, učešće u javnom životu.

Preporuke za unapređenje rada: Uvesti obavezan kriterijum pristupačnosti za OSI u proces kategorizacije smeštajnih kapaciteta.

4.4. Organizaciona jedinica: Poslovi u oblasti poljoprivrede; vodoprivrede i šumarstva

Delokrug rada i usluge: Analiza i razvoj politika u oblasti poljoprivrede, vodoprivrede, stočarstva; učešće u merama za upravljanje prirodnim resursima i ublažavanje šteta od nepogoda.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 3

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Posredan, kroz razvoj mera za angažovanje OSI u sektoru ruralne ekonomije.

Doprinos prioritetima LAP-a: Zapošljavanje, socijalna zaštita.

Preporuke za unapređenje rada: Uspostaviti ciljne programe za podršku OSI u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja.

4.5. Organizaciona jedinica: Poslovi statistike i cena; ekonomsko-investicioni poslovi

Delokrug rada i usluge: Statistička istraživanja, ekonomske analize, snimanje cena; priprema podataka za kreiranje lokalnih politika i investicionih poduhvata.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 3

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Posredan u segmentu prikupljanja podataka relevantnih za planiranje mera za OSI.

Doprinos prioritetima LAP-a: Zapošljavanje, socijalna zaštita, pristupačnost.

Preporuke za unapređenje rada: Uvesti posebne indikatore u statistici koji prate učešće OSI u privrednim aktivnostima i korišćenje lokalnih podsticaja.

Odeljenje za privredu ima značajan potencijal da unapredi ekonomski položaj OSI kroz primenu principa inkluzije u lokalnim programima zapošljavanja, preduzetništva i ruralnog razvoja. Preporučuje se uvođenje podsticajnih mera za samozapošljavanje OSI, naročito u oblasti agroturizma, zanatstva i zadrugarstva, kao i integrisanje kriterijuma pristupačnosti u sve javno-finansirane investicije i kategorizaciju turističkih kapaciteta. Potrebno je razviti baze podataka i indikatore koji prate učešće OSI u privrednim tokovima, kao i obezbediti sistemsko praćenje efekata lokalnih podsticaja na ovu populaciju. Na taj način, Odeljenje može doprineti inkluzivnom razvoju i ekonomskoj samostalnosti OSI u Novom Pazaru.

5. Odeljenje za Lokalni Ekonomski Razvoj

Odeljenje za lokalni ekonomski razvoj obavlja poslove strateškog i operativnog planiranja, pripreme i realizacije projekata koji doprinose održivom razvoju, unapređenju poslovnog ambijenta i podsticanju zapošljavanja na teritoriji grada Novog Pazara. Kroz saradnju sa domaćim i stranim partnerima, razvija investicione potencijale i sprovodi mere za smanjenje nezaposlenosti i siromaštva, jačanje konkurentnosti MSPP sektora, razvoj infrastrukture i usklađivanje lokalnih politika sa evropskim standardima.

5.1. Organizaciona jedinica: Odsek za razvoj i realizaciju projekata

Delokrug rada i usluge: Priprema i sprovođenje razvojnih projekata lokalnog i regionalnog značaja; strateško i akcijsko planiranje; saradnja sa donatorima i međunarodnim institucijama; izrada i praćenje realizacije projekata finansiranih iz domaćih i stranih fondova.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 7

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Direktni doprinos u kreiranju projekata i strateških dokumenata koji uključuju mere za unapređenje zapošljavanja OSI, inkluzivnog razvoja i pristupa fondovima EU.

Doprinosi prioritetima LAP-a: Zapošljavanje, pristupačnost, učešće u javnom i političkom životu.

Preporuke za unapređenje rada: Uključiti obaveznu komponentu društvene inkluzije i rodne ravnopravnosti u sve razvojne projekte; razviti model podrške OSI u pripremi projekata za konkurisanje.

5.2. Odsek za podsticanje privrednog razvoja grada

Delokrug rada i usluge: Razvoj MSPP sektora, ruralni i turistički razvoj, promocija investicionog potencijala grada, izrada baza podataka, podrška lokalnim privrednicima i sprovođenje mera za zapošljavanje i razvoj preduzetništva.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 5 službenika

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Direktni doprinos kroz promociju zapošljavanja OSI, razvoj socijalnog preduzetništva, turizma pristupačnog za OSI i baze podataka koje uključuju OSI kao ciljne grupe.

Doprinosi prioritetima LAP-a: Zapošljavanje, pristupačnost, socijalna zaštita.

Preporuke za unapređenje rada: Uvesti program obuke za OSI u oblasti preduzetništva i ruralnog razvoja; uspostaviti bazu podataka o preduzetnicima i investitorima koji zapošljavaju OSI.

5.3. Organizaciona jedinica: Finansijsko upravljanje i kontrola (FUK)

Delokrug rada i usluge: Upravljanje rizicima, vođenje registra rizika, jačanje interne kontrole i institucionalne otpornosti; savetovanje i edukacija zaposlenih u oblasti upravljanja rizicima.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 1

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Posredan, kroz obezbeđivanje transparentnosti i odgovornosti u upravljanju projektima i javnim sredstvima, što je osnova za poverenje građana, uključujući OSI.

Doprinosi prioritetima LAP-a: Učešće u javnom životu, zapošljavanje.

Preporuke za unapređenje rada: Izgraditi sistem koji podrazumeva posebno praćenje i izveštavanje o rizicima i merama koji se tiču ranjivih grupa, uključujući OSI.

Odeljenje za lokalni ekonomski razvoj ima ključnu ulogu u promociji inkluzivnog rasta i zapošljavanja, posebno kroz kreiranje i sprovođenje projekata usmerenih na osnaživanje OSI. Preporučuje se uvođenje obavezne komponente društvene inkluzije u sve razvojne inicijative i izrada modela podrške OSI za konkurisanje na domaćim i međunarodnim fondovima. Potrebno

je uspostaviti baze podataka o preduzetnicima i investitorima koji zapošljavaju OSI, kao i razviti programe obuke za OSI u oblasti preduzetništva i ruralnog razvoja. Jačanjem internih kontrola i praćenjem uticaja projekata na ranjive grupe, Odeljenje doprinosi održivom i pravičnom razvoju lokalne zajednice.

6. Odeljenje za skupštinske poslove, poslove gradonačelnika i Gradskog veća

Odeljenje za skupštinske poslove, poslove gradonačelnika i Gradskog veća obavlja stručne, normativne i administrativno-tehničke poslove za potrebe Skupštine grada, Gradskog veća i Gradonačelnika. U njegovoj nadležnosti su poslovi pripreme, održavanja i obrade sednica ovih organa, izrada i normativno oblikovanje opštih i pojedinačnih akata koji nisu u nadležnosti drugih odeljenja, kao i upravni postupci po žalbama, tužbama i zahtevima za ocenu zakonitosti akata. Odeljenje pruža stručnu podršku odbornicima i odborničkim grupama, uređuje i izdaje Službeni list grada i obezbeđuje dvojezičnu lekturu svih službenih akata (srpski i bosanski jezik).

6.1. Odsek za skupštinske poslove, poslove gradonačelnika, poslove Gradskog veća i normativnu delatnost i drugostepeni postupak

Delokrug rada i usluge: Priprema i obrada materijala za sednice Skupštine i Gradskog veća, normativno uređenje akata, upravni postupci po žalbama i tužbama, lektura i izdavanje Službenog lista grada.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 16

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Doprinosi jačanju zakonitosti, transparentnosti i uključivanja u donošenje odluka koje se odnose na prava OSI. Poseban značaj ima u obezbeđivanju pristupa informacijama i normativnoj obradi akata iz oblasti prava OSI.

Doprinos LAP-u: Horizontalna podrška: Transparentnost, učešće, normativno usklađivanje i zaštita prava OSI; obrada drugostepenih žalbi iz oblasti socijalne zaštite, obrazovanja, zapošljavanja i stanovanja OSI.

Preporuke: *Unaprediti dostupnost i pristupačnost normativnih akata i javnih poziva osobama sa invaliditetom; obezbediti učešće predstavnika OSI u javnim raspravama i procesima donošenja odluka.*

Odeljenje za skupštinske poslove, poslove gradonačelnika i Gradskog veća ima važnu horizontalnu ulogu u osiguravanju zakonitosti, transparentnosti i participacije osoba sa invaliditetom u lokalnom odlučivanju. Preporučuje se da se svi normativni akti, javni pozivi i skupštinski materijali učine pristupačnim osobama sa invaliditetom, kako u fizičkom tako i u digitalnom formatu. Takođe, potrebno je sistematizovati učešće predstavnika OSI u javnim raspravama i konsultativnim procesima, uz obezbeđenje razumljivih i inkluzivno oblikovanih informacija. Na taj način, Odeljenje doprinosi jačanju pravne sigurnosti i stvarnoj participaciji OSI u kreiranju lokalnih politika.

7. Odeljenje za urbanizam i izgradnju

Odeljenje za urbanizam i izgradnju obavlja stručne, normativne i upravne poslove koji se odnose na planiranje i uređivanje prostora, sprovođenje objedinjene procedure za izdavanje dozvola za gradnju, kao i na postupke ozakonjenja bespravno izgrađenih objekata. Ključna funkcija ovog odeljenja je da obezbedi zakonit i efikasan sistem prostornog razvoja, uz podršku razvoju Geografskog informacionog sistema (GIS) i unapređenje transparentnosti upravnih

procedura. Poseban značaj u radu odeljenja ima omogućavanje jednakog pristupa informacijama i uslovima za izgradnju, čime se doprinosi uklanjanju fizičkih i proceduralnih barijera u lokalnoj zajednici.

7.1. Odsek za prostorno, urbanističko planiranje i GIS

Delokrug rada i usluge: Odsek sprovodi stručne, upravne i koordinacione poslove u oblasti prostornog i urbanističkog planiranja, izrađuje i usklađuje planske dokumente, vodi postupke javnih uvida, saraduje sa nosiocima planova, obrađivačima i javnim preduzećima, priprema nacрте normativnih akata, vodi centralni registar planskih dokumenata, obavlja poslove GIS administracije i konfiguracije, prikuplja podatke s terena i izrađuje digitalne karte infrastrukture.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 9

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Odsek ima važnu ulogu u prostornom planiranju koje direktno utiče na dostupnost i pristupačnost prostora osobama sa invaliditetom. Njegov doprinos se ogleda u obavezi da planska dokumentacija predvidi i obezbedi fizičku pristupačnost javnih prostora, ustanova i saobraćajne infrastrukture.

Doprinos posebnim ciljevima LAP-a: Odsek doprinosi realizaciji ciljeva LAP-a kroz kreiranje urbanističkih planova koji uključuju mere pristupačnosti, praćenje realizacije propisa o pristupačnosti, vođenje GIS baze kao alata za mapiranje dostupnih lokacija i praćenje resursa značajnih za OSI.

Preporuke: U proces izrade i revizije planskih dokumenata uključiti organizacije OSI kao učesnike u javnim raspravama; GIS sistem dopuniti slojevima koji se odnose na pristupačnost javnih objekata i servisa za OSI; U normativne akte i urbanističke planove dosledno uključivati standarde univerzalnog dizajna i pristupačnosti.

7.2. Odsek za objedinjenu proceduru

Delokrug rada i usluge: Odsek sprovodi objedinjeni upravni postupak za izdavanje građevinskih, lokacijskih i upotrebnih dozvola, kao i svih drugih akata u vezi sa izgradnjom objekata, u skladu sa Zakonom o planiranju i izgradnji. Obavlja i normativno-pravne poslove, vodi Registar objedinjenih procedura, koordinira komunikaciju sa imaćima javnih ovlašćenja, izrađuje akta, vrši priključenje objekata na infrastrukturu i izdaje rešenja po članu 145. Zakona.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 13

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Odsek ima ključnu ulogu u obezbeđivanju pristupačnog životnog i radnog okruženja za OSI, kroz primenu i nadzor nad tehničkim uslovima pristupačnosti prilikom izdavanja dozvola za gradnju i upotrebu objekata. Pravilno sprovedena objedinjena procedura osigurava da objekti u javnoj upotrebi budu dostupni svim građanima.

Doprinos LAP-u: Kroz sprovođenje zakonskih procedura za gradnju i rekonstrukciju objekata, odsek doprinosi ciljevima LAP-a usmerenim na unapređenje fizičke pristupačnosti, univerzalnog dizajna i kontrole poštovanja normi u vezi sa pravima OSI. Takođe, doprinosi transparentnosti i efikasnosti upravnog postupka.

Preporuke: Uvesti kontrolne liste pristupačnosti kao obavezan deo tehničke dokumentacije u svim fazama procedure; Uključiti organizacije OSI u proces revizije standarda i praćenje primene propisa o pristupačnosti; Razviti softversku proveru saglasnosti projektne dokumentacije sa normama pristupačnosti pre izdavanja dozvola; Obučiti zaposlene u Odseku o pravima OSI i značaju pristupačnosti u svim vrstama objekata.

7.3. Odsek za ozakonjenje

Delokrug rada i usluge: Odsek za ozakonjenje vodi upravne postupke za legalizaciju bespravno izgrađenih ili dograđenih objekata, izdaje potvrde o starosti objekata i identifikaciji posebnih delova, obračunava takse, sprovodi komunikaciju sa nadležnim organima i odlučuje o ispunjenosti uslova za ozakonjenje objekata svih kategorija. U nadležnosti odseka je i predlaganje mera za unapređenje sprovođenja postupaka ozakonjenja.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 5

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Ozakonjenje objekata u kojima žive ili borave OSI omogućava im sigurnost stanovanja, pristup infrastrukturnim uslugama i ostvarivanje prava na socijalnu i zdravstvenu zaštitu. Priznavanje pravnog statusa objekata takođe je preduslov za njihovo dalje prilagođavanje u skladu sa standardima pristupačnosti.

Doprinos LAP-u: Odsek doprinosi sprovođenju LAP-a kroz unapređenje stambene sigurnosti i mogućnosti prilagođavanja prostora potrebama OSI. Time se indirektno utiče na inkluziju OSI u zajednici i pristup osnovnim uslugama kroz legalizaciju njihovih domova i objekata koje koriste.

Preporuke: Prioritetno procesuirati predmete koji se odnose na objekte u kojima borave OSI; Uvesti oznaku predmeta koji se odnose na OSI kako bi se obezbedilo njihovo efikasno rešavanje; U saradnji sa centrom za socijalni rad i organizacijama OSI identifikovati objekte koji su od posebnog značaja za ovu populaciju i pokrenuti postupke proaktivnog informisanja o ozakonjenju; Prilikom sprovođenja ozakonjenja, obratiti pažnju na mogućnosti prilagođavanja objekta u skladu sa principima univerzalnog dizajna.

Odeljenje za urbanizam i izgradnju ima ključnu ulogu u stvaranju fizičkog okruženja koje omogućava ravnopravan i dostojanstven život osoba sa invaliditetom. Preporučuje se dosledno uključivanje standarda pristupačnosti i univerzalnog dizajna u planske dokumente i tehničku dokumentaciju, uz učešće predstavnika OSI u postupcima javnih uvida i revizije propisa. Neophodno je unaprediti GIS sistem slojevima o pristupačnosti javnih objekata, uvesti obavezne kontrolne liste pristupačnosti u postupcima izdavanja dozvola, kao i obezbediti prioritetno rešavanje predmeta ozakonjenja za objekte koje koriste OSI. Na taj način, Odeljenje doprinosi fizičkoj i stambenoj inkluziji OSI i uspostavlja sistemsku podršku za bezbarijerno okruženje.

8. Odeljenje za imovinsko-pravne poslove

Odeljenje za imovinsko-pravne poslove obavlja ključne zadatke u vezi sa upravljanjem i zaštitom nepokretnosti u javnoj svojini, sprovođenjem postupaka eksproprijacije, konverzije, otuđenja, zakupa, kao i uknjižbe i evidencije gradske imovine. U nadležnosti odeljenja je i izrada ugovora, uverenja, upravnih rešenja i koordinacija sa drugim organima i institucijama u cilju pravne sigurnosti i efikasnog upravljanja imovinom Grada Novog Pazara.

8.1. Odsek za eksproprijaciju

Delokrug rada i usluge: Sprovođenje upravnih i vanupravnih postupaka eksproprijacije, deeksproprijacije, konverzije, rešavanje samovlasnih zauzeća, izrada rešenja i uverenja, priprema ugovora, vođenje evidencija i saradnja sa nadležnim organima.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 5

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Posredan – efikasno rešavanje imovinsko-pravnih odnosa omogućava sprovođenje infrastrukturnih projekata koji utiču na pristupačnost, izgradnju socijalnih i stambenih objekata pogodnih za OSI.

Doprinos prioritetima LAP-a: Pristupačnost, socijalna zaštita, zapošljavanje.

Preporuke za unapređenje rada: Uvesti praksu konsultacija sa sektorima za socijalnu zaštitu i urbanizam u postupcima eksproprijacije radi proaktivnog uključivanja potreba OSI; razviti instrumente za mapiranje uticaja eksproprijacije na ranjive grupe.

8.2 Odsek za zaštitu imovine u javnoj svojini

Delokrug rada i usluge: Upravljanje i zaštita gradske imovine, uknjižba, vođenje evidencija o nepokretnostima, konverzija, davanje u zakup, identifikacija uzurpiranih parcela, izrada upravnih akata, saradnja sa katastrom i drugim institucijama.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 5

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Posredan – tačno vođenje evidencija i zaštita gradske imovine omogućava dugoročno planiranje prostora za objekte i usluge dostupne OSI; zakonski utemeljen zakup ili dodela prostora organizacijama koje pružaju usluge OSI.

Doprinos prioritetima LAP-a: Pristupačnost, socijalna zaštita, učešće u javnom životu.

Preporuke za unapređenje rada: Razviti elektronski registar javne svojine sa oznakom pristupačnosti objekata; omogućiti davanje na korišćenje prostora za organizacije OSI pod povoljnijim uslovima.

8.3. Administrativna podrška

Delokrug rada i usluge: Daktilografski i administrativni poslovi, vođenje pošte i arhive, tehnička podrška postupcima iz delokruga rada odeljenja.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 1 nameštenik.

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Indirektan, kroz efikasnu administrativnu podršku obezbeđuje pravovremenu obradu predmeta od značaja za sve korisnike, uključujući OSI.

Doprinos prioritetima LAP-a: Pristupačnost (administrativna), učešće u javnom životu.

Preporuke za unapređenje rada: Obezbediti digitalizaciju dokumentacije i elektronsku dostupnost uvida u predmete, uz posebno obeležavanje predmeta koji se tiču prava OSI.

Odeljenje za imovinsko-pravne poslove doprinosi ostvarivanju prava osoba sa invaliditetom kroz efikasno upravljanje javnom svojinom i rešavanje imovinsko-pravnih odnosa koji omogućavaju realizaciju projekata pristupačnosti, stambenog zbrinjavanja i razvoja inkluzivnih servisa. Preporučuje se uspostavljanje elektronskog registra nepokretnosti sa oznakama pristupačnosti objekata, kao i davanje prostora organizacijama koje pružaju usluge OSI pod povoljnijim uslovima. U postupcima eksproprijacije i planiranja javne imovine neophodno je konsultovati sektore za socijalnu zaštitu i urbanizam, kako bi se pravovremeno uvažile potrebe OSI. Digitalizacija dokumentacije i obeležavanje predmeta koji se tiču OSI doprinosi transparentnosti i efikasnosti u ostvarivanju njihovih prava.

9. Odeljenje za komunalne, stambene i poslove saobraćaja

Odeljenje za komunalne, stambene i poslove saobraćaja obavlja širok spektar poslova u oblastima komunalnih usluga, stanovanja, saobraćaja i energetske efikasnosti. Nadležno je za planiranje i nadzor komunalne infrastrukture i usluga, upravljanje i unapređenje stambene politike, regulisanje saobraćaja i održavanje puteva, kao i za sprovođenje politika energetske efikasnosti i upravljanje potrošnjom energije u javnom sektoru. Odeljenje predstavlja ključnu tačku u ostvarivanju dostupnih i inkluzivnih usluga za sve građane, uključujući OSI.

9.1. Odsek za komunalne poslove

Delokrug rada i usluge: Regulisanje, nadzor i planiranje komunalnih delatnosti, izrada normativnih akata, saradnja sa javnim preduzećima, analiza komunalnog sistema i davanje stručnih mišljenja.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 3

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Direktan – kroz unapređenje pristupačnosti javnih površina, rasvete, trotoara, pijaca i parkirališta, kao i u upravljanju uslugama od javnog značaja.

Doprinos prioritetima LAP-a: Pristupačnost, socijalna zaštita, učešće u javnom životu.

Preporuke za unapređenje rada: Uspostaviti standarde pristupačnosti u svim aktima koji se odnose na komunalnu infrastrukturu; obavezna konsultacija organizacija OSI pri planiranju većih komunalnih zahvata.

9.2. Odsek za stambene poslove

Delokrug rada i usluge: Upravljanje stambenim fondom, izdavanje rešenja i upravnih akata, sprovođenje stambene politike i programa stambene podrške.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 2 službenika (šef odseka, savetnik).

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Direktan – obuhvata upravne postupke u vezi sa stambenim zbrinjavanjem, privremenim korišćenjem stanova i realizacijom programa socijalnog stanovanja.

Doprinos prioritetima LAP-a: Stanovanje, socijalna zaštita.

Preporuke za unapređenje rada: Uvesti bazu podataka o korisnicima stambene podrške po kategorijama, uključujući OSI; razviti program podrške za prilagođavanje stanova osobama sa invaliditetom.

9.3. Odsek za saobraćaj

Delokrug rada i usluge: Regulacija i nadzor saobraćaja, izdavanje dozvola, planiranje infrastrukture, obeležavanje saobraćajnica, analiza bezbednosti saobraćaja i saradnja sa Savetom za saobraćaj.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 2

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Direktan – u planiranju i održavanju pristupačne saobraćajne infrastrukture, uključujući pešačke prelaze, javni prevoz i parkirališta.

Doprinos prioritetima LAP-a: Pristupačnost, mobilnost, učešće u javnom životu.

Preporuke za unapređenje rada: Ugraditi univerzalni dizajn u sve planove saobraćaja; sistematski uključivati podatke o potrebama OSI pri planiranju infrastrukturnih radova.

9.4. Odsek za energetska efikasnost

Delokrug rada i usluge: Upravljanje sistemom energetskog menadžmenta, sprovođenje i praćenje mera energetske efikasnosti, upravljanje projektima iz oblasti OIE, kreiranje izveštaja i kampanja za racionalnu upotrebu energije.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 4

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Posredan – kroz poboljšanje uslova stanovanja i javnih objekata (škole, zdravstvene ustanove, ustanove socijalne zaštite), povećava se udobnost i dostupnost prostora osobama sa invaliditetom.

Doprinosi prioritetima LAP-a: Stanovanje, zdravlje, obrazovanje.

Preporuke za unapređenje rada: Uvesti indikatore energetske efikasnosti sa fokusom na objekte koje koriste OSI; planirati rekonstrukcije objekata uz uslov pristupačnosti.

Odeljenje za komunalne, stambene i poslove saobraćaja ima direktan uticaj na kvalitet svakodnevnog života osoba sa invaliditetom kroz upravljanje javnim površinama, stanovanjem, saobraćajem i infrastrukturom. Preporučuje se uvođenje standarda pristupačnosti u sve komunalne i saobraćajne akte, kao i sistematsko uključivanje organizacija OSI u planiranje i nadzor radova. Potrebno je razviti programe prilagođavanja stanova i baze podataka o korisnicima stambene podrške, te obezbediti da svi projekti energetske sanacije javnih objekata obuhvate i mere pristupačnosti. Time Odeljenje doprinosi ostvarivanju prava OSI na mobilnost, stanovanje i ravnopravan pristup javnim uslugama.

10. Odeljenje za zaštitu životne sredine, protivpožarnu zaštitu, bezbednost i zdravlje na radu

Odeljenje za zaštitu životne sredine, protivpožarnu zaštitu, bezbednost i zdravlje na radu obavlja stručne i upravne poslove usmerene na očuvanje prirodnih resursa, bezbednost zaposlenih i unapređenje uslova života svih građana. Poseban značaj ima praćenje kvaliteta vazduha, vode i buke, uređenje zelenih površina i upravljanje otpadom, jer direktno utiču na zdravlje i kvalitet života osoba sa invaliditetom. Odeljenje sprovodi mere zaštite od požara i zračenja, izrađuje akte o proceni rizika i sprovodi mere bezbednosti i zdravlja na radu, uključujući i obuke i kontrolu uslova rada. Zaduženo je i za poslove zbrinjavanja napuštenih životinja, zaštite uzbunjivača i sprečavanja zlostavljanja na radu. Kroz svoje aktivnosti doprinosi stvaranju sigurnog, zdravog i pristupačnog okruženja za sve građane, a posebno za ranjive grupe.

10.1. Odsek za zaštitu životne sredine

Delokrug rada i usluge: Odsek za zaštitu životne sredine bavi se pitanjima koja se odnose na očuvanje prirodnih resursa, kvalitet vazduha, vode i zemljišta, zaštitu od buke, kao i praćenje alergena polena. Odsek se bavi izradom i implementacijom strategija i zakona vezanih za zaštitu životne sredine, uključujući sprovođenje monitoringa kvaliteta životne sredine. Takođe, u nadležnosti ovog odseka su izrada i realizacija ekoloških planova i izvještaja za gradske vlasti i državne organe.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 6

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Odsek za zaštitu životne sredine ima direktan uticaj na ostvarivanje prava OSI jer se bavi zaštitom životne sredine koja je od esencijalnog značaja za zdravlje i kvalitet života OSI. Monitoring i zaštita od zagađenja vazduha, vode i zemljišta obezbeđuju zdraviji životni prostor za sve građane, uključujući i OSI.

Doprinos prioritetima LAP-a: Odsek se direktno povezuje sa prioritetima LAP-a kroz unapređenje uslova života i rada, smanjenje zagađenja, i poboljšanje pristupa zaštiti životne sredine za sve građane. Ovi prioriteti pomažu u ostvarivanju ravnopravnih uslova života za OSI i pružaju sigurno i zdravo okruženje.

Preporuke za unapređenje rada: Povećati kapacitet za monitorisanje kroz dodatnu opremu i obuku zaposlenih, kako bi se efikasnije pratili svi parametri kvaliteta životne sredine. Uključiti OSI u ekološke edukacije i projekte koji mogu direktno uticati na njihov životni prostor, pružajući im mogućnost angažmana u zaštiti životne sredine. Poboljšati koordinaciju sa nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima zaštite životne sredine, kako bi se unapredila javna svest i angažman u zajednici.

10.2. Odsek za protivpožarnu zaštitu, bezbednost i zdravlje na radu

Delokrug rada i usluge: Ovaj odsek se bavi svim aspektima zaštite zdravlja i bezbednosti na radu, kao i preventivnom zaštitom od požara. Njegova nadležnost uključuje izradu planova za obuku zaposlenih, organizaciju preventivnih pregleda i nabavku zaštitne opreme. Takođe, odsek koordinira sa drugim institucijama i preduzećima u cilju zaštite zaposlenih i građana od požara i radnih nesreća.

Broj sistematizovanih radnih mesta: 4

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Sigurnost i zdravlje na radu imaju značajan uticaj na OSI, jer pružaju sigurnost na radnim mestima i omogućuju ravnopravan pristup zaposlenju u bezbednim uslovima. Takođe, uvođenjem mera zaštite od požara i promovisanja zdravlja na radu, OSI mogu imati pristup radnom okruženju koje je jednako sigurno kao i za druge zaposlene.

Doprinos prioritetima LAP-a: Odsek za zaštitu zdravlja i bezbednosti na radu direktno doprinosi prioritetima LAP-a kroz unapređenje radnih uslova, smanjenje nezgoda na radu, i očuvanje zdravlja svih zaposlenih, uključujući i OSI. Proaktivno uvođenje mera zaštite doprinosi ravnopravnosti na tržištu rada i smanjuje rizik od povreda i bolesti.

Preporuke za unapređenje rada: Uvođenje dodatnih obuka za OSI u vezi sa zaštitom na radu i protivpožarnom zaštitom, kako bi se obezbedili specifični programi koji odgovaraju njihovim potrebama. Unapređenje pristupačnosti radnih mesta uz dodatnu opremu i specijalizovane procedure koje omogućavaju OSI da rade u sigurnim uslovima. Pojačati saradnju sa stručnjacima za inkluziju kako bi se obezbedili specifični savetodavni resursi za OSI na radnim mestima.

Odeljenje za zaštitu životne sredine, protivpožarnu zaštitu, bezbednost i zdravlje na radu doprinosi stvaranju zdravog, sigurnog i pristupačnog okruženja za osobe sa invaliditetom, kroz očuvanje prirodnih resursa i unapređenje uslova rada. Preporučuje se jačanje kapaciteta za praćenje kvaliteta životne sredine, kao i uključivanje OSI u edukativne i ekološke inicijative koje utiču na njihov životni prostor. Posebnu pažnju treba posvetiti obezbeđivanju pristupačnog i bezbednog radnog okruženja, kroz specifične obuke, prilagođenu opremu i

saradnju sa stručnjacima za inkluziju. Time Odeljenje jača ravnopravnost OSI u oblasti zdravlja, rada i životne sredine.

11. Odeljenje za inspeksijske poslove

Odeljenje za inspeksijske poslove vrši nadzor nad sprovođenjem zakona i lokalnih propisa u oblastima građevinarstva, komunalnih delatnosti, saobraćaja i zaštite životne sredine, kroz inspeksijski nadzor i vođenje upravnih postupaka. U okviru svojih nadležnosti, pokreće postupke pred nadležnim organima zbog povreda propisa, vodi evidenciju nelegalno izgrađenih objekata, organizuje i sprovodi uklanjanje montažnih objekata i drugih prepreka sa javnih površina, te pruža administrativnu i fizičku podršku u izvršenju rešenja o iseljenju i uklanjanju objekata. Takođe koordinira rad komisije za inspeksijski nadzor i doprinosi sprovođenju zakonitosti na lokalnom nivou.

11.1. Odsek građevinske i saobraćajne inspekcije

Delokrug rada i usluge: Odsek vrši inspeksijski nadzor nad primenom zakona u oblasti građenja (visokogradnja, niskogradnja, upotreba objekata), kao i saobraćaja (prevoz, putevi, signalizacija, regulacija saobraćaja). U okviru rada obuhvataju se i upravni postupci, izdavanje rešenja i mera, kontrola izvršenja, kao i saradnja sa drugim institucijama i izrada izveštaja.

Sistematizovana radna mesta: 6

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Odsek ima ključnu ulogu u kontroli pristupačnosti objekata i javnih površina, kao i bezbednosti i funkcionalnosti saobraćajnica. Time direktno utiče na ostvarivanje prava OSI na kretanje bez prepreka, korišćenje javnih prostora i usluga u skladu sa standardima univerzalnog dizajna i zakonom propisanim normama.

Doprinosi prioritetima LAP-a: Unapređenje fizičke pristupačnosti objekata i prostora; Obuhvatan i kontinuiran inspeksijski nadzor nad sprovođenjem propisa o gradnji i saobraćaju; Prioritet 6: Prevencija diskriminacije u prostoru kroz zakonitu i ujednačenu primenu normi pristupačnosti; Jačanje institucionalnog kapaciteta i odgovornosti Gradske uprave za praćenje i kontrolu kvaliteta izgrađenog prostora.

Preporuke za unapređenje rada: Uključiti obaveznu proveru pristupačnosti pri svakoj inspekciji novih ili rekonstruisanih objekata; Organizovati dodatne obuke za inspektore o standardima pristupačnosti i univerzalnog dizajna; Uspostaviti sistematsku saradnju sa udruženjima OSI radi detektovanja nepristupačnih lokacija; Izraditi godišnji izveštaj o pristupačnosti izgrađenih objekata i saobraćajnica u lokalnoj zajednici; Razviti digitalnu platformu za građane i organizacije putem koje mogu prijavljivati barijere u prostoru

11.2. Odsek komunalne inspekcije i inspekcije za zaštitu životne sredine

Delokrug rada i usluge: Odsek sprovodi inspeksijski nadzor u oblasti komunalnih delatnosti, javne higijene, korišćenja i održavanja javnih površina, pijaca, stanovanja, zoohigijene, oglašavanja, održavanja zgrada, ali i u oblasti zaštite životne sredine (zagađenje, buka, otpad, voda, vazduh, nejonizujuća zračenja). Takođe nadzire i uslove rada ugostiteljskih objekata u domenu zaštite životne sredine i komunalnog reda.

Sistematizovana radna mesta: 16

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Odsek igra presudnu ulogu u obezbeđivanju dostupnosti i pristupačnosti komunalnih usluga, javnih površina i objekata za OSI. Kroz inspeksijski

nadzor obezbeđuje se uklanjanje prepreka u javnom prostoru, kontrolišu se uslovi stanovanja, kao i uticaji buke i zagađenja koji disproporcionalno pogađaju OSI. Takođe, inspektori reaguju na prijave građana i sprovode kontrole po službenoj dužnosti.

Doprinos prioritetima LAP-a: Kontrola i uklanjanje prepreka u javnim prostorima; Praćenje dostupnosti komunalnih i ekoloških usluga za OSI; Reagovanje na pritužbe i prevencija diskriminacije u svakodnevnom okruženju; Uključivanje OSI u kreiranje i nadzor komunalne politike; Unapređenje međuodeljske saradnje i odgovornosti gradske uprave;

Preporuke za unapređenje rada: Razviti i uvesti kontrolne liste pristupačnosti za sve javne objekte u nadležnosti odeljenja; Uspostaviti sistemsku saradnju sa udruženjima OSI radi prijave i mapiranja nepristupačnih lokacija; Uvesti obaveznu edukaciju inspektora o pravima OSI i univerzalnom dizajnu; Javnosti učiniti dostupnim anonimizovane podatke o uočenim nepravilnostima koje pogađaju OSI; Uključiti inspektore za zaštitu životne sredine u sve urbanističke procese koji mogu uticati na kvalitet života OSI (npr. buka, emisije).

11.3. Odsek za prinudna izvršenja

Delokrug rada i usluge: Odsek sprovodi prinudna izvršenja upravnih rešenja donetih u okviru nadležnosti Gradske uprave za potrebe uklanjanje bespravno izgrađenih objekata, iseljenja, uklanjanje fizičkih prepreka i drugih sadržaja sa javnih površina. Poslovi uključuju organizaciju izvršenja, koordinaciju sa izvođačima, MUP-om i komunalnim službama, kao i tehničku pripremu i izveštavanje.

Sistematizovana radna mesta: U okviru Odseka su sistematizovana ukupno 4 radna mesta: Šef odseka/1 nameštenik; Izvršiocu prinudnog izvršenja/3 nameštenika (četvrta vrsta radnih mesta).

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Odsek ima indirektan, ali važan uticaj na zaštitu prava OSI u pogledu uklanjanja fizičkih barijera sa javnih površina i omogućavanja neometanog pristupa. Efikasno izvršenje rešenja doprinosi bezbednosti i urednosti javnog prostora, što posebno koristi osobama sa smanjenom pokretljivošću.

Doprinos prioritetima LAP-a: Uklanjanje fizičkih prepreka koje onemogućavaju slobodno kretanje OSI; Unapređenje dostupnosti prostora i usluga kroz sprovođenje izvršnih rešenja; Operacionalizacija upravnih mera koje imaju direktan efekat na inkluzivnost prostora.

Preporuke za unapređenje rad: Razviti evidenciju o uklonjenim barijerama i povezati je sa bazama o pristupačnosti javnih prostora; Prioritizovati prinudna izvršenja u slučajevima kada fizičke prepreke direktno ugrožavaju prava OSI; Uključiti predstavnike udruženja OSI u identifikaciju nepristupačnih mesta za intervenciju; Obučiti nameštenike za postupanje prema osetljivim grupama i specifičnostima u vezi sa barijerama u prostoru; Obaveštavati javnost o sprovedenim izvršenjima koja doprinose pristupačnosti i bezbednosti.

Odelenje za inspeksijske poslove ima ključnu ulogu u sprovođenju normi pristupačnosti i očuvanju funkcionalnog, bezbednog i dostupnog javnog prostora za osobe sa invaliditetom. Preporučuje se uvođenje obavezne provere pristupačnosti prilikom svih inspeksijskih nadzora, uspostavljanje saradnje sa udruženjima OSI radi prijave i mapiranja prepreka, te edukacija inspektora o univerzalnom dizajnu i pravima OSI. Odsek za prinudna izvršenja treba da prioritarno postupi u slučajevima koji se odnose na uklanjanje barijera, uz razvijenu evidenciju i javno izveštavanje. Time se obezbeđuje institucionalna podrška ravnopravnom učešću OSI u javnom životu i svakodnevnim aktivnostima.

12. Odeljenje komunalne milicije

Delokrug rada i usluge: Komunalna milicija obavlja poslove očuvanja komunalnog reda, kontrole poštovanja zakona i propisa u oblasti saobraćaja, zaštite životne sredine, korišćenja javnih površina, rada pijaca, ugostiteljskih objekata, taksi prevoza, buke, zabrane pušenja i hitnih intervencija. Takođe pruža asistenciju drugim gradskim službama i učestvuje u reagovanju na elementarne nepogode i zaštiti ljudi i imovine.

Sistematizovana radna mesta: 32

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Odeljenje komunalne milicije ima direktan uticaj na zaštitu prava OSI kroz uklanjanje fizičkih prepreka na javnim površinama, obezbeđivanje pristupačnosti saobraćaja, suzbijanje buke i reagovanje na situacije koje ugrožavaju bezbednost i dostupnost. Njihovo prisustvo na terenu osigurava primenu propisa u realnom vremenu, čime se štite prava i bezbednost svih građana, uključujući i OSI.

Doprinos prioritetima LAP-a: Uklanjanje fizičkih barijera i nadzor nad pristupačnošću prostora; Kontrola i sprečavanje zagađenja i buke koje disproportionalno pogađaju OSI; Reagovanje na diskriminatorne prakse u prostoru i uslugama; Aktivno prisustvo u zajednici i saradnja sa institucijama; Asistencija drugim službama u sprovođenju odluka koje se odnose na OSI

Preporuke za unapređenje rada: Uspostaviti evidenciju o postupanju po prijavama koje se odnose na barijere za OSI; Specijalizovane obuke za komunalne milicionare o inkluzivnim standardima i univerzalnom dizajnu; Saradnja sa udruženjima OSI radi identifikacije problema u javnim prostorima; Uvođenje tematskih patrola fokusiranih na dostupnost i bezbednost prostora za OSI; Razviti protokole za hitne intervencije u slučajevima kada je ugrožena pristupačnost ili sigurnost OSI.

Odeljenje komunalne milicije ima važnu ulogu u svakodnevnom obezbeđivanju pristupačnog i bezbednog javnog prostora za osobe sa invaliditetom. Preporučuje se uspostavljanje evidencije o postupanju po prijavama koje se odnose na prepreke i diskriminaciju u prostoru, organizovanje tematskih patrola usmerenih na dostupnost, kao i uvođenje specijalizovanih obuka za milicionare o univerzalnom dizajnu i pravima OSI. Saradnja sa organizacijama OSI i razvoj protokola za hitne intervencije u slučaju ugrožene pristupačnosti dodatno osnažuju kapacitete ovog Odeljenja da deluje preventivno i reaktivno u cilju zaštite prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom.

13. Odeljenje za zajedničke poslove i poslove upravljanja ljudskim resursima

Odeljenje za zajedničke poslove i upravljanje ljudskim resursima obavlja zadatke ključne za efikasno funkcionisanje Gradske uprave, od upravljanja ljudskim resursima i karijernog razvoja zaposlenih, preko izrade kadrovskih planova i programa stručnog usavršavanja, do administrativne, poštanske i arhivske podrške za sve gradske strukture. Takođe upravlja evidencijama i dokumentacijom vezanom za radne odnose, kao i tehničkom infrastrukturom uprave, uključujući knjige pečata i interni protok pošte.

Kao unutrašnja logistička osovina gradske uprave, Odeljenje ima ključnu ulogu u obezbeđivanju kapaciteta, procedura i standarda koji omogućavaju inkluzivno i ravnopravno zapošljavanje OSI, kao i razvoj kompetencija zaposlenih za rad sa marginalizovanim grupama. Uspostavljanjem transparentnih i inkluzivnih procedura zapošljavanja i stručnog usavršavanja, doprinosi stvaranju institucionalne kulture koja poštuje raznolikost.

U okviru Odeljenja su formirane tri organizacione jedinice:

13.1. Odsek za radne odnose

Delokrug rada i usluge: Odsek obavlja sve poslove vezane za zasnivanje i prestanak radnog odnosa, pripremu i izradu rešenja i pojedinačnih akata iz oblasti radnih odnosa, vođenje matične knjige zaposlenih i personalnih dosijea, kadrovsku evidenciju, saradnju sa fondovima i CROSS portalom, organizacione promene, kolektivno pregovaranje i planiranje stručnog usavršavanja zaposlenih.

Sistematizovana radna mesta: Šef Odseka (1 službenik, zvanje: Samostalni savetnik); **Savetnici za radne odnose** (3 službenika). Ukupno: **4 sistematizovana radna mesta** (sve službenici)

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Ovaj odsek ima ključnu ulogu u poštovanju prava OSI zaposlenih u gradskoj upravi, kroz sprovođenje zakonitog postupka zapošljavanja, praćenje ostvarivanja prava iz rada i zdravstvene zaštite, kao i kroz vođenje personalne dokumentacije u skladu sa principima jednakosti i dostupnosti.

Doprinos prioritetima LAP-a: Podrška zapošljavanju OSI u javnoj upravi; Praćenje ostvarivanja prava OSI kroz kadrovske evidencije; Jačanje institucionalnih kapaciteta za inkluziju OSI

Preporuke za unapređenje rada: Uspostaviti internu evidenciju o broju zaposlenih OSI i obuhvatu prava; Uključiti predstavnike OSI u planiranje mera stručnog usavršavanja; Razviti mehanizme kontrole i evaluacije u vezi sa poštovanjem prava OSI u oblasti radnih odnosa.

13.2. Odsek za upravljanje ljudskim resursima

Delokrug rada i usluge: Obavlja sve stručne poslove vezane za zapošljavanje, izbor kandidata, vođenje kadrovske evidencije, izradu rešenja u vezi sa radnim odnosima, planiranje i realizaciju programa stručnog usavršavanja, praćenje učinka zaposlenih, saradnju sa NSZ i vođenje personalnih dosijea.

Sistematizovana radna mesta: Prema opisu poslova, sistematizovana su 2 službenička radna mesta.

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Odsek ima centralnu ulogu u otvaranju mogućnosti za zapošljavanje OSI i praćenje njihovih karijernih tokova, kao i u osposobljavanju drugih zaposlenih za rad u skladu sa principima jednakosti i pristupačnosti.

Doprinos prioritetima LAP-a: Razvoj znanja zaposlenih o pristupačnosti i pravima OSI; Zapošljavanje OSI u javnoj upravi; Usklađivanje sa standardima antidiskriminacije.

Preporuke za unapređenje rada: Uspostaviti interne indikatore zapošljavanja OSI; Razviti godišnje planove stručnog usavršavanja sa inkluzivnim modulima; Obavezne edukacije o pravima OSI za kadrovsku službu.

13.3. Odsek za administrativno-tehničke i zajedničke poslove

Delokrug rada i usluge: Vršiti evidenciju i čuvanje matične knjige zaposlenih, izradu rešenja i pojedinačnih akata, obradu zahteva zaposlenih, kao i tehničku podršku kroz vođenje knjige pečata i pružanje logistike za Skupštinu, Gradonačelnika i Gradsko veće.

Sistematizovana radna mesta: Delimično pokriva i nameštene i službenička radna mesta.

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Obezbeđuje pravovremenu i tačnu administrativnu obradu dokumentacije koja se odnosi i na prava zaposlenih iz reda OSI.

Doprinos prioritetima LAP-a: Aministriranje prava zaposlenih OSI; Unapređenje administrativne koordinacije;

Preporuke za unapređenje rada: Standardizacija obrazaca koji uključuju podatke o pristupačnosti; Praćenje administrativne obrade zahteva OSI; Tehničko osnaživanje sistema evidencije prava.

Preporuke za unapređenje rada na nivou odeljenja: Uspostaviti registar obuka koje uključuju module o pravima OSI i pristupačnosti; Uključiti predstavnike OSI u planiranje stručnog usavršavanja zaposlenih; Automatizovati i digitalizovati deo kadrovske evidencije sa indikatorima pristupačnosti i raznolikosti; Povezati internu administrativnu logistiku sa mehanizmima za praćenje sprovođenja LAP-a; Razviti interne protokole za obradu zahteva OSI kao zaposlenih ili korisnika usluga.

Odeljenje za zajedničke poslove i upravljanje ljudskim resursima ima stratešku ulogu u uspostavljanju inkluzivne i raznolike radne sredine u Gradskoj upravi. Preporučuje se uspostavljanje interne evidencije o zaposlenim osobama sa invaliditetom, uključivanje predstavnika OSI u planiranje stručnog usavršavanja i razvoj indikatora pristupačnosti u kadrovskim procedurama. Digitalizacija kadrovske evidencije i uvođenje obaveznih edukacija o pravima OSI za kadrovske službe doprinose usklađivanju sa principima jednakosti i antidiskriminacije. Time se jačaju kapaciteti uprave za zapošljavanje, podršku i razvoj karijera osoba sa invaliditetom u javnom sektoru.

14. Odeljenje za informacione tehnologije

Odeljenje za informacione tehnologije obavlja poslove koji obuhvataju unapređenje primene informacionih tehnologija u organima lokalne samouprave, održavanje i razvoj računarske i komunikacione mreže, baze podataka, aplikativnog softvera i digitalnih servisa. Takođe, projektuje zaštitu pristupa i bezbednosti podataka, učestvuje u digitalizaciji javnih usluga (posebno kroz portale eUprave i otvorenih podataka), administrira Jedinostveni i Posebni birački spisak, kao i Centralni registar matičnih knjiga.

14.1. Odsek za informacione sisteme

Delokrug rada i usluge: Administracija informacionih sistema Gradske uprave, integracija sa nacionalnim e-servisima (eUprava, Otvoreni podaci, CRMK), nadzor nad centralnim registrima (Jedinostveni birački spisak, matične knjige), korisnička administracija i digitalna sigurnost sistema.

Sistemativizovana radna mesta: 4

Struktura: Šef odseka – inženjer sistema i baza podataka, 2 systemska administratora

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Odsek ima ključnu ulogu u omogućavanju digitalnog pristupa informacijama i uslugama osobama sa invaliditetom, posebno kroz funkcionalnost elektronskih servisa, upravljanje digitalnom bezbednošću i dostupnost evidencija od značaja za ostvarivanje prava OSI, kao što su matične knjige i birački spisak.

Doprinos prioritetima LAP-a: Omogućavanjem dostupnosti i bezbednosti digitalnih servisa, odsek direktno doprinosi unapređenju digitalne pristupačnosti i transparentnosti, što je u skladu sa prioritetima LAP-a koji se odnose na dostupnost informacija, javnih usluga i participaciju OSI u društvenom životu.

Preporuke za unapređenje rada: Razviti i implementirati smernice za pristupačnost digitalnih servisa u skladu sa WCAG standardima; Obezbediti testiranje i optimizaciju e-servisa za upotrebu osobama sa različitim vrstama invaliditeta; Saradnjom sa udruženjima OSI uspostaviti redovan mehanizam za prijavu i rešavanje problema pristupačnosti; Kontinuirano jačati digitalnu bezbednost ličnih podataka korisnika, sa posebnim akcentom na osetljive podatke iz registra OSI.

14.1. Odsek za podršku i održavanje

Delokrug rada i usluge: Tehnička i korisnička podrška zaposlenima u vezi sa upotrebom IKT opreme i sistema; evidencija i održavanje računarske opreme; koordinacija nabavki i servisa; registracija sredstava.

Sistematizovana radna mesta: Ukupno: Radna mesta za službenike: 3. Radna mesta za nameštenike: 0; Struktura: Šef odseka; 1 službenik za korisničku podršku; 1 mlađi savetnik za tehničku podršku

Ukupan broj radnih mesta u Odeljenju: 7

Odeljenje ima ključnu ulogu u omogućavanju digitalne pristupačnosti za OSI kroz: digitalizaciju javnih usluga i omogućavanje daljinskog pristupa (portali, eUprava), razvoj pristupačnih IKT servisa i sadržaja za građane sa invaliditetom (npr. objave na portalima, otvaranje podataka); unapređenje informacionih sistema koji omogućavaju prikupljanje i analizu podataka o potrebama OSI, podršku drugim odeljenjima u implementaciji softverskih rešenja dostupnih za sve korisnike, uključujući osobe sa senzornim i intelektualnim smetnjama.

Doprinosi prioritetima LAP-a: Pristupačnost (Razvoj digitalnih usluga i portala koji moraju biti pristupačni osobama sa invaliditetom (WCAG standardi, upotrebljivost, podrška za asistivne tehnologije). **Obrazovanje** (Tehnička podrška u digitalizaciji obrazovnih servisa i elektronskoj komunikaciji između roditelja/škola i lokalne samouprave); **Zapošljavanje** (Interni informacioni sistemi mogu sadržati podatke korisne za praćenje i podršku zapošljavanju OSI); **Socijalna zaštita** (Odeljenje podržava evidencione i komunikacione platforme za prava i usluge socijalne zaštite); **Zdravstvena zaštita** (tehnička i softverska podrška za eUsluge u obalsti zdravstvena zaštite i javnog zdravlja); **Kultura i sport** (Digitalna promocija i objavljivanje informacija o kulturnim/sportskim dešavanjima pristupačnih OSI); **Učešće u javnom i političkom životu** (Administracija biračkih spiskova i podrška eUpravi doprinosi dostupnosti izbornog procesa osobama sa invaliditetom).

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Obezbeđuje pravovremenu i tačnu administrativnu obradu dokumentacije koja se odnosi i na prava zaposlenih iz reda OSI.

Doprinosi prioritetima LAP-a: Aministriranje prava zaposlenih OSI; Unapređenje administrativne koordinacije;

Odeljenje za informacione tehnologije ima stratešku ulogu u obezbeđivanju digitalne pristupačnosti usluga i informacija osobama sa invaliditetom. Preporučuje se usklađivanje svih digitalnih servisa sa međunarodnim standardima pristupačnosti (WCAG 2.1), redovno testiranje i uključivanje OSI u procenu funkcionalnosti e-platформи. Poseban akcenat treba staviti na razvoj tehničke podrške za korisnike iz ranjivih grupa, kao i kreiranje vodiča i tutorijala prilagođenih različitim vrstama invaliditeta. Uvođenjem indikatora korišćenja IKT servisa od strane OSI i obezbeđivanjem zaštite njihovih podataka, Odeljenje značajno doprinosi ravnopravnom pristupu pravima i uslugama u digitalnom okruženju.

15. Odeljenje za informisanje

Odeljenje za informisanje obavlja poslove koji obezbeđuju pravovremeno, tačno i dostupno informisanje građana o radu Grada i njegovih organa, ustanova i preduzeća. Ključne nadležnosti uključuju komunikaciju sa javnošću, organizaciju konferencija, rad sa medijima, uređivanje veb prezentacije i društvenih mreža, marketing, medijske kampanje i podizanje transparentnosti kroz lokalni indeks, istraživanja zadovoljstva korisnika, publikacije i druge oblike javnog informisanja i predstavljanja Grada.

15.1. Odsek za informisanje

Delokrug rada i usluge: Informisanje građana o radu organa Grada, ustanova i preduzeća; komunikacija sa medijima; priprema i distribucija informativnog sadržaja (saopštenja, bilteni, objave); održavanje internet prezentacije i društvenih mreža; organizacija konferencija i izdavanje publikacija.

Sistematizovana radna mesta: 3

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Odsek za informisanje ima značajnu ulogu u obezbeđivanju pravovremenih, tačnih i pristupačnih informacija za OSI, što je ključno za ostvarivanje njihovih prava na informisanost, učešće u javnom životu i korišćenje usluga lokalne samouprave. Kroz digitalne i štampane kanale komunikacije, omogućava se inkluzivno informisanje, što podrazumeva i upotrebu jezika razumljivog OSI, kao i prilagođene formate kada je to moguće.

Doprinos prioritetima LAP-a: Doprinosi prioritetima LAP-a kroz promociju tema vezanih za prava OSI, podizanje svesti javnosti, podršku vidljivosti aktivnosti i mera koje Grad sprovodi u oblasti inkluzije, kao i kroz održavanje transparentnosti i otvorenosti rada lokalne uprave. Uspostavljanjem pristupačnih komunikacijskih kanala, omogućava se OSI veća uključenost i bolja informisanost o dostupnim pravima i uslugama.

Preporuke za unapređenje rada: Razviti smernice za inkluzivnu komunikaciju koje uključuju upotrebu pristupačnog jezika i formata; Uspostaviti redovan bilten sa sadržajem posvećenim pravima i uslugama za OSI; Obezbediti titlovanje video sadržaja, korišćenje vizuelnih i audio formata pogodnih za različite vrste invaliditeta; Intenzivirati saradnju sa organizacijama OSI u kreiranju informativnih sadržaja i kampanja.

15.1. Odsek za marketing

Delokrug rada i usluge: Planiranje i realizacija promotivnih aktivnosti Grada; izrada publikacija, oglasa, kampanja i materijala; istraživanja korisničkog zadovoljstva; aktivnosti na poboljšanju lokalnog indeksa transparentnosti i imidža Grada.

Sistematizovana radna mesta: 3.

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Odeljenje za informisanje ima važnu ulogu u osiguravanju prava OSI na informisanost i vidljivost u javnom prostoru. Time što uređuje zvaničnu internet prezentaciju Grada i društvene mreže, Odeljenje ima kapacitet da: osigura dostupnost informacija u formatima pristupačnim OSI (npr. jednostavan jezik, video materijali sa titlovima), organizuje kampanje za podizanje svesti o pravima OSI, promovise inkluzivne događaje i servise, omogući medijsku vidljivost rezultata lokalnih politika u oblasti socijalne zaštite, zdravlja i obrazovanja za OSI.

Doprinos prioritetima LAP-a: Pristupačnost (Uređivanje sajtova i društvenih mreža može biti usklađeno sa standardima pristupačnosti); **Obrazovanje** (Promocija inkluzivnog obrazovanja i obrazovnih servisa kroz kampanje i informativne materijale); **Zapošljavanje** (Medijska promocija programa zapošljavanja i primera dobre prakse zapošljavanja OSI); **Socijalna zaštita** (Informisanje građana o dostupnim uslugama i pravima u oblasti socijalne zaštite. **Zdravstvena zaštita** (Obaveštavanje o zdravstvenim pravima OSI, kampanjama i preventivnim programima. **Kultura i sport** (Promocija inkluzivnih događaja i kulturno-sportskih aktivnosti za OSI); **Učešće u javnom i političkom životu** (Informisanje o izborima, javnim raspravama, tribinama i mehanizmima participacije OSI)

Odeljenje za informisanje ima značajnu ulogu u osiguravanju prava osoba sa invaliditetom na dostupne, tačne i inkluzivne informacije. Preporučuje se uspostavljanje standarda pristupačnosti za sve oblike digitalnog i štampanog informisanja (WCAG 2.1), uz razvoj komunikacijskih sadržaja prilagođenih osobama sa različitim vrstama invaliditeta. Saradnja sa organizacijama OSI u osmišljavanju kampanja i informativnih materijala dodatno doprinosi relevantnosti i prepoznatljivosti inkluzivnih politika. Redovno objavljivanje sadržaja o pravima, uslugama i događajima za OSI, kao i praćenje zadovoljstva komunikacijom sa Gradom, jačaju transparentnost i učešće OSI u javnom životu.

16. Odeljenje za vanredne situacije i poslove odbrane

Odeljenje za vanredne situacije i poslove odbrane obavlja poslove koji se odnose na realizaciju obaveza lokalne samouprave u oblasti odbrane, upravljanja vanrednim situacijama i civilne zaštite. U njegovoj nadležnosti su izrada planova odbrane i zaštite, priprema mera pripravnosti, funkcionisanje sistema uzbunjivanja, sprovođenje preventivnih i operativnih mera u slučaju elementarnih nepogoda, kao i koordinacija sa državnim organima i subjektima sistema zaštite i spasavanja. Poseban akcenat je na planiranju, analizi rizika i upravljanju posledicama katastrofa, kao i obezbeđivanju pravovremenog informisanja i pomoći građanima.

16.1. Odsek za vanredne situacije

Delokrug rada i usluge: Upravljanje i plansko reagovanje u vanrednim situacijama; Koordinacija Gradskog štaba za vanredne situacije; Izrada Procene ugroženosti i Plana zaštite i spasavanja; Organizacija i nadzor nad civilnom zaštitom; Sprovođenje postupaka dodele pomoći i evidentiranje štete; Održavanje sistema javnog uzbunjivanja i evidencije skloništa

Sistematizovana radna mesta: Ukupno: 4. Struktura: Šef odseka; Savetnik za Gradski štab i civilnu zaštitu; Savetnik za dokumentaciju i terenske intervencije; Savetnik za planiranje i procene

16.2. Odsek za poslove odbrane

Delokrug rada i usluge: Izrada Plana odbrane Grada u skladu s republičkim planovima; Sprovođenje mera pripravnosti i organizacija rada u ratnom stanju; Saradnja sa Ministarstvom odbrane i drugim subjektima; Usklađivanje planova pravnih lica sa odbrambenim merama; Vođenje evidencija i izrada akata iz oblasti odbrane

Sistematizovana radna mesta: 2;

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Odeljenje ima presudnu ulogu u zaštiti prava OSI u kriznim i vanrednim situacijama. Njegove aktivnosti direktno doprinose: Uključivanju specifičnih potreba OSI u Procene ugroženosti i Planove zaštite i spasavanja; Prilagođavanju mera evakuacije, informisanja i pomoći OSI; Uspostavljanju pristupačnih i razumljivih kanala

komunikacije za vreme katastrofa; Saradnji sa udruženjima OSI radi preciznog mapiranja potreba i resursa; Sprovođenju preventivnih i hitnih intervencija koje obuhvataju i osobe sa smanjenom pokretljivošću, sluhom, vidom ili kognitivnim teškoćama.

Doprinos prioritetima LAPa: Pristupačnost (Uvođenje inkluzivnih protokola za obaveštavanje i evakuaciju OSI); Zdravstvena zaštita (Saradnja sa zdravstvenim ustanovama u kriznim situacijama u kojima OSI predstavljaju prioritetnu grupu); Socijalna zaštita (Mehanizmi pomoći i podrške za najugroženije, uključujući OSI, u kriznim situacijama); Učešće u javnom i političkom životu (Uključivanje OSI u radne grupe, komisije i simulacije vezane za planiranje vanrednih situacija).

Odeljenje za vanredne situacije i poslove odbrane ima ključnu odgovornost u obezbeđivanju sigurnosti i zaštite osoba sa invaliditetom u kriznim okolnostima. Preporučuje se uključivanje predstavnika OSI u izradu Procene ugroženosti i Plana zaštite i spasavanja, kao i izrada posebnih protokola evakuacije i pomoći prilagođenih različitim vrstama invaliditeta. Važno je razviti komunikacione alate pristupačne svima (audio, vizuelni, tekstualni) i redovno organizovati simulacije vanrednih situacija uz učešće OSI i njihovih organizacija. Time se jača otpornost zajednice i osigurava da nijedna osoba ne bude izostavljena u kriznim planovima i intervencijama.

17. Kancelarija za saradnju sa dijasporom

Kancelarija za saradnju sa dijasporom realizuje aktivnosti koje imaju za cilj jačanje veza između Grada Novog Pazara i dijaspore, posebno u oblastima ekonomije, turizma, kulture i sporta. Kancelarija radi na promociji Novog Pazara kao investicione i kulturne destinacije, informisanju dijaspore o mogućnostima ulaganja, pomoći pri pokretanju biznisa, kao i očuvanju identiteta i međusobne saradnje između matice i raseljenih građana. Posebna pažnja posvećuje se povratnicima i njihovom ekonomskom i društvenom uključivanju.

Delokrug rada i usluge: Informisanje i savetovanje pripadnika dijaspore; Organizovanje susreta i foruma matice i dijaspore; Pružanje podrške pri osnivanju firmi i poslovanju; Promocija privrednih i kulturnih potencijala Novog Pazara; Vođenje evidencije građana iz dijaspore; Administrativna podrška kontaktima sa dijasporom.

Sistematizovana radna mesta: 3.

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Kancelarija za saradnju sa dijasporom može imati indirektan ali važan značaj za ostvarivanje prava OSI kroz: Promociju inkluzivnih investicija iz dijaspore u oblasti socijalnih usluga, zapošljavanja i obrazovanja OSI; Inicijative za filantropsku podršku (donacije, programi razmene, stipendiranje) od strane dijaspore usmerene ka OSI; Uključivanje povratnika sa invaliditetom u programe podrške za osnivanje biznisa; Jačanje kulturnih i ekonomskih veza koje promovišu jednakost i inkluziju.

Doprinos prioritetima LAPa: Zapošljavanje (Povezivanje investitora iz dijaspore sa lokalnim inicijativama za zapošljavanje OSI i pružanje informacija o podršci pri samozapošljavanju); **Socijalna zaštita** (Moguće uključivanje dijaspore u podršku uslugama socijalne zaštite, posebno za marginalizovane grupe); **Kultura i sport** (Promocija kulturnog nasleđa i učešća OSI u kulturnim i sportskim razmenama sa dijasporom); **Učešće u javnom i političkom životu** (Jačanje međukulturnog dijaloga i informisanja o pravima, uključujući prava OSI, kroz forume i publikacije namenjene dijaspori).

Kancelarija za saradnju sa dijasporom ima potencijal da doprinese ostvarivanju prava osoba sa invaliditetom kroz povezivanje sa inkluzivnim inicijativama i investicijama iz dijaspore. Preporučuje se mapiranje potreba povratnika sa invaliditetom i razvoj informativnih vodiča za njihovu ekonomsku i društvenu integraciju. Važno je uključiti predstavnike udruženja OSI u

susrete matice i dijaspore, kao i obezbediti pristupačnost svih informativnih sadržaja. Kroz partnerstva sa fondovima i filantropskim inicijativama, Kancelarija može doprineti zapošljavanju, inkluzivnim kulturnim programima i razvoju socijalnih usluga namenjenih OSI.

18. Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom

Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom obavlja poslove koji se odnose na uspostavljanje, negovanje i institucionalizaciju saradnje između Grada Novog Pazara i organizacija civilnog društva (OCD). Ova saradnja zasniva se na principima transparentnosti, dijaloga, uzajamnog poverenja i zajedničkog interesa za unapređenje kvaliteta života u lokalnoj zajednici. Kancelarija inicira i učestvuje u pripremi i praćenju strateških dokumenata, konkursa, javnih politika, evaluacija, izveštaja i događaja, uz podršku domaćih i međunarodnih partnera.

Delokrug rada i usluge: Iniciranje i vođenje dijaloga sa OCD o temama od javnog interesa; Učešće u izradi i praćenju strateških dokumenata za razvoj civilnog društva; Priprema, sprovođenje i evaluacija konkursa za finansiranje projekata OCD; Analiza efekata realizovanih projekata i priprema izveštaja za gradske organe; Uspostavljanje baze podataka OCD i praćenje stanja u sektoru; Organizacija skupova (okrugli stolovi, tribine, forumi) i zagovaračkih aktivnosti; Saradnja sa institucijama u zemlji i inostranstvu u cilju jačanja civilnog sektora; Informisanje OCD o izvorima finansiranja i međunarodnim programima podrške.

Sistematizovana radna mesta: Ukupno: 4. Struktura: Šef Kancelarije (1)

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom ima sistemsku ulogu u osnaživanju položaja OSI, jer direktno saraduje sa organizacijama koje se bave zaštitom njihovih prava. Omogućava im pristup sredstvima iz gradskog budžeta, učešće u donošenju odluka, povezivanje sa relevantnim institucijama, i pruža im institucionalnu podršku u realizaciji inkluzivnih programa i javnog zagovaranja. Kancelarija takođe jača participaciju OSI kroz podizanje kapaciteta OCD, učestvuje u pripremi normativnih akata i osigurava njihovu prisutnost u lokalnim savetodavnim telima.

Doprinos prioritetima LAP-a: Pristupačnost (Saradnja sa OCD na projektima uklanjanja fizičkih i komunikacijskih barijera za OSI); **Obrazovanje** (Podrška projektima neformalnog obrazovanja i obukama za OSI). **Zapošljavanje** (Podrška projektima socijalnog preduzetništva i samozapošljavanja OSI kroz OCD). **Socijalna zaštita** (Uključivanje OCD u razvoj i pružanje lokalnih usluga socijalne zaštite za OSI). **Zdravstvena zaštita** (Povezivanje OCD sa zdravstvenim ustanovama u projektima informisanja i podrške OSI). **Kultura i sport** (Finansijska i organizaciona podrška inkluzivnim kulturnim i sportskim događajima). **Učešće u javnom i političkom životu** (Uključivanje predstavnika organizacija OSI u konsultativne procese i radne grupe).

Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom ima sistemsku ulogu u unapređenju položaja osoba sa invaliditetom, kroz institucionalnu podršku organizacijama koje se bave njihovim pravima i inkluzijom. Preporučuje se formiranje registra OCD koje rade sa OSI, uključivanje njihovih predstavnika u radna tela Grada i strateške procese, kao i sprovođenje obuka za pripremu i realizaciju projekata usmerenih na OSI. Kancelarija treba da razvije mehanizam kontinuirane razmene informacija sa OCD i da podstiče njihovo učešće u evaluaciji LAP-a. Time se jača partnerstvo između lokalne uprave i civilnog sektora u ostvarivanju ciljeva inkluzivne zajednice.

19. Kabiner Gradonačelnika

Kabinet Gradonačelnika je posebna organizaciona jedinica koja pruža savetodavnu, administrativnu i protokolarnu podršku Gradonačelniku u obavljanju njegovih izvršnih i političkih funkcija. Kabinet koordinira radne sastanke, prati realizaciju zadataka, komunicira

sa građanima i izrađuje dokumentaciju koja se odnosi na aktivnosti Gradonačelnika. Kabinet je i operativna veza između Gradonačelnika, građana, institucija i medija. Pomoćnici Gradonačelnika, koji deluju u okviru Kabineta, doprinose razvoju sektorskih politika u oblastima definisanim Statutom Grada.

Delokrug rada i usluge: Savetodavna i protokolarna podrška Gradonačelniku; Priprema i organizacija sastanaka i javnih nastupa Gradonačelnika; Praćenje realizacije njegovih obaveza i inicijativa. Prijem i obrada zahteva, molbi, predstavlki i pritužbi građana; Komunikacija sa javnošću i medijima. Priprema predloga, izveštaja, mišljenja i dokumenata u vezi sa razvojnim inicijativama Delovanje u strateškim oblastima (npr. socijalna zaštita, urbanizam, investicije, obrazovanje, sport i dr.)

Sistematizovana radna mesta: 6

Značaj za ostvarivanje prava OSI: Kabinet Gradonačelnika ima važnu simboličku i operativnu ulogu u stvaranju političke volje i institucionalne podrške za unapređenje prava OSI. Njegov značaj ogleda se u: Direktnoj komunikaciji sa građanima, uključujući OSI, kroz prijem stranaka, obradu pritužbi i inicijativa; Iniciranju i podršci inkluzivnim projektima, posebno preko angažovanih pomoćnika za socijalna pitanja, obrazovanje, urbanizam ili zdravstvo; Koordinaciji gradskih službi u sprovođenju aktivnosti i politika koje se odnose na unapređenje položaja OSI; Vidljivosti i zastupanju prava OSI u javnim nastupima Gradonačelnika i njegovih pomoćnika; Usmeravanju pažnje lokalne uprave ka prioriternim temama za OSI kroz političke poruke i poruke solidarnosti.

Doprinos prioritetima LAP-a: Pristupačnost (Političko zastupanje zahteva za pristupačnost javnih prostora, informacija i usluga); Obrazovanje (Podrška inicijativama za inkluzivno obrazovanje kroz javnu promociju i podršku projektima). Zapošljavanje (Podrška inicijativama za zapošljavanje OSI kroz izjave, kampanje i kontakte sa privredom). Socijalna zaštita (Vidljivost pitanja iz oblasti socijalne zaštite OSI i koordinacija sa CSR i drugim telima). Zdravstvena zaštita (Reagovanje na pojedinačne slučajeve i podrška inicijativama za dostupnu zdravstvenu zaštitu). Kultura i sport (Pokroviteljstvo nad događajima inkluzivnog karaktera i uključivanje OSI u gradske manifestacije). Učešće u javnom i političkom životu (Otvorena komunikacija sa građanima OSI, podrška učešću u javnim forumima i telima).

Kabinet Gradonačelnika ima ključnu ulogu u artikulisanju političke podrške za unapređenje prava osoba sa invaliditetom, kroz direktnu komunikaciju sa građanima, koordinaciju gradskih službi i javnu promociju inkluzivnih vrednosti. Preporučuje se uspostavljanje registra i protokola za postupanje po inicijativama OSI, uključivanje Kabineta u izveštavanje o sprovođenju LAP-a i aktivno komuniciranje poruka o inkluziji kroz javne nastupe i kampanje. Kabinet može doprineti vidljivosti i efektivnosti mera za OSI kroz podršku inkluzivnim projektima, promociju pozitivnih primera i usmeravanje pažnje Grada na teme od značaja za ovu populaciju.

U okviru Gradske uprave formirane su:

Interresorna komisija za procenu potreba za dodatnom obrazovnom, zdravstvenom i socijalnom podrškom detetu, učeniku i odraslom (IRK) deluje u okviru Gradske uprave Grada Novog Pazara, u skladu sa Pravilnikom o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu, učeniku i odraslom („Sl. glasnik RS“, br. 80/2018). Formirana je u Odseku za obrazovanje, kulturu, sport i prosvetnu inspekciju, a njen rad koordinira Odeljenje za društvene delatnosti. Komisiju čine četiri stalna člana različitih struka: pedijatar, psiholog, diplomirani logoped i stručni radnik na poslovima socijalne zaštite. Članove imenuje načelnik Gradske uprave, što obezbeđuje institucionalnu podršku i povezanost sa lokalnim sistemom javnih

službi. Radom komisije upravlja koordinator iz Odeljenja za društvene delatnosti, čime se osigurava međuresorna povezanost i operativna funkcionalnost. IRK ima ključnu ulogu u omogućavanju jednakog pristupa obrazovanju i životu u zajednici. Njena stručna procena predstavlja osnov za odobravanje i realizaciju širokog spektra mera dodatne podrške, od individualnih obrazovnih planova, preko asistivnih tehnologija, do personalne asistencije, prilagođenih udžbenika i usluga u zajednici. Zahvaljujući radu IRKa, lokalna samouprava je u mogućnosti da bolje prepozna potrebe dece i učenika sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, da im pruži ciljanu i delotvornu podršku, te da doprinese inkluzivnijem obrazovnom i društvenom okruženju u Novom Pazaru.

IRK ima ključnu ulogu u sistemskom prepoznavanju i odgovoru na potrebe dece i učenika sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Radi dodatnog unapređenja njenog rada, preporučuje se da se u redovni sastav Komisije uključe defektolozi, čime bi se osnažio stručni kapacitet i kvalitet procene i preporuka za dodatnu podršku. Istovremeno je važno unaprediti međusektorsku saradnju sa školama, zdravstvenim ustanovama i centrom za socijalni rad kroz jasne operativne protokole i redovnu koordinaciju, obezbediti pouzdanu i zaštićenu bazu podataka o odobrenim merama podrške radi praćenja efekata i planiranja lokalnih politika, kao i učiniti rad Komisije dostupnijim roditeljima kroz razumljive i pristupačne informacije. Kontinuirane stručne obuke članova, uz adekvatnu tehničko-administrativnu podršku, omogućile bi da se fokus zadrži na stručnoj proceni i kvalitetu preporuka. Dodatno, aktivnije uključivanje IRK-a u izradu i evaluaciju lokalnih planova i strategija doprinelo bi da se iskustva iz prakse sistemski ugrade u javne politike u oblasti obrazovanja, socijalne i dečje zaštite.

Gradski štab za vanredne situacije Grada Novog Pazara predstavlja operativno telo koje rukovodi, koordinira i usmerava aktivnosti svih aktera sistema zaštite i spasavanja u vanrednim okolnostima. Njegova nadležnost obuhvata celokupan ciklus upravljanja vanrednim situacijama – od procene rizika, planiranja, pripravnosti i reagovanja, do sanacije i obnove – u skladu sa načelima održivog razvoja i smanjenja rizika. Štab donosi ključne odluke, izdaje naredbe i preporuke, organizuje angažovanje osposobljenih subjekata, uspostavlja saradnju sa susednim lokalnim samoupravama i redovno informiše građane o rizicima. Kroz ove aktivnosti, Gradski štab deluje kao centralna tačka za koordinaciju u kriznim situacijama, sa posebnim fokusom na zaštitu najugroženijih, uključujući i OSI. Uloga Gradskog štaba naročito je važna u obezbeđivanju inkluzivne zaštite, koja obuhvata i specifične potrebe OSI. Time se obezbeđuje da preventivne mere, planovi evakuacije, sistem ranog upozoravanja i akcije spasavanja budu prilagođeni ovoj osetljivoj grupi, kako bi im se garantovala sigurnost, pravovremeno informisanje i ravnopravan pristup pomoći.

Gradski štab za vanredne situacije Gradski štab za vanredne situacije ima ključnu odgovornost da sistem zaštite i spasavanja učini istinski inkluzivnim i dostupnim osobama sa invaliditetom. To podrazumeva njihovo aktivno uključivanje u procese planiranja i odlučivanja, kroz saradnju sa predstavnicima udruženja i stručnjacima za pristupačnost, kako bi se mere oblikovale na osnovu stvarnih potreba. Neophodno je razviti jasne i prilagođene protokole za evakuaciju i zbrinjavanje, uz uvažavanje različitih vrsta invaliditeta, kao i obezbediti višekanalno informisanje u pristupačnim formatima – od SMS poruka i vizuelnih i zvučnih alarma do jednostavnog jezika i tumača za znakovni jezik.

7. JAVNE USTANOVE NA LOKALNOM NIVOU

7.1. Ustanove socijalne zaštite

Centar za socijalni rad Novi Pazar (CSR) predstavlja ključnu tačku oslonca u sistemu lokalne socijalne zaštite, sa posebnim zadatkom da odgovori na potrebe najranjivijih grupa - dece sa smetnjama u razvoju, OSI, starih lica i socijalno ugroženih porodica. U skladu sa zakonskim ovlašćenjima, CSR obavlja poverene poslove (procena, odlučivanje, evidencije, vođenje postupaka), ali i razvija i sprovodi izvorne usluge, definisane lokalnim propisima. Organizaciona struktura Centra obuhvata specijalizovane službe za zaštitu dece i mladih, odraslih i starih, pravne poslove, planiranje i razvoj. Pored toga, u okviru Centra su formirane dve posebne organizacione jedinice: **Služba „Pomoć u kući“** i **Domsko odeljenje za smeštaj odraslih i starih lica „Novi Pazar“**. Služba „Pomoć u kući“ pruža podršku starijim osobama i osobama sa invaliditetom u svakodnevnim aktivnostima, omogućavajući im da što duže ostanu u porodičnom okruženju. Ova usluga je uvedena u redovan sistem 2012. godine, licencirana je od strane Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, i u 2023. godini obuhvatila je 125 korisnika. Iako potrebe daleko premašuju trenutne kapacitete, Centar aktivno radi na njihovom proširenju kroz konkurse i saradnju sa donatorima. Domsko odeljenje „Novi Pazar“ predstavlja institucionalni oblik zaštite i podrške za odrasle i stare osobe. Smešteno u mirnom delu grada, odeljenje raspolaže kapacitetom od **90 mesta**, namenjenih za zavisne, poluzavisne i nezavisne korisnike. Ustanova ima važeću licencu, a njeno funkcionisanje se najvećim delom finansira **iz budžeta Republike Srbije** uz saglasnost resornog ministarstva. Pored profesionalne nege i bezbednog boravka, korisnicima se pruža podrška kroz rekreativne i socijalne sadržaje koji doprinose kvalitetu života. CSR raspolaže kadrovskim timom od 47 zaposlenih, uz kombinovano finansiranje iz republičkog i lokalnog budžeta. Stručni tim čine socijalni radnici, psiholozi, pravnici, pedagozi i drugi profili, koji rade u skladu sa savremenim pristupima i metodologijama. Postoji izražena potreba za dodatnim kadrovskim jačanjem, kao i za većim ulaganjem u stručno usavršavanje zaposlenih. CSR kontinuirano unapređuje i digitalne kapacitete - uveden je informacioni sistem SOZIS, umreženi su računari, planirano je opremanje svih zaposlenih sopstvenim uređajima, kao i otvaranje internet kutka za korisnike radi razvoja digitalne inkluzije.

Uprkos organizacionim dostignućima, Centar se suočava sa ozbiljnim infrastrukturnim izazovima. Postojeće prostorije nalaze se u okviru zgrade Kombinovane ustanove socijalne zaštite, koja je u lošem stanju i neadekvatna za obavljanje usluga. Zgrada nije u potpunosti pristupačna osobama sa invaliditetom. Moguć je pristup samo do portirnice, dok ostali prostori nisu arhitektonski prilagođeni. Grad Novi Pazar je pokrenuo inicijativu za pronalaženje rešenja za novu, namensku i pristupačnu zgradu Centra. Centar za socijalni rad Novi Pazar pokazuje snažan institucionalni potencijal za ostvarivanje prava, osnaživanje i inkluziju osetljivih grupa, ali za dalji razvoj neophodno je sistemsko ulaganje u prostor, pristupačnost, kadrove, obuke i jačanje lokalnih mreža podrške.

7.2. Obrazovne ustanove

Obrazovanje u Gradu Novom Pazaru se odvija u jednoj predškolskoj ustanovi („Mladost“), mreži osnovnih i srednjih škola koje obuhvataju grad Novi Pazar sa naseljenim mestima kao, i visokoškolskih ustanova.

- **Predškolsko vaspitanje i obrazovanje**

Predškolska ustanova „Mladost“ u Novom Pazaru je vaspitno-obrazovna ustanova od posebnog društvenog interesa osnovana je 1957.god. Sedište Predškolska ustanova Mladost

Novi Pazar nalazi se u Novom Pazaru u ul. Lug 1. Predškolska ustanova “Mladost” u svom sastavu ima 6 vrtića (Mladost, Dečija radost, Abu Dabi, Pčelica, Naše dete, Čarolija). Svi objekti se nalaze u različitim delovima grada da bi roditeljima i deci iz različitih naselja bili što bliži i dostupniji. U radnoj 2024/2025. godini. u Predškolsku ustanovu upisano je 2.152 dece. Polazeći od zakonskih odredaba i uputstava o ostvarivanju Programa vaspitno-obrazovnog rada PU „Mladost“ kao javna ustanova obezbeđuje ostvarivanje sledećih funkcija: 1) Preventivno-zdravstvenu zaštitu; 2) Vaspitno-obrazovnu; 3) Socijalnu funkciju; 4) Ishranu dece. Rad sa decom sa smetnjama u razvoju u realizuje se kroz inkluziju i rad u razvojnim grupama. Integracija dece sa smetnjama u razvoju se ostvaruje u razvojnoj grupi, gde deca iz ove grupe provode deo vremena i u redovnim grupama. U četiri objekta Predškolske ustanove “Mladost” (vrtić “Mladost”, “Dečija radost”, “Pčelica” i “Abu Dabi”) realizuje se rad u razvojnim grupama. U razvojnim grupama borave deca na osnovu mišljenja Interresorne komisije koje takođe sadrži i preporuku angažovanja ličnog pratioca koga dodeljuje Udruženje psihologa Novi Pazar. (Izvor: sajt Predškolske ustanove “Mladost”).

- **Osnovno obrazovanje i vaspitanje**

Na teritoriji grada Novog Pazara osnovnoškolsko obrazovanje i vaspitanje se izvodi u 16 škola.

Tabela 10. Osnovne škole na teritoriji grada Novog Pazara

Osnovna škola „Bratstvo“	OŠ „ <u>Desanka Maksimović</u> “	OŠ „Stefan Nemanja“	OŠ „ <u>Jovan Jovanović Zmaj</u> “
OŠ „ <u>Rifat Burdžović Tršo</u> “	Osnovna škola „ <u>Meša Selimović</u> “	OŠ „ <u>Avdo Mededović</u> “	OŠ „ <u>Čamil Sijarić</u> “
OŠ „ <u>Vuk Karadžić</u> “	Muzička škola „ <u>Stevan Mokranjac</u> “	OŠ „ <u>Rastko Nemanjić</u> “ u Deževi	OŠ „Rastko Nemanjić – Sava“ u Dojeviće
OŠ „Dositej Obradović“ u Osaonici	OŠ „ <u>Vuk Karadžić</u> “	OŠ „ <u>Jošanica</u> “ – Lukare	OŠ „ <u>Đura Jakšić</u> “ – Trnava

U školskoj 2024/25 godini u 514 odeljenja pohađa 12 164 učenika što u proseku iznosi 32,12 odeljenja po školi i 23,66 učenika po odeljenju.

U skladu sa Zakonom o osnovama obrazovanja i vaspitanja formirani su timovi za inkluziju koji predstavljaju značajan lokalni resurs.

Osnovna škola „Desanka Maksimović“ u Novom Pazaru ima poseban značaj u regionalnom sistemu obrazovanja jer je jedina ustanova u Sandžaku koja u okviru matične škole kontinuirano realizuje nastavu u specijalnim odeljenjima za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, od prvog do osmog razreda. Ova organizaciona struktura omogućava da deca obrazovanje ostvaruju u poznatom i podsticajnom školskom okruženju, bez izdvajanja iz redovnog sistema.

Model rada zasniva se na poluinkluziji, koja objedinjuje stručnu, individualizovanu podršku i svakodnevnu uključenost u život škole. Nastavu u specijalnim odeljenjima izvode defektolozi, uz saradnju sa predmetnim nastavnicima, dok se za svakog učenika izrađuje individualni obrazovni plan prilagođen njegovim sposobnostima i razvojnim potrebama. Takav pristup omogućava realan napredak, očuvanje dostojanstva deteta i postepeno jačanje socijalnih veština kroz zajedničke aktivnosti sa vršnjacima.

U kontekstu izrade javne politike za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom, ova škola predstavlja primer održivog i funkcionalnog modela podrške u lokalnoj zajednici. Istovremeno, ukazuje na potrebu daljeg jačanja kadrovskih kapaciteta i kontinuiranog osveščivanja javnosti da inkluzija ne podrazumeva uniformnost, već prilagođavanje sistema stvarnim potrebama svakog deteta. Ovakva praksa potvrđuje da kvalitetno osmišljena i stručno vođena podrška može biti temelj istinske obrazovne i društvene integracije.

Pored toga, u okviru škole Jovan Jovanović Zmaj formirano je specijalno Odeljenje za slušno oštećene učenike, koje je podeljeno u dva razreda: niži, za učenika od I – IV razreda i viši – za učenike od V – VIII razreda. Većinu predmeta predaju defektolozi-surdopedagozi, a predmete kao što su: fizičko vaspitanje, likovna kultura, informatika, građansko i tehničko realizuju predmetni nastavnici zajedno sa učenicima iz redovnih odeljenja. Na taj način ostvaren je jedan vid delimične inkluzije koji učenicima omogućava uspešnu socijalizaciju. Značajno ja napomenuti da učenici ovog odeljenja, kao vannastavnu aktivnost imaju i logopedске tretmane u okviru škole koji im omogućavaju bolju i razumljiviju verbalnu komunikaciju. Škola je realizovala projekte u okviru Erasmus + programa.²

- **Srednje obrazovanje i vaspitanje**

Na teritoriji Novog Pazara postoji šest srednjih državnih škola sa ukupno 197 odeljenja i 5172 učenika, što u proseku iznosi 32,83 odeljenja po školi i 26,25 učenika po odeljenju.

Gimnazija – Novi Pazar osnovana je 20. novembra 1913. godine uredbom kralja Petra I Karađorđevića, a nastava je počela u januaru 1914. godine. To je najstarija srednja škola u gradu, sa tradicijom dužom od jednog veka u obrazovanju i vaspitanju mladih generacija. U školi se realizuju dva smera: **prirodno-matematički** i **društveno-jezički**, a programi su usmereni na razvoj logičkog mišljenja, jezičke i naučne pismenosti, kao i opšte kulture. Nastava se odvija u skladu sa nacionalnim kurikulumom, u savremenim učionicama i uz podršku stručnog i posvećenog nastavnog kadra. Gimnazija pruža snažnu osnovu za nastavak školovanja na univerzitetima u zemlji i inostranstvu, a kroz bogat vannastavni život i učešće u takmičenjima podstiče razvoj talenata, kritičkog mišljenja i društvene odgovornosti.

Tehnička škola – Novi Pazar je moderna stručna škola sa dugom tradicijom obrazovanja u oblasti tehničkih nauka. Učenicima pruža kvalitetno stručno obrazovanje kroz teorijsku nastavu i praktičnu obuku u specijalizovanim kabinetima, radionicama i kroz saradnju sa privredom. Škola nudi širok spektar trogodišnjih i četvorogodišnjih obrazovnih profila u sledećim oblastima: mašinstvo i obrada metala, elektrotehnika, saobraćaj, građevinarstvo, geodezija i informatika. Učenici se obrazuju za zanimanja poput tehničara mehatronike, električara, auto-mehaničara, građevinskog tehničara, elektrotehničara računara, vozača motornih vozila i mnogih drugih. Tehnička škola se ističe kao pouzdan izbor za učenike koji žele sigurno zanimanje i mogućnost brzog zapošljavanja ili nastavka školovanja.

Ekonomsko-trgovinska škola – Novi Pazar je stručna škola sa tradicijom, specijalizovana za obrazovanje kadrova u oblasti ekonomije, prava, administracije i trgovine. Škola pruža kvalitetno teorijsko i praktično znanje, uz razvoj preduzetničkog duha i digitalnih veština. Učenici se obrazuju kroz četvorogodišnje profile: ekonomski tehničar, finansijski administrator, poslovni administrator, pravno-poslovni tehničar i trgovinski tehničar. Nastava

² u okviru projekta "[Enjoying the Diversity](#)" 2017.godine realizovana je studijska poseta specijalnoj školi i obuka u gradu Bath u Engleskoj; Trening obuka "[Psychosocial Health in Primary School Age](#)" Berlin 2024, "[Building resilience](#)" 9-16March, 2025. Rijeka, Fužine u Hrvatskoj.

se odvija u savremenim učionicama, uz podršku nastavnika i saradnju sa privrednim subjektima radi sticanja praktičnih znanja. Škola priprema učenike za tržište rada, ali i za nastavak školovanja na visokoškolskim ustanovama iz oblasti ekonomije, prava i menadžmenta.

Medicinska škola „Dva heroja“ je javna srednja stručna škola u Novom Pazaru, posvećena obrazovanju budućih zdravstvenih radnika kroz teorijsku nastavu i praktičnu obuku u skladu sa savremenim standardima. Nastava se odvija na srpskom i bosanskom jeziku, u moderno opremljenim kabinetima i u saradnji sa zdravstvenim ustanovama. Učenici biraju jedan od obrazovnih profila iz oblasti zdravstva i socijalne zaštite: medicinska sestra–tehničar, farmaceutski tehničar, zubni tehničar, fizioterapeutski tehničar, laboratorijski tehničar, ginekološko-akušerska sestra, zdravstveni negovatelj i medicinska sestra–vaspitač. Škola neguje odgovoran i human odnos prema profesiji i zajednici, sa akcentom na profesionalni razvoj i lično osnaživanje učenika.

Škola za dizajn tekstila i kože – Novi Pazar je specijalizovana srednja stručna škola koja obrazuje kreativne i tehnički osposobljene kadrove u oblasti tekstila, kože i modnog dizajna. Nastava se odvija u savremeno opremljenim učionicama i radionicama, uz značajan akcenat na praktičnu obuku i saradnju sa lokalnom privredom. Obrazovni profili koje škola nudi uključuju modne tehničare, dizajnere tekstila i kože, kao i tehničare za tekstilnu proizvodnju. Učenici se podstiču na razvoj sopstvenog stila, inovativnost i preduzetnički duh, uz mogućnosti za dalje školovanje ili brzo uključivanje u svet rada.

Ugostiteljsko-turistička škola – Novi Pazar osnovana je 25. septembra 2008. godine odlukom Vlade Republike Srbije, sa ciljem obrazovanja stručnjaka za turizam, ugostiteljstvo, trgovinu, poljoprivredu i preradu hrane. Škola se ponosi savremenim učionicama, radionicama i stručnim kadrom, spremnim da učenicima pruži znanja i veštine potrebne za tržište rada. Obrazovni profili (3–4 godine) su podeljeni u dve oblasti: **Trgovina, ugostiteljstvo i turizam**: konobar, kuvar, kulinarski tehničar, turističko-hotelijski tehničar, trgovinski tehničar, ugostiteljski tehničar; **Poljoprivreda, proizvodnja i prerada hrane**: prehrambeni tehničar. Škola kontinuirano prilagođava programe zahtevima industrije i partnerstava, omogućavajući učenicima praktično usavršavanje i visok nivo stručne spremnosti.

Uz državne škole, prisutne su i privatne srednje škole i medrese. Veliki broj odeljenja broji preko 30 učenika, dok višegodišnji rast broja učenika nije pratio razvoj potrebnog prostora, što je dovelo do prenamene učionica u kabinete i biblioteke.

Srednja Ekonomska I Medicinska Škola “Hipokrat” – Novi Pazar je počevši sa radom 2013. godine kao prva privatna škola tog profila u gradu, u potpunosti usklađena sa zakonskim standardima. Otvorena je kao moderna ustanova sa objektom od preko 1.000 m², uključujući 6–7 multimedijalnih učionica i kabineta, sportski teren, više kancelarija, parking i uređeno dvorište. Akreditovana je od strane Ministarstva prosvete, i njene diplome su priznate i u Evropskoj uniji. Škola predstavlja savremenu obrazovnu ustanovu koja od svog osnivanja pruža stručno i kvalitetno obrazovanje u oblastima ekonomije, prava, administracije i zdravstva. Nastava se odvija u funkcionalno opremljenim učionicama, laboratorijama i kabinetima, uz primenu savremenih nastavnih metoda i individualnog pristupa učenicima. U školi se realizuju obrazovni profili iz dva ključna područja rada: zdravstvo i socijalna zaštita (medicinska sestra–tehničar, farmaceutski tehničar), ekonomija, pravo i administracija (ekonomski tehničar, pravno-poslovni tehničar, carinski tehničar). Posebna pažnja posvećuje se praktičnoj nastavi u saradnji sa zdravstvenim i poslovnim institucijama, čime se učenicima omogućava sticanje konkretnih veština i priprema za tržište rada ili nastavak školovanja. Škola takođe pruža mogućnosti vanrednog obrazovanja i prekvalifikacije.

Srednja škola Novi Pazar osnovana je 2009. godine s ciljem da pruži savremeno i kvalitetno obrazovanje u skladu sa potrebama savremenog društva i tržišta rada. Nastava se realizuje u manjim grupama, uz individualizovan pristup svakom učeniku, u moderno opremljenim multimedijalnim učionicama koje omogućavaju interaktivno učenje po svetskim standardima. Učenici imaju priliku da biraju jedan od obrazovnih profila u okviru tri područja rada: Ekonomija, pravo i administracija (ekonomski tehničar, finansijski tehničar, carinski tehničar, tehničar obezbeđenja, tehničar modelar obuće), Gimnazija – opšti tip, Kultura, umetnost i javno informisanje (muzički izvođač). Nastavu izvodi kvalifikovan stručni kadar, uz podršku gostujućih predavača sa bogatim iskustvom. Škola takođe pruža mogućnosti vanrednog školovanja, prekvalifikacije i dokvalifikacije, prilagođene potrebama odraslih i onih koji žele da promene ili unaprede svoje obrazovanje.

- **Visoko obrazovanje**

Državni univerzitet u Novom Pazaru

Državni univerzitet u Novom Pazaru je samostalna visokoškolska ustanova, čiji je osnivač Republika Srbija. Univerzitet je osnovala Vlada Republike Srbije na sednici koja je održana u Nišu 26. oktobra 2006 godine i to na osnovu člana 40. stav 2. Zakona o visokom obrazovanju i člana 43. stav 1. Zakona o Vladi. Univerzitet je započeo ostvarivanje studijskih programa već od školske 2006/2007 godine. Trenutno je nastava i naučno istraživački rad na Univerzitetu organizovan u okviru 10 deparmana i to na: 1. Departmanu za Pravne nauke; 2. Departmanu za Ekonomiju; 3. Departmanu za Filološke nauke; 4. Departmanu za Filozofske nauke; 5. Departmanu za Tehničke nauke; 6. Departmanu za Matematičke nauke; 7. Departmanu za Hemijsko-Tehnološke nauke; 8. Departmanu za Biomedicinske nauke; 9. Departmanu za Umetnost; 10. Departmanu za Multidisciplinarne nauke. Pored toga u sastavu Univerziteta postoji Naučno istraživački centar, Karijerni centar, Kreativni centar, Računski centar kao i Inovacioni laboratorijski kapaciteti koji se mogu koristiti za pružanje usluga široj društvenoj zajednici. Na Državnom univerzitetu u Novom Pazaru studira 4000 studenata, ukupno diplomiranih ima oko 1600, master rad je do danas odbranilo 457 kandidata, a doktorsku disertaciju 5 kandidata. Na Univerzitetu ima 340 zaposlenih nastavnika i saradnika i 110 zaposlenih u okviru administrativnog osoblja. Univerzitet raspolaže velikim potencijalom u stručno obrazovanim kadrovima kao i prostorom od 15500 kvadrata u okviru zgrade Univerziteta i dodatnih 4500 kvadrata u Multifunkcionalnom objektu u kome je smešten i Naučno-istraživački centar. (Izvor : Plan održivog razvoja grada Novog Pazara za period 2021.-2030.godina)

Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru

Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru osnovan je 2002. godine, kao zadužbina (vakuf). Ova visokoobrazovna institucija je među prvima u našoj zemlji koncipirala sistem studija po modelu zapadnoevropskih zemalja. U okviru delatnosti visokog obrazovanja, obrazovnu, Univerzitet naučnoistraživačku, obavlja ekspertsko konsultantsku i izdavačku delatnost, a može obavljati i druge poslove kojima se komercijalizuju rezultati naučno-istraživačkog rada, pod uslovom da se tim poslovima ne ugrožava kvalitet nastave.

- **Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju Novi Pazar**

Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju Novi Pazar osnovan je 2012. godine odlukom Skupštine Grada Novog Pazara kao gradska ustanova čija je ključna misija unapređenje kvaliteta rada u obrazovno-vaspitnim institucijama kroz kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika. Centar predstavlja deo nacionalne mreže regionalnih centara osnovanih sa ciljem decentralizacije sistema stručnog usavršavanja i prilagođavanja lokalnim potrebama obrazovnih radnika. U okviru svojih aktivnosti, Centar realizuje analizu potreba za obukama, planira i organizuje seminare, pruža podršku u kreiranju programa i ostvaruje saradnju sa Zavodom za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja, Školskom upravom i lokalnim ustanovama. Obuke se realizuju u tehnički opremljenim salama, uz digitalne alate i logističku podršku. Kao važan akter u oblasti inkluzivnog obrazovanja, Centar ima kapacitet da značajno doprinese unapređenju položaja OSI kroz obuke o inkluziji, saradnju sa udruženjima OSI, prilagođene prostore i digitalne sadržaje dostupne svima. Time postaje važan oslonac za stvaranje jednakih šansi u obrazovanju i razvoju lokalne zajednice.

7.3. Zdravstvene ustanove

Grad Novi Pazar, prema podacima iz 2022. godine, ima ukupno četiri zdravstvene ustanove u kojima je zaposleno 1.759 osoba. Od tog broja, 1.462 su zdravstveni radnici i saradnici, što čini 83,1% ukupno zaposlenih u zdravstvenim ustanovama.

Na teritoriji grada Novog Pazara zdravstvena zaštita se ostvaruje preko sledećih zdravstvenih ustanova: Opšta bolnica Novi Pazar; Dom zdravlja Novi Pazar; Zavod za javno zdravlje Novi Pazar; Specijalna bolnica za lečenje progresivnih mišićnih i neuromišićnih bolesti.

Među zdravstvenim radnicima, doktori medicine čine 18,3% ukupno zaposlenih i 22% u odnosu na ukupan broj zdravstvenih radnika. Ukupno ima 322 doktora medicine, od kojih su 126 lekari opšte medicine, što predstavlja 39,1% ukupnog broja doktora. Pored njih, grad raspolaže sa 148 specijalista, što dodatno doprinosi kapacitetima zdravstvenog sistema, iako detalji o njihovim specijalizacijama nisu uključeni u dostupne podatke. Dostupnost zdravstvene zaštite meri se i brojem lekara na stanovništvo. U Novom Pazaru postoje 3,02 doktora medicine na 1.000 stanovnika, dok jedan doktor medicine pokriva 331 stanovnika. Ovi podaci, iako u skladu s prosekom za region, ukazuju na potrebu za daljom optimizacijom zdravstvenih usluga kako bi se poboljšala dostupnost. Pored zdravstvene zaštite koju obezbeđuje država, u Novom Pazaru postoje i privatne zdravstvene ustanove, koje u velikom broju dopunjavaju pružanje zdravstvenih usluga. Privatne zdravstvene ustanove 15 Analitički servis JLS 2022 <https://rsjp.gov.rs/cir/analiticki-servis/> 41

- **Opšta bolnica**

Opšta bolnica Novi Pazar pruža visoko-specijalizovanu zdravstvenu zaštitu na sekundarnom nivou za stanovništvo Raškog okruga, sa akcentom na dijagnostičke, konsultativne, terapijske i rehabilitacione usluge u okviru specijalističkih i užespecijalističkih oblasti. Zahvaljujući donacijama Ujedinjenih Arapskih Emirata, Turske razvojne agencije (TIKA) i Fonda „Dragica Nikolić“, značajno su unapređeni tehnički i prostorni kapaciteti: izgrađen je savremeni Dijagnostički centar i renovirano Odeljenje ginekologije i akušerstva sa moderno opremljenim

operacionim salama. U toku su radovi na izgradnji novog Kliničko-bolničkog centra, što predstavlja jednu od najvećih investicija u zdravstvu ovog regiona. Bolnica kontinuirano sprovodi mere unapređenja kvaliteta usluga, stručnog usavršavanja kadrova i bezbednosti pacijenata. U skladu sa zakonima i strateškim dokumentima, bolnica preuzima korake ka uklanjanju fizičkih i komunikacijskih barijera – obezbeđen je pristup za korisnike kolica, obeležene su pristupne staze, a deo medicinskog osoblja prošao je obuku za rad sa osobama sa invaliditetom. Ipak, postoji potreba za daljim ulaganjem u obezbeđivanje potpunog pristupa informacijama, pregledima i dijagnostici za sve kategorije OSI, uključujući osobe sa senzornim i intelektualnim teškoćama.

- **Dom zdravlja Novi Pazar**

Dom zdravlja Novi Pazar obavlja ključnu ulogu u sistemu primarne zdravstvene zaštite, pružajući usluge širokom krugu korisnika, uključujući decu, odrasle, starije osobe i OSI. Sa mrežom ambulanti i zdravstvenih stanica koje funkcionišu i u urbanim i u seoskim sredinama, ustanova predstavlja temelj lokalnog zdravstvenog sistema. Ipak, izazovi ostaju prisutni u pogledu pristupačnosti, infrastrukture i kapaciteta, naročito kada je reč o marginalizovanim grupama. Posebnu vrednost ima **Razvojno savetovalište**, koje funkcioniše u okviru dečijeg dispanzera i posvećeno je deci sa razvojnim teškoćama. U ovom savetovalištu svakodnevno rade logopedi, psiholog, somatoped i medicinska sestra, obezbeđujući kontinuirano praćenje rasta i razvoja dece kod koje su uočeni rani znaci odstupanja. Savetovalište pruža individualne tretmane, procene, podršku roditeljima i upućivanje dece ka višim nivoima zdravstvene zaštite kada je to neophodno. Ova služba predstavlja stub sistema rane intervencije, koji je ključan za inkluziju dece sa smetnjama u razvoju.

Nezaobilazna karika u zaštiti ranjivih korisnika je i služba **kućnog lečenja i nege**, namenjena osobama koje su trajno nepokretne, teško pokretne ili slepe. Dva lekara i pet medicinskih sestara svakodnevno obilaze pacijente, obavljaju infuzije, previjanja, injekcije, zamenu katetera i druge medicinske intervencije u kućnim uslovima. Godišnje se realizuje preko 10.000 usluga, a služba funkcioniše u dve smene. Ipak, broj vozila i zaposlenih još uvek nije dovoljan da odgovori na potrebe, naročito u udaljenim naseljima. **Stomatološka služba** obuhvata preventivnu, dečiju i opštu stomatologiju, kao i oralnu hirurgiju i protetiku. Timovi su obučeni da rade sa decom i odraslim pacijentima, uključujući trudnice, porodilje i korisnike sa invaliditetom. Posebno značajno je to što se usluge oralne hirurgije za decu, studente i trudnice obavljaju na teret fonda, bez čekanja. Primenjuju se i ortodontske terapije za decu, a stomatološke sestre su aktivno uključene u preventivne programe. **Polivalentna patronaža**, sa dvadeset medicinskih sestara, aktivno radi na očuvanju zdravlja dece, trudnica, porodilja, starijih i hroničnih bolesnika. Patronažne sestre sprovode individualne posete i zdravstveno vaspitne aktivnosti u porodicama i ustanovama. Kod OSI, posebno se prate faktori rizika, uče se porodice veštinama nege, a sprovodi se i zdravstveno obrazovanje u zajednici. U okviru **Centra za prevenciju**, razvijaju se programi za promociju zdravlja i sprečavanje hroničnih nezaraznih bolesti. Značajan deo aktivnosti usmeren je ka odraslom stanovništvu, uključujući i OSI koje imaju povećani rizik od gojaznosti, hipertenzije i dijabetesa. Centar saraduje sa lokalnim institucijama i nevladinim sektorom, a planira se i osnivanje savetovališta za odvikavanje od pušenja. Iako je u prizemlju zgrade obezbeđen pristup osobama koje koriste kolica (npr. hitna pomoć, glavni ulaz, automatska vrata), pristupačnost objekata i dalje nije sistemski rešena. Posebno zabrinjava nedostatak lifta u Novom dečijem dispanzeru, čime se deci sa invaliditetom otežava dolazak na viši sprat, gde se nalaze neke od ključnih službi. Takođe, nisu postavljene taktilne staze, Brajeve table ni sistemi za orijentaciju korisnika sa senzornim invaliditetima.

Uprkos infrastrukturnim ograničenjima, Dom zdravlja raspolaže posvećenim timovima i specijalizovanim programima koji ukazuju na visok potencijal za razvoj inkluzivnih zdravstvenih usluga. Ulaganjem u pristupačnost, kadrove i digitalne alate, ova ustanova može postati primer dobre prakse u zaštiti zdravlja ranjivih grupa, posebno dece i odraslih OSI.

- **Zavod za javno zdravlje**

Zavod za javno zdravlje Novi Pazar osnovan je 2016. godine kao stručna ustanova zadužena za unapređenje i očuvanje javnog zdravlja na teritoriji grada i šireg okruženja. Zapošljava 28 radnika, među kojima je 7 lekara, 15 zaposlenih sa visokom ili srednjom stručnom spremom i 6 nemedicinskih radnika. Organizaciona struktura Zavoda obuhvata: **Centar za promociju zdravlja, analizu i planiranje, organizaciju zdravstvene zaštite, informatiku i biostatistiku; Centar za prevenciju i kontrolu bolesti; Centar za higijenu i humanu ekologiju; Centar za mikrobiologiju, Službu za nemedicinske poslove.** Zavod ima ključnu ulogu u koordinaciji zdravstvenog sektora sa drugim institucijama i lokalnim zajednicama, naročito u pripremi i odgovoru na vanredne situacije (epidemije, prirodne nepogode, krizne okolnosti). Takođe se bavi izradom zdravstvenih analiza, preventivnim aktivnostima, edukacijom građana i promocijom zdravih stilova života.

Doprinos socijalnoj inkluziji OSI ogleda se kroz više segmenata: Sprovođenje kampanja javnog zdravlja koje uključuju teme relevantne za **OSI** i težnju ka pristupačnijim i inkluzivnijim edukativnim sadržajima; Statistički i analitički rad koji omogućava bolje sagledavanje zdravstvenih potreba i barijera s kojima se OSI suočavaju; Učešće u međusektorskim telima i radnim grupama, kroz koje Zavod može inicirati mere za unapređenje pristupačnosti zdravstvenih usluga i obuka za zdravstvene radnike; Planiranje javnozdravstvenih intervencija koje uzimaju u obzir specifične potrebe ranjivih grupa, uključujući OSI, naročito u kriznim situacijama. Za dodatno unapređenje inkluzivnosti, preporučuje se sistematsko uključivanje podataka o OSI u javnozdravstvene analize i veća participacija njihovih predstavnika u kreiranju politika zdravlja.

- **Specijalna bolnica za progresivne mišićne i neuromišićne bolesti**

Specijalna bolnica za progresivne mišićne i neuromišićne bolesti Novi Pazar predstavlja jedan od vodećih rehabilitacionih centara u Srbiji, specijalizovan za dijagnostiku, lečenje i rehabilitaciju osoba sa neurološko-mišićnim oboljenjima. Organizovana je kroz bolnička odeljenja, službu za specijalističko-konsultativne preglede, dijagnostičke i terapijske procedure, fizikalnu medicinu i rehabilitaciju, farmaceutsku delatnost, kao i službu za pravne, tehničke, finansijske i druge administrativne poslove. Bolnica raspolaže sa ukupno **180 bolničkih postelja**, od čega je, prema važećem Planu mreže, **100 kreveta namenjeno za lečenje**, a **80 za rehabilitaciju hroničnih bolesnika**. Ustanova koristi prirodne lekovite faktore – **hipotermalne i hipertermalne mineralne vode**, sa temperaturom izvorišta i do 52°C, koje doprinose efikasnosti terapijskih procesa u okviru bolničko-fizikalne medicine. Posebnu pažnju bolnica posvećuje **osobama sa invaliditetom**. U okviru svog kapaciteta, obezbeđen je **trajni smeštaj za 18 korisnika sa invaliditetom** (11 muškaraca i 7 žena), što predstavlja značajan doprinos u oblasti socijalne zaštite i kontinuirane zdravstvene brige za ovu populaciju. Zahvaljujući savremenoj opremi i stručnom kadru, ustanova obezbeđuje visok nivo medicinske nege, individualno prilagođene terapijske programe i uslove dostojne dugoročnog boravka za osobe sa složenim zdravstvenim stanjima.

7.4. Nacionalna služba zapošljavanja – Filijala Novi Pazar

Filijala Nacionalne službe za zapošljavanje Novi Pazar predstavlja ključnu instituciju za podršku zapošljavanju i profesionalnom razvoju građana na teritoriji grada. Pruža širok spektar usluga, uključujući posredovanje pri zapošljavanju, savetovanje i karijerno usmeravanje, obuke i stručne prakse, kao i subvencije za zapošljavanje i samozapošljavanje. Poseban fokus usmeren je na podršku teže zapošljivim kategorijama, među kojima su OSI. Za ovu ciljnu grupu dostupni su programi stručne prakse, savetodavne i motivacione radionice, kao i subvencije za samozapošljavanje, pri čemu je za OSI predviđen i uvećan iznos finansijske podrške. Takođe, redovno se organizuju sajmovi zapošljavanja, edukativne radionice i online obuke. Kroz učesće u aktivnim merama zapošljavanja, Filijala NSZ Novi Pazar aktivno doprinosi povećanju zapošljivosti, ekonomskoj samostalnosti i socijalnoj inkluziji OSI.

7.5. Ustanove kulture

Kulturni centar Novi Pazar je centralna ustanova kulturnog života grada, smeštena u srcu urbanog jezgra, sa bogatim i raznovrsnim programskim sadržajima: pozorišnim i filmskim projekcijama, koncertima, izložbama, književnim večerima, festivalima i radionicama. Kao naslednik Radničkog univerziteta „Oslobođenje“, koji datira još od 1963. godine, Kulturni centar danas predstavlja moderan prostor dijaloga, umetnosti i zajedništva. Posebnu pažnju ustanova poklanja **socijalnoj inkluziji i dostupnosti kulture svima**, uključujući **OSI**. Tokom kraja 2024. i početkom 2025. godine sprovedeni su infrastrukturni radovi kojima je obezbeđen **pristupačan ulaz za korisnike kolica i osobe sa smanjenom pokretljivošću**. Time je Kulturni centar, ne samo fizički, već i simbolično, otvorio svoja vrata ka većoj dostupnosti umetnosti i kulturnih sadržaja svima. Ova promena predstavlja **važan korak ka inkluzivnosti**, šaljući snažnu poruku o ravnopravnosti, vidljivosti i uvažavanju različitosti u javnom prostoru. **Pristupačan Kulturni centar postaje mesto gde svi građani – bez obzira na fizičke prepreke – mogu ravnopravno učestvovati u kulturnom životu zajednice.**

Gradska biblioteka Novi Pazar je jedna od najznačajnijih kulturnih ustanova u gradu, smeštena u zgradi od velikog kulturno-istorijskog značaja. Pored bogatog knjižnog fonda i raznovrsnih kulturno-obrazovnih programa, biblioteka ulaže napore u unapređenje dostupnosti svojih usluga za sve građane. Iako zgrada nije u potpunosti prilagođena osobama sa smanjenom pokretljivošću, biblioteka poseduje **računare prilagođene slepim i slabovidim korisnicima**, opremljene specijalnim softverom i slušalicama za gluve i nagluve osobe. Međutim, **fizička nepristupačnost objekta** za osobe koje koriste invalidska kolica ostaje značajan izazov, pre svega zbog toga što je zgrada pod zaštitom kao **kulturno-istorijski spomenik**, što ograničava mogućnosti rekonstrukcije. Uprkos tim ograničenjima, Gradska biblioteka nastoji da kroz digitalizaciju sadržaja, edukativne programe i tehničke prilagođene resurse doprinese većoj **uključenosti OSI u kulturni život zajednice.**

Muzej Ras Novi Pazar osnovan je 1952. godine i predstavlja jednu od ključnih kulturnih institucija grada, posvećenu očuvanju arheološkog, etnološkog, istorijskog i umetničkog nasleđa šireg područja Sandžaka. Kroz bogate zbirke i stalne postavke, muzej doprinosi negovanju kulturnog identiteta i istorijske svesti zajednice. Zgrada muzeja više puta je renovirana – značajni radovi sprovedeni su 2003. i 2004. godine uz podršku Ministarstva kulture i Opštine Novi Pazar, dok je rekonstrukcija iz 2019. godine finansirana sredstvima Grada Novog Pazara. U okviru tih rekonstrukcija unapređena je unutrašnja postavka i izgled objekta, ali pitanje pristupačnosti za OSI i dalje ostaje izazov. Naime, iako se ulažu naponi u modernizaciju, prilaz muzeju nije u potpunosti prilagođen osobama sa smanjenom pokretljivošću – prilazni put je neravan, sa kamenjem i ulegnućima, što otežava kretanje osobama u invalidskim kolicima. Takođe, unutar objekta ne postoji lift koji bi omogućio

pristup spratu muzeja. Uprkos infrastrukturnim ograničenjima, Muzej Ras ostaje otvoren za sve građane i teži razvoju inkluzivnih praksi, kroz obrazovne programe, izložbe i saradnju sa lokalnim zajednicama.

Centar za decu i mlade „Duga”

Centar za decu i mlade „Duga“ osnovan je 2002. godine odlukom Skupštine **Grada Novog Pazara**, kao **lokalna ustanova** sa misijom da podrži zdravo odrastanje, socijalnu inkluziju i osnaživanje dece i mladih. Kao javni servis otvoren za sve građane, „Duga“ se razvila u važan resurs zajednice, u kojem se prepliću kultura, obrazovanje, rekreacija i psihosocijalna zaštita. Svojim radom Centar obuhvata raznovrsne programe i projekte u saradnji sa nevladinim organizacijama, školama, institucijama kulture i drugim partnerima – sve sa ciljem da se mladima pruži sigurno i podsticajno okruženje za razvoj. Kroz manifestacije poput **Eko festa**, edukativne dijaloge u okviru programa **„Dijalog uz kaficu“**, letnje kampove kreativnosti, radionice mentalnog zdravlja i treninge emocionalne pismenosti, „Duga“ gradi mostove među generacijama i promoviše vrednosti inkluzije i tolerancije. Poseban segment aktivnosti posvećen je **psihosocijalnoj zaštiti**, gde Centar pruža podršku deci i mladima suočenima sa ličnim, porodičnim ili školskim teškoćama - kroz savetodavne razgovore, kreativne radionice i programe resocijalizacije. U ovim procesima učestvuju i roditelji, čime se osnažuje celokupan porodični sistem. Uprkos ograničenim resursima, „Duga“ ostaje primer posvećenog i inovativnog rada sa decom i mladima, posebno onima koji su najranjiviji. Njena uloga u zajednici ne ogleda se samo u broju aktivnosti, već i u stvaranju osećaja pripadnosti i poverenja kod korisnika. Kao institucija koju je osnovala lokalna samouprava, Centar „Duga“ danas s pravom predstavlja **stub lokalne politike podrške mladima** u Novom Pazaru.

7.6. Ustanove sporta i rekreacije

Ustanova za sport Novi Pazar predstavlja centralnu instituciju za upravljanje, razvoj i promociju sporta u ovom gradu. Osnovana od strane **Grada Novog Pazara**, Ustanova upravlja sportskom infrastrukturom i realizuje programe usmerene ka unapređenju uslova za rekreativne, školske, omladinske i profesionalne sportske aktivnosti. Njena delatnost obuhvata održavanje sportskih objekata, organizaciju sportskih manifestacija i razvoj sportskih programa u saradnji sa sportskim klubovima, školama, udruženjima i drugim organizacijama. Ključni objekti u nadležnosti Ustanove uključuju **Sportsku halu Pendik**, **Sportsku halu Doguš**, kao i niz otvorenih terena, rekreacionih zona i prostora za fizičku aktivnost na teritoriji grada. Hala Pendik, kao najveći zatvoreni sportski objekat u regionu, mesto je održavanja brojnih lokalnih i nacionalnih takmičenja, dok hala Doguš služi prvenstveno za treninge, školski sport i rekreativne sadržaje.

Sportska hala Pendik i **Sportska hala Doguš** predstavljaju važne tačke sportskog i društvenog života u Novom Pazaru. Oba objekta su **delimično prilagođena osobama sa invaliditetom**, pre svega kroz postojanje **pristupnih rampi koje omogućavaju dolazak do sportskih terena**. Hala Pendik dodatno omogućava osobama sa invaliditetom pristup istočnoj tribini, što im omogućava ravnopravno učešće u sportskim događajima i rekreativnim sadržajima – kao učesnicima ili publici. Međutim, da bi ove hale bile u potpunosti usklađene sa standardima pristupačnosti, **preporučuje se postavljanje taktilnih staza za slabovide i informativnih tabli na Brajevom pismu**, čime bi se dodatno unapredila njihova funkcionalnost za sve korisnike. **Rekreacioni centar i Gradski park** predstavljaju **pozitivne primere pristupačnih javnih prostora**, zahvaljujući ujednačenim rampama i stazama koje omogućavaju nesmetano kretanje osobama sa fizičkim invaliditetom i starijim osobama. Prostori su dodatno opremljeni klupama i odmorištima na strateškim mestima. Ipak, **ne postoji**

posebno igralište za decu sa invaliditetom, već su postavljene **dve ljuljaške prilagodene deci sa invaliditetom**, što je važno, ali nedovoljno za potpunu inkluzivnost. **Šetačka zona** može se podeliti u tri funkcionalne celine, ali **samo jedna (druga zona)** sadrži **taktilne staze za slepe i slabovide osobe**. Za potpunu pristupačnost, neophodno je proširiti adaptacije na sve zone – uključujući **ravne, neklizajuće staze, rampe, orijentacione oznake i vizuelna obeležja**, što bi omogućilo ravnopravan i siguran boravak svim korisnicima prostora.

U saradnji sa školama, lokalnim udruženjima i sportskim savezima, Ustanova za sport promoviše fizičku aktivnost kao osnov zdravog života, posebno među decom i mladima. Kroz brojne inicijative podstiče se aktivno učešće građana u rekreativnim programima, dok se podrškom klubovima razvija konkurentan sportski duh i afirmiše Novi Pazar kao grad sporta. Kao institucija sa jasnom vizijom, Ustanova za sport teži stvaranju **otvorenih i dostupnih sportskih prostora** za sve građane, bez obzira na godine, sposobnosti ili društveni status, čime doprinosi širem društvenom cilju – izgradnji zdravije i inkluzivnije zajednice. Ustanova je u prethodnim godinama uložila napore u **poboljšanje pristupačnosti** svojih objekata za OSI – izgrađene su pristupne rampe, a deo hala prilagođen je za kretanje korisnika kolica. Ipak, dalje unapređenje infrastrukture kroz uvođenje taktilnih staza i orijentacionih oznaka za slabovide osobe predstavljaju naredne korake ka potpunoj inkluziji.

Sportski savez Grada Novog Pazara

Sportski savez Grada Novog Pazara osnovan je 1996. godine sa ciljem da objedini rad sportskih klubova, unapredi razvoj sporta u lokalnoj zajednici i deluje kao operativna veza između lokalnih sportskih aktera i relevantnih institucija na regionalnom i nacionalnom nivou. Danas okuplja više od 110 sportskih klubova iz različitih disciplina i predstavlja ključnu platformu za planiranje, promociju i organizaciju sportskih aktivnosti u gradu. Savez ima centralnu koordinacionu ulogu u organizaciji školskih takmičenja, lokalnih liga i javnih manifestacija, kao i u pružanju stručne i logističke podrške sportskim klubovima. U svom radu tesno saraduje sa Ustanovom za sport, obrazovnim ustanovama i Gradskom upravom – posebno kroz Odeljenje za društvene delatnosti. Kao javno prepoznat akter, Savez značajno doprinosi razvoju masovnog i rekreativnog sporta, a u poslednjim godinama sve više se uključuje i u inicijative koje promovišu inkluziju i učešće dece i mladih sa smetnjama u razvoju i OSI u sportskim aktivnostima. U tom smislu, Sportski savez je prirodan i neizostavan partner u sprovođenju lokalnih politika koje teže razvoju inkluzivnog sporta, u skladu sa principima jednakih mogućnosti, pristupačnosti i participacije.

7.7. Turistička organizacija Novi Pazar

Turistička organizacija Novog Pazara osnovana je 2006. godine i kao javna ustanova čiji je osnivač Grad Novi Pazar, ima ključnu ulogu u promociji i razvoju turističke ponude, sa naglaskom na bogato kulturno-istorijsko i prirodno nasleđe ovog područja. U okviru svoje delatnosti sprovodi promotivne aktivnosti, razvija turističke proizvode, organizuje manifestacije, informiše posetioce i saraduje sa lokalnim institucijama i zajednicom. TO trenutno zapošljava 10 radnika, ali među njima ne postoje profili sa specijalizacijom za inkluzivni turizam. Iako ima tehničke i logističke kapacitete da organizuje događaje i vodi promociju, institucionalna i kadrovska spremnost za inkluzivni turizam još uvek je na početnom nivou. Zgrada TO ima osnovnu fizičku pristupačnost, ali toalet nije prilagođen, promotivni materijali nisu dostupni u pristupačnim formatima, a zvanični veb-sajt nije usklađen sa digitalnim standardima pristupačnosti. U periodu 2022–2024. zabeležen je

konstantan porast turističkog prometa: broj dolazaka porastao je sa 20.692 (2022) na 31.065 (2024), dok je broj noćenja povećan za više od 30%, uz dominantan rast stranih turista. Ovi pozitivni trendovi otvaraju prostor za unapređenje ponude i razvoj inkluzivnog turizma. Međutim, u postojećem sistemu nedostaju podaci o posetama OSI, a ni lokaliteti ni promotivne aktivnosti nisu prilagođeni ovoj ciljnoj grupi. Slično važi i za ključne turističke lokalitete, koji su uglavnom nepristupačni za OSI – nedostaju rampe, taktilne oznake, liftovi i prilagođeni informativni sadržaji. Ne postoji sistem evidencije pristupačnosti, iako TO izražava spremnost da u narednom periodu razvije bazu podataka o dostupnosti lokacija i usluga. Dodatni izazovi uključuju odsustvo sektora ili lica zaduženog za inkluzivni turizam, ograničene budžetske resurse, kao i nedovoljnu saradnju sa udruženjima OSI i turističkim subjektima. Iako postoji 12 licenciranih vodiča i 5 aktivnih agencija, nijedna od njih ne pruža usluge prilagođene osobama sa invaliditetom. Uprkos brojnim preprekama, TO Novi Pazar prepoznaje važnost inkluzivnog pristupa i spremna je da kroz strateška partnerstva i mere definisane LAP-om unapredi svoju ulogu. Kao prioriteta izdvajaju se: organizacija obuka za zaposlene i vodiče, uvođenje digitalnih rešenja i informativnih materijala u pristupačnim formatima, izrada baze pristupačnih lokacija, usklađivanje sa standardima i uključivanje udruženja OSI u planiranje i evaluaciju. Poseban značaj ima formiranje internog tima za inkluzivni turizam i uspostavljanje systemske saradnje sa drugim lokalnim akterima. Turistička organizacija ima institucionalnu osnovu i uz podršku lokalne samouprave i relevantnih partnera može postati nosilac razvoja pristupačne i inkluzivne turističke ponude u Novom Pazaru.

7.8. Ustanova Kancelarija za mlade

Javna ustanova Kancelarija za mlade Novi Pazar osnovana je 2013. godine Odlukom Skupštine grada („Sl. list grada Novog Pazara“, br. 1/2013), a njeni institucionalni koreni potiču još iz 2008. godine, kada je osnovana kao deo nacionalne inicijative za uspostavljanje lokalnih kancelarija za mlade. Ustanova predstavlja ključnu lokalnu tačku za sprovođenje omladinske politike, sa višeslojnim mandatom koji obuhvata obrazovanje, zapošljavanje, zdravlje, kulturu, bezbednost, volonterizam i učešće mladih u odlučivanju.

U skladu sa Nacionalnom strategijom za mlade i Strategijom za mlade grada Novog Pazara, Kancelarija pruža mladima prostor za razvoj, edukaciju i aktivizam kroz brojne aktivnosti: treninge mekih veština i preduzetništva, kulturno-umetničke događaje, kampanje o zdravlju i bezbednosti, volontiranje, podršku zapošljavanju i javno zagovaranje. Kancelarija takođe organizuje info-desk podršku, kreativne sekcije i debate, a svoje programe realizuje u partnerstvu sa Ministarstvom turizma i omladine, KOMS-om, NAKOM-om, lokalnim NVO i međunarodnim donatorima.

Posebnu pažnju posvećuje inkluziji mladih sa invaliditetom, kroz edukativne i kulturne sadržaje prilagođene njihovim potrebama, u saradnji sa lokalnim organizacijama. Saradnja sa Udruženjem psihologa Novi Pazar posebno je značajna – kroz radionice o mentalnom zdravlju, prevenciji diskriminacije, jačanju samopouzdanja i individualna savetovanja, obezbeđuje se sveobuhvatna podrška mladima. Kancelarija aktivno doprinosi međugeneracijskom dijalogu, socijalnoj pravdi i stvaranju zajednice u kojoj su svi mladi ravnopravno uključeni.

Misija Ustanove jeste osnaživanje mladih i podsticanje njihove uključenosti u lokalni razvoj, dok je njena vizija društvo u kojem su mladi informisani, odgovorni i aktivni građani koji doprinose pozitivnim promenama.

7.9. Regionalna razvojna organizacija Sandžaka (SEDA)

Regionalna razvojna agencija Sandžaka – SEDA, sa sedištem u Novom Pazaru, već više od dve decenije deluje kao važan nosilac socio-ekonomskog razvoja u ovom delu Srbije. Osnovana 2002. godine, a akreditovana kao regionalna razvojna agencija 2009. godine, SEDA objedinjuje institucionalnu podršku Grada Novog Pazara, opština Tutin i Sjenica, privredne komore i civilnog sektora. Kroz svoj širok spektar aktivnosti, od strateškog planiranja, upravljanja projektima, razvoja malih i srednjih preduzeća, do promocije investicija i organizacije obuka, SEDA demonstrira profesionalizam i spremnost da odgovori na izazove regionalnog razvoja, uključujući i inkluziju OSI i dece sa smetnjama u razvoju. SEDA je nosilac brojnih inicijativa koje obuhvataju infrastrukturne projekte, unapređenje turizma, promociju zapošljavanja i razvoj digitalnih veština, pri čemu su već u prethodnim aktivnostima uočeni elementi socijalne inkluzije kao u projektu „Novi Pazar za nove poslove“. Pored toga, agencija raspolaže sertifikatom ISO 9001:2008 za upravljanje projektima i pružanje usluga obuka, što je dodatna garancija kvaliteta i stručnosti. Iako inkluzivni razvoj još uvek nije formalno integrisan u sve segmente rada agencije, SEDA raspolaže kapacitetima i mrežom partnerstava koji omogućavaju brzo prilagođavanje. Njeno iskustvo u pripremi strateških dokumenata, edukaciji kadrova, privlačenju fondova i umrežavanju različitih aktera može biti dragoceno u implementaciji mera LAP-a usmerenih na zapošljavanje, digitalnu inkluziju i razvoj pristupačnih turističkih sadržaja. Ključni resurs SEDA-e je i njena pozicija medijatora između javnog, civilnog i privatnog sektora, čime se otvara prostor za širu međusektorsku saradnju i koordinaciju aktivnosti u oblasti inkluzije. Izazovi sa kojima se agencija suočava, poput nedostatka podataka o učešću OSI u postojećim projektima, ograničenog budžeta i tradicionalne orijentacije ka privredi mogu se prevazići uključivanjem OSI kao prioritetne grupe u novim strateškim planovima i projektima. Poseban akcenat treba staviti na organizaciju obuka za OSI, podršku samozapošljavanju i angažovanje u socijalnim preduzećima, kao i na prilagođavanje javnih prostora u okviru turističkih i infrastrukturnih intervencija koje agencija podržava. U narednom periodu, uključivanje RRA SEDA u sprovođenje LAP-a može imati višestruke koristi: ne samo kroz operativnu podršku projektima, već i kroz strateško pozicioniranje Novog Pazara kao inkluzivne i regionalno povezane sredine. Kroz dodatne obuke, saradnju sa udruženjima OSI i lokalnim institucijama, te korišćenje dostupnih nacionalnih i međunarodnih fondova, SEDA može postati jedan od ključnih nosilaca inkluzivne transformacije grada.

7.10. Crveni krst Novi Pazar

Crveni krst Novog Pazara, kao lokalna organizacija Crvenog krsta Srbije, obavlja delatnosti od javnog interesa u humanitarnoj oblasti, delujući kao pomoćni akter institucijama sistema. Kroz svakodnevni rad, ova organizacija već ostvaruje konkretan uticaj na najugroženije stanovništvo, uključujući OSI i decu sa smetnjama u razvoju. Svojim kapacitetima – organizacionim, volonterskim i infrastrukturnim – Crveni krst je već integrisan u sistem socijalne podrške u gradu i može biti ključni partner u realizaciji mera LAP-a. U okviru Narodne kuhinje, svakodnevno se pripremaju obroci za oko 1.300 korisnika, među kojima je više od 580 dece, a procenjuje se da OSI čine oko 5% odraslih korisnika i 15% dece. Pored hrane, korisnicima se pruža pomoć u vidu odeće, higijenskih i humanitarnih paketa, te jednokratne novčane podrške, dok se kontinuirana saradnja sa lancima marketa poput MAXI-ja koristi za obezbeđivanje svežih namirnica. Iako Crveni krst formalno ne vodi specijalizovane programe za OSI, elementi inkluzivne podrške već su prisutni: socijalna pomoć ublažava finansijske i zdravstvene terete koji često pogađaju OSI i njihove porodice, a psihološka podrška i zdravstvene intervencije (prva pomoć, prevencija bolesti) pružaju važne

mehanizme zaštite i osnaživanja. Organizacija ima i potencijal da kroz svoje volonterske mreže pokrene rekreativne, edukativne i podržavajuće aktivnosti namenjene upravo OSI i njihovim negovateljima. Za potpunije uključivanje u LAP, preporučuje se formalizacija saradnje kroz učešće u radnim grupama i izradu programa usmerenih na OSI – od specijalizovanih radionica i obuka, do podrške samozapošljavanju, digitalnoj inkluziji i dostupnosti usluga. Takođe, obuke zaposlenih i volontera o radu sa OSI, zajedničko mapiranje potreba u saradnji sa udruženjima OSI, i razvijanje novih partnerstava – kako sa donatorima, tako i sa lokalnim institucijama i organizacijama poput TO Novi Pazar i RRA SEDA – doprineće jačanju inkluzivnog potencijala organizacije. Crveni krst već predstavlja značajnu tačku oslonca za mnoge građane u teškim okolnostima i uz dodatna ulaganja, strateško povezivanje i osnaživanje kadrova, može postati i snažan nosilac promena ka inkluzivnijoj i dostupnijoj lokalnoj zajednici za sve.

7.11. Udruženja građana koja deluju na polju socijalne inkluzije OSI

- **Udruženje psihologa Novi Pazar (UPNP)**

Godina osnivanja 2014. godina

<i>Broj članova</i>	106 (103 dece, 3 odrasla)
<i>Misija</i>	Inkluzija, osnaživanje, antidiskriminacija
<i>Ciljna grupa</i>	Deca smetnjama u razvoju, mladi sa invaliditetom i njihove porodice
<i>Područje delovanja</i>	Novi Pazar
<i>Usluge</i>	Lični pratilac, rani tretman, terapija, savetovanište
<i>Finansiranje</i>	Budžet LS, donatorska sredstva

Udruženje psihologa Novi Pazar (UPNP), **Udruženje psihologa Novi Pazar (UPNP)**, osnovano 2014. godine, predstavlja ključnog aktera u oblasti podrške deci sa smetnjama u razvoju, mladima i odraslima sa invaliditetom u Novom Pazaru. Okuplja 106 članova – 103 deteta (67 dečaka i 36 devojčica) i troje odraslih (1 žena i 2 muškarca). UPNP je prepoznato po stvaranju inkluzivnog okruženja kroz stručne, humane i inovativne programe, čime postaje nezaobilazan partner u sprovođenju Lokalnog akcionog plana (LAP) za unapređenje položaja OSI 2026–2030. Udruženje ima izraženu orijentaciju ka deci sa smetnjama u razvoju, što potvrđuje visoko poverenje roditelja i zajednice. Aktivno saraduje sa obrazovnim, socijalnim i zdravstvenim institucijama, kao i lokalnom samoupravom, čime doprinosi sveobuhvatnom i koordinisanom pristupu u pružanju usluga. UPNP pruža niz licenciranih i specijalizovanih usluga: **lični pratilac deteta, personalna asistencija, rani tretman, savetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge**, kao i **omladinsko psihološko savetovanište** za mlade iz opšte populacije i one sa smetnjama. **Pored toga, realizuje i dodatne programe**, među kojima su: *Dodatna obrazovna podrška* - pomoć deci sa teškoćama u učenju; *Program osamostaljivanja putem samozapošljavanja* - razvoj kompetencija OSI za aktivnu integraciju u zajednicu; *Edukativne radionice za roditelje* - podrška porodicama u prevazilaženju izazova invalidnosti; *Karijerno vođenje* – osnaživanje mladih u donošenju odluka o obrazovanju i karijeri; *Karijerno vođenje za mlade sa invaliditetom* - prilagođen program profesionalnog usmeravanja. Kroz sve svoje aktivnosti, UPNP doprinosi deinstitucionalizaciji, razvoju emocionalnih i socijalnih veština korisnika, i promociji ljudskih prava i antidiskriminacije. Ulogu lidera u lokalnom sistemu podrške potvrđuje i intenzivna saradnja sa školama, CSR, zdravstvom i gradskim institucijama, kao i učešće u kampanjama za smanjenje stigmatizacije.

- **Udruženje za pomoć MNRO „Tahir Taša Delić“**

Godina osnivanja 1981. godina

<i>Broj članova</i>	70 (37 odraslih, 33 dece)
<i>Misija</i>	Socijalna zaštita, rehabilitacija, integracija
<i>Broj korisnika na evidenciji</i>	1040
<i>Teritorija delovanja</i>	Novi Pazar
<i>Usluge</i>	Dnevni boravak, psihosocijalna pomoć, inkluzija
<i>Finansiranje</i>	Budžet grada, donacije

Udruženje za pomoć MNRO „Tahir Taša Delić“, osnovano 1981. godine u Novom Pazaru, predstavlja ključnu organizaciju u podršci OSI i deci sa smetnjama u razvoju DSR, što ga čini nezaobilaznim partnerom u kontekstu Lokalnog akcionog plana za unapređenje položaja OSI u periodu 2026–2030. Sa 70 članova, uključujući 37 odraslih (13 žena i 24 muškarca) i 33 dece (23 dečaka i 10 devojčica), i 1040 korisnika na evidenciji, udruženje pruža široku pokrivenost marginalizovanim grupama, što ukazuje na njegovu dugogodišnju posvećenost. Njegove ključne usluge uključuju licenciranu uslugu dnevnog boravka za decu, mlade i odrasle sa intelektualnim teškoćama, autizmom i kombinovanim smetnjama, uz psihosocijalnu pomoć porodicama, promovisanje inkluzije u socijalnu sredinu i rad na osnažavanju korisnika i njihovih porodica. Misija udruženja je stvaranje efikasnog sistema socijalne zaštite, unapređenje kvaliteta života u prirodnom okruženju, rehabilitacija korisnika da postanu svesni svojih preostalih sposobnosti, afirmacija ove populacije i otklanjanje pogrešnog shvatanja o njihovim mogućnostima, čime se stvaraju uslovi za njihovu aktivnu participaciju u zajednici. Sa snažnom finansijskom osnovom, više zaposlenih i partnerstvima sa lokalnom samoupravom i međunarodnim donatorima, udruženje poseduje kapacitete za podršku LAP-u kroz specifične programe, poput radionica za razvoj veština (npr. životne veštine, IT veštine), obuka za samozapošljavanje ili rekreacionih programa koji podstiču socijalnu inkluziju. Njegova uloga u koordinaciji sa Centrom za socijalni rad, zdravstvenim i obrazovnim institucijama, kao i udruženjima OSI, može omogućiti holistički pristup, uključujući međusektorske timove za rane intervencije i krizni odgovor. Kroz obrazovne kampanje i aktivnosti, poput javnih tribina, udruženje može smanjiti stigmatizaciju i podstaknuti aktivno učešće OSI u društvenim tokovima, čime će ključno doprineti ostvarenju ciljeva LAP-a, posebno u oblastima socijalne zaštite, zdravstvene podrške i promocije prava OSI.

- **Međuopštinska organizacija saveza slepih Srbije Novi Pazar- MOSSSNP**

Godinja osnivanja 1956. godina

<i>Broj članova</i>	Oko 100 aktivnih članova (procena)
<i>Misija</i>	Osnaživanje i inkluzija slepih i slabovidih osoba
<i>Područje delovanja</i>	Novi Pazar, Sjenica, Tutin, Raška
<i>Status</i>	Deo Saveza slepih Srbije Samostalna, nevladina, neprofitna
<i>Usluge</i>	Tiflološka podrška, obrazovanje, zapošljavanje, rekreacija, humanitarna pomoć
<i>Finansiranje</i>	Budžet grada,

Međuopštinska organizacija saveza slepih Srbije Novi Pazar (MOSSSNP), osnovana 1956. godine, predstavlja ključnu podršku slepim i slabovidim osobama u Novom Pazaru, Tutinu, Sjenici i Raški. Kao deo Saveza slepih Srbije, organizacija ima status samostalne, nevladine i neprofitne ustanove, posvećene zaštiti prava, osnaživanju i društvenoj integraciji svojih članova. MOSSSNP vodi evidenciju o članovima, njihovim potrebama i stanju vida, na osnovu koje planira usluge, od tiflološke podrške, pomoći u obrazovanju i zapošljavanju, do rekreativnih aktivnosti i socijalne pomoći. Posebno je važna njihova uloga u pružanju podrške osobama koje se suočavaju s gubitkom vida, kao i u organizaciji radionica koje pomažu razvoju životnih veština i socijalnoj inkluziji. Uloga MOSSSNP-a je od velikog značaja za LAP 2026–2030, naročito u oblastima obrazovanja, zapošljavanja i socijalne zaštite. Njihova saradnja sa Centrom za socijalni rad, školama i zdravstvenim ustanovama već postoji, ali se može dodatno ojačati uključivanjem u koordinaciju aktivnosti na lokalnom nivou. MOSSSNP, sa svojim dugogodišnjim iskustvom i operativnim kapacitetima, ostaje jedan od najrelevantnijih partnera za sprovođenje inkluzivnih politika na lokalnom nivou.

- **Udruženje gluvih i nagluvih Novi Pazar (UGNNP)**

Godina osnivanja 27. mart 1955.

<i>Broj članova</i>	~400, od kojih >40 100% gluvi
<i>Misija</i>	Unapređenje položaja, društvena integracija
<i>Područje delovanja</i>	Novi Pazar, Tutin, Sjenica, Raška Jedina u regionu
<i>Status</i>	Socijalno-humanitarna, nevladina
<i>Usluge</i>	Obrazovanje, zapošljavanje, znakovni jezik, socijalna podrška Fokus na inkluziju
<i>Finansiranje</i>	Budžet grada

Udruženje gluvih i nagluvih Novi Pazar (UGNNP), osnovano 1955. godine, predstavlja jedinu organizaciju ove vrste u širem regionu i ključnog aktera u unapređenju položaja gluvih i nagluvih osoba na teritoriji Novog Pazara, Tutina, Sjenice i Raške. Sa oko 400 članova, među kojima je više od 40 osoba potpuno gluvih od rođenja, UGNNP pruža kontinuiranu podršku kroz edukaciju, nabavku slušnih pomagala, posredovanje pri ostvarivanju prava iz zdravstvenog i penzijskog sistema, kao i obuke iz znakovnog jezika. Pored toga, organizacija razvija kulturne i društvene programe koji doprinose smanjenju izolacije i podstiču inkluziju. Njena misija je obezbeđivanje ravnopravnog učešća gluvih i nagluvih u svim segmentima života zajednice. U kontekstu Lokalnog akcionog plana za period 2026–2030, UGNNP se ističe kao značajan partner, naročito u oblastima obrazovanja, zapošljavanja i promocije prava OSI. Dugogodišnje iskustvo, regionalni obuhvat i postojeća saradnja sa institucijama poput Centra za socijalni rad i obrazovnih ustanova predstavljaju temelj za širu međusektorsku saradnju.

- **Društvo za cerebralnu paralizu Novi Pazar**

Godina osnivanja 2001. godina

<i>Broj članova</i>	Preko 100 (deca i odrasli)
<i>Misija</i>	Inkluzija, unapređenje kvaliteta života
<i>Područje delovanja</i>	Novi Pazar
<i>Usluge</i>	Fizička rehabilitacija, psihosocijalna i pravna podrška, radionice Subvencije, 50% popust na taksi; Transportna podrška
<i>Finansiranje</i>	Budžet grada

Društvo za cerebralnu paralizu Novi Pazar, osnovano 2001. godine, predstavlja jedno od ključnih udruženja koje se bavi podrškom osobama sa cerebralnom paralizom i njihovim porodicama. Sa preko **100 aktivnih članova**, uključujući decu i odrasle, udruženje obezbeđuje **psihosocijalnu i pravnu podršku**, ali i kontinuiranu fizičku rehabilitaciju zahvaljujući u potpunosti opremljenoj sali za fizikalne vežbe, dostupnoj tokom cele godine. Poseban kvalitet rada ovog udruženja ogleda se u pristupu koji **angažuje celu porodicu**, kroz radionice, savete i programe osposobljavanja za samostalan život. Članovima se redovno obezbeđuju subvencije za **putne troškove**, osnovci dobijaju naknadu tokom školovanja, srednjoškolci putem Centra za socijalni rad, dok studenti imaju obezbeđen prevoz do mesta studiranja i studentskih domova. Dodatno, zahvaljujući ugovoru sa lokalnom taksi službom, članovima je omogućen **50% popusta na prevoz**, što značajno olakšava svakodnevni život. Međutim, uprkos brojnim aktivnostima i podršci, udruženje se suočava sa **nedostatkom ličnih pratilaca**, što posebno pogađa korisnike koji su fizički teško pokretni, ali mentalno očuvani i sposobni za obrazovanje i rad. Naglašena je i potreba za **sistemskom podrškom u oblasti profesionalne orijentacije**, posebno kroz rad školskih psihološko-pedagoških službi, kako bi deca dobila pravu podršku pri izboru srednje škole i karijere. Iako postoje članovi sa završenim visokim obrazovanjem, veliki izazov predstavlja **niska zapošljivost**, uzrokovana neprilagođenošću radnih mesta. Poslodavci najčešće nisu spremni da ulažu u prilagođavanje radnog okruženja, što ograničava profesionalne mogućnosti osoba sa cerebralnom paralizom. Zbog toga se nameće potreba za **sistemskim rešenjima i jačim podsticajima** za poslodavce, kako bi se omogućilo ravnopravno učešće ovih osoba na tržištu rada. Društvo za cerebralnu paralizu Novi Pazar tako ostaje **važan stub podrške i zalaganja za inkluziju**, ali i istovremeno signalizira koje oblasti zahtevaju dodatna ulaganja i institucionalnu podršku kako bi se unapredio kvalitet života svojih članova.

- **Udruženje paraplegičara i kvadriplegičara Novi Pazar**

Godina osnivanja 1998. godina

<i>Broj članova</i>	25 aktivnih
<i>Misija</i>	Podrška mobilnosti i samostalnosti
<i>Područje delovanja</i>	Novi Pazar
<i>Usluge</i>	Ortopedska pomagala, sport, edukacija, zagovaranje
<i>Finansiranje</i>	Budžet grada

Udruženje paraplegičara i kvadriplegičara Novi Pazar, osnovano 1998. godine, predstavlja značajnu podršku osobama sa paraplegijom i kvadriplegijom na teritoriji grada. Okupljajući 25 aktivnih članova, udruženje deluje kao član Saveza paraplegičara i kvadriplegičara Srbije i svoju misiju ostvaruje kroz kontinuirano zalaganje za unapređenje kvaliteta života svojih članova. Iako se pretežno finansira iz budžeta lokalne samouprave, udruženje sprovodi brojne aktivnosti i pruža podršku članovima u svakodnevnom životu. Poseban akcenat stavlja se na **nabavku ortopedskih pomagala**, kao i na osnaživanje članova kroz sportske i edukativne aktivnosti – šah, stoni tenis, pikado, boćanje, računarske obuke, ali i obuke za samostalno obavljanje osnovnih životnih aktivnosti, poput transfera iz kolica u krevet i automobil i obrnuto. Zahvaljujući višegodišnjem angažovanju i zagovaranju, gradski prostor je postao pristupačniji. Većina institucija sada ima pristupne rampe, a postavljeni su i oboreni ivičnjaci koji olakšavaju kretanje. Ipak, **nedostatak dovoljnog broja parking mesta** prilagođenih osobama sa invaliditetom i dalje ostaje ozbiljan izazov, što ukazuje na potrebu za daljim unapređenjem pristupačnosti u urbanom planiranju.

- **Udruženje za pomoć osobama sa autizmom Novi Pazar**

Godina osnivanja 2015. godina

<i>Broj korisnika</i>	~25, različitog uzrasta
<i>Misija</i>	Inkluzija, javna svest, socijalna podrška Odgovor na potrebe roditelja
<i>Područje delovanja</i>	Novi Pazar
<i>Usluge</i>	Senzorna soba, individualizacija
<i>Finansiranje</i>	Budžet grada

Udruženje za pomoć osobama sa autizmom Novi Pazar osnovano je 2015. godine kao odgovor na duboko lične i zajedničke potrebe roditelja dece sa autizmom da se izbore za dostojanstvenije i vidljivije mesto svojih najbližih u društvu. Udruženje svakodnevno okuplja oko 25 korisnika različitog uzrasta, sa kojima rade terapeuti i psiholozi u posebno opremljenom prostoru. Posebno značajna je senzorna soba, kao i materijali i sprave koje omogućavaju individualizovan i usmeren pristup svakom detetu. Međutim, i pored toga, potrebe za dodatnim kapacitetima i sredstvima su velike, a svakodnevna borba Udruženja jeste i borba za ravnopravno učešće dece i mladih sa autizmom u životu zajednice. Kroz aktivnosti poput manifestacije „Nedelja autizma“, javnih događaja, radionica i svakodnevnih terapijskih susreta, Udruženje ne samo da pruža stručnu pomoć, već i osnažuje porodice, informiše javnost i menja lokalnu svest o autizmu.

- **Centar za autizam i razvojne smetnje CODE**

Godina osnivanja 2015. godina

<i>Broj članova</i>	~25, dece i mladih sa autizmom
<i>Misija</i>	Dva puta nagrađen od World Autism Festival
<i>Područje delovanja</i>	Novi Pazar
<i>Usluge</i>	Terapijska podrška, sport, edukacija, javna svest
<i>Finansiranje</i>	Budžet grada

Centar za autizam i razvojne smetnje CODE, osnovan 2015. godine u Novom Pazaru, predstavlja savremenu podršku deci i mladima sa autizmom i srodnim razvojnim smetnjama. Nastao na inicijativu roditelja, stručnjaka i volontera, CODE teži inkluziji, vidljivosti i dostupnosti terapije, čime postaje primer dobre prakse u lokalnoj zajednici. Kroz individualizovane terapijske tretmane, senzornu sobu, edukativne radionice, sportske aktivnosti i javne kampanje, CODE promoviše razvoj veština, osnaživanje porodica i podizanje svesti o autizmu. U okviru programa „Svi za sport – sport za sve“, centar uključuje korisnike u fizičke aktivnosti, dok kroz psihosocijalnu podršku pruža važan oslonac roditeljima. Njihovo angažovanje u podizanju svesti dodatno je potvrđeno međunarodnim priznanjem – dva puta su nagrađeni od strane World Autism Festivala. CODE trenutno okuplja oko 25 korisnika različitog uzrasta, a sve veća potražnja ukazuje na potrebu za proširenjem kapaciteta, većim brojem stručnjaka i održivim finansiranjem. U okviru Lokalnog akcionog plana (2026–2030), centar ima potencijal da predvodi aktivnosti iz oblasti rane intervencije, inkluzivnog obrazovanja i podrške porodicama. Njegova saradnja sa lokalnim institucijama i sektorima (CSR, obrazovanje, zdravstvo) ključna je za ostvarenje međusektorskog pristupa i unapređenje položaja OSI u Novom Pazaru.

- **Muslimansko humanitarno društvo „Merhamet – Sandžak“**

MHD „Merhamet – Sandžak“, osnovan 1991. godine u Novom Pazaru, već više od tri decenije aktivno doprinosi unapređenju položaja marginalizovanih grupa, uključujući i OSI. Njihova misija je da inkluzija ne ostane deklarativna vrednost, već postane svakodnevna praksa. Usmereni su na decu bez roditeljskog staranja, starije, povratnike, Rome, žene u riziku i OSI, kombinujući psihosocijalnu podršku, obrazovne i ekonomske programe sa lokalnim i međunarodnim partnerima. Jedan od najznačajnijih doprinosa ove organizacije jeste sprovođenje socijalnog mapiranja u Novom Pazaru, uključujući i ruralna područja, kojim su po prvi put sistematski identifikovane prepreke u pristupu uslugama za OSI – od fizičke nepristupačnosti javnih prostora, do potrebe za ličnim pratiocima i kriznim planiranjem. Nalazi ovog istraživanja predstavljaju dragocenu osnovu za planiranje konkretnih mera unutar LAP-a. Kroz projekte podržane od strane GIZ-a, EU, UNOPS-a i SKGO, Merhamet sprovodi programe samozapošljavanja, socijalnog preduzetništva, obrazovanja i reintegracije povratnika, u kojima OSI nisu pasivni korisnici, već aktivni nosioci promena. Posebna vrednost leži u njihovom zalaganju za promenu javne percepcije invaliditeta, ne kao slabosti, već kao različitosti koja zahteva jednak pristup. Sa snažnim kapacitetima, umreženim partnerstvima i utemeljenim pristupom zasnovanim na podacima, Merhamet – Sandžak je ključan akter za realizaciju LAP-a 2026–2030. Preporučuje se njegovo aktivno uključivanje u radne grupe, posebno u oblastima zapošljavanja, inkluzije i planiranja usluga u zajednici.

8. OBJEKTIVNA PROCENA STANJA U PRIORITETNIM OBLASTIMA OD ZNAČAJA ZA SOCIJALNU INKLUZIJU OSI (SWOT ANALIZA)

Objektivna procena stanja od značaja za socijalnu inkluziju dece sa smetnjama u razvoju, mladih i odraslih OSI u Novom Pazaru izvršena je u prioritentnim oblastima koje su definisane Nacionalnom strategijom OSI, uzimajući u obzir snage i slabosti lokalne zajednice, kao i prepoznate prilike i šanse, ali i izazove koji dolaze iz okruženja.

8.1. Objektivna procena stanja u oblasti pristupačnosti dece sa smetnjama u razvoju, mladih i odraslih OSI

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Strateška posvećenost pristupačnosti: Grad Novi Pazar je usvojio Strategiju razvoja urbanog područja (2023–2030) sa definisanim ciljem unapređenja urbane pristupačnosti, uključujući OSI. Kroz odeljak „Unapređenje i ujednačavanje uslova stanovanja i pristupačnosti“ predviđene su konkretne mere za uklanjanje fizičkih i digitalnih barijera. • Postojanje Odeljenja za urbanizam i izgradnju u okviru Gradske uprave predstavlja važan institucionalni resurs za unapređenje pristupačnosti. Ovo odeljenje ima široke nadležnosti, od izdavanja građevinskih i upotrebnih dozvola, pripreme urbanističkih planova, obrade zahteva za legalizaciju, do vođenja Geografskog informacionog sistema (GIS). • Turistička organizacija Novi Pazar i Regionalna turistička organizacija Sandžaka kao resurs za pristupačni turizam. Na lokalnom i regionalnom nivou postoje institucionalni kapaciteti za promociju i unapređenje turističke ponude – Turistička organizacija Novi Pazar (TONP) i Regionalna turistička organizacija Sandžaka. Ove institucije poseduju iskustvo u razvoju promotivnih kampanja, saradnji sa ugostiteljskim i kulturnim sektorom, kao i u razmeni dobrih praksi sa drugim sredinama. Njihova uloga u razvoju pristupačnih turističkih sadržaja, informativnih materijala i infrastrukture predstavlja važan potencijal koji treba dalje osnažiti, posebno u svetlu obaveza iz Nacionalne strategije za unapređenje položaja OSI 2025–2030, gde se u okviru Mere 3.1. ističe značaj lokalnog doprinosa u kreiranju inkluzivne turističke ponude. • Razvijeni kapaciteti lokalnog privatnog sektora za infrastrukturne radove. Na teritoriji Novog Pazara postoji više privatnih preduzeća specijalizovanih za niskogradnju, rekonstrukciju puteva, prilaza i objekata, čiji kapaciteti 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna primena zakona i propisa: I pored zakonske obaveze prilagođavanja javnih objekata osobama sa invaliditetom, mnoge zgrade i usluge u Novom Pazaru i dalje ne ispunjavaju te standarde, što ukazuje na raskorak između propisa i prakse. • Strukturalna ograničenja i imovinsko-pravni problemi: Značajna ulaganja i nerešeni imovinsko-pravni odnosi često usporavaju ili onemogućavaju rekonstrukciju objekata i unapređenje pristupačnosti. • Infrastrukturne i urbanističke prepreke: Nepristupačne ulice, neravni prilazi i loše uređeni trotoari često poništavaju efekte pristupačnih zgrada. Ispred udruženja OSI parking je širok, ali ne i asfaltiran.³ • Nepotpuna pristupačnost ključnih institucija: Brojne javne ustanove i dalje su fizički nepristupačne osobama sa invaliditetom⁴. • Mnoge ustanove nude samo osnovnu pristupačnost - prilagođeni ulaz, ali ne i pristup svim spratovima i uslugama. NSZ, Dom zdravlja i Internacionalni univerzitet imaju rampe, ali ne i liftove, što onemogućava samostalan pristup svim prostorijama. • Nepristupačan javni prevoz i stajališta: Autobuska stanica je delimično pristupačna, ali bez adekvatnih rešenja za OSI. Nema info-tabli, zvučnih obaveštenja ni niskih pultova. Gradska stajališta i dalje nisu prilagođena, a većina autobusa ima stepenike, što onemogućava ulazak korisnicima kolica. • Nedovoljno obezbeđenih parking mesta za OSI: Broj parking mesta predviđenih za OSI u Novom Pazaru je izuzetno ograničen, a dodatni problem predstavlja to što ih često zauzimaju građani koji na to nemaju pravo.

³ U Rekreacionom centru nema igrališta prilagođenog deci sa invaliditetom, a veći deo pešačke zone ima neravne podloge bez rampi.

⁴ Zgrada Katastra, poreska služba i glavna pošta nemaju rampe ni liftove. Iako Gradska uprava ima uslužni centar u prizemlju, spratovi su nedostupni zbog nedostatka lifta. U zgradi Suda lift nije prilagođen standardnim kolicima, dok su spratovi zatvora potpuno nepristupačni. Ove arhitektonske prepreke ozbiljno ograničavaju pristup javnim uslugama za OSI.

moгу biti značajan resurs u realizaciji infrastrukturnih projekata prilagođenih osobama sa invaliditetom.

• **Primeri dobre infrastrukture u javnim službama:** Nekoliko institucija u Novom Pazaru već ima delimično ili potpuno prilagođenu infrastrukturu. Zgrada Gradske uprave ima rampe, tablu na Brajevom pismu i taktilne trake. Policijska stanica je potpuno prizemna i pristupačna. Fond PIO ima platformu za kolica i dostupne usluge u prizemlju. Velike banke u centru grada (UniCredit, Intesa, AIK) takođe su bez barijera na ulazu.

• **Postojanje geolokacione socijalne mape Grada Novog Pazara** – Interaktivna mapa razvijena u okviru lokalnih socijalnih politika omogućava vizualizaciju rasporeda ustanova, socijalnih usluga i potencijalno relevantnih lokacija za OSI. Ova alatka obezbeđuje osnov za strateško planiranje, usmeravanje intervencija i bolje razumevanje lokalnog konteksta kada je reč o pristupačnosti, dostupnosti usluga i identifikaciji „belih zona“ u pokrivenosti.

• **Pristupačnost u zdravstvenom sektoru:** Većina zdravstvenih ustanova u Novom Pazaru je pristupačna. Opšta bolnica i Dom zdravlja imaju rampe i liftove za sve spratove. Hitna pomoć je u prizemlju, sa širokim automatskim vratima. Dečiji dispanzer ima rampu za ulaz u prizemlje i omogućava osnovne usluge osobama sa invaliditetom.

• **Inkluzivne obrazovne institucije:** Državni univerzitet u Novom Pazaru je u potpunosti pristupačan – ima rampe, liftove i pruža podršku studentima sa invaliditetom. Neke renovirane osnovne i srednje škole imaju rampe i unutrašnje liftove, dok su druge, prizemne po strukturi, prirodno dostupne učenicima sa otežanim kretanjem.

• **Pristupačni rekreativni i javni prostori:** Gradski park i Rekreacioni centar imaju rampe i ravne staze pogodne za korisnike kolica i osobe sa senzornim teškoćama. Sportske hale Pendik i Doguş omogućavaju pristup osobama sa invaliditetom do terena i tribina. Deo centralnog šetališta opremljen je taktilnim stazama za slepe i slabovide.

• **Pristupačnost u kulturnim ustanovama:** Kulturni centar Novi Pazar dobio je nov pristupačan ulaz sa rampom (krajem 2024. i početkom 2025). Gradska biblioteka poseduje opremu za inkluziju, računare sa softverom za čitanje ekrana za slepe i slabovide, kao i slušalice za gluve i nagluve korisnike, iako je fizički pristup objektu i dalje otežan.

• **Mogućnost jačanja lokalnog partnerstva:** Postoji prostor za snažniju saradnju lokalne samouprave i udruženja OSI u definisanju prioriteta, od uklanjanja barijera do uvođenja servisa podrške poput personalnih asistenata i tumača za znakovni jezik.

• **Finansijska i projektna prilika:** Grad Novi Pazar ima iskustvo u konkurisanju za donacije i realizaciji međunarodnih projekata usmerenih na unapređenje javne infrastrukture, što otvara prostor za dalje investicije u pristupačnost.

• **Ograničenja u pružanju socijalnih usluga:** Centar za socijalni rad nalazi se u zgradi bez lifta i rampi. Jedino je prizemna sala dostupna, dok su sve druge službe na spratovima nepristupačne korisnicima sa invaliditetom.

• **Nepotpuna informacijska pristupačnost:** Potrebe osoba sa senzornim i intelektualnim invaliditetom i dalje su zanemarene.

• **Nedostatak prevodilaca za srpski znakovni jezik:** U gradu Novi Pazar angažovan je samo jedan zvanični prevodilac za srpski znakovni jezik, što ozbiljno ograničava dostupnost usluga osobama sa oštećenjem sluha. Ograničeni kapaciteti za prevod značajno usporavaju postupke ostvarivanja prava, dok korisnici često dobijaju nepotpune ili pogrešno interpretirane informacije, što dodatno smanjuje poverenje u institucije i otežava ostvarivanje jednakog pristupa uslugama.

• **Ograničenja zbog finansijska ograničenja lokalnog budžeta** mogu uticati da pristupačnost ne bude prioritet u raspodeli sredstava, naročito ako nema spoljne podrške.

ŠANSE	PRETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Pravni i politički okvir za poboljšanja: Srbija je ratifikovala Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima OSI koja obavezuje državu i LS da uklone prepreke u okruženju, transportu, javnim uslugama i informacijama. Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o planiranju i izgradnji daju široko postavljen pravni osnov kojim se pitanje pristupačnosti pozicionira na vrh lokalnih prioriteta. Nedavno usvojena <u>Nacionalna strategija za unapređenje položaja OSI 2025-2030</u> pristupačnost posmatra kao ključni načelo primene nacionalne politike, ali i neophodan preduslov za ostvarivanje građansko-političkih, socio-ekonomskih i kulturnih prava. • Podizanje svesti i društvena uključenost: U protekle dve decenije u Srbiji, kao i globalno, teme inkluzije i prava OSI dobile su na vidljivosti, čime je obezbeđena šira društvena podrška. • Tehnološke inovacije i univerzalni dizajn: Napredak tehnologije i koncept Univerzalnog dizajna (Dizajna za sve) pružaju nove prilike da se relativno brzo unapredi pristupačnost postojećih službi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Posledice nečinjenja po prava OSI: Ako se slabosti ne otklone, OSI će i dalje biti isključene iz osnovnih usluga, što vodi ka kršenju prava i marginalizaciji. Nepristupačne službe, poput katastra ili pošte, onemogućavaju OSI da samostalno rešavaju imovinske i administrativne poslove, čime se ugrožava njihova socijalna i ekonomska ravnopravnost. Odsustvo prilagođavanja može izazvati pritužbe i pravne posledice, uz štetu po ugled i dodatne troškove za grad. • Zanemarivanje specifičnih potreba OSI: Fokus isključivo na fizičku pristupačnost bez razvoja podržavajućih servisa (npr. edukacija osoblja, komunikacijska pomagala, info-materijali) vodi ka isključenju osoba sa intelektualnim i mentalnim poteškoćama. Takav parcijalan pristup onemogućava potpunu inkluziju i potkopava strateške ciljeve. • Demografski i socijalni pritisci: Starenje populacije i porast broja građana sa smanjenom pokretljivošću povećavaju potrebu za pristupačnom infrastrukturom. • Održivost rešenja: Bez plana za redovno održavanje rampi, liftova i opreme, postoji rizik da rešenja vremenom postanu nefunkcionalna..
Kako iskoristiti snage i prilike/šanse iz okruženja?	
<ul style="list-style-type: none"> • Grad Novi Pazar raspolaže nizom internih snaga koje, u kombinaciji sa spoljnim šansama, mogu značajno doprineti sistemskom unapređenju pristupačnosti za decu sa smetnjama u razvoju, mlade i odrasle OSI. Ključ za uspeh leži u umrežavanju postojećih potencijala i usklađivanju sa nacionalnim i međunarodnim okvirima. • Učvršćivanje strateških temelja kroz planska dokumenta. Već usvojeni lokalni i regionalni strateški dokumenti, poput Strategije razvoja urbanog područja (2023 - 2030), predstavljaju čvrst osnov za dalji rad. Njihova usklađenost sa Nacionalnom strategijom za unapređenje položaja OSI 2025–2030 i Konvencijom UN o pravima OSI omogućava da se svi budući programi i projekti pozicioniraju u širem pravnom i političkom kontekstu, što dodatno otvara vrata za institucionalnu i finansijsku podršku. Aktiviranje institucionalnih kapaciteta. Odeljenje za urbanizam i izgradnju, kao nosilac ključnih procesa prostornog planiranja i izdavanja dozvola, ima kapacitet da sistematizuje uvođenje pristupačnih rešenja, kroz detaljne urbanističke planove, prilagođene tehničke zahteve i kontrolu projektovanja. Njegova uloga može biti dodatno ojačana korišćenjem Geografskog informacionog sistema (GIS) u svrhu mapiranja pristupačnosti i planiranja intervencija zasnovanih na podacima. • Uključiti Turističku organizaciju Novi Pazar i regionalnu TO u razvoj pristupačnog turizma U skladu sa Nacionalnom strategijom i Merom 3.1, lokalne institucije treba da aktivno doprinesu razvoju pristupačne turističke ponude, uz koordinaciju sa Turističkom organizacijom Novi Pazar i Regionalnom TO Sandžaka. Neophodno je mapirati postojeće turističke lokalitete i identifikovati barijere, zatim pripremiti plan prilagođavanja fizičkog prostora, informativnih materijala i digitalne prezentacije sadržaja osobama sa invaliditetom. Paralelno, potrebno je razviti promotivne kampanje koje naglašavaju Novi Pazar kao inkluzivnu destinaciju. Osim toga preporučuje se integrisanje turističkih lokaliteta u lokalne planove pristupačnosti. Takođe, potrebno je povezati sektor turizma sa inkluzivnim projektima i donatorima Uključivanjem sektora turizma u projekte podržane od strane EU, UNDP-a, GIZ-a ili Ministarstva turizma, moguće je obezbediti sredstva za pristupačne staze, orijentacione table, turističke vodiče u pristupačnim formatima (audio, video sa titlovima, lako čitljiv tekst). TO Novi Pazar može biti lider u ovom procesu. • Primena geolokacijske socijalne mape u kreiranju javnih politika. Geolokacijska socijalna mapa Grada je snažan digitalni alat koji omogućava vizuelizaciju potreba i resursa u lokalnoj zajednici. Korišćenjem ove platforme, donosiće odluka je moguće usmeriti ka prioritarnim lokacijama za intervencije, ali i motivisati građane i udruženja OSI da učestvuju u kreiranju lokalnih politika. • Uspostavljanje održivog partnerstva sa privatnim sektorom. Razvijeni kapaciteti lokalnih preduzeća za niskogradnju i infrastrukturne radove mogu biti iskorišćeni kroz mehanizme javnih nabavki, partnerstva i ugovore o 	

javno-privatnom partnerstvu za unapređenje fizičke pristupačnosti. Lokalne firme poseduju iskustvo, mehanizaciju i operativnu fleksibilnost koja omogućava brže i ekonomičnije izvođenje radova.

- **Uvođenje pametnih i digitalnih rešenja (smart accessibility).** Napredak tehnologije i koncept univerzalnog dizajna omogućavaju digitalno nadogradnju fizičkih rešenja - putem aplikacija, taktilnih mapa, čitača ekrana i info-pultova za sve korisnike. Saradnja sa IT sektorom, lokalnim fakultetima i startup-ovima može pokrenuti razvoj inovativnih rešenja, uz minimalna ulaganja.
- **Jačanje javne svesti i društvene podrške kroz lokalne kampanje.** Pozitivna klima u društvu i porast vidljivosti tema o pravima OSI predstavljaju priliku da se lokalna javnost, mediji i obrazovne institucije uključe u kampanje koje promovisu jednak pristup i razbijaju predrasude. Grad može institucionalizovati ove napore kroz saradnju sa školama, kulturnim centrima i organizacijama civilnog društva. **Korišćenje projektnih fondova i međunarodne podrške-** Zahvaljujući prethodnom iskustvu Grada u konkurisanju za donacije, postoji osnova da se pristupi nacionalnim i EU fondovima (npr. IPA, GIZ, SDC) koji podržavaju inkluzivnu infrastrukturu i inovacije. Time se mogu finansirati kapitalna ulaganja koja lokalni budžet ne može samostalno da iznese.
- **Formalizacija saradnje sa udruženjima OSI.** Uspostavljanje institucionalnog partnerstva sa udruženjima OSI kroz savetodavna tela, radne grupe i projektno timove doprinosi boljoj identifikaciji potreba i kreiranju rešenja koja su funkcionalna, realna i usmerena na korisnike.

Kako prevazići unutrašnje slabosti, uključujući „skriveno pretnje“?

Unutrašnje slabosti koje ograničavaju pristupačnost osobama sa invaliditetom u Novom Pazaru zahtevaju kombinaciju institucionalnog odlučivanja, strateškog planiranja i konkretnih operativnih koraka. Njihovo prevazilaženje ne zavisi samo od finansijskih sredstava, već i od jasne političke volje, međuresorne koordinacije i aktivnog uključivanja korisnika u procese planiranja.

- **Donošenje operativnog plana za uklanjanje barijera.** Pored strateških ciljeva, neophodno je razviti **operativni (akcioni) plan pristupačnosti**, koji sadrži: prioritetne lokacije i objekte za intervenciju, vremenske rokove, procenu troškova, izvore finansiranja i institucije odgovorne za realizaciju. Ovaj plan treba da bude dinamičan, sa mehanizmima za praćenje i reviziju u skladu s potrebama i mogućnostima zajednice.
- **Institucionalizacija i jačanje nadzora nad primenom zakona.** Neophodno je unaprediti **lokalni nadzor nad sprovođenjem zakonskih obaveza o pristupačnosti**, kroz redovne inspeksijske kontrole, uvođenje lokalnih registara pristupačnosti i obavezu dostavljanja izveštaja o primeni standarda od strane javnih ustanova. Odeljenje za urbanizam, građevinsku inspekciju i komunalne službe treba sistematski da evidentiraju i rešavaju slučajeve neusklađenosti sa propisima.
- **Adaptacija ključnih objekata i usluga.** Pristupačnost institucija kao što su **Centar za socijalni rad, Nacionalna služba za zapošljavanje, autobuska stanica i gradska stajališta** mora biti prioritet. U slučaju kada fizička adaptacija nije moguća (npr. zbog strukturnih ograničenja), razmotriti **relokaciju usluga** u pristupačne prostore ili uspostavljanje **mobilnih punktova** koji bi omogućili terenski rad sa korisnicima.
- **Uključivanje kriterijuma pristupačnosti u sve javne nabavke i urbanističke planove** Sve nove javne investicije i infrastrukturni projekti, uključujući digitalne servise, moraju imati **ugrađene standarde pristupačnosti kao obavezan deo tenderske dokumentacije**, urbanističkih rešenja i projektnog nadzora. Time se osigurava da nova rešenja ne ponavljaju greške iz prošlosti i da se troši novac na održiva rešenja.
- **Unapređenje kadrovskih i tehničkih kapaciteta javnih službi.** Službenici u javnoj upravi, zdravstvu, obrazovanju i policiji treba da prođu obuke iz oblasti **inkluzivne komunikacije, rada sa osobama sa različitim vrstama invaliditeta i osnovama znakovnog jezika**. Poseban fokus treba staviti na usavršavanje zaposlenih u sektorima koji direktno komuniciraju s građanima (šalteri, prijemne kancelarije, službe za korisnike).
- **Razvoj sveobuhvatne informacione pristupačnosti.** Pored fizičke dostupnosti, jednako je važna i **informaciona pristupačnost**: dokumenta u lako razumljivom jeziku, piktogrami, taktilne oznake, audio vodiči za slepe i materijali na znakovnom jeziku. Ova praksa mora postati standard, ne izuzetak. Prvi korak ka tome je formiranje tima za reviziju dostupnih materijala i kreiranje novih u saradnji sa udruženjima OSI.
- **Sistematizacija i održavanje postojeće pristupačne infrastrukture.** Brojne rampe, platforme i oprema već postoje, ali bez **plana održavanja**, njihova funkcionalnost brzo opada. Potrebno je uvesti **evidenciju pristupačnih elemenata** (liftova, rampi, vodiča) u vlasništvu javnih ustanova i u godišnje planove rada uključiti sredstva za redovno servisiranje i popravke.

- **Angažovanje dodatnih prevodilaca za znakovni jezik i razvoj servisa podrške.** Zbog nedostatka prevodilaca za srpski znakovni jezik, potrebno je hitno **uvesti budžetsku liniju za ugovaranje dodatnih usluga prevoda**, ali i dugoročno raditi na obuci lokalnih kadrova (npr. kroz stipendiranje i partnerske obuke). Paralelno, razvijati **servise podrške** – poput personalnih asistenata, servisnih centara i savetovališta u zajednici.
- **Uklanjanje nevidljivih barijera kroz edukaciju i participaciju.** Nepristupačnost nije uvek vidljiva. Barijere u stavovima i neznanju moraju se uklanjati kroz **kontinuiranu edukaciju javnosti i javnih službi**. Udruženja OSI treba redovno uključivati u procese planiranja, davanja mišljenja i evaluacije mera, ne samo kao korisnike, već kao partnere u donošenju odluka.
- **Uspostavljanje budžetskih rezervi i partnerskih mehanizama finansiranja.** Lokalni budžet često nije dovoljan za velike zahvate, ali se može postići više uz **kombinaciju izvora** – lokalnih sredstava, nacionalnih fondova i donatorskih projekata. Važno je da se pristupačnost prepozna kao **horizontalni prioritet**, a ne kao sektor sam za sebe, čime se otvara mogućnost da se u okviru svakog većeg projekta rezervišu sredstva za pristupačna rešenja.

Kako ublažiti pretnje iz okruženja?

- **Institucionalizovati monitoring pristupačnosti kroz lokalne planove i izveštaje.** Kako bi se izbeglo zanemarivanje obaveza iz međunarodnih dokumenata i nacionalnih strategija, potrebno je razviti **lokalni sistem za praćenje primene mera pristupačnosti**, uključujući **godišnje izveštavanje o realizaciji obaveza iz UN Konvencije** i Nacionalne strategije za unapređenje položaja OSI. Monitoring treba da uključuje predstavnike civilnog društva i same korisnike, čime se osigurava poverenje i transparentnost.
- **Uspostaviti sistemsko održavanje infrastrukture.** Da bi se sprečilo da prethodne investicije postanu nefunkcionalne, neophodno je uspostaviti **mehanizme za redovno servisiranje i održavanje pristupačnih rešenja** – rampi, liftova, taktilnih traka, softverskih alata i info-pultova. Održavanje se mora planirati kao **stalna budžetska linija**, a ne ad-hoc aktivnost. Odsustvo ovakvih sistema često vodi ka postepenoj degradaciji pristupačnosti i gubitku efekata inicijalnih ulaganja.
- **Proširiti pristupačnost sa fizičke na informacione i uslužne aspekte.** Pretnja selektivnog pristupa, gde se pristupačnost svodi samo na građevinske prilagođene elemente – može se ublažiti razvojem **standardizovanih vodiča i obuka** za zaposlene u javnim službama, uvođenjem **komunikacionih asistivnih tehnologija**, kao i pripremom materijala u formatima **lako razumljivog jezika, znakovnog jezika i audio-vodiča**. Time se osigurava da i osobe sa senzornim i intelektualnim invaliditetom imaju ravnopravan pristup informacijama i uslugama.
- **Preventivno reagovati na potencijalne tužbe, pritužbe i negativnu medijsku pažnju.** Grad treba proaktivno da razvije **mapu rizika** u vezi sa nepristupačnim lokacijama i uslugama, kako bi unapred planirao mere za izbegavanje **pravnih posledica** i štete po ugled. Redovne konsultacije sa Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti i lokalnim ombudsmanom mogu pomoći u prepoznavanju osetljivih tačaka i pravovremenoj intervenciji.
- **Razvijati fleksibilne modele finansiranja u partnerstvu sa lokalnim privrednim subjektima i bankama.** Dugoročna održivost se može obezbediti ne samo kroz budžet i fondove, već i kroz **javno-privatna partnerstva**, društveno odgovorno investiranje, sporazume sa bankama o povoljnim kreditima za prilagođavanje prostora, i uključivanje građana kroz participativno budžetiranje pristupačnosti.
- **Uklopiti mere pristupačnosti u odgovor na demografske promene.** U svetlu starenja populacije, **pristupačnost mora biti šire koncipirana** – ne samo kao pravo OSI, već i kao standard za sve građane smanjene pokretljivosti, uključujući starije osobe, trudnice i roditelje sa malom decom. Time se osigurava šira društvena podrška, politička volja i održivost reformi.

8.2. Objektivna procena stanja u oblasti obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju, mladih i odraslih OSI

Unutrašnje snage	Unutrašnje slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • Uključenost preko 19.000 dece i učenika u obrazovni sistem. Prema dostupnim podacima, u školskoj 2024/2025. godini u osnovnim školama je upisano 12.164 učenika, a u srednjim 5.172 učenika. U predškolsku ustanovu upisano je 2.152 dece. Ovi brojevi ukazuju na visok obuhvat i potencijal za sistemsku primenu inkluzivnih mera. • Strateška orijentacija ka inkluzivnom obrazovanju. Lokalni strateški dokumenti (npr. Plan održivog razvoja, LAP za rodnu ravnopravnost) prepoznaju važnost obrazovne inkluzije i predviđaju mere za unapređenje pristupa obrazovanju za ranjive grupe. • Stabilna budžetska izdvajanja i kapitalna ulaganja u obrazovnu infrastrukturu. Grad Novi Pazar u budžetu za 2025. godinu izdvaja oko 1,26 milijardi dinara za obrazovanje, što čini 34,7% ukupnog budžeta. Pored redovnih izdataka, planirana su i kapitalna ulaganja u obrazovne objekte i opremu – uključujući dogradnju i adaptaciju OŠ „Čamil Sijarić“ (60 miliona RSD), rekonstrukciju objekta Regionalnog centra za profesionalni razvoj (25 miliona RSD), nabavku vozila za PU „Mladost“, opremanje škola IT opremom i izgradnju školskih igrališta. Ova ulaganja potvrđuju stratešku orijentaciju grada ka unapređenju uslova za obrazovanje, a njihov potencijal za unapređenje pristupačnosti i inkluzivnosti može biti značajan ako se sredstva usmere u skladu sa potrebama učenika sa invaliditetom. • Funkcionalna organizaciona jedinica u okviru Gradske uprave. Odeljenje za društvene delatnosti, sa posebnim odeljenjem za obrazovanje, ima stručne kapacitete za upravljanje, nadzor i podršku u oblasti inkluzije, uključujući i školsku inspekciju i poslove vezane za učenike sa smetnjama. • Postojanje Interresorne komisije kao instrumenta za inkluziju. U okviru Gradske uprave funkcioniše IRK koja omogućava formalno prepoznavanje potreba, aktivira podršku (npr. lični pratilac) i povezuje obrazovni, zdravstveni i socijalni sektor u jedinstven sistem podrške. • Postojanje razvijene mreže obrazovnih ustanova svih nivoa. Grad Novi Pazar ima jednu predškolsku ustanovu sa šest objekata, 16 osnovnih i 6 državnih srednjih škola, kao i više privatnih škola i visokoškolskih ustanova. Ova razvijena mreža omogućava širok obuhvat dece i učenika, uključujući i one sa smetnjama u razvoju. • Posebna odeljenja i razvojne grupe za decu sa smetnjama u razvoju. U okviru škole „Jovan Jovanović Zmaj“ funkcioniše specijalno odeljenje za slušno oštećene učenike, dok se u PU „Mladost“ organizuju razvojne grupe u četiri vrtića. Ove grupe omogućavaju inkluzivni pristup u kombinaciji sa ciljanom podrškom. 	<ul style="list-style-type: none"> • Fizička i tehnička nepristupačnost obrazovnog okruženja. Veći broj škola i predškolskih ustanova u Novom Pazaru i dalje ima arhitektonske barijere poput nepristupačnih ulaza, toaleta, nedostatka rampi i signalizacije, što otežava svakodnevni pristup i mobilnost dece sa invaliditetom. U mnogim objektima ne postoje ni posebni prostori za individualni rad niti adekvatni uslovi za korišćenje asistivne tehnologije. • Ograničeni kapaciteti i nedovoljna institucionalna podrška IRKu. Iako IRK predstavlja ključni mehanizam za procenu potreba za dodatnom obrazovnom, zdravstvenom i socijalnom podrškom, njen rad je otežan usled neredovnog zasedanja, preopterećenosti članova i nepostojanja jasnih operativnih procedura. Neujednačenost u kriterijumima procene i nepostojanje obavezujuće odgovornosti za realizaciju izdatih preporuka dodatno umanjuju njenu efikasnost. Uz to, roditelji često nisu informisani o nadležnostima, načinu rada i dostupnosti komisije, dok izostanak praćenja efekata izdatih mišljenja otežava procenu stvarnog doprinosa IRKa unapređenju inkluzivnog obrazovanja. • Neprepoznavanje inkluzivnog obrazovanja kao posebne programske budžetske linije. Iako Grad Novi Pazar u svom budžetu izdvaja značajna sredstva za obrazovanje (preko 1,2 milijarde dinara, što čini oko 34,7% ukupnog budžeta), u okviru programskog budžetiranja ne postoji posebna linija koja eksplicitno prati i obuhvata mere za inkluzivno obrazovanje. Troškovi koji se odnose na podršku deci sa smetnjama u razvoju nisu jasno prepoznatljivi ni dostupni za evaluaciju. • Nedovoljna opremljenost didaktičkim i asistivnim sredstvima. Nastavni materijali i pomagala često nisu prilagođeni učenicima sa različitim vrstama smetnji – nedostaju senzorna oprema, udžbenici u pristupačnim formatima (Brajevo pismo, uvećani font), kao i komunikacioni alati za podršku učenicima sa autizmom i teškoćama u razumevanju. • Nedostatak stručnog kadra za direktnu podršku. Broj defektologa, logopeda, pedagoških asistenata i ličnih pratilaca nije dovoljan da odgovori na potrebe učenika. Čak i kada Interresorna komisija izda preporuku, realizacija često izostane zbog ograničenog budžeta, komplikovanih procedura ili manjka obučenog kadra. • Nedovoljan broj defektologa i stručnih saradnika u odnosu na realne potrebe učenika sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, što ograničava obim i intenzitet individualne podrške. • Rizik pogrešne interpretacije specijalnih odeljenja kao oblika segregacije, usled nedovoljnog razumevanja koncepta poluinkluzije u javnosti.

<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje dugogodišnjeg modela poluinkluzije u okviru OŠ „Desanka Maksimović“, kao jedine škole u Sandžaku koja sistematski realizuje nastavu u specijalnim odeljenjima u okviru matične ustanove, čime se obezbeđuje balans između individualizovane podrške i socijalne integracije učenika. • Potencijal škole „Desanka Maksimović“ da funkcioniše kao lokalni resursni centar i model dobre prakse za razvoj inkluzivnih politika na nivou grada i regiona. • Razvijena praksa izrade i primene individualnih obrazovnih planova (IOP) za svakog učenika u specijalnim odeljenjima, uz kontinuirano praćenje napretka i prilagođavanje nastavnih metoda. • Direktno uključivanje defektologa kao nosilaca nastavnog procesa u specijalnim odeljenjima, uz saradnju sa predmetnim nastavnicima, logopedima i psiholozima, što omogućava multidisciplinarni pristup podršci. • Uspostavljeni timovi za inkluzivno obrazovanje u svim školama. U skladu sa Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, u svim osnovnim i srednjim školama formirani su timovi za inkluziju koji prate individualne obrazovne planove (IOP) i pružaju podršku učenicima sa smetnjama. • Uključenost defektologa, logopeda i surdopedagoga u rad škola. U pojedinim školama angažovani su defektolozi i logopedi koji direktno rade sa decom sa smetnjama u razvoju, čime se omogućava stručna podrška i individualizovan pristup učenju i komunikaciji. • Aktivno učešće obrazovnih ustanova u međunarodnim projektima. Neke škole, poput OŠ „Jovan Jovanović Zmaj“, aktivno učestvuju u programima kao što je Erasmus+, čime jačaju kapacitete i razmenu znanja u oblasti inkluzije. • Postojanje Regionalnog centra za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju. Regionalni centar u Novom Pazaru pruža kontinuiranu edukaciju za prosvetne radnike iz šireg regiona. Time se jača kompetentnost nastavnog kadra, uključujući i kapacitete za rad sa decom sa smetnjama u razvoju. • Pristup učenika različitim obrazovnim profilima u srednjim školama. Širok spektar obrazovnih profila u srednjim školama (gimnazijski, tehnički, medicinski, umetnički, poljoprivredni itd.) omogućava i učenicima sa smetnjama da biraju pravac obrazovanja u skladu sa sopstvenim sposobnostima i interesovanjima. • Razvijena praksa neformalne saradnje obrazovnih ustanova sa lokalnim udruženjima. Gradske institucije, uključujući PU i škole, saraduju sa Udruženjem psihologa i drugim organizacijama koje pružaju usluge ličnih pratilaca i dodatne podrške, što omogućava primenu mera inkluzije u praksi. • Dostupne usluge socijalne zaštite i programa podrške inkluzivnom i neformalnom obrazovanju OSI: Grad obezbeđuje usluge poput ličnog pratioca i dnevnog 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljno sistemsko prepoznavanje specijalnih odeljenja kao legitimnog i funkcionalnog segmenta inkluzivnog sistema u lokalnim planovima i budžetskim projekcijama. • Kašnjenje u ostvarivanju prava na usluge. Roditelji i škole se suočavaju sa višemesečnim kašnjenjima u dodeli ličnih pratilaca, što ugrožava bezbednost dece i otežava njihovo redovno pohađanje nastave. Ovo dodatno opterećuje nastavnike i vršnjake, a decu stavlja u neravnotežan položaj. • Nepotpuna dijagnostika i formalne prepreke za pristup podršci. Pojedinoj deci nisu formalno prepoznate smetnje zbog kasne dijagnostike ili administrativnih prepreka u radu IRKa. Takva deca ostaju van institucionalne podrške, iako ih škole identifikuju kao učenike sa teškoćama u razvoju. • Neujednačena i ad hoc koordinacija između sektora. Saradnja obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite je fragmentisana – ne postoji funkcionalna međusektorska platforma za razmenu podataka i planiranje podrške, već se saradnja zasniva na dobroj volji pojedinaca i neformalnim kanalima. • Nepostojanje jedinstvene evidencije o korisnicima usluga. Podaci o deci koja koriste uslugu ličnih pratilaca, asistenta ili drugih oblika podrške razlikuju se između škola, udruženja i Gradske uprave, što otežava planiranje, izveštavanje i praćenje potreba. • Nedovoljna informisanost i osnaženost roditelja. Roditelji često nisu upoznati sa pravima i procedurama, niti sa mrežom dostupnih usluga. Nema sistemske podrške u vidu savetovaništva, informativnih vodiča ili radionica, što umanjuje njihovu ulogu kao aktivnih partnera u obrazovanju deteta. • Nepostojanje sistemske rane intervencije. U predškolskom uzrastu ne postoji razvijen mehanizam za identifikaciju razvojnih rizika i pravovremeno uključivanje dece u sistem podrške, iako PU „Mladost“ ima razvojne grupe. Na taj način se gubi dragoceno vreme za rano učenje i adaptaciju. • Nizak nivo primene IOP-a u srednjim školama. U školskoj 2024/2025. godini samo 32 učenika u srednjim školama pohađaju nastavu po Individualnom obrazovnom planu (IOP), što ukazuje na nizak nivo uključenosti i prepoznavanja potreba dece sa invaliditetom u ovom obrazovnom ciklusu. • Nedostatak kontinuirane obuke nastavnika za inkluzivni rad. Većina nastavnika nema specijalizovanu obuku za rad sa decom sa smetnjama u razvoju. Obuke se uglavnom realizuju kroz projekte i nisu sistemski integrisane u profesionalni razvoj zaposlenih. • Finansijska neodrživost usluga i oslanjanje na projektne izvore. Većina postojećih oblika podrške, uključujući uslugu ličnog pratioca, logopedске tretmane i asistivne tehnologije, finansira se projektno i povremeno. Ne postoji stabilan sistem finansiranja inkluzivne podrške.
--	--

<p>boravka za decu sa smetnjama u razvoju, čime se direktno podržava njihovo inkluzivno obrazovanje. U saradnji sa civilnim sektorom tokom prethodnih godina organizovani su letnji kampovi, radionice za razvoj socijalnih veština, škola emocionalne pismenosti i edukativne aktivnosti prilagođene deci sa smetnjama.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Socijalna distanca i predrasude u školskom okruženju. Stigmatizacija i neprihvatanje od strane vršnjaka i roditelja i dalje su prisutni u školama. Nedostaje sistemsko senzibilisanje učenika, nastavnika i roditelja kroz radionice, kampanje i edukativne aktivnosti.
<p style="text-align: center;">Prilike iz okruženje</p>	<p style="text-align: center;">Pretnje iz okruženja</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Inkluzivno obrazovanje kao prioritet nacionalne politike. Nacionalna strategija za unapređenje položaja OSI jasno prepoznaje inkluzivno obrazovanje kao jedan od ključnih prioriteta, otvarajući mogućnost lokalnim samoupravama da se usklade sa strateškim pravcem i obezbede podršku iz viših nivoa vlasti. • Podrška kroz nacionalne mere i indikatore učinka. Strategija predviđa konkretne mere poput uvođenja pedagoških asistenata, razvoja resursnih centara i obuka nastavnika, što omogućava lokalnim zajednicama da preciznije planiraju i argumentuju projekte koji su usklađeni sa nacionalnim ciljevima i imaju veće šanse za institucionalnu i finansijsku podršku. • Sveobuhvatna Strategija obrazovanja i vaspitanja do 2030. godine. Nacionalna obrazovna strategija uključuje inkluzivno obrazovanje među svoje prioritete i jasno definiše ljudske i infrastrukturne kapacitete, kao i mehanizme za praćenje napretka, što može služiti kao okvir za lokalno planiranje i merenje uspeha. • Stimulativni zakonodavni okvir za inkluziju U Republici Srbiji postoji razvijen zakonski okvir koji podržava inkluzivno obrazovanje (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, pravilnici o IOP-u i inkluzivnim timovima), čime se lokalnim akterima pruža jasan normativni osnov za delovanje. • Nacionalni programi stručnog usavršavanja nastavnika i asistenata. Ministarstvo prosvete sprovodi nacionalne programe edukacije namenjene nastavnicima i pedagoškim asistentima, što predstavlja priliku za jačanje kapaciteta u lokalnim školama i za uvođenje savremenih pristupa inkluziji. • Mogućnost formalnog pozicioniranja OŠ „Desanka Maksimović“ u okviru lokalnog Plana za inkluzivno obrazovanje kao referentne ustanove za razvoj standarda i obuka u oblasti poluinkluzivnog modela. • Dostupnost nacionalnih i međunarodnih fondova. Otvoren je prostor za uvođenje podsticaja za uključivanje OSI u srednje i visoko obrazovanje putem nacionalnih i EU fondova, posebno u saradnji sa partnerskim organizacijama. • Digitalna transformacija obrazovanja. Razvoj digitalnih alata i platformi (npr. e-Inclusion, EduRoam, multisenzorni alati) otvara mogućnosti za primenu tehnologije u inkluzivnom obrazovanju, posebno za učenike sa senzornim i komunikacijskim smetnjama. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zavisnost od projektnih izvora za podršku inkluziji Većina usluga poput ličnih pratilaca i logopedskih tretmana i dalje zavisi od projektnih i donatorskih sredstava, bez stabilnog sistemskog finansiranja, što ugrožava kontinuitet podrške. • Nedostatak međusektorske koordinacije na nacionalnom nivou. Slaba koordinacija između obrazovnog, socijalnog i zdravstvenog sektora na nacionalnom i regionalnom nivou reflektuje se i na lokalne sisteme, dovodeći do preklapanja nadležnosti ili potpunog izostanka intervencije. • Neujednačenost u primeni standarda inkluzije Postoji izražen regionalni disbalans u stepenu implementacije inkluzivne prakse, što otežava uspostavljanje jedinstvenih kriterijuma i osiguranje jednakog pristupa za svu decu. • Tranzicioni rizici između obrazovnih nivoa Nepostojanje sistemске podrške prilikom prelaska dece iz predškolskog u osnovno, te iz osnovnog u srednje obrazovanje, povećava rizik od ispadanja iz obrazovnog sistema i prekida podrške. • Nedostatak pristupačnih nastavnih materijala I pored normativnih obaveza, udžbenici i materijali često nisu prilagođeni potrebama učenika sa različitim vrstama invaliditeta, što direktno utiče na kvalitet nastave. • Ograničen domet digitalne inkluzije. Postoji rizik da digitalni alati i platforme ne budu razvijeni ili prilagođeni za upotrebu kod dece sa invaliditetom, čime se dodatno povećava jaz u pristupu obrazovanju. • Formalizam bez suštinskog pristupa. Rizik postoji da se inkluzivno obrazovanje svede na formalno ispunjavanje zakonskih zahteva, bez stvarnog razumevanja suštine individualizacije nastave i pedagoške fleksibilnosti. • Potencijalni normativni ili politički pritisci ka formalnom modelu pune inkluzije bez obezbeđivanja adekvatnih stručnih i kadrovskih kapaciteta, što može dovesti do gašenja ili marginalizacije specijalnih odeljenja uprkos njihovoj funkcionalnoj ulozi. • Nedovoljno jasno definisani nacionalni standardi za poluinkluzivne modele obrazovanja, što može otežati dugoročno planiranje i stabilno finansiranje. • Odliv stručnog kadra (defektologa i logopeda) usled nedovoljnih sistemskih podsticaja i profesionalne podrške.

<ul style="list-style-type: none"> • Mreže podrške van školskog Sistema. Korišćenje nacionalnih resursa kao što su SOS linije, roditeljski saveti i stručni centri može pojačati mrežu podrške deci sa smetnjama u razvoju i rasteretiti školski sistem. • Međunarodna razmena znanja i modela dobre prakse. Učešće u programima poput Erasmus+ i drugih inicijativa omogućava lokalnim školama da razmene iskustva i usvoje efikasne modele inkluzije iz drugih zemalja. 	
Kako iskoristiti unutrašnje snage i prilike iz okruženja?	
<ul style="list-style-type: none"> • Uskladiti lokalne politike sa nacionalnim strateškim dokumentima: Integrisati ciljeve i mere iz Nacionalne strategije za unapređenje položaja OSI i Strategije obrazovanja i vaspitanja do 2030 u lokalne obrazovne planove i godišnje programe škola. Koristiti pokazatelje učinka definisane na nacionalnom nivou za praćenje i evaluaciju lokalnih mera, čime se osigurava veća vidljivost i konkurentnost za dobijanje sredstava. • Uključiti se u nacionalne programe obuka i stručnog usavršavanja: Prijaviti nastavnike, stručne saradnike i uprave škola za nacionalne programe Ministarstva prosvete za obuku pedagoških asistenata, inkluzivnih nastavnih metoda i razvoja IOP-a. Inicirati lokalne centre znanja ili mentorsku mrežu škola koje već uspešno primenjuju inkluzivne prakse, kako bi se znanje širilo unutar zajednice. • Korišćenje stimulativnog zakonodavnog okvira: Pozvati se na zakonodavne obaveze (Zakon o osnovama sistema obrazovanja, Pravilnik o IOP-u, Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu) pri planiranju budžeta, zapošljavanju asistenata i nabavkama opreme. Uspostaviti lokalni monitoring mehanizam kojim se prati primena inkluzivnog zakonodavstva na teritoriji grada. • Osloniti se na postojeće organizacione kapacitete i institucionalnu infrastrukturu. Grad raspolaže funkcionalnim strukturama poput Interresorne komisije, timova za inkluziju, školskih psihološko-pedagoških službi i Regionalnog centra za stručno usavršavanje. Ovi kapaciteti mogu se direktno koristiti za implementaciju lokalnih projekata u skladu sa merama iz Nacionalne strategije za unapređenje položaja OSI i Strategije obrazovanja do 2030. godine. • Korišćenje stabilnog lokalnog budžeta za pokretanje strateških promena. S obzirom na visok procenat budžetskih izdvajanja za obrazovanje (21,28%), lokalna samouprava može planirati transformativne intervencije u oblastima pristupačnosti, asistivne opreme, obuka i ranog razvoja, usklađene sa nacionalnim prioritetima. • Iskoristiti široku mrežu obrazovnih ustanova i visok obuhvat učenika. Postojeća mreža škola i predškolskih ustanova, sa preko 19.000 dece i učenika, omogućava brzo i efikasno testiranje i primenu inkluzivnih modela, programa i materijala koji se razvijaju na nacionalnom nivou, čime se lokalna zajednica pozicionira kao aktivan partner državnih politika. • Unaprediti saradnju sa udruženjima i porodicama OSI. Aktivne veze između obrazovnih ustanova i udruženja građana mogu se dalje institucionalizovati kroz zajedničke edukacije, peer-to-peer radionice, savetovališta i grupe podrške za roditelje, koristeći resurse nacionalnih i međunarodnih mreža podrške (npr. SOS linije, roditeljski savezi, EU programi). • Iskoristiti postojeće socijalne usluge kao temelje za širenje podrške. Usluge poput ličnih pratilaca i dnevnog boravka već funkcionišu u lokalnom sistemu i mogu biti osnova za širenje inkluzivnih programa, koji će biti povezani sa sistemom pokazatelja učinka i otvoreni za dodatna sufinansiranja (npr. putem donacija, projekata ili participacije porodica). • Primeniti IKT rešenja u inkluzivnom obrazovanju. Testirati i uvoditi digitalne alate koji su već razvijeni kroz nacionalne ili međunarodne projekte (npr. e-Inclusion platforme, aplikacije za podršku učenju OSI). Nabaviti multisenzornu opremu i asistivne tehnologije putem donacija i projekata, i uključiti učenike i nastavnike u njihovu primenu. • Osloniti se na nacionalne mreže podrške. Saradnjom sa SOS linijama, roditeljskim savetima i resursnim centrima omogućiti dodatne vidove podrške porodicama i deci. Uspostaviti lokalni sistem upućivanja i savetovanja u vezi sa dostupnim nacionalnim resursima. • Iskoristiti međunarodne programe i razmene praksi. Povezati lokalne škole sa školama u regionu i EU kroz Erasmus+ i slične programe, sa fokusom na teme inkluzije i razmene metodoloških inovacija. Prijaviti zajedničke 	

projekte sa udruženjima OSI i obrazovnim ustanovama na grant konkurse EU, UNICEF-a, GIZ-a i drugih međunarodnih partnera.

- **Institucionalno prepoznati i normirati model poluinkluzije kao deo lokalne obrazovne politike.** Iskustvo specijalnih odeljenja u okviru matične škole pokazuje da diferencirani pristup omogućava istovremeno individualizovanu podršku i socijalnu integraciju. Ovaj model potrebno je formalno ugraditi u lokalne planove, uz jasno definisane kadrovske, prostorne i pedagoške standarde.
 - **Pozicionirati školu Desanka Maksimović sa razvijenom praksom specijalnih odeljenja kao lokalni resursni centar.** Dugogodišnje iskustvo u radu defektologa, izradi i primeni IOP-a i organizaciji nastave u manjim grupama može se koristiti za mentorsku podršku drugim školama, stručne obuke i razvoj lokalnih smernica za rad sa učenicima sa smetnjama u razvoju.
 - **Ojačati kadrovske kapacitete kroz plansko zapošljavanje defektologa i stručnih saradnika.** Stabilna budžetska izdvajanja treba usmeriti ka sistemskom rešavanju nedostatka stručnog kadra, čime se obezbeđuje održivost individualizovanog pristupa i kvalitet podrške učenicima.
- Razviti jedinstvene lokalne smernice za kvalitetnu primenu IOP-a.** Na osnovu postojeće dobre prakse moguće je uspostaviti standardizovan pristup planiranju, praćenju i evaluaciji individualnih obrazovnih planova u svim školama, čime se obezbeđuje ujednačen kvalitet inkluzivnih mera.
- **Sistemske raditi na razumevanju inkluzije kao diferencirane podrške, a ne uniformnog pristupa.** Kroz javne tribine, radionice za roditelje i nastavnike i prezentaciju primera dobre prakse, potrebno je jačati svest da specijalna odeljenja nisu segregacija, već oblik adekvatne podrške za decu koja ne mogu pratiti nastavu u velikim grupama.
 - **Uspostaviti mehanizme kontinuirane evaluacije efekata specijalnih odeljenja i poluinkluzivnog modela.** Praćenjem obrazovnih ishoda, socijalne integracije i zadovoljstva roditelja i učenika stvara se empirijska osnova za dalje unapređenje politika i argumentovano planiranje budžeta.
 - **Razvijati tranzicione planove za učenike sa smetnjama u razvoju.** Na osnovu iskustva rada u specijalnim odeljenjima, potrebno je planirati sistemsku podršku pri prelasku učenika u više razrede i srednje škole, kako bi se obezbedio kontinuitet podrške i smanjio rizik od obrazovne marginalizacije.

Kako prevazići unutrašnje slabosti?

- **Doneti interni Lokalni plan za inkluzivno obrazovanje,** kojim će se predvideti: fazno uklanjanje fizičkih i informacionih barijera u školama; jačanje kapaciteta za ranu identifikaciju i podršku deci u predškolskom uzrastu; mehanizme praćenja primene IOP-a i evaluaciju uticaja podrške; specifične mere za srednje i visoko obrazovanje.
- **Obezbediti stabilno budžetsko finansiranje ključnih usluga,** kao što su lični pratioci, dnevni boravci, savetodavno-edukativne i socio-terapijske usluge i asistivne tehnologije, kroz sistemsko planiranje budžeta i jasno pozicioniranje inkluzije u programskim linijama, čime se smanjuje zavisnost od projektnih sredstava.
- **Razviti lokalni model inkluzivnog obrazovanja koji kombinuje punu inkluziju i poluinkluzivni pristup.** Iskustvo rada u specijalnim odeljenjima pokazuje da inkluzija ne podrazumeva isključivo boravak u velikim odeljenjima, već obezbeđivanje podrške u skladu sa individualnim potrebama deteta. Lokalna politika treba jasno da prepozna različite modalitete inkluzije kao ravnopravne i komplementarne, a posebno one koji su od strane samih korisnika prepoznati o potrebni.
- **Unaprediti profesionalne kompetencije za inkluzivno obrazovanje kroz sistemski i kontinuiran model stručnog usavršavanja.** Uspostaviti lokalni program obuka za nastavnike, stručne saradnike i Timove za inkluziju, usmeren na diferencijaciju nastave, kvalitetnu primenu IOP-a, upravljanje heterogenim odeljenjima i primenu asistivnih tehnologija. Program realizovati uz podršku Regionalnog centra za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju, uz razvoj mreže lokalnih mentora i praktičnih modela učenja zasnovanih na primerima dobre prakse.
- **Obezbediti sistemsku podršku učenicima koji pohađaju nastavu po IOP-u, kako u specijalnim, tako i u redovnim odeljenjima.** Kontinuirano praćenje realizacije IOP-a, jačanje uloge defektologa i saradnja sa predmetnim nastavnicima treba da postanu standard inkluzivne prakse na nivou svih škola.

- **Razviti sistem rane identifikacije i rane intervencije u predškolskom uzrastu.** Pravovremeno prepoznavanje razvojnih teškoća i uključivanje dece u adekvatne oblike podrške značajno povećava šanse za uspešnu inkluziju u osnovnom obrazovanju.
- **Osigurati kontinuitet inkluzivne podrške pri prelasku između obrazovnih nivoa.** Potrebno je razviti individualne tranzicione planove za decu koja prelaze iz predškolskog u osnovno, kao i iz osnovnog u srednje obrazovanje, kako bi podrška bila dosledna i prilagođena razvojnim promenama.
- **Jačati kulturu inkluzije u školskom okruženju.** Organizovanjem radionica za učenike, roditelje i nastavnike, kao i zajedničkih aktivnosti koje podstiču empatiju i međusobno uvažavanje, doprinosi se smanjenju stigme i izgradnji inkluzivne školske klime.
- **Uspostaviti sistem praćenja kvaliteta inkluzivnog obrazovanja na lokalnom nivou.** Redovno prikupljanje podataka o broju učenika po IOP-u, dostupnosti stručne podrške, zadovoljstvu roditelja i obrazovnim ishodima omogućava objektivnu procenu napretka i prilagođavanje politika realnim potrebama.
- **Unaprediti rad Interresorne komisije** kroz usvajanje internih procedura, unapređenje kadrovskih i administrativnih kapaciteta, obavezno godišnje izveštavanje i direktnu podršku članovima u radu sa porodicama. Paralelno, povećati dostupnost informacija o radu IRK svim roditeljima i školama.
- **Uspostaviti službu za podršku studentima sa invaliditetom u okviru lokalnih visokoškolskih ustanova,** sa jasno definisanim zadacima i budžetom. Ova služba bi bila odgovorna za obezbeđivanje asistivne opreme, akademske podrške, pristupačnosti objekata i povezivanje sa tržištem rada.
- **Formirati lokalnu bazu podataka o korisnicima usluga,** usklađenu između škola, udruženja i Gradske uprave, kako bi se precizno planirali kapaciteti i resursi (pratioci, asistenti, oprema), te omogućilo efikasno praćenje prava i potreba učenika i studenata.
- **Unaprediti dostupnost didaktičkih i asistivnih sredstava,** putem javnih nabavki koje uključuju kriterijume pristupačnosti, kao i kroz partnerstva sa donatorima i nacionalnim fondovima.
- **Jačati podršku roditeljima kroz informativne vodiče, radionice i savetovališta,** uz ulogu škola kao centara za inkluzivnu komunikaciju, ali i povezivanje sa službama socijalne zaštite i zdravstvenim sektorom.
- **Povezati inkluzivno obrazovanje sa širim konceptom društvene uključenosti osoba sa invaliditetom.** Obrazovanje treba posmatrati kao temelj za kasnije zapošljavanje, samostalnost i aktivno učešće u zajednici, čime se inkluzivne mere pozicioniraju kao dugoročna investicija u socijalnu koheziju grada.

Kako ublažiti pretnje iz okruženja?

- **Održavati proaktivnu komunikaciju sa nacionalnim institucijama** i učestvovati u radnim grupama, savetima i konsultacijama koje se tiču inkluzivnog obrazovanja, kako bi se obezbedilo pravovremeno usklađivanje lokalnih rešenja sa nacionalnim politikama i standardima.
- **Usvojiti lokalne standarde inkluzivne prakse** na osnovu važećih propisa i primera dobre prakse, uz praćenje njihove primene kroz lokalne timove za inkluziju i redovno izveštavanje o postignutim rezultatima.
- **Uključiti lokalne škole u nacionalne i međunarodne digitalne programe,** kao i pilot-projekte digitalne inkluzije, kako bi digitalna rešenja bila istovremeno tehnički prilagođena i pedagoški funkcionalna za učenike sa invaliditetom.
- **Usmeriti sredstva i stručnu podršku na razvoj i adaptaciju nastavnih materijala,** u formatima pristupačnim deci sa različitim vrstama smetnji (Brajevo pismo, audio, lak jezik), u saradnji sa izdavačima, bibliotekama i stručnim timovima.
- **Uspostaviti mehanizme za kontinuirano praćenje kvaliteta inkluzije,** kroz samoevaluaciju škola, fokus grupe sa učenicima i roditeljima, kao i redovno izveštavanje o stvarnim efektima individualizovanog pristupa, čime se umanjuje rizik od formalizma bez suštine.

8.3. Objektivna procena stanja u oblasti zapošljavanja, samozapošljavanja i mogućnosti za unapređenje zapošljivosti OSI

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje Kancelarije za lokalni ekonomski razvoj (KLER), kao strateški pozicionirane institucije koja može povezati OSI sa programima samozapošljavanja i lokalnim biznisima. • Redovno donošenje Lokalnog akcionog plana zapošljavanja potvrđuje institucionalnu posvećenost Grada unapređenju zapošljavanja, uključujući i teže zapošljive grupe. Plan obuhvata mere koje su primenjive na OSI i usklađene su sa nacionalnim strategijama. • Uspešna saradnja sa NSZ Filijalom Novi Pazar u izradi, sprovođenju i sufinansiranju mera zapošljavanja predstavlja važan operativni oslonac. • Podaci NSZ o proceni radne sposobnosti (Stepen 1 kod 81% OSI) ukazuju da većina evidentiranih OSI ima očuvan potencijal za uključivanje na tržište rada. • Grad ima prethodno iskustvo u sprovođenju programa za zapošljavanje ranjivih grupa kroz nacionalne i međunarodne projekte, što predstavlja značajan kapacitet za nove inicijative. • Aktivna udruženja OSI doprinose zagovaranju prava, informisanju članova i mogu biti ključni partneri u osmišljavanju i realizaciji programa radne aktivacije. • Lokalna privreda, sa razvijenim sektorom malih i srednjih preduzeća, pruža prostor za razvoj partnerskih programa inkluzivnog zapošljavanja. • Postoji sve veći interes za modele socijalnog preduzetništva, što otvara mogućnost za stvaranje održivih radnih mesta za OSI u društveno odgovornim poslovnim strukturama. • Grad je uključen u projekte koji razvijaju preduzetničke veštine mladih. Ovaj potencijal se može ciljano proširiti i na mlade sa invaliditetom koji su najzastupljenija starosna grupa na evidenciji Filijale NSZ u Novom Pazaru. • Obrazovne ustanove u Novom Pazaru mogu se aktivno uključiti u programe radne rehabilitacije i dokvalifikacije OSI, kroz specijalizovane prakse, mentorstvo i osposobljavanje. Postojanje Regionalnog centra za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju Novi Pazar, koji može biti važan resurs za organizaciju specijalizovanih obuka, senzibilizaciju aktera iz sektora obrazovanja i podršku inkluzivnom pristupu. Centar može imati značajnu ulogu u razvoju kompetencija za rad OSI, kao i u povezivanju obrazovnog sistema sa merama radne aktivacije i zapošljavanja. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niska zaposlenost i prisutnost na sivom tržištu rada: Uprkos postojećim merama, OSI su retko formalno angažovane — samo 12% ima ugovoreni radni angažman, dok je veliki broj izvan evidencije NSZ, bez pristupa pravima iz rada. • Neefikasna primena zakonskih obaveza i institucionalna inertnost: Kvotni sistem zapošljavanja se slabo sprovodi, posebno u javnim preduzećima, koja ne poseduju podatke o zapošljavanju OSI niti razvijaju inkluzivne politike. • Neadekvatno prilagođen LAP za zapošljavanje potrebama OSI: Iako se donosi godišnje, lokalni plan zapošljavanja nije zasnovan na procenjenim potrebama OSI, niti uključuje ciljanje specifičnih mera za ovu grupu. • Ograničeni kapaciteti za profesionalnu orijentaciju i podršku: Nedostatak sistematskih programa za karijerno vođenje, savetovanje i posredovanje u zapošljavanju značajno otežava uključivanje OSI na tržište rada. • Nepristupačno radno okruženje i komunikacione barijere: Fizičke prepreke, nedostatak prilagođenih radnih mesta i prevodilaca za osobe sa oštećenjem sluha smanjuju mogućnosti radne inkluzije. • Nedovoljno prilagođeni programi obuka i samozapošljavanja: Tržišno irelevantne obuke, kao i nedostatak ciljanih programa za samozapošljavanje i mentorstvo u socijalnom preduzetništvu, ograničavaju ekonomski oslonac OSI. • Diskriminacija i negativne percepcije kod poslodavaca: OSI se suočavaju sa prikrivenom ili otvorenom diskriminacijom, dok poslodavci ostaju nedovoljno informisani o podsticajima i mogućnostima zapošljavanja ove grupe. • Gubitak motivacije i izražena psihosocijalna iscrpljenost: Dugi periodi nezaposlenosti, osećaj isključenosti i nedostatak poverenja u sistem vode ka rezignaciji i pasivnosti u traženju posla. • Zdravstvene i socijalne barijere: Hronični zdravstveni problemi, siromaštvo, nedostatak digitalne pismenosti i oslonac na razućenu, često neformalnu pomoć iz okruženja dodatno obeshrabruju radnu aktivaciju OSI.
Šanse	Pretnje
<ul style="list-style-type: none"> • Finansijska sredstva iz Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje OSI. Ovaj fond, kojim 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna primena zakonskih obaveza poslodavaca o zapošljavanju OSI. Iako je zakonom

<p>upravlja MINRZBSP omogućava dodelu subvencija poslodavcima, podršku za prilagođavanje radnog mesta i programe stručne prakse.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Podrška NSZ kroz aktivne mere zapošljavanja OSI. Nacionalna služba za zapošljavanje redovno raspisuje javne pozive za subvencije samozapošljavanja, zapošljavanja i obuke OSI, što predstavlja stabilan izvor podrške. • Mogućnosti korišćenja evropskih fondova (IPA, Erasmus+, EU4Youth). EU fondovi omogućavaju implementaciju inovativnih programa za povećanje zapošljivosti OSI, uključujući prekograničnu saradnju i razmenu dobrih praksi. • Rastući trend razvoja socijalnog preduzetništva u Srbiji. Pravna i finansijska podrška za osnivanje i razvoj socijalnih preduzeća može otvoriti dodatne mogućnosti za zapošljavanje OSI. • Digitalna transformacija tržišta rada i razvoj novih oblika rada. Nove tehnologije omogućavaju uključivanje OSI u tržište rada kroz fleksibilne oblike zaposlenja bez fizičkih barijera. • Zainteresovanost međunarodnih donatora (UNDP, GIZ, UNICEF, Caritas) za projekte inkluzije. • Usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa EU standardima u oblasti antidiskriminacije i zapošljavanja OSI. Proces evropskih integracija podstiče lokalne zajednice da razvijaju održive mehanizme podrške OSI. • Razvoj mreža podrške i platformi za zapošljavanje ranjivih grupa. • Podrška poslovnog sektora kroz inicijative socijalnog odgovornog preduzetništva. S • Postojanje nacionalnih strategija i akcionih planova koji obavezuju institucije da podržavaju zapošljavanje OSI. 	<p>propisana kvota, u praksi se često radije plaća kompenzacioni doprinos nego što se zapošljavaju OSI.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Povremeno i nedosledno finansiranje mera podrške iz Fonda za zapošljavanje OSI. Odsustvo jasne dinamike i kontinuiteta raspisivanja konkursa otežava dugoročnije planiranje i stabilnost podrške. • Stigma i predrasude poslodavaca prema radnim sposobnostima OSI. I dalje su prisutni stereotipi koji umanjuju šanse OSI da dobiju posao, bez obzira na kompetencije. • Ograničena prilagodjenost radnog okruženja potrebama OSI. Nedostatak fizičke, komunikacione i digitalne pristupačnosti radnih mesta i opreme predstavlja ozbiljnu prepreku zapošljavanju. • Nedovoljna pristupačnost informacija o otvorenim radnim mestima i konkursima za OSI. Nedostatak inkluzivnih kanala informisanja utiče na ravnopravnu dostupnost mogućnosti. Nepristupačnost informacija i digitalni jaz dodatno su potvrđeni – OSI traže pomoć u obliku personalne asistencije, posredovanja i osnovnih informacija. • Zavisnost lokalnih inicijativa od spoljne donatorske podrške bez dugoročnog održivog modela. Projekti zapošljavanja često prestaju s okončanjem donatorskog ciklusa, bez institucionalnog preuzimanja finansiranja. • Rizik od marginalizacije OSI u procesu digitalizacije tržišta rada. Brza digitalna transformacija bez specifične podrške za OSI može dodatno produbiti jaz u zapošljavanju i pristupu obukama.
--	--

Kako iskoristiti snage i šanse ?

- **Grad Novi Pazar raspolaze značajnim institucionalnim, ljudskim i strateškim resursima koji se mogu mobilisati u pravcu stvaranja održivih modela inkluzivnog zapošljavanja.** Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj (KLER), kao strateški pozicioniran lokalni akter, zajedno sa udruženjima OSI, može preuzeti ključnu ulogu u dizajniranju i sprovođenju posebnih komponenti lokalnog akcionog plana zapošljavanja koje su usmerene na OSI. Ova saradnja treba da rezultira ciljanjem mera, boljom dostupnošću informacija i jačanjem uloge udruženja u zagovaranju i pružanju podrške.
- **Saradnja sa Filijalom Nacionalne službe za zapošljavanje u Novom Pazaru** predstavlja ključnu snagu lokalnog sistema. NSZ obezbeđuje kontinuiranu evidenciju o broju i strukturi nezaposlenih OSI, sprovodi procenu radne sposobnosti i pruža podatke koji su dragoceni za planiranje politika. Uz to, NSZ realizuje mere aktivne politike zapošljavanja – poput obuka, javnih radova i subvencionisanog zapošljavanja – i učestvuje u sufinansiranju Lokalnog akcionog plana zapošljavanja, čime postaje strateški partner u inkluziji OSI na tržištu rada.
- **Veze sa lokalnim malim i srednjim preduzećima (MSP), koje predstavljaju okosnicu privrede Novog Pazara,** treba ojačati kroz aktivno uključivanje Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i NSZ u kreiranje stimulativnog ambijenta za inkluzivno zapošljavanje. Subvencije za zapošljavanje, obuke po meri i tehnička adaptacija radnih mesta treba da budu lako dostupne MSP sektoru kroz pojednostavljene procedure.

- **Obrazovne ustanove, srednje stručne škole, visokoškolske institucije i Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju** mogu postati ključni partneri u osmišljavanju obuka koje odgovaraju lokalnim privrednim potrebama. Fokus treba staviti na oblasti u kojima postoji potražnja: IT, zanati, administrativne i uslužne delatnosti. Ove institucije treba povezati sa programima radne prakse i sertifikacije, posebno za mlade sa invaliditetom.
- **S obzirom na nepostojanje aktivnih inkluzivnih politika u javnim preduzećima**, neophodno je definisati gradske smernice i mehanizme za podsticanje zapošljavanja OSI u tim institucijama. To podrazumeva: uvođenje godišnjih planova zapošljavanja OSI, obuke rukovodilaca u javnim preduzećima, tehničku i organizacionu adaptaciju radnog okruženja, kao i uspostavljanje saradnje sa NSZ, CSR i udruženjima OSI.
- **Geostrateški položaj i postojeći lokalni kapaciteti su razvojne šanse grada Novog Pazara za uspostavljanje centra za radno angažovanje OSI**. Osim toga što se ovim doprinosi unapređenju zapošljivosti, zapošljavanja i samozapošljavanja OSI, uspostavljanje ovog centra doprinosi i ostvarenju posebnog cilja 4. nacionalne Strategije za unapređenje položaja OSI, kojim se unapređenju njihove ekonomske nezavisnosti. Stoga bi u periodu implementacije LAPa za unapređenje položaja OSI, trebalo predvideti izradu studije opravdanost/izvodljivosti Centra za radno angažovanje OSI, kako na lokalnom, tako i međuopštinskom nivou.
- **Novi Pazar ima realne osnove za razvoj socijalnog preduzetništva** koje je zasnovano na inkluzivnosti i lokalnim vrednostima. Neophodno je uvezati lokalnu samoupravu, OCD i donatorske programe kako bi se kreirala početna podrška za pokretanje socijalnih biznisa.
- **Pored domaćih inicijativa, lokalni akteri treba da aktivno učestvuju u EU i međunarodnim programima** (Erasmus+, EU4Youth, GIZ, UNDP), koristeći digitalne alate i prekogranične razmene za profesionalnu integraciju OSI. Dobre prakse, uspešne priče i primeri preduzetništva OSI treba da budu javno promovisani i institucionalno prepoznati – kroz kampanje, priznanja i partnerstva sa lokalnim medijima.

Kako prevazići slabosti?

- Jedan od ključnih koraka ka prevazilaženju postojećih slabosti jeste **integracija inkluzivnog zapošljavanja OSI kao prioritetnog cilja Lokalnog akcionog plana za zapošljavanje**. Ovaj cilj treba da bude praćen merama koje osiguravaju održivost, partnersku saradnju i pravednu raspodelu resursa. Uključivanje nalaza iz lokalnih mapiranja, kao i redovno izveštavanje o sprovođenju mera, dodatno jača kredibilitet i efikasnost LAP-a.
- **Nedostatak specijalizovanih usluga za OSI** može se prevazići uspostavljanjem ili osnaživanjem savetovališta za profesionalno savetovanje OSI, kao funkcionalne jedinice NSZ ili kroz javno-civilna partnerstva. Ovaj centar treba da pruži kombinovanu uslugu - profesionalnu orijentaciju, psihosocijalnu podršku, izradu individualnih planova zapošljavanja i posredovanje u komunikaciji sa poslodavcima.
- **Neophodno je razviti program obuka i radne prakse** koji su prilagođeni različitim vrstama invaliditeta i stepenima sposobnosti, u saradnji sa obrazovnim ustanovama, CSR i poslodavcima. Pristup mora biti personalizovan i utemeljen na realnim potrebama tržišta rada.
- Jedna od najvećih prepreka zapošljavanju OSI jeste **nedovoljna informisanost poslodavaca o pravima, podsticajima i benefitima zapošljavanja OSI**. Ovo se može prevazići kroz planske kampanje, radionice i kreiranje praktičnih vodiča za poslodavce.
- **Pitanje pristupačnosti radnog okruženja** treba rešavati kroz sistem subvencija za tehnička, organizaciona i komunikaciona prilagođavanja. Uz to, važno je osnažiti servise podrške za samozapošljavanje OSI, koji obuhvataju mentoring, pravnu i administrativnu podršku, obuke i dodelu start-up sredstava.
- **Potrebno je i formirati lokalnu bazu podataka o zapošljavanju OSI**, radi boljeg planiranja i merenja rezultata politika, kao i identifikacije dobrih praksi i uočenih barijera.

Kako ublažiti pretnje?

- **Finansijska nestabilnost mera za zapošljavanje OSI predstavlja ozbiljan rizik**. Grad mora predvideti namensku budžetsku liniju za inkluzivno zapošljavanje i obezbediti kontinuitet finansiranja kroz višegodišnje planiranje i strateško uvezivanje sa nacionalnim i EU fondovima.
- **S obzirom na slabu primenu kvotnog sistema u praksi**, neophodno je uspostaviti lokalni mehanizam nadzora i izveštavanja o sprovođenju obaveza zapošljavanja OSI u javnom i privatnom sektoru, u skladu sa Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji.

- **Negativna percepcija, stigmatizacija i diskriminacija OSI na tržištu** rada zahtevaju proaktivnu reakciju lokalne zajednice, kroz lokalne kampanje osvešćivanja u saradnji sa školama, medijima i organizacijama civilnog društva.
- Preporučuje se **uspostavljanje mehanizama za institucionalno preuzimanje i održivost rezultata donatorskih projekata**, kroz plansko premošćavanje nakon završetka finansiranja.
- **U cilju prevazilaženja digitalne isključenosti**, potrebno je razviti digitalne servise i platforme za informisanje OSI o slobodnim radnim mestima, podsticajima i dostupnim programima (web stranice prilagođene čitačima ekrana, info-centrali, SMS notifikacije i slično)
- **Razvoj digitalne i funkcionalne pismenosti OSI** treba biti integralni deo lokalne strategije kako bi se sprečilo dalje isključivanje iz savremenog tržišta rada koje sve više zavisi od tehnologije i online komunikacije.

8.4. Objektivna procena stanja u oblasti unapređenje zdravlja i zdravstvene zaštite dece sa smetnjama u razvoju i OSI

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje lokalnih dokumenata javnih politika koji prepoznaju značaj inkluzije OSI u zdravstvu: Grad Novi Pazar poseduje tri ključna strateška dokumenta koja prepoznaju OSI kao ranjivu grupu kojoj je potrebna ciljana podrška u oblasti zdravlja i društvene inkluzije: Plan održivog razvoja 2021–2030, Plan javnog zdravlja 2019-2026 i LAP za unapređenje rodne ravnopravnosti 2023-2027 jasno ističu potrebu za unapređenjem fizičke i informacione pristupačnosti zdravstvenih usluga, razvojem preventivnih i rehabilitacionih programa, kao i jačanjem međusektorske saradnje radi smanjenja zdravstvenih nejednakosti. • Funkcionalnost Saveta za zdravlje kao mehanizma participacije OSI koji funkcioniše kao savetodavno i nadzorno telo koje uključuje i predstavnike udruženja OSI. Ova struktura omogućava da potrebe, preporuke i problemi OSI budu direktno zastupljeni u kreiranju i evaluaciji zdravstvenih politika. • Odeljenja za društvene delatnosti i brigu o ranjivim grupama pri Gradskoj upravi koje se, između ostalog, bavi planiranjem i praćenjem socijalne i zdravstvene zaštite, kao i unapređenjem položaja OSI. Ovo omogućava horizontalnu koordinaciju sektora, praćenje realizacije strateških dokumenata i pružanje podrške ustanovama u sprovođenju inkluzivnih politika. • Gradska uprava Novog Pazara ima jasno definisanu organizacionu strukturu za upravljanje poslovima u oblasti zdravstvene zaštite kroz Odsek za socijalnu, boračko-invalidsku i primarnu zdravstvenu zaštitu. Sistematizacijom su predviđena dva specijalizovana radna mesta: samostalni stručni saradnik i stručni saradnik za zdravstvenu zaštitu, što omogućava postojanje institucionalnog kapaciteta za praćenje stanja, koordinaciju sa ustanovama i sprovođenje lokalnih politika u zdravstvu. Postojanje stručnog kadra zaduženog za komunikaciju sa zdravstvenim institucijama, civilnim sektorom i donatorima predstavlja važan osnov za multisektorsko delovanje. • Izdvajanje Grada Novog Pazara za zdravstvo iznosi 1,27 % budžeta, što je iznad republičkog proseka 	<ul style="list-style-type: none"> • Plan javnog zdravlja jeste strateški dokument Grada Novog Pazara, ali u budžetu za 2025. godinu nisu opredeljena namenski izdvojena sredstva za njegovu implementaciju. Nema posebne programske aktivnosti, ekonomske klasifikacije ili transfera koji se eksplicitno odnose na sprovođenje mera iz Plana javnog zdravlja, što ukazuje na jaz između strateškog planiranja i budžetskog izvršenja. • Rad Saveta za zdravlje nije sistematski usmeren ka inkluziji OSI i razvoju specifičnih preporuka za unapređenje pristupačnosti zdravstvenih usluga. Iako Savet pokazuje kapacitet za reagovanje na prioriteta pitanja javnog zdravlja, uočava se potreba za dodatnom edukacijom članova Saveta u oblasti inkluzivnih politika i prava OSI, kako bi se obezbedila ravnopravna zastupljenost i kvalitetniji doprinos u procesu planiranja i odlučivanja. • Broj zaposlenih koji se bave poslovima iz oblasti zdravstva je ograničen na samo dva radna mesta, što je nedovoljno u odnosu na kompleksnost potreba stanovništva i obim zadataka koje lokalna samouprava preuzima u sektoru zdravstva, naročito u pogledu planiranja, praćenja, izveštavanja i multisektorske saradnje. Nedostatak dodatnih stručnjaka otežava proaktivno delovanje, analitičko izveštavanje i kontinuiranu podršku programima koji se odnose na ranjive grupe, posebno OSI. • Uprkos tome što je iznad proseka, izdvajanje od 1,27 % i dalje je nedovoljno za sistemski razvoj inkluzivne i preventivne zdravstvene zaštite. Ovaj nivo sredstava ne omogućava uvođenje novih usluga, jačanje kapaciteta u domenu skrininga, ranog otkrivanja razvojnih rizika i pružanja usluga osobama sa invaliditetom, naročito u ruralnim i prigradskim sredinama. • Nedostatak sistematske obuke medicinskog osoblja za rad sa OSI: Iako postoje primeri pojedinačnih obuka, ne postoji kontinuirani sistem profesionalnog usavršavanja zdravstvenih radnika u oblasti pristupačnosti,

lokalnih samouprava. Prema dostupnim analizama, većina gradova u Srbiji izdvaja između 0,5% i 0,8% ukupnog budžeta za zdravstvenu zaštitu, što Novi Pazar svrstava među one lokalne samouprave koje ovoj oblasti poklanjaju veći značaj.

- **Javne zdravstvene ustanove sa potencijalom za inkluzivnu zaštitu:** Zdravstveni sistem grada obuhvata **Dom zdravlja, Opštu bolnicu, Zavod za javno zdravlje (ZZJZ) i Specijalnu bolnicu za mišićne i neuromišićne bolesti**, koje zajedno pokrivaju sve nivoe zdravstvene zaštite.
- **U okviru Dispanzera/službe za zdravstvenu zaštitu dece Doma zdravlja funkcioniše razvijena mreža savetovališta** (za odojčad, mlade i decu sa smetnjama u razvoju) koja obezbeđuje preventivne preglede, psihološku i logopedsku podršku, kao i kontinuirano praćenje rasta i razvoja dece sa razvojnim rizicima.
- **Postojanje Razvojnog savetovališta sa multidisciplinarnim timom (logopedi, psiholog, somatoped, medicinska sestra)**, koje svakodnevno pruža usluge praćenja i stimulacije dece sa razvojnim rizicima i smetnjama, predstavlja ključni resurs za ranu intervenciju i upućivanje na viši nivo zdravstvene zaštite.
- **Zavod za javno zdravlje Novi Pazar raspolaže stručnim i organizacionim kapacitetima za sprovođenje kampanja javnog zdravlja i promociju inkluzije**, što može imati značajnu ulogu u povećanju informisanosti i dostupnosti preventivnih programa osobama sa invaliditetom.
- **Postojanje Crvenog krsta kao operativnog partnera u aktivnostima pomoći, zdravstvenog prosvetavanja i podrške ranjivim grupama**, uključujući OSI, naročito u kriznim situacijama, predstavlja dodatni institucionalni resurs lokalne zajednice.
- **Štab za vanredne situacije Grada Novog Pazara**, kao organizacioni mehanizam za koordinaciju zaštite i spasavanja u kriznim uslovima (epidemije, prirodne katastrofe), može biti važan akter u planiranju specifičnih mera zaštite i evakuacije za OSI, uz unapređenje protokola za inkluzivan odgovor u vanrednim situacijama.
- **Razvijen NVO sektor.** Prisutnost aktivnih ODC pruža dodatni kapacitet za pružanje podrške osobama sa invaliditetom u zdravstvenoj zaštiti, edukaciji i zagovaranju, kao i za partnerstvo u sprovođenju mera LAP-a. Na teritoriji Novog Pazara deluje više udruženja građana i stručnih pojedinaca koji su posvećeni pružanju podrške osobama sa mentalnim i kognitivnim invaliditetom, što predstavlja dragocen lokalni resurs za razvoj specifičnih usluga i programa.
- **Grad Novi Pazar planira nabavku specijalizovane stomatološke stolice i ginekološke stolice prilagođene OSI, koja će biti smeštena u okviru novog KBC-a.** Ova inicijativa pokazuje aktivnu ulogu lokalne samouprave u unapređenju pristupačnosti zdravstvene zaštite za OSI, čak

komunikacije i rada sa osobama sa različitim vrstama invaliditeta (fizički, senzorni, intelektualni).

- **Nedovoljna dostupnost informacija o zdravstvenim uslugama u pristupačnim formatima:** Zdravstvene ustanove uglavnom ne obezbeđuju informacije (o pravima, uslugama, zakazivanju, prevenciji) u formatima prilagođenim osobama sa invaliditetom.
- **Slaba dostupnost usluga u ruralnim i prigradskim područjima:** Ambulante u selima i naseljima poput Mura, Selakovca i Postenja funkcionišu povremeno, u neadekvatnim uslovima (bez vode, grejanja, sanitarnog čvora), što posebno pogađa OSI koje žive u izolaciji i bez pomoći u mobilnosti. Odsustvo specijalističkih pregleda u tim sredinama dodatno produbljuje zdravstvenu neravnopravnost.
- **Nedostatak digitalne pristupačnosti i online servisa za OSI:** Digitalni alati za zakazivanje pregleda, dobijanje recepta i informacija o uslugama nisu prilagođeni OSI. N
- **Nepostojanje standardizovanog sistema za evidentiranje potreba OSI u zdravstvu:** Zdravstvene ustanove ne vode sistematizovane podatke o OSI u svojim bazama (npr. vrsta invaliditeta, specifične potrebe, barijere u pristupu). Time se onemogućava proaktivno planiranje zdravstvenih intervencija i prilagođavanje kapaciteta ovoj ciljnoj grupi. Takođe, ne postoji redovno uključivanje predstavnika OSI u evaluaciju usluga.
- **Neujednačena koordinacija među ustanovama i između sektora:** Iako postoji međusektorska tela poput Saveta za zdravlje, u praksi je saradnja između zdravstvenog sistema, socijalne zaštite i obrazovanja još uvek nedovoljno razvijena i zavisi od ličnih kontakata i entuzijazma pojedinaca. Ovo otežava praćenje kontinuiteta nege, posebno za decu i mlade OSI koje prelaze između sektora.
- **Ograničeni kapaciteti za preventivne programe namenjene OSI:** Postojeće kampanje prevencije retko se posebno targetiraju na OSI, posebno u oblastima kao što su reproduktivno zdravlje, mentalno zdravlje, zdravlje žena sa invaliditetom ili prevencija nasilja. Nedostatak specifičnih pristupa vodi ka nižem stepenu uključivanja OSI u programe ranog otkrivanja i edukacije.
- **U sistemu lokalne zdravstvene zaštite ne postoje specijalizovane usluge usmerene na osobe sa mentalnim i kognitivnim invaliditetom**, niti je institucionalno uspostavljena saradnja sa organizacijama koje se bave ovom ciljnim grupom. Odsustvo stručnih kadrova, dijagnostičkih protokola i psihosocijalne podrške za ovu populaciju doprinosi njihovoj marginalizaciji, dok zdravstvene ustanove često nemaju kapacitete za pružanje kontinuirane i prilagođene nege. Neophodno je sistemski razvijati inkluzivne modele rada i multisektorsku podršku, uz institucionalno prepoznavanje uloge udruženja građana u ovom domenu.

<p>i u domenu nad kojim nema direktnu nadležnost, kroz ciljane ulaganja i međusektorsku saradnju.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Senzibilizano medicinsko osoblje i edukacije o radu sa OSI: Deo medicinskog osoblja u Opštoj bolnici i Domu zdravlja prošao je osnovne obuke o radu sa OSI. Time je uspostavljen početni nivo stručne osposobljenosti za pružanje inkluzivnih zdravstvenih usluga, sa potencijalom za dalje unapređenje i sistematizaciju. • Multikulturalno okruženje podstiče razvoj kulturno osjetljivih pristupa OSI. Raznolikost etničkih i kulturnih zajednica u Novom Pazaru predstavlja podlogu za razvoj zdravstvenih servisa koji uvažavaju jezičke, verske i običajne specifičnosti OSI. 	
<p>Prilike iz okruženja</p>	<p>Pretnje iz okruženja</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje nacionalnih strateških dokumenata koji podržavaju inkluziju OSI u zdravstvu: Zdravstveni sistem u Novom Pazaru može se dodatno osloniti na nacionalni strateški okvir koji prepoznaje značaj ravnopravnog pristupa OSI: Strategija za unapređenje položaja OSI u Republici Srbiji za period 2025–2030. godine jasno ističe dostupnost i pristupačnost zdravstvenih usluga kao jednu od ključnih oblasti intervencije. Strategija deinstucionalizacije i razvoja usluga su zajednici (u fazi primene) promovise premeštanje fokusa sa institucionalne zaštite na usluge u lokalnoj zajednici, što otvara prostor za razvoj mobilnih zdravstvenih timova, kućne nege i personalizovane zdravstvene podrške za OSI. Nacionalni program zaštite mentalnog zdravlja ukazuje na potrebu inkluzivnog pristupa osobama sa mentalnim i intelektualnim smetnjama, jačanja kapaciteta primarne zdravstvene zaštite za detekciju i podršku, te povezivanja sektora zdravstva i socijalne zaštite. Strategija javnog zdravlja Republike Srbije 2018–2026 definiše smanjenje zdravstvenih nejednakosti kao strateški cilj, sa posebnim merama za OSI, uključujući dostupnost informacija, preventivne preglede i rodno senzitivni pristup zdravstvenim rizicima . • U toku je izgradnja nove zdravstvene ustanove u Novom Pazaru, kojom će se Opšta bolnica transformisati u Kliničko-bolnički centar do 2026. godine. Ovaj kapitalni projekat na republičkom nivou otvara mogućnosti za unapređenje specijalističke zaštite i bolju povezanost primarnog i tercijarnog nivoa zdravstvene zaštite, što je posebno važno za potrebe OSI. • Mogućnost korišćenja nacionalnih i EU fondova za pristupačnost i inkluziju. Kao grad u zemlji kandidatu za članstvo u EU, Novi Pazar ima mogućnost korišćenja sredstava iz IPA fondova, kao i nacionalnih konkursa za unapređenje pristupačnosti zdravstvenih objekata i razvoja usluga za OSI. Ovo obuhvata investicije u infrastrukturne adaptacije, edukacije kadra, razvoj e-zdravlja i uspostavljanje sistema integrisane zaštite. • Razvoj digitalne transformacije i e-zdravlja na nacionalnom nivou - Digitalizacija zdravstvenih usluga u Srbiji pruža mogućnost da se uvedu servisi koji su inkluzivni po dizajnu (npr. video pozivi sa tumačima na 	<ul style="list-style-type: none"> • Neujednačena primena zakonskih obaveza o pristupačnosti: Iako nacionalni propisi predviđaju obavezu uklanjanja fizičkih, komunikacionih i digitalnih barijera, njihova primena je često formalna, bez nadzora kvaliteta. Zdravstvene ustanove ponekad izvode adaptacije koje su funkcionalno nepristupačne (npr. nepravilne rampe, neispravni liftovi), što može obesmisлити uložena sredstva. • Povećanje broja osoba sa složenim oblicima invaliditeta i hroničnim oboljenjima: Usled starenja populacije, povećanog siromaštva i posledica pandemije, raste broj osoba koje imaju višestruke potrebe (npr. starije osobe sa telesnim i mentalnim invaliditetom). Lokalni zdravstveni sistemi nisu uvek spremni za holistički pristup ovoj složenoj populaciji, naročito kada su u pitanju žene sa invaliditetom, deca ili osobe bez porodične podrške. • Rizik od digitalne marginalizacije OSI u procesu digitalizacije zdravstva: Uvođenje eZdravlje sistema, online zakazivanja, portala za pacijente i elektronskih uputa može dovesti do digitalne isključenosti OSI ukoliko ne budu pravovremeno obezbeđeni asistivni alati, obuke i dizajn pristupačan različitim vrstama smetnji. • Slab odziv OSI u programima prevencije i ranog otkrivanja: Zdravstveni sistem i dalje ne nudi sistematski prilagođene preventivne usluge (npr. skrining karcinoma, vakcinaciju, reproduktivno zdravlje) osobama sa invaliditetom. To dovodi do kasnog dijagnostikovanja bolesti i povećanih troškova lečenja, a uz to otežava ostvarivanje prava na zdravlje. • Povećan rizik od siromaštva i zdravstvene isključenosti OSI: Mnoge OSI u Novom Pazaru žive u siromaštvu i nemaju sredstva za redovne preglede, nabavku pomagala, lekova ili plaćanje dodatnih troškova (prevoz, tumači, lična asistencija). Siromaštvo direktno ugrožava pristup zdravlju, a posebno pogađa decu i žene sa invaliditetom koje zavise od tuđe pomoći. • Niska osvešćenost zajednice o potrebama OSI u zdravstvu: Društvene predrasude, stereotipi i niska zdravstvena pismenost šire zajednice utiču na to da se

<p>znakovnom jeziku, aplikacije sa asistivnim funkcijama, e-karton u pristupačnom formatu).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Povećana vidljivost OSI u javnim politikama i medijima: Zahvaljujući radu udruženja i međunarodnim inicijativama, OSI sve više dobijaju pažnju u javnosti, što stvara povoljan kontekst za lokalne kampanje, projekte i političku podršku merama inkluzije u zdravstvu. • Mogućnost saradnje sa civilnim sektorom i međunarodnim partnerima: U Novom Pazaru deluje više organizacija koje se bave podrškom OSI. Kroz partnerstva sa njima moguće je realizovati edukacije, mobilne timove, promotivne kampanje i druge inovativne modele pristupa zdravstvenoj zaštiti. Postoji i potencijal za umrežavanje sa drugim gradovima kroz Zajednicu opština ili inicijativu „Zdravi gradovi“. • Trend rasta intersektorskih pristupa zdravlju (npr. zdravlje u svim politikama): Koncept „Health in All Policies“ postaje sve značajniji i na nacionalnom i lokalnom nivou, pružajući mogućnost da se zdravlje OSI integriše u urbanizam, saobraćaj, obrazovanje i druge sektore – čime se stvara zdravija okolina, a ne samo bolje lečenje 	<p>potrebe OSI ne prepoznaju kao prioritetne, što smanjuje pritisak na institucije da prilagođavaju svoje usluge. Posebno su ugrožene osobe sa intelektualnim i psihosocijalnim smetnjama, koje često ostaju „nevidljive“ u sistemu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ograničeni kapaciteti za reagovanje u kriznim situacijama: U vanrednim okolnostima (epidemije, poplave, potresi), OSI su neretko među najugroženijima, jer nisu obuhvaćene planovima evakuacije, informacijama o rizicima, niti imaju mogućnost samostalnog delovanja. Odsustvo kriznih protokola prilagođenih OSI predstavlja ozbiljnu sistemsku pretnju. • Odliv medicinskog kadra i deficitarni profili specijalista: Zdravstveni sistem se suočava sa kontinuiranim odlivom lekara i medicinskih tehničara ka većim centrima i inostranstvu, što posebno pogađa male gradove i periferne oblasti. Nedostatak specijalista koji su obučeni ili senzibilisani za rad sa OSI dodatno otežava obezbeđivanje kontinuiteta i kvaliteta nege za ovu grupu.
---	---

Kako iskoristiti snage i šanse?

- **Iskoristiti postojanje razvijenih lokalnih dokumenata javnih politika**, kao što su Plan javnog zdravlja, Plan održivog razvoja i Lokalni plan za rodnu ravnopravnost, koji već prepoznaju OSI kao ranjivu grupu. Ovi dokumenti mogu služiti kao polazište za kreiranje konkretnih mera u oblasti inkluzivnog zdravstva i lakše pozicioniranje gradskih projekata za eksterno finansiranje.
- **Aktivirati i dodatno osnažiti Savet za zdravlje** kao mehanizam participacije OSI. Kroz dodatne obuke i jasno definisane mandate, Savet može postati ključna platforma za multisektorsko odlučivanje i integraciju potreba OSI u sve faze politika i praksi javnog zdravlja.
- **Osloniti se na već uspostavljene institucionalne i kadrovske kapacitete** unutar Gradske uprave, uključujući Odeak za socijalnu, boračko-invalidsku i zdravstvenu zaštitu i angažovane stručnjake.
- **Postojeći institucionalni i kadrovski resursi u okviru primarne zdravstvene zaštite**, posebno Razvojno savetovalište sa stalnim timom stručnjaka (logopedi, psiholog, somatoped) u okviru predstavljaju stabilan temelj za dalji razvoj usluga rane identifikacije i podrške deci sa razvojnim rizicima.
- **Zavod za javno zdravlje Novi Pazar raspolože stručnim i organizacionim kapacitetima za sprovođenje kampanja i programa promocije zdravlja, što predstavlja značajan potencijal za afirmaciju prava OSI u oblasti javnog zdravlja.** Kroz saradnju sa lokalnim institucijama, ZZJZ može doprineti razvoju inkluzivnih javnozdravstvenih poruka, unapređenju znanja zdravstvenih radnika i podizanju svesti zajednice o potrebama i pravima OSI.
- **Iskoristiti spremnost lokalne samouprave na inovacije**, uključujući planirane nabavke specijalizovane opreme (npr. stomatološke stolice za OSI) kao modele dobre prakse inkluzije u sektorima gde grad formalno nema nadležnost.
- U toku izgradnje nove zdravstvene ustanove, Kliničko-bolničkog centra Novi Pazar, pruža se jedinstvena prilika da se unapredi dostupnost i kvalitet specijalističke zdravstvene zaštite za OSI. Preporučuje se da Grad Novi Pazar inicira i zaključi **protokol o saradnji sa upravom KBC Novi Pazar**, sa posebnim fokusom na: planiranje specijalizovanih usluga za OSI, opremanje prostora pristupačnom dijagnostičkom i terapijskom opremom (stomatološka i ginekološka stolica za OSI), zajedničko planiranje kapaciteta i kadrovskih potreba, povezivanje primarne i tercijarne zdravstvene zaštite kroz multisektorske mehanizme. Ovakav protokol bi predstavljao osnovu za stratešku i koordinisanu brigu o OSI na svim nivoima zdravstvene zaštite.
- **Uključiti Novi Pazar u nacionalne i EU tokove**, koristeći podršku kroz Strategiju za unapređenje položaja OSI, Strategiju deinstitucionalizacije i druge nacionalne dokumente koji pozivaju na lokalnu akciju, kao i mogućnosti

IPA fondova i programa za digitalizaciju zdravstva. Kandidovati projekte kod međunarodnih partnera (UNICEF, UNDP, IPA, GIZ) koji podržavaju digitalizaciju i mobilne zdravstvene servise dostupne OSI.

Kako prevazići slabosti?

- **Uskladiti strateško planiranje i budžetsko izvršenje:** Iako Grad poseduje Plan javnog zdravlja, njegovo sprovođenje je ograničeno usled izostanka posebne budžetske linije. Preporučuje se uspostavljanje **posebne programske aktivnosti u okviru budžeta**, sa jasno definisanim ekonomskim klasifikacijama za realizaciju mera koje se odnose na zdravstvenu zaštitu OSI, naročito u oblastima ranog otkrivanja razvojnih smetnji, preventivnih programa i edukacije.
- **Ojačati institucionalne kapacitete u upravi i ustanovama:** S obzirom na to da su trenutno u gradskoj upravi za zdravstvo sistematizovana samo dva radna mesta, preporučuje se **uvodenje dodatnih radnih mesta** posvećenih razvoju i praćenju politika prema osobama sa invaliditetom. Takođe, neophodno je jačanje kapaciteta zdravstvenih ustanova za dijagnostiku, tretman i praćenje osoba sa različitim vrstama invaliditeta, posebno u domenu mentalnog i kognitivnog zdravlja.
- **Oснаžiti Savet za zdravlje kao instrument inkluzivnog planiranja:** Potrebno je sprovesti **sistematsku edukaciju članova Saveta za zdravlje** u oblasti prava OSI i inkluzivnih politika, kao i uvesti obavezu redovnog razmatranja tema koje se odnose na pristupačnost i specifične potrebe OSI. Time bi se obezbedio veći kvalitet i relevantnost preporuka koje Savet upućuje Gradu i zdravstvenim ustanovama.
- **Uspostaviti specijalizovane usluge za osobe sa mentalnim i kognitivnim invaliditetom:** Ova grupa je posebno zanemarena u sistemu lokalne zdravstvene zaštite. Preporučuje se razvoj **savetodavnih, mobilnih i kućnih usluga**, uz saradnju sa **udruženjima građana** koja imaju iskustva u radu sa ovom ciljnim grupom. Neophodno je obezbediti i odgovarajuće protokole, kadrove i prostorne kapacitete za rad sa ovom populacijom. **Posebno, potrebno je podržati mobilne timove i programe kućne nege za teško pokretne i ruralne OSI:** Kako bi se ublažila prostorna i funkcionalna izolovanost teško pokretnih osoba i onih koje žive u udaljenim naseljima, preporučuje se uspostavljanje **mobilnih lekarskih i savetodavnih timova**, koji će po ustaljenom rasporedu pružati usluge u kućnim uslovima. U ove programe uključiti i **specijalizovane negovatelje, tehničare i socijalne radnike**.
- **Unaprediti dostupnost zdravstvene zaštite u ruralnim i prigradskim sredinama:** Ambulante u naseljima poput Selakovca, Mura i Postenja funkcionišu u otežanim uslovima. Potrebno je planirati ulaganja u sanaciju objekata, obezbeđenje osnovne infrastrukture (voda, grejanje, sanitarni čvor), ali i organizaciju **mobilnih lekarskih timova** za obilaske OSI koje žive u izolaciji.
- **Formalizovati međusektorsku saradnju uz operativne protokole.** Nedostatak koordinacije između sektora zdravstva, obrazovanja, socijalne zaštite, sporta i kulture treba prevazići kroz **izradu i potpisivanje međusektorskih protokola**, u kojima će biti jasno definisane uloge, način razmene informacija i zajedničke intervencije. Poseban akcenat staviti na podršku deci i mladima sa invaliditetom pri prelasku između sektora.
- **Pratiti efikasnost mera kroz sistematsku evaluaciju i učešće korisnika:** Kako bi se utvrdila delotvornost politika i mera u oblasti zdravlja OSI, neophodno je uvesti **sistem godišnjih izveštaja o realizaciji mera**, uz obavezno uključivanje **povratnih informacija korisnika zdravstvenih usluga**, organizovanih kroz upitnike, fokus grupe i javne rasprave. Zavod za javno zdravlje može imati vodeću ulogu u obradi i objavi ovih podataka.
- **Iskoristiti digitalne alate za nadzor i inkluziju:** Grad treba da uloži u razvoj **digitalne platforme za prijavu barijera i praćenje pristupačnosti zdravstvenih usluga**, kao i za distribuciju zdravstvenih informacija u pristupačnim formatima. Ova platforma može poslužiti i za uključivanje OSI u praćenje lokalnih usluga u realnom vremenu.
- **Uvesti kontinuirane obuke za zdravstvene radnike:** Preporučuje se uvodenje **sistematskog programa stručnog usavršavanja** iz oblasti pristupačnosti, komunikacije i rada sa osobama sa fizičkim, senzornim i intelektualnim invaliditetom. Ove obuke treba uključiti u planove rada ustanova i organizovati u saradnji sa udruženjima OSI.
- **Razviti digitalne i informacione pristupe u skladu sa standardima pristupačnosti:** Zdravstvene ustanove treba da prilagode svoje informativne materijale, veb-sajtove i e-servise (zakazivanje, recepti, vodiči) prema standardima digitalne pristupačnosti (npr. WCAG). Takođe, treba razviti **informacije u lako razumljivom jeziku**, Brajevom pismu i omogućiti asistenciju pri pristupu servisima.

- **Uspostaviti sistem za evidenciju potreba OSI u zdravstvu.** Neophodno je kreirati **standardizovan sistem evidentiranja korisnika sa invaliditetom**, uključujući vrstu invaliditeta, barijere u pristupu i potrebe u vezi sa tretmanom. Ovi podaci su ključni za planiranje resursa, personalizaciju usluga i razvoj strategija.
- Kako bi se unapredilo planiranje i praćenje inkluzivnosti zdravstvenog sistema, preporučuje se **uspostavljanje mehanizma za redovno praćenje i javnu objavu ključnih indikatora u oblasti zdravstvene zaštite OSI**, u saradnji sa zdravstvenim ustanovama i gradskom upravom. Podaci bi se objavljivali **na portalu otvorenih podataka**, u agregiranom i anonimizovanom obliku.
- **Obezbediti bolju međusektorsku saradnju.** Potrebno je formalizovati i intenzivirati saradnju između sektora zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite kroz **protokole o saradnji, zajedničke planove i baze podataka**. Poseban akcenat staviti na kontinuitet podrške deci i mladima sa invaliditetom pri prelasku između sektora.
- **Planirati ciljne preventivne programe za OSI:** Zdravstveno obrazovanje i prevencija moraju uključivati **specifične programe za OSI**, posebno u oblastima kao što su reproduktivno zdravlje, prevencija nasilja, mentalno zdravlje i prevencija bolesti. Ovi programi treba da budu razvijeni u saradnji sa stručnjacima i organizacijama OSI.

Kako ublažiti pretnje iz okruženja?

- **Obezbediti održivost pristupačnih rešenja i infrastrukture:** Tehnička rešenja pristupačnosti, kao što su rampe, liftovi i specijalizovana oprema, često postaju nefunkcionalna zbog neadekvatnog održavanja. Preporučuje se **formiranje posebne budžetske linije** u okviru programa komunalnog uređenja ili zdravstvene zaštite, namenjene **redovnom servisiranju i popravci opreme za pristupačnost**. Istovremeno, ustanoviti mehanizam za **redovnu proveru funkcionalnosti pristupačnih rešenja** u zdravstvenim objektima, uz uključivanje korisnika OSI.
- **Uspostaviti lokalni sistem za nadzor nad primenom zakona i standarda pristupačnosti:** U cilju dosledne primene nacionalnih propisa o pristupačnosti, neophodno je opisom poslova Odeljenja za društvene delatnosti predvideti obavezu nadzora nad primenom zakonskih standarda u oblasti zdravstva i javnih zdravstvenih objekata. U ovaj mehanizam uključiti **predstavnike civilnog sektora, udruženja OSI i građane**, uz izradu godišnjeg izveštaja koji će biti dostupan javnosti.
- **Uspostaviti preventivne mehanizme za odgovor na vanredne situacije:** U kriznim situacijama (epidemije, poplave, energetske krize), OSI često prve ostaju bez podrške. Potrebno je razviti **protokol za zaštitu OSI u kriznim situacijama**, u saradnji sa Centrom za socijalni rad, Domom zdravlja, Crvenim krstom i Službom Civilnom zaštitom, uključujući evidenciju OSI kojima je potrebna dodatna pomoć i kontinuirana terapija.

8.5. Objektivna procena stanja u oblasti unapređenje socijalne zaštite dece sa smetnjama u razvoju, mladih i odraslih osi i njihovih porodica

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Visoka zastupljenost OSI u evidenciji korisnika: Udeo od 13,8% OSI u ukupnom broju korisnika socijalne zaštite ukazuje na prepoznatu potrebu i uključivanje ove populacije u sistem lokalne podrške. • Postojanje pravnog osnova za pružanje usluga socijalne zaštite. Grad Novi Pazar ima usvojenu Odluku o socijalnoj zaštiti kojom su definisane lokalne usluge, uključujući i one namenjene osobama sa invaliditetom, kao i deci sa smetnjama u razvoju. Odluka omogućava razvoj raznovrsnih usluga u zajednici, što predstavlja temelj za dalje unapređenje sistema. • Razvijena institucionalna mreža: Funkcionalno organizovan Centar za socijalni rad, Odeljenje za društvene delatnosti, kao i IRK, omogućavaju 	<ul style="list-style-type: none"> • Izostanak strateškog pristupa u oblasti lokalne politike socijalne zaštite i unapređenja položaja OSI i DSRI. Grad Novi Pazar još uvek nije uspostavio Savet za socijalnu zaštitu i Savet za unapređenje položaja OSI, čime je oslabljena mogućnost sistematskog dijaloga, multisektorskog odlučivanja i koordinacije lokalnih aktera. • Nepostojanje lokalnog strateškog dokumenta socijalne zaštite. Grad Novi Pazar trenutno nema usvojen Program razvoja socijalne zaštite, koji bi omogućio sistemsko planiranje usluga i prioriteta. Odsustvo ovakvog dokumenta otežava koordinaciju resursa i usmeravanje intervencija ka najugroženijim grupama. • Ograničeni kadrovski kapaciteti u Gradskoj upravi. Iako je formirano Odeljenje za društvene delatnosti sa tri odeljenja, ukupan broj zaposlenih nije dovoljan za obim posla koji

<p>institucionalnu osnovu za planiranje i pružanje usluga OSI.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jasan budžetski okvir sa vidljivim ulaganjima u usluge i projekte. U budžetu Grada za 2025. godinu obezbeđeno je preko 199 miliona dinara za socijalnu i dečju zaštitu, uključujući programe podrške OSI (usluga ličnog pratioca, pomoć u kući, Dnevni boravak, podrška za lečenje, prihvatilište, izgradnja objekata i drugo), što jasno ukazuje na institucionalnu opredeljenost za inkluziju. • Funkcionalan Centar za socijalni rad sa razgranatom strukturom službi i timova. CSR Novi Pazar raspolaže službama za zaštitu dece, odraslih, starijih, za materijalna davanja i za planiranje razvoja, čime se omogućava sveobuhvatna procena potreba i ciljana podrška korisnicima, uz primenu savremenih metodologija rada. • Postojanje Domske jedinice sa licencom i kvalitetnom infrastrukturom- Domsko odeljenje za starija lica raspolaže kapacitetima i zaposlenima, sa kontinuiranim ulaganjem u opremu i uslove boravka, pružajući smeštaj i podršku licima kojima je ona neophodna. • Rad Interresorne komisije (IRK) kao mehanizma za dodatnu podršku deci. IRK deluje u okviru lokalne uprave, ima multisektorski sastav i omogućava pravovremeno usmeravanje dece sa smetnjama ka odgovarajućim merama podrške u obrazovanju, zdravlju i socijalnoj zaštiti. • Prisutnost udruženja OSI u zajedničkim prostorijama. U istom objektu sa CSR-om nalaze se aktivna udruženja (Savez slepih, Savez gluhih, CIRa, Udruženje za cerebralnu paralizu), što omogućava saradnju, sinergiju u radu i veću dostupnost usluga korisnicima. • Uspostavljena održivost lokalnih usluga socijalne zaštite: Grad Novi Pazar obezbeđuje dnevni boravak za decu sa smetnjama u razvoju, uslugu ličnog pratioca deteta, pomoć u kući za odrasle i stare, savetodavne i edukativne usluge, kao i domski smeštaj za starije – čime se gradi sistem osnovne podrške osobama sa invaliditetom i njihovim porodicama. • Otvorenost lokalne uprave za inovacije i intersektorsku saradnju. Odeljenje za društvene delatnosti Gradske uprave pokazuje inicijativu u razvijanju novih servisa i saradnji sa institucijama zdravlja, obrazovanja i civilnog sektora, kao i u sprovođenju lokalnih i nacionalnih projekata. • Sprovođenje obuka i edukacija za stručne radnike. Grad i lokalne ustanove aktivno učestvuju u projektima i programima usmerenim na profesionalno usavršavanje zaposlenih u socijalnoj zaštiti. • Postojeće baze podataka o korisnicima usluga socijalne zaštite. Evidencije Centra za socijalni rad i 	<p>obuhvataju poslovi socijalne zaštite, OSI, prava deteta, naročito u segmentima analitike, terenskog rada i upravljanja programima.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Normativni okvir nije u potpunosti usklađen sa faktičkim stanjem i zakonom. Važeća Odluka o socijalnoj zaštiti ne obuhvata sve usluge koje se pružaju u zajednici (npr. lični pratilac), dok većina od predviđenih 13 usluga još uvek nije uspostavljena u zajednici; nedostaju i ključni opšti akti za sprovođenje odluke, čije je usvajanje predviđeno Zakonom o socijalnoj zaštiti. • Nedovoljno razvijeni informatički kapaciteti u Odeljenju. Uprkos planovima za digitalizaciju, u sektoru društvenih delatnosti Gradske uprave još uvek ne postoji jedinstvena baza korisnika, standardizovani alati za praćenje usluga ili sistem za evaluaciju učinaka, što otežava strateško planiranje i efikasno upravljanje. • Nepotpuna funkcionalna povezanost između sektora unutar gradske uprave i javnih ustanova. Iako postoji institucionalni okvir za koordinaciju, u praksi su veze između sektora često slabe ili zavise od pojedinačnog zalaganja zaposlenih, što usporava reagovanje i smanjuje domet podrške korisnicima. • Neodgovarajući prostorni uslovi Centra za socijalni rad. Zgrada u kojoj se nalazi CSR deli prostor sa stambenim jedinicama za korisnike, što utiče na profesionalni integritet, privatnost i bezbednost u radu. Pristupačnost OSI je ograničena, stručni radnici moraju silaziti u prizemlje radi razgovora sa korisnicima. • Nedovoljna kadrovska osnaženost Centra za socijalni rad. CSR funkcioniše uz ograničene ljudske i organizacione kapacitete, što negativno utiče na kvalitet i obim pruženih usluga. Nedostatak stručnih radnika, posebno onih obučanih za rad sa DSR i OSI, ograničava efikasno pružanje podrške korisnicima. • Nepostojanje specijalizovanih usluga za najbrojnije grupe korisnika: OSI sa intelektualnim i višestrukim smetnjama, koje čine skoro 50% korisnika, nemaju pristup adekvatnim oblicima podrške (npr. psihosocijalna pomoć, predah, mobilni timovi, radno-okupacione radionice). • Ograničena dostupnost postojećih usluga. Usluge poput pomoći u kući, savetovališta za porodicu ili stanovanja uz podršku su institucionalno razvijene i licencirane, ali nisu u dovoljnoj meri dostupne, broj korisnika i zaposlenih daleko je ispod potreba zajednice. • Ograničena podrška porodicama koje imaju članove sa invaliditetom. Postojeći oblici podrške porodicama sa decom i odraslima sa invaliditetom su fragmentisani i ne obuhvataju sve aspekte svakodnevnih potreba. Nedostatak systemske koordinacije i planske podrške otežava njihovo uključivanje u zajednicu. • Slaba povezanost javnog i civilnog sektora u pružanju socijalnih usluga. Iako u lokalnoj zajednici postoje aktivne organizacije civilnog društva, partnerstvo sa javnim sektorom nije dovoljno razvijeno. Nema mehanizama za
---	--

<p>udruženja građana koja deluju na polju socijalne inkluzije OSI omogućavaju analizu potreba i planiranje resursa.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Učešće lokalne zajednice u humanitarnim i solidarnim akcijama. Građani, preduzetnici i verske zajednice učestvuju u organizovanju pomoći najugroženijima. Ovakvi oblici solidarnosti doprinose socijalnoj koheziji i dopunjuju institucionalne mehanizme. • Proaktivan odnos grada prema obezbeđivanju sredstava za usluge socijalne zaštite iz eksternih izvora: Grad uspostavlja partnerstva sa međunarodnim organizacijama i učestvuje u projektima koji doprinose razvoju lokalnih socijalnih usluga i infrastrukture. 	<p>sistemsku dodelu sredstava niti zajedničkog planiranja usluga.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna promocija i informisanje o postojećim uslugama. Građani često nisu upoznati sa pravima i uslugama koje su im dostupne, niti znaju kome da se obrate u kriznim situacijama. Odsustvo jasnih komunikacionih kanala i promotivnih kampanja umanjuje iskorišćenost postojećih kapaciteta. • Izostanak monitoringa i evaluacije usluga: Ne postoji utemeljen sistem redovnog praćenja kvaliteta i efikasnosti usluga; ne sprovode se evaluacije učinka niti postoji otvoren pristup ključnim pokazateljima. • Neiskorišćenost podataka za planiranje i evaluaciju socijalnih usluga. Iako se prikupljaju određeni podaci o korisnicima i uslugama, oni se retko koriste za strateško planiranje i unapređenje kvaliteta. Ne postoji razvijen sistem monitoringa i evaluacije usluga na lokalnom nivou.
<p>PRILIKE IZ OKRUŽENJA</p>	<p>PRETNJE IZ OKRUŽENJA</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Nacionalna strategija deinstitucionalizacije i razvoja usluga u zajednici (2022–2026) promovise prelazak sa institucionalnog na lokalni model podrške, čime se otvara prostor za širenje i unapređenje usluga za OSI u neposrednom okruženju korisnika. • Strategija za unapređenje položaja OSI u Republici Srbiji (2025–2030) definiše jasne ciljeve i prioritete za lokalne samouprave u oblastima pristupačnosti, zapošljavanja, participacije i socijalne uključenosti OSI, uz predviđenu podršku za sprovođenje. • Zakon o socijalnoj zaštiti eksplicitno prepoznaje ulogu lokalne samouprave u razvoju, pružanju i finansiranju usluga u zajednici, uz obavezu planiranja na osnovu realnih potreba stanovništva – što omogućava normativno i budžetsko jačanje servisa za OSI i DSR. • Dostupnost fondova međunarodnih partnera (GIZ, UNICEF, UNDP, EU, Svetska banka) nudi šansu za obezbeđivanje dodatnih sredstava i tehničke pomoći za razvoj inovativnih usluga, jačanje profesionalnih kapaciteta i promociju društvene inkluzije. • Podrška nacionalnih institucija i mreža (Republički zavod za socijalnu zaštitu, SKGO, NAJU) obezbeđuje gradovima i opštinama savete, metodologije, obuke i standarde za unapređenje kvaliteta, evaluaciju i profesionalizaciju lokalnih socijalnih usluga. • Digitalizacija sistema socijalne zaštite, uključujući uvođenje e-Socijalne karte i povezanih aplikacija, stvara uslove za efikasnije planiranje usluga i praćenje korisničkih potreba uz potencijal da Grad unapredi prikupljanje i korišćenje podataka o OSI 	<ul style="list-style-type: none"> • Izostanak dugoročno održivog finansijskog mehanizma za lokalne usluge predstavlja ozbiljan rizik za njihov kontinuitet. Usluge poput dnevnog boravka ili ličnog pratioca i dalje se u velikoj meri oslanjaju na projektno finansiranje, što ih čini nestabilnim i ograničava njihovo planiranje i širenje. • Nedovoljna međuresorna koordinacija na nacionalnom nivou otežava pristup lokalnih samouprava informacijama, finansijama i tehničkoj podršci. Slaba povezanost između sektora (socijalna zaštita, zdravstvo, obrazovanje) usporava razvoj integrisanih i sveobuhvatnih servisa za OSI. • Rizik od formalne, ali ne i suštinske inkluzije prisutan je u institucijama – politike se često sprovode deklarativno, bez stvarne promene u načinu rada i bez aktivnog uključivanja korisnika, što obesmišljava principe inkluzivne prakse. • Spor tempo usklađivanja zakonodavnog okvira sa međunarodnim standardima, posebno sa Konvencijom UN o pravima OSI, dovodi do toga da brojne specifične potrebe i prava OSI ostaju neadresirane u važećim zakonima i propisima. • Nedovoljna stručna osposobljenost profesionalaca u sistemu socijalne zaštite i drugim relevantnim sektorima (obrazovanje, zdravstvo, lokalna uprava) za rad sa OSI, ograničava kvalitet usluga i primenu pristupa zasnovanog na ljudskim pravima. • Visok stepen stigmatizacije i društvene distance prema OSI i dalje je prisutan, naročito u tradicionalnim sredinama. Predrasude utiču na vidljivost OSI, njihovu spremnost da traže podršku i na društvenu prihvaćenost servisa koji su im namenjeni.

<ul style="list-style-type: none"> • Portal Otvorenih podataka kao mehanizam za praćenje i vrednovanje efekata usluga. • Rastuće interesovanje javnosti i medija za pitanja pristupačnosti i prava OSI može biti iskorišćeno za širu društvenu mobilizaciju, pokretanje lokalnih kampanja, afirmaciju pozitivnih primera i zagovaranje inkluzivnih politika. • Članstvo Novog Pazara u mrežama gradova i opština koje razvijaju socijalne politike pruža mogućnosti za razmenu dobrih praksi, zajedničke inicijative i usvajanje modela uspešnih servisa iz drugih sredina. 	
---	--

Kako iskoristiti unutrašnje snage i šanse iz okruženja?

- **Strateško opredeljenja grada Novog Pazara** za unapređenje položaja DSRI i mladih i odraslih OSI definisano Planom razvoja grada i Strategijom urbanog razvoja.
- **Uspostavljeni organizacioni kapaciteti** u okviru Gradske uprave (Odeljenje za društvene delatnosti) i IRK, ustanova socijalne zaštite (CSR za službom za pomoć u kući i službom Domsko odeljenje za smeštaj starih), obrazovne i zdravstvene ustanove i razvijena mreža udruženja građana koja deluje na polju socijalne inkluzije DRP i OSI, čije kompetencije mogu poslužiti kao resurs za uspostavljanje novih i unapređenje postojećih dnevnih usluga u zajednici (dnevni boravak za decu, mlade i odrasle sa invaliditetom, pomoć u kući za stara i odrasla lica), usluga podrške za samostalan život i savetodavno-edukativnih i socio-terapijskih usluga predviđenih Odlukom o socijalnoj zaštiti, kao i međuopštinskih usluga smeštaja (predah, stanovanje uz podršku) zasnovanih na prepoznatim potrebama članova udruženja, ali i onih OSI koje nisu formalno uključene u njihov rad.
- Iako Grad Novi Pazar ima institucionalni kapacitet i osnovnu mrežu usluga socijalne zaštite za OSI, **njihov domet je ograničen budžetskim resursima i brojem kadrova**. Istovremeno, broj porodica koje žive sa osobom sa invaliditetom raste, a njihove potrebe se sve češće odnose na **emocionalnu, organizacionu i psihosocijalnu podršku, koju sistem trenutno ne može u potpunosti da pruži**. Međunarodne organizacije poput UNICEF-a, GIZ-a, UNDP-a, kao i fondovi **Evropske unije (IPA, Erasmus+, EU4Youth)**, već **finansiraju razvoj lokalnih usluga u zajednici, edukaciju stručnjaka i inovativne modele socijalne inkluzije**. Uključivanjem u ove programe, grad može znatno ubrzati razvoj novih usluga i osigurati održivost postojećih.
- **Iskoristiti tehničku podršku republičkih institucija (RZZS, SKGO, NAJU) za planiranje i standardizaciju lokalnih socijalnih usluga i evaluaciju njihove efikasnosti**. Republika Srbija je kroz institucionalne mehanizme već uspostavila **stručne i savetodavne kapacitete** za unapređenje lokalnih politika socijalne zaštite. Ključne među njima su: **Republički zavod za socijalnu zaštitu (RZZS)** – pruža smernice, podatke, stručnu podršku za razvoj i nadzor nad uslugama; **Stalna konferencija gradova i opština (SKGO)** – ima resurse, obuke, vodiče i mrežu lokalnih samouprava koje razmenjuju primere dobre prakse; **Nacionalna akademija za javnu upravu (NAJU)** – pruža programe profesionalne obuke za zaposlene u lokalnim upravama. Grad Novi Pazar, koji već poseduje institucionalne osnove, **može iskoristiti ovu podršku da sistematizuje postojeće usluge, razvije nove prema standardima, i uspostavi sistem internog i eksternog praćenja njihovog kvaliteta i učinka**.
- **Učlaniti grad u mreže za razmenu praksi u socijalnoj zaštiti**, kako bi se učvrstile veze sa drugim opštinama i obezbedilo preuzimanje uspešnih modela. Lokalne samouprave širom Srbije i regiona razvijaju različite modele pružanja socijalnih usluga u zajednici – od predah smeštaja, preko mobilnih savetodavnih timova, do lokalnih fondova solidarnosti. Međutim, **razvoj ovih modela često ostaje izolovan**, a manjak institucionalizovanog dijaloga među opštinama otežava njihovo šire usvajanje. **Učlanjenjem u tematske mreže** Grad Novi Pazar može da: Uči na osnovu iskustava drugih; Ponudi sopstvena rešenja (npr. saradnju sa verskim zajednicama, mobilizaciju lokalne solidarnosti); Uđe u zajedničke projekte i međuopštinske inicijative (npr. razvoj zajedničke usluge predaha); Postane vidljiviji partner za donatore i nacionalne institucije.
- **Digitalizovati lokalne evidencije u skladu sa e-Socijalnom kartom**, kako bi se usluge planirale efikasnije i usmeravale tamo gde su najpotrebnije. Uvođenje **e-Socijalne karte** na nacionalnom nivou ima za cilj da omogućući uvid u podatke o socijalno-ekonomskom položaju korisnika i domaćinstava, čime se **olakšava procena potreba i donošenje odluka u oblasti socijalne zaštite**. Grad Novi Pazar, koji već poseduje solidnu bazu korisnika u CSR-u i u OCD sektoru, ima potencijal da **digitalizuje i unapredi lokalne evidencije** tako da: postanu kompatibilne sa e-Socijalnom kartom, budu upotrebljive za **lokalno planiranje i strateško odlučivanje**,

omogućavaju **bržu identifikaciju korisnika i potreba na teritoriji grada**, podrže razvoj sistema **otvorenih podataka i javnog monitoringa** nad uslugama.

- **Novi Pazar kao lider međuopštinske saradnje u oblasti socijalne zaštite:** U skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti i Strategijom deinstitucionalizacije, jedinice lokalne samouprave imaju pravo i obavezu da se udružuju u cilju razvoja i efikasnijeg pružanja usluga socijalne zaštite. Grad Novi Pazar, kao regionalni centar sa već razvijenim institucionalnim i ljudskim kapacitetima, ima potencijal da: **Preuzme vodeću ulogu u uspostavljanju međusobno dostupnih usluga socijalne zaštite** za više opština okruženja (Tutin, Sjenica, Raška, Nova Varoš), **Transformiše postojeće lokalne usluge** (npr. dnevni boravak, lični pratilac) u **meduregionalne usluge** dostupne i stanovništvu okolnih opština; **Razvije nove usluge smeštaja i podrške u zajednici**, koje bi mogle obuhvatiti korisnike iz više opština (predah smeštaj, stanovanje uz podršku, mobilni savetodavni timovi); **Kreiraju nova radna mesta i stimuliše zapošljavanje lokalnih stručnjaka**, što dodatno doprinosi lokalnom razvoju; **Obezbedi dodatne izvore prihoda** kroz sufinansiranje usluga iz budžeta drugih opština i konkursa ministarstava i donatora za međuregionalne inicijative.

Kako prevazići lokalne slabosti/ograničenja?

- **Usvojiti lokalni dokument javne politike u oblasti socijalne zaštite, sa akcionim planom i budžetom za razvoj i održivost usluga za OSI i njihove porodice.** Jedna od ključnih slabosti identifikovanih u analizi jeste **nepostojanje formalnog strateškog dokumenta** koji usmerava razvoj socijalne zaštite u Novom Pazaru. Odsustvo dokumenta dovodi do: neujednačenog razvoja usluga, nedovoljno koordinisanih institucionalnih intervencija, nepovezanosti sa nacionalnim strateškim i budžetskim instrumentima, otežanog pristupa donatorskim i fondovskim sredstvima. Usvajanjem takvog dokumenta, Grad Novi Pazar bi **ozvaničio svoju stratešku orijentaciju ka inkluzivnoj zajednici**, unapredio upravljanje resursima i stvorio osnovu za plansku i održivu izgradnju sistema podrške za OSI.
- **Ojačati kadrovske kapacitete Centra za socijalni rad, posebno zapošljavanjem stručnjaka obučeni za rad sa decom i OSI.** U SWOT analizi kao jedna od ključnih slabosti identifikovan je **nedostatak stručnog kadra u Centru za socijalni rad**, posebno onih koji su osposobljeni za rad sa decom i OSI. Trenutno stanje dovodi do: **preopterećenosti postojećih radnika**, što smanjuje kvalitet pruženih usluga, **reaktivnog umesto preventivnog rada sa korisnicima**, **nedovoljne zastupljenosti stručnjaka specijalizovanih za kompleksne oblike podrške** (npr. rani razvoj, saveti za roditeljstvo, podrška u kriznim situacijama). Zapošljavanje novih stručnjaka i dodatna edukacija postojećeg kadra predstavlja preduslov za **širenje usluga u zajednici**, razvoj savetodavnih modela i sprovođenje politika deinstitucionalizacije i inkluzije.
- **Iako u Novom Pazaru postoji pozitivna praksa, međusektorska saradnja u oblasti socijalne zaštite najčešće funkcioniše ad hoc, bez jasnih procedura, odgovornosti i strukture.** To dovodi do slabe razmene informacija, dupliranja ili kašnjenja intervencija i gubitka poverenja korisnika, posebno OSI. Zakon o socijalnoj zaštiti i međunarodne konvencije predviđaju obavezu koordinisanog i zajedničkog planiranja podrške. Institucionalizovana saradnja je neophodna za pravovremeno i celovito rešavanje složenih situacija, posebno kada su u pitanju OSI i deca sa smetnjama u razvoju, jer njihove potrebe zahtevaju istovremenu podršku iz više sektora. Usklađen rad CSR-a, škola i zdravstva je ključan za ostvarivanje prava – od IOP-a i ličnih pratilaca do saveta za roditeljstvo.
- **Uvesti lokalne promotivne kampanje o pravima, uslugama i procedurama socijalne zaštite, u pristupačnom jeziku, sa piktogramima i podrškom OCD-a.** Nizak nivo informisanosti korisnika, posebno OSI i njihovih porodica, otežava ostvarivanje prava i pravovremeno uključivanje u sistem podrške. Informacije su često složene, nerazumljive i nedovoljno vidljive. Pristupačne kampanje, prilagođene deci i odraslima sa različitim teškoćama, kao i njihovim starateljima, doprinele bi boljoj uključenosti, ravnopravnosti i poverenju u institucije. Lokalne samouprave imaju ključnu ulogu u ovom procesu.
- **Formirati stalna savetodavna tela sa predstavnicima roditelja, korisnika i udruženja radi razvoja participativne socijalne politike.** Učešće korisnika u kreiranju lokalnih politika i dalje je ograničeno i povremeno. Stalna savetodavna tela omogućila bi kontinuiran dijalog, bolje razumevanje potreba, usklađivanje prioriteta i jačanje poverenja. Za OSI i roditelje dece sa smetnjama u razvoju, ovakav mehanizam osnažuje ulogu korisnika i doprinosi razvoju realnih i dostupnih usluga, uz mogućnost ukazivanja na nedostatke u njihovom sprovođenju.
- **Unaprediti prevenciju porodičnih kriza kroz školske programe, savetovašta i brzu međusektorsku reakciju.** Porodične krize ozbiljno ugrožavaju decu, posebno onu sa smetnjama u razvoju i OSI. U lokalnoj praksi, reakcija često kasni zbog nedostatka preventivnog okvira i koordinacije institucija. Potrebno je uvesti preventivne programe u školama, otvoriti savetovašta za porodice i osigurati efikasan odgovor svih sektora. Pravovremena

podrška sprečava eskalaciju problema i smanjuje rizik od institucionalizacije dece, suprotno načelima života u zajednici.

- **Razviti sistem lokalnog monitoringa i evaluacije usluga**, koji uključuje: redovno prikupljanje i obradu podataka o dostupnosti, kvalitetu i obuhvatu usluga; objavljivanje ključnih indikatora i agregiranih podataka na Portalu otvorenih podataka (npr. broj korisnika po tipu usluge, broj stručnih radnika, prosečno vreme za ostvarivanje prava, budžetska izdvajanja po usluzi); razvoj lokalnog seta indikatora koji prati ciljeve iz nacionalnih strategija; prikupljanje povratnih informacija korisnika (ankete, fokus grupe) i integraciju tih podataka u javno dostupne izveštaje.

Kako ublažiti pretnje iz okruženja?

- **Obezbediti stabilno i kontinuirano finansiranje usluga socijalne zaštite kroz stalne budžetske linije i lokalne odluke o sufinansiranju.** Nestabilno i projektno finansiranje usluga poput ličnog pratioca, dnevnog boravka ili savetovaništva dovodi do prekida podrške, odlaska obučenog kadra i gubitka poverenja korisnika. Za OSI i njihove porodice, ove usluge su ključne za svakodnevno funkcionisanje, obrazovanje, očuvanje zdravlja i prevenciju institucionalizacije. Stabilno finansiranje omogućava kontinuitet, unapređuje kvalitet života korisnika i stvara osnov za razvoj dodatnih, inovativnih usluga u zajednici.
- **Zatražiti institucionalnu podršku resornih ministarstva, a pre svega Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Stalne konferencije gradova i opština (SKGO) za lokalnu primenu nacionalnih strategija, sa prioritetom na socijalnu inkluziju OSI.** Ova podrška može obuhvatiti: stručno vođenje kroz proces lokalizacije strateških dokumenata (npr. Strategije za unapređenje položaja OSI, Strategije deinstitucionalizacije, Program zaštite mentalnog zdravlja,...), obuke zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama za implementaciju inkluzivnih politika, razvoj i validaciju lokalnih akcionih planova, metodološku podršku u praćenju i izveštavanju o sprovođenju mera, uključivanje lokalne samouprave u nacionalne pilot-programe i tematske mreže dobre prakse. Na ovaj način se osigurava usklađenost lokalnih inicijativa sa nacionalnim prioritetima, ali i jača institucionalna sposobnost grada da dugoročno i održivo unapređuje položaj OSI u zajednici.
- **Redovno edukovati zaposlene u svim sektorima koji dolaze u kontakt sa OSI, u vezi sa ljudskopravaškim pristupom, prepoznavanjem diskriminacije i ulogom korisnika kao ravnopravnog aktera.**
- **Institucionalizovati preuzimanje projektno razvijenih usluga u redovan sistem socijalne zaštite, kako bi se obezbedila njihova održivost i kontinuitet nakon isteka donatorskog finansiranja.** To podrazumeva da lokalna samouprava, u saradnji sa Centrom za socijalni rad i relevantnim partnerima, pravovremeno proceni efekte usluga razvijenih kroz projekte i obezbedi normativne, organizacione i budžetske preduslove za njihovo uvrštavanje u lokalne odluke, planove i budžetske linije. Na taj način se sprečava prekid podrške korisnicima, gubitak obučenog kadra i rasipanje resursa, a uspešni modeli se transformišu iz privremenih inicijativa u deo stabilnog i predvidivog sistema.
- **Uključiti OSI u sve faze planiranja, sprovođenja i praćenja lokalne socijalne politike, u skladu sa principom „Ništa o nama bez nas“.** Ovo podrazumeva njihovo aktivno učešće u radnim grupama, savetodavnim telima, javnim raspravama i procesima donošenja odluka koje ih se tiču – ne samo kao korisnika usluga, već kao ravnopravnih partnera. Takav pristup doprinosi većoj relevantnosti i kvalitetu politika i usluga, povećava poverenje u institucije, i omogućava da rešenja budu zasnovana na stvarnim potrebama i iskustvima onih koji žive s invaliditetom. Uključivanjem OSI u javne procese jača se i njihovo građansko i društveno osnaživanje, što je ključno za izgradnju inkluzivne zajednice.

8.6. Objektivna procena stanja o mogućnostima učešća dece sa smetnjama u razvoju, mladih i odraslih OSI u kulturnom životu

UNUTRAŠNJE SNAGE	UNUTRAŠNJE SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje aktivnih ustanova kulture sa otvorenošću ka inkluzivnim sadržajima. Kulturni centar Novi Pazar i biblioteka raspolažu programima koji povremeno uključuju decu i mlade sa smetnjama u razvoju, što predstavlja osnovu za dalje unapređenje inkluzivnih praksi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna pristupačnost kulturnih ustanova za OSI. Fizičke barijere (stepeništa bez rampi, nepristupačni toaleti, nepostojanje taktilnih oznaka) i tehnička neprilagođenost prostora i sadržaja (npr. bez prevoda na znakovni jezik) ograničavaju dostupnost kulture za OSI. • Odsustvo systemske prakse inkluzivnog planiranja u programima ustanova kulture. Kulturne institucije

<ul style="list-style-type: none"> • Spremnost pojedinih kulturnih radnika i umetničkih grupa da uključuju OSI. Postoje primeri saradnje između lokalnih umetničkih inicijativa i škola/udruženja u kojima učestvuju deca i mladi sa invaliditetom, što ukazuje na potencijal za razvoj kulturne inkluzije kroz partnerski pristup. • Dobra saradnja između civilnog sektora i pojedinih kulturnih institucija. Udruženja građana koja rade sa osobama sa invaliditetom u više navrata su saradivala sa ustanovama kulture na organizaciji zajedničkih manifestacija i radionica, čime se gradi most između sektora. • Prepoznata vrednost kulturnih sadržaja u programima dnevnog boravka i škola. Korišćenje kulturnih sadržaja (npr. filmske projekcije, literarne radionice, posete izložbama) kao deo obrazovno-rehabilitacionih aktivnosti u dnevnim boravcima i školama dodatno osnažuje dostupnost kulture za OSI. • Iskustvo lokalne zajednice u organizaciji javnih manifestacija otvorenih za sve. Tradicionalni događaji u Novom Pazaru, poput festivala, uličnih predstava i muzičkih večeri, često su koncipirani kao inkluzivne javne manifestacije, čime se afirmišu pristupačnost kulture svima. • Postojanje prostora u ustanovama kulture koji se mogu prilagoditi za pristupačnost. Uprkos delimičnoj fizičkoj nepristupačnosti, mnoge ustanove kulture raspolažu prostornim kapacitetima koji se mogu relativno lako prilagoditi potrebama OSI. • Mogućnost uključivanja škola, domova kulture i biblioteka u inkluzivne kulturne aktivnosti. Ove institucije, kao deo lokalne infrastrukture, predstavljaju potencijal za razvoj stalnih programa namenjenih deci i mladima sa invaliditetom. • Lokalna medijska scena pokazuje interes za afirmaciju ljudskih prava i inkluzije. Pojedini lokalni mediji povremeno promovišu kulturne događaje u kojima učestvuju OSI, što doprinosi menjanju društvene percepcije i afirmaciji kulturne raznolikosti. • Postojanje potencijala za digitalnu kulturnu ponudu. Pojedine ustanove i OCD u Novom Pazaru već koriste digitalne platforme i društvene mreže za širenje kulturnog sadržaja, što može biti značajan kanal za uključivanje osoba koje ne mogu fizički prisustvovati događajima. • Postojeće inicijative mladih koje mogu biti inkubator kulturne inkluzije. Aktivizam mladih u oblasti umetnosti i društvenog angažovanja predstavlja plodno tlo za promociju kulture dostupne svima, uključujući OSI. • Lokalna zajednica neguje bogatu tradiciju umetnosti i stvaralaštva. 	<p>uglavnom ne planiraju sadržaje ciljano prilagođene OSI, niti se u programiranju redovno konsultuju sa udruženjima ili samim korisnicima.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna osposobljenost zaposlenih u kulturi za rad sa decom sa smetnjama u razvoju i osobama sa invaliditetom. Kadrovi u ustanovama kulture retko prolaze obuke o inkluziji i pristupu osobama sa različitim vrstama invaliditeta, što ograničava kvalitet i domet inkluzivnih inicijativa. • Izostanak finansijskih sredstava namenjenih inkluzivnim kulturnim aktivnostima. U lokalnim budžetima i programima ustanova retko se opredeljuju sredstva za aktivnosti koje bi omogućile učešće OSI, što ograničava održivost i razvoj ovih inicijativa. • Ograničen kapacitet lokalnih OCD da realizuju inkluzivne kulturne projekte bez šire podrške. Organizacije koje se bave OSI retko imaju dovoljno resursa, partnera i vidljivosti da samostalno razviju snažan kulturni program. • Slaba međusektorska povezanost između sektora kulture i sektora socijalne zaštite i obrazovanja. Nema sistemске saradnje između kulturnih ustanova i institucija koje rade sa OSI, što otežava prepoznavanje potencijalnih korisnika i zajedničko kreiranje inkluzivnih programa. • Niska zastupljenost OSI u lokalnim umetničkim i kulturnim projektima. Deca, mladi i odrasli sa invaliditetom retko učestvuju kao aktivni učesnici (autori, izvođači, organizatori) u kulturnom životu, čime se propušta važna šansa za njihovu afirmaciju i vidljivost. • Ograničena dostupnost informacija o kulturnim događajima za OSI. Promocija kulturnih sadržaja uglavnom nije prilagođena osobama sa oštećenjem vida, sluha ili intelektualnim teškoćama, što dodatno smanjuje obuhvat i prisustvo OSI. • Nedovoljno razvijeni alternativni oblici kulturnog učešća (onlajn, hibridni formati). Digitalna transformacija kulturnih sadržaja u lokalnim ustanovama je još u povoju, pa su osobe koje ne mogu fizički prisustvovati događajima često potpuno isključene. • Niska participacija roditelja i udruženja OSI u kreiranju kulturnih sadržaja. Potencijal zajednice (posebno roditelja i organizacija civilnog društva) u osmišljavanju i realizaciji kulturnih aktivnosti za OSI ostaje nedovoljno iskorišćen. • Zanemarena potreba za obukom kulturnih radnika o inkluzivnim praksama i pristupačnosti. Bez stalne edukacije, zaposleni u kulturi teško mogu da odgovore na specifične potrebe OSI i razvijaju inkluzivne formate. • Neujednačen razvoj pristupačne infrastrukture između urbanih i ruralnih sredina. Kulturološke razlike i prostorna neujednačenost dodatno ograničavaju pristup OSI kulturnim sadržajima van centralnih zona.
---	--

ŠANSE	PRETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje nacionalnog strateškog okvira koji promovise inkluziju OSI u sve sfere društva. strategije kao što su Strategija razvoja kulture Republike Srbije 2020 -2029.godine, Strategija za unapređenje položaja OSI i Strategija deinstitucionalizacije i razvoja usluga u zajednici jasno prepoznaju značaj kulturne participacije OSI i omogućavaju programsko i finansijsko utemeljenje aktivnosti. Strategija razvoja kulture 2020-2029.godine. • Mogućnosti za finansiranje inkluzivnih kulturnih programa kroz nacionalne i međunarodne donatore i fondove. EU fondovi, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, Ministarstvo kulture i drugi akteri omogućavaju finansiranje kulturnih inicijativa koje uključuju OSI. • Rast nacionalnih i međunarodnih inicijativa koje povezuju umetnost, kulturu i socijalnu inkluziju. Programi poput Kultura za sve, Erasmus+ Culture, Kreativna Evropa i drugi nude okvir i podršku za razmenu dobrih praksi i sprovođenje inkluzivnih kulturnih projekata. • Razvoj digitalnih platformi i IKT alata za pristupačno i interaktivno učešće u kulturi. Savremeni tehnološki alati omogućavaju online dostupnost sadržaja, titlovanje, prevod na znakovni jezik, audio-deskripciju i druge inovativne formate prilagođene OSI. • Mogućnost uključivanja lokalnih kulturnih institucija u nacionalne mreže i projekte inkluzije. Učešće u mrežama poput Mreže za kulturnu inkluziju, saradnja sa SKGO i Zajednicom kulturnih centara Srbije mogu doprineti većoj vidljivosti i jačanju kapaciteta ustanova. • Povećan interes umetničkih zajednica i civilnog društva za temu inkluzije kroz kulturu. Sve veći broj umetničkih i građanskih inicijativa koristi kulturu kao sredstvo izražavanja, osnaživanja i vidljivosti OSI, nudeći partnerstva i nove modele rada. • Uvođenje standarda pristupačnosti u kulturnim institucijama kroz izmene zakonodavstva i pravilnika. Zakon o sprečavanju diskriminacije OSI i pravilnici o pristupačnosti stvaraju obavezu prilagođavanja prostora i usluga u kulturi. • Rastuća uloga društvenih mreža i digitalnih kanala za promociju inkluzivnih kulturnih sadržaja. Lokalne inicijative mogu iskoristiti besplatne alate za informisanje i motivaciju OSI za uključivanje u kulturni život, uz širenje dobrih praksi. • Otvorenost međunarodnih kulturnih manifestacija i festivala za inkluzivne sadržaje. Učešće lokalnih aktera u međunarodnim festivalima i 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna dostupnost sredstava iz nacionalnih fondova za inkluzivne kulturne sadržaje. Uprkos strateškim dokumentima, izdvajanja za inkluzivne programe u kulturi na lokalnom i nacionalnom nivou ostaju ograničena i konkurentna. • Dominacija tradicionalnog pristupa kulturi bez uvažavanja različitih potreba korisnika. Kulturni programi su često kreirani bez prethodne analize pristupačnosti i bez uključivanja OSI u planiranje sadržaja. • Niska vidljivost OSI u javnim kulturnim manifestacijama i medijima. Umetnički doprinosi i učestvovanje OSI ostaju van fokusa kulturnih promotera, što doprinosi njihovoj isključenosti. • Nepostojanje sistemskih podsticaja za kulturne ustanove da razvijaju inkluzivne prakse. Kulturne institucije često nemaju motivaciju, kadrovske ili finansijske resurse da kontinuirano razvijaju programe za OSI. • Rizik od oslanjanja isključivo na projekte, bez održivosti inicijativa. Mnoge inkluzivne aktivnosti zavise od vremenski ograničenih projekata, bez jasnog plana za institucionalizaciju i održivost. • Stigma i stereotipi koji obeshrabruju OSI i njihove porodice da učestvuju u kulturnom životu. Pritisak okoline, nedostatak samopouzdanja ili ranija loša iskustva mogu uticati na pasivnost OSI u pogledu kulturnih aktivnosti.

razmenama omogućava vidljivost OSI i pruža inspiraciju za lokalne kulturne poduhvate.

Kako iskoristiti unutrašnje snage i šanse iz okruženja?

- **Uključiti inkluzivnu kulturu u lokalne strateške dokumente i javne pozive.** Kultura pristupačna svima mora biti jasno prepoznata u strateškim i planskim dokumentima grada – poput lokalne strategije razvoja kulture, plana inkluzije, omladinske politike i javnih poziva za sufinansiranje programa. Ukoliko se inkluzivna dimenzija eksplicitno ne uvrsti u ove dokumente, inicijative za uključivanje OSI ostaju na marginama i zavise od entuzijazma pojedinaca. Formalizovanjem obaveze uključivanja OSI u kulturu kroz strateški okvir i javno finansiranje, Novi Pazar bi poslao snažnu poruku o svojoj posvećenosti inkluziji i stvorio održive temelje za dugoročnu promenu. **Preporučene aktivnosti:** Revidirati postojeće lokalne strateške dokumente i uvrstiti inkluzivne ciljeve i mere. U javne pozive za sufinansiranje kulturnih programa uneti obavezan kriterijum pristupačnosti. Pratiti realizaciju inkluzivnih mera i uključiti OSI u njihovo planiranje i praćenje. Obučiti zaposlene u upravi da razumeju i primenjuju pristup pristupačne kulture.
- **Uspostaviti redovne inkluzivne programe u saradnji sa ustanovama kulture i OCD.** U Novom Pazaru postoji izražena spremnost i kapacitet pojedinih kulturnih ustanova i organizacija civilnog društva (OCD) da razvijaju inkluzivne programe namenjene osobama sa invaliditetom, ali ti programi još uvek nisu sistemski uspostavljeni ni finansijski stabilni. Kroz planirano i kontinuirano partnerstvo između ustanova kulture (Kulturni centar, biblioteka, muzeji) i udruženja koja okupljaju OSI, moguće je osmisлити i realizovati inkluzivne radionice, kreativne rezidencije, izložbe, predstave i festivale, u kojima OSI učestvuju kao aktivni učesnici i stvaraoci. Takvi programi doprinose i razvoju publike, otvaraju prostor za nove umetničke izraze i unapređuju društvenu koheziju. **Preporučene aktivnosti:** Uključiti inkluzivne programe u godišnje planove rada kulturnih ustanova. Uspostaviti javne pozive za sufinansiranje projekata OCD u kulturi. Organizovati zajedničke radionice, festivale i umetničke rezidencije sa učešćem OSI
- **Digitalizovati kulturne sadržaje za bolju dostupnost osobama sa invaliditetom.** Digitalna transformacija u kulturi predstavlja važnu šansu da se sadržaji približe osobama sa različitim vrstama invaliditeta, naročito onima koje zbog fizičkih barijera, udaljenosti ili zdravstvenih razloga ne mogu učestvovati u kulturnom životu na tradicionalan način.
- Uvođenjem digitalnih formata (npr. video-materijala sa titlovima i prevodom na znakovni jezik, audio-deskripcije za slepe i slabovide osobe, onlajn izložbi, biblioteka i događaja) lokalna kultura postaje pristupačnija, inkluzivnija i savremenija. Ova preporuka je u skladu sa Evropskom direktivom o pristupačnosti i nacionalnim ciljevima digitalizacije. **Preporučene aktivnosti:** Razviti veb platformu sa pristupačnim kulturnim sadržajima (tekst, audio, video); Obezbediti osnovnu digitalnu opremu za snimanje, prevod i obradu sadržaja; Uspostaviti saradnju sa studentima i mladima za tehničku podršku. Uvrstiti digitalne inkluzivne sadržaje u plan rada ustanova i programe podrške.
- **Priključiti se nacionalnim mrežama za kulturnu inkluziju.** Učešće kulturnih ustanova i OCD iz Novog Pazara u nacionalnim mrežama i programima posvećenim inkluziji doprinosi razmeni dobrih praksi, jačanju profesionalnih kapaciteta i mogućnostima za finansiranje i promociju inkluzivnih inicijativa. Učešćem u mrežama kao što su *Mreža za inkluzivnu kulturu*, *Kreativna Evropa Srbija*, *Zajedno za kulturu pristupačnu svima* ili *Platforma za prava OSI u kulturi*, lokalni akteri dobijaju pristup znanju, mentorstvu i partnerstvima, kao i mogućnost da uključuju OSI u savremene kulturne tokove. **Preporučene aktivnosti:** Prijaviti se za članstvo u nacionalnim mrežama i platformama za inkluziju u kulturi. Učestvovati u konkursima, radionicama i tematskim forumima. Realizovati zajedničke projekte sa gradovima/opštinama članicama mreže. Angažovati OSI kao umetnike, moderatore i predavače u ovim programima.
- **Kreirati participativne modele rada kroz saradnju sa mladima i civilnim sektorom.** Uključivanje mladih i organizacija civilnog društva (OCD) u kreiranje i realizaciju kulturnih sadržaja za OSI doprinosi inovativnosti, relevantnosti i održivosti kulturnih programa. Mlade osobe često poseduju digitalne, umetničke i organizacione veštine koje, u kombinaciji sa senzibilitetom civilnog sektora, mogu da pokrenu nove inkluzivne inicijative. Participativni modeli rada omogućavaju OSI ne samo da učestvuju u kulturi kao korisnici, već i kao autori, saradnici i organizatori kulturnih događaja, što dodatno osnažuje njihovu vidljivost i doprinos zajednici. **Preporučene aktivnosti:** Organizovati zajedničke umetničke radionice i projekte (npr. mural inkluzije, pozorišne radionice, digitalne izložbe); Uspostaviti savetodavna tela u ustanovama kulture u kojima učestvuju i mladi i predstavnici OSI; Kreirati mikro-grant šeme za mlade i OCD za osmišljavanje kulturnih sadržaja sa inkluzivnim ciljevima; Povezati škole, kulturne institucije i udruženja kroz zajedničke edukativno-kulturne inicijative.
- **Povezati postojeću spremnost i iskustvo lokalnih kulturnih ustanova sa mogućnostima koje nude društvene mreže i digitalni kanali.** Kulturne institucije poput Kulturnog centra i biblioteke već pokazuju otvorenost za

saradnju i razvijanje inkluzivnih sadržaja. Korišćenjem besplatnih digitalnih alata (npr. YouTube, Instagram, Facebook, TikTok) mogu dodatno da promovišu inkluzivne programe i stvore digitalne zajednice koje okupljaju OSI i njihove porodice. **Preporučene aktivnosti:** Formirati digitalne timove u okviru ustanova kulture za redovno objavljivanje inkluzivnih sadržaja; Organizovati onlajn kampanje koje promovišu umetnike sa invaliditetom; Povezati se sa lokalnim influencerima i edukatorima koji podržavaju inkluziju.

- **Iskoristiti umetnički potencijal lokalne zajednice i iskustvo OCD za učešće na međunarodnim festivalima inkluzivne kulture.** Novi Pazar ima aktivne umetnike, udruženja i kreativne inicijative koje mogu da konkurišu za međunarodne festivale, razmene i takmičenja. Učešće na ovim događajima povećava vidljivost lokalne inkluzivne kulture i pruža nove uzore i modele koji se mogu primeniti lokalno. **Preporučene aktivnosti:** Kreirati bazu umetnika sa invaliditetom i inkluzivnih projekata za međunarodnu promociju; Prijaviti lokalne projekte na pozive za međunarodne festivale; Uspostaviti saradnju sa ambasadama i kulturnim centrima za podršku učestvovanju na međunarodnoj sceni.
- **Povezati postojeći aktivizam mladih i veštine iz civilnog sektora sa digitalnim alatima za promociju inkluzije.** Mladima u Novom Pazaru dostupne su digitalne veštine, kreativnost i motivacija, koje u kombinaciji sa alatima poput Canva, CapCut, OBS Studio i drugih, mogu stvoriti viralne kampanje, digitalne izložbe i mini-dokumentarce o životu i stvaralaštvu OSI. **Preporučene aktivnosti:** Organizovati takmičenja za najbolje promotivne video-klipove o inkluziji; Pokrenuti podcast o kulturi i inkluziji sa mladim voditeljima; Angažovati mlade kao digitalne ambasadore inkluzivne kulture.

Kako prevazići unutrašnje slabosti?

- **Uraditi mapiranje pristupačnosti kulturnih ustanova i planirati infrastrukturne prilagodbe.** Fizička nepristupačnost prostora i sadržaja i dalje predstavlja jednu od ključnih prepreka za puno učešće OSI u kulturnom životu. U Novom Pazaru većina kulturnih ustanova (domovi kulture, galerije, biblioteke) nije u potpunosti pristupačna - nedostaju rampe, taktilne oznake, pristupačni toaleti, kao i prilagođeni izlazi za evakuaciju. Mapiranje trenutnog stanja predstavlja prvi korak ka planskom unapređenju infrastrukture i sadržaja. Na osnovu toga moguće je definisati prioritete, predvideti sredstva u budžetu, konkurisati za donacije i fazno prilagođavati prostore prema potrebama različitih grupa OSI (osobe koje koriste kolica, slepe i slabovide osobe, gluve i nagluve osobe itd.). **Preporučene aktivnosti:** Izraditi lokalnu evidenciju i analizu pristupačnosti svih kulturnih objekata; Uključiti OSI i njihove organizacije u proces procene i predloga prilagođavanja; Razviti plan infrastrukturnih intervencija i obezbediti budžetske linije za faznu realizaciju; Uvesti pristupačnost kao obavezni kriterijum kod svih novih javnih investicija u kulturi.
- **Uvesti redovne obuke za zaposlene u kulturi o radu sa osobama sa invaliditetom.** Zaposleni u ustanovama kulture često nemaju dovoljno znanja o specifičnim potrebama i pravima OSI, kao ni o načinima prilagođavanja sadržaja, komunikacije i prostora. Ovo može dovesti do nenamerne diskriminacije, propuštenih prilika za uključivanje i osećaja isključenosti kod OSI. Redovne obuke usmerene na ljudskopravaški pristup, komunikaciju, pristupačne formate i dobre prakse iz drugih sredina mogu značajno unaprediti kompetencije zaposlenih i otvoriti vrata inkluzivnijem radu ustanova. **Preporučene aktivnosti:** Uvesti obavezu inkluzivne obuke u godišnje planove rada i stručno usavršavanje; Organizovati cikluse treninga u partnerstvu sa OCD i institucijama; Razviti lokalni priručnik sa smernicama za inkluzivne kulturne prakse; Uspostaviti sistem međusobne podrške (peer learning) između ustanova koje imaju naprednije pristupe.
- **Planirati budžetske linije za inkluzivne programe u kulturi.** Bez planiranih i stabilnih sredstava, inkluzivne aktivnosti za OSI ostaju uglavnom projektno zasnovane, kratkoročne i neodržive. Uvođenjem posebnih budžetskih linija za inkluzivne kulturne programe, Grad Novi Pazar bi poslao snažnu poruku da inkluzija nije sporadična dobrovoljna praksa, već deo institucionalne odgovornosti. To bi omogućilo ustanovama kulture i OCD da redovno planiraju aktivnosti koje uključuju OSI, kao i da ih razvijaju i unapređuju u kontinuitetu. **Preporučene aktivnosti:** Uvrstiti budžetsku stavku za inkluzivne programe u okviru programa javnih potreba u kulturi. Uspostaviti kriterijume za sufinansiranje programa koji uključuju OSI. Pratiti i evaluirati uticaj ovih programa na lokalnu zajednicu i na pristup OSI kulturnim sadržajnim. Promovisati primere dobre prakse i rezultate programa u javnosti
- **Oснаžiti organizacije civilnog društva za sprovođenje kulturnih programa za OSI.** Organizacije civilnog društva (OCD), naročito one koje okupljaju OSI i rade na njihovoj inkluziji, imaju ključnu ulogu u razvoju kulturnih programa koji su autentični, inovativni i zasnovani na realnim potrebama korisnika. Međutim, ove organizacije često nemaju dovoljne resurse – ni finansijske, ni tehničke, ni prostorne – da realizuju svoje ideje na održiv način. Pružanjem podrške OCD kroz obuke, prostor za rad, male grantove i partnerske pozive, stvara se snažniji lokalni eko-sistem inkluzivne kulture. **Preporučene aktivnosti:** Organizovati obuke za OCD o vođenju kulturnih projekata, javnom nastupu i radu sa publikom. Uspostaviti javne pozive za sufinansiranje mikro-kulturnih projekata OCD.

Omoгуćiti besplatan prostor za održavanje aktivnosti i promociju programa OCD u javnim ustanovama. Inicirati partnerstva između kulturnih institucija i OCD za zajedničku realizaciju programa

- **Promovisati umetničko stvaralaštvo OSI kroz festivale, izložbe i medije.** Umetnički izražaj OSI ima ogroman potencijal za promenu društvene percepcije, razbijanje stereotipa i osnaživanje samih umetnika. Međutim, njihovo stvaralaštvo je često nevidljivo u javnom prostoru i zanemareno u programima ustanova kulture. Kroz organizovanje inkluzivnih festivala, samostalnih i grupnih izložbi, gostovanja, poetskih večeri, kao i medijsku promociju, stvaraju se prilike da se umetnici sa invaliditetom afirmišu, povežu sa širom publikom i dobiju priznanje koje zaslužuju. Ovakve aktivnosti jačaju kulturnu raznolikost i promovišu društvo jednakih šansi. **Preporučene aktivnosti:** Uspostaviti godišnji kalendar događaja koji afirmišu stvaralaštvo OSI; Dodeljivati nagrade i priznanja za umetnički doprinos OSI u oblasti kulture; Promovisati umetnike sa invaliditetom kroz medijske kampanje i intervjue; Povezati lokalne umetnike sa nacionalnim i regionalnim kulturnim scenama.

Kako ublažiti pretnje iz okruženja?

- **Ograničeni nacionalni fondovi i konkurentnost u oblasti kulture mogu se ublažiti kroz međusektorska partnerstva i strateško planiranje.** Kako bi se smanjila zavisnost od neredovnog i oskudnog finansiranja iz državnih i evropskih fondova, lokalne kulturne institucije i OCD treba da razviju zajedničke projekte koji kombinuju kulturu sa obrazovanjem, socijalnom zaštitom i digitalizacijom. Time se otvaraju dodatne mogućnosti za finansiranje kroz druge sektorske programe. **Preporučene aktivnosti:** Razviti lokalni vodič za konkurisanje u više sektorskih fondova (kultura, socijalna zaštita, mladi, digitalizacija); Uspostaviti partnerske timove za pripremu projekata; Organizovati radionice za pisanje predloga projekata sa inkluzivnim ciljevima.
- **Negativni trendovi na nacionalnom nivou (smanjeno ulaganje u kulturu, centralizacija) mogu se ublažiti oslanjanjem na lokalne resurse i međunarodne mreže.** U situaciji kada nacionalne politike ne pružaju dovoljno podrške za decentralizovanu i inkluzivnu kulturu, lokalni akteri treba da se oslone na svoje snage – entuzijazam profesionalaca, aktivizam OCD i potencijale mladih – i da se uključe u međunarodne inicijative koje podržavaju inkluziju (npr. UNESCO, Evropska mreža za kulturu i invaliditet). **Preporučene aktivnosti:** Prijaviti lokalne inicijative na međunarodne pozive; Uspostaviti saradnju sa gradovima i institucijama iz inostranstva koje sprovode inkluzivne kulturne politike; Organizovati međunarodne tematske događaje u Novom Pazaru.
- **Neusklađenost zakonodavstva i standarda pristupačnosti može se ublažiti lokalnim normativnim aktima i primerima dobre prakse.** Iako nacionalni standardi pristupačnosti nisu uvek obavezujući ili jasno definisani, Grad Novi Pazar može doneti sopstvene lokalne smernice i pravilnike koji definišu šta znači pristupačna kultura u praksi. **Preporučene aktivnosti:** Doneti lokalne smernice o pristupačnosti u kulturi; Formirati radnu grupu sa predstavnicima OSI za praćenje primene pristupačnih standarda; Javne nabavke i infrastrukturne intervencije u kulturi usloviti obaveznom analizom pristupačnosti.
- **Nedovoljna senzibilisanost javnosti i medija prema inkluzivnoj kulturi može se ublažiti kampanjama i afirmacijom umetnika sa invaliditetom.** Nedostatak društvene svesti o značaju inkluzije u kulturi dovodi do marginalizacije tema i stvaralaca iz ovog domena. Kontinuirano promovisanje umetničkih dostignuća OSI kroz lokalne medije, društvene mreže i javne manifestacije može oblikovati novi narativ. **Preporučene aktivnosti:** Pokrenuti medijsku kampanju „Kultura za sve“ sa predstavnicima OSI; Kreirati stalnu rubriku u lokalnim medijima posvećenu inkluzivnoj kulturi; Uključiti poznate ličnosti i umetnike kao ambasadore inkluzije.
- **Uticaj negativnih stavova i predrasuda prema osobama sa invaliditetom u društvu može se ublažiti edukacijom i umetničkim dijalogom.** Kulturni sadržaji mogu biti alat za transformaciju društvenih stavova, ali je važno da budu pažljivo osmišljeni, uz učešće samih OSI. Edukativno-umetnički programi koji prikazuju stvaralaštvo, životne priče i doprinos OSI zajednici utiču na smanjenje stigme. **Preporučene aktivnosti:** Organizovati cikluse umetničko-edukativnih događaja u školama, ustanovama kulture i na javnim mestima; Uključiti OSI kao moderatore i govornike; Prikazivati filmove, predstave i izložbe sa inkluzivnim temama.

8.7. Objektivna procena stanja o mogućnostima učešća dece sa smetnjama u razvoju, mladih i odraslih OSI u sportskom životu

UNUTRAŠNJE SNAGE	UNUTRAŠNJE SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Postojeći sportski centri i infrastruktura koja može biti adaptirana. Grad raspolaže sportskim halama, terenima i centrima koji, uz manje intervencije, mogu 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepostojanje sistematskih programa za inkluzivni sport. U lokalnoj zajednici ne postoje stalni, strukturirani

<p>postati pristupačni osobama sa invaliditetom i uključeni u inkluzivne sportske programe.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktivne sportske organizacije i klubovi sa iskustvom u radu sa različitim grupam. Neki sportski klubovi u Novom Pazaru imaju iskustvo u radu sa decom i mladima iz osetljivih grupa, što može biti osnova za uvođenje inkluzivnih aktivnosti. • Angažovanost lokalnih nevladinih organizacija. Udruženja koja se bave decom i osobama sa invaliditetom u više navrata su organizovala inkluzivne sportske aktivnosti, radionice i događaje, pokazujući inicijativu i posvećenost. • Pozitivni primeri saradnje između škola i sportskih organizacija. U okviru obrazovnih ustanova postojali su pojedinačni primeri saradnje sa sportskim klubovima, što može poslužiti kao temelj za sistemsko uključivanje dece sa smetnjama u razvoju u fizičke aktivnosti. • Postojeći potencijal kadra u oblasti fizičkog vaspitanja. Nastavnici fizičke kulture i treneri sa teritorije Novog Pazara predstavljaju ljudski resurs koji može biti dodatno osnažen kroz edukacije za rad sa OSI. • Motivacija roditelja i korisnika za veće uključivanje u sportske aktivnosti. Roditelji dece sa smetnjama u razvoju i same OSI iskazuju interesovanje i potrebu za većim uključivanjem u rekreativne i sportske programe. • Lokalna vidljivost sportskih događaja. Sportska dešavanja u Novom Pazaru privlače pažnju lokalnih medija i zajednice, što predstavlja dobru osnovu za promociju inkluzivnih sportskih aktivnosti. • Inicijative iz oblasti zdravlja koje uključuju fizičku aktivnost kao preventivni factor. U okviru zdravstvenih kampanja već postoji svest o važnosti fizičke aktivnosti, što može biti uporište za uvođenje programa za OSI. • Potencijal za integraciju sporta u programe dnevnih boravaka i inkluzivnog obrazovanja. Postojeće usluge socijalne zaštite (npr. dnevni boravak) i obrazovne institucije mogu uključiti fizičke aktivnosti u svoj redovan program, čime se stvara dodatna osnova za inkluziju. 	<p>sportski programi posebno prilagođeni potrebama dece i OSI.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fizička nepristupačnost sportskih objekata. Većina sportskih objekata i terena nije prilagođena osobama sa invaliditetom. • Nedovoljna obučenost sportskih trenera i nastavnika za rad sa OSI. Treneri i stručni kadar uglavnom nisu prošli obuke za inkluzivni rad, što otežava uključivanje dece sa smetnjama u razvoju i mladih sa invaliditetom. • Ograničeni budžeti sportskih organizacija i ustanova. Nedostatak finansijskih sredstava predstavlja prepreku za opremanje prostora, organizaciju prilagođenih programa i angažovanje dodatnog osoblja. • Niska svest i senzibilisanost zajednice za sportske potrebe OSI. Inkluzija OSI u sport često se ne prepoznaje kao prioritet, a inicijative za njihovo uključivanje ostaju sporadične i bez systemske podrške. • Neujednačena saradnja između sektora sporta, obrazovanja i socijalne zaštite. Iako postoji potencijal za sinergiju, sektorska zatvorenost i nedostatak koordinacije usporavaju zajedničke inicijative i integrisane pristupe. • Ograničeni promotivni i informativni kanali. Nedostatak informacija o postojećim prilikama za bavljenje sportom utiče na malu vidljivost i uključenost dece i OSI. • Nepostojanje lokalnih sportskih udruženja fokusiranih na OSI. U gradu nema registrovanih klubova ili udruženja čija je osnovna delatnost inkluzivni sport, što dodatno smanjuje mogućnosti za učestvovanje. • Ograničen broj sportskih događaja koji uključuju OSI. Sportske manifestacije u zajednici retko uključuju OSI kao takmičare ili ravnopravne učesnike, čime se propušta važna prilika za socijalnu integraciju. • Neadekvatna evaluacija i planiranje potreba OSI u sportu. Lokalne institucije nemaju uspostavljene mehanizme za praćenje, procenu i planiranje sportskih aktivnosti prema potrebama dece sa smetnjama u razvoju i OSI.
Prilike iz okruženja	Pretnje iz okruženja
<ul style="list-style-type: none"> • Podrška međunarodnih organizacija u promociji inkluzivnog sporta. Programi Evropske unije, Saveta Evrope, UNICEF-a i UNDP-a promovišu sport kao sredstvo socijalne inkluzije OSI, što otvara mogućnosti za partnerske projekte i finansiranje. • Postojanje nacionalnih strategija koje podržavaju učešće OSI u sportu. Strategija za unapređenje položaja OSI i Strategija za deinstitucionalizaciju prepoznaju važnost inkluzivnog sporta kao alat za osnaživanje i socijalnu integraciju. • Rastući trend razvoja paraolimpijskog sporta i pristupačnog rekreativnog sporta. Na nacionalnom 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna vidljivost sporta za OSI u nacionalnim politikama i strategijama razvoja sporta. Nacionalne strategije i programski dokumenti često zanemaruju specifične potrebe OSI, čime se smanjuju izgledi za institucionalnu podršku. • Smanjeno ili nestabilno finansiranje inkluzivnih sportskih programa iz nacionalnog budžeta i fondova. U vremenima fiskalne konsolidacije, podrška za marginalizovane grupe među prvima se reže. • Zavisnost od projektne podrške međunarodnih organizacija i donatora. U slučaju povlačenja podrške

<p>nivou raste vidljivost i institucionalna podrška paraolimpijskom sportu, što može poslužiti kao model za lokalne inicijative.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fond za zapošljavanje OSI. Ovaj fond omogućava subvencije i podršku za projekte koji uključuju OSI, uključujući one iz oblasti sporta, rekreacije i osnaživanja. • Mogućnosti saradnje sa sportskim savezima i udruženjima OSI na nacionalnom nivou. Nacionalni sportski savezi za OSI pružaju metodološku i programsku podršku lokalnim zajednicama koje žele da razvijaju inkluzivne sportske sadržaje. • Raspoloživost programa obuke i sertifikacije trenera za inkluzivni sport. Obuke koje podržavaju organizacije kao što su Paraolimpijski komitet i Specijalna olimpijada omogućavaju lokalnim trenerima da steknu kompetencije za rad sa OSI. • Mogućnost uključivanja inkluzivnih sportskih sadržaja u školske programe. Nacionalni kurikulum omogućava fleksibilnost u realizaciji fizičkog vaspitanja, što lokalne škole mogu iskoristiti za uključivanje dece sa smetnjama u razvoju. • Digitalni alati i pristupačne aplikacije za podršku sportskim aktivnostima OSI. Tehnološki razvoj omogućava korišćenje personalizovanih rešenja za fizičku aktivaciju OSI, što može nadomestiti fizičke barijere. • Rastući interes zajednice i javnosti za inkluzivne vrednosti i sport za sve. Promocija ljudskih prava i jednakosti stvara povoljan ambijent za veće prihvatanje inkluzije u sportu. • Otvorenost medija i društvenih mreža za afirmaciju uspešnih priča OSI u sportu. Vidljivost i afirmacija primera dobre prakse može motivisati širu zajednicu i podstaći veće uključivanje dece i OSI u sportski život. 	<p>(npr. UNICEF, EU, GIZ), lokalne zajednice mogu ostati bez izvora finansiranja za inkluzivne sportske aktivnosti.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odsustvo nacionalnih programa za kontinuiranu edukaciju trenera i sportskih radnika za rad sa OSI. Bez sistemskog kadrovskog osposobljavanja na nacionalnom nivou, lokalni sport teško može biti inkluzivan. • Neusklađenost propisa o pristupačnosti sa međunarodnim standardima (npr. CRPD, EU norme). Pravno neslaganje može otežati korišćenje međunarodnih fondova i partnerstava. • Nedovoljna uključenost Srbije u međunarodne mreže za para-sport i inkluzivni sport. Ograničava pristup znanju, resursima i dobrim praksama koje bi mogle biti primenjene lokalno. • Centralizovanost odlučivanja i finansiranja sporta na nacionalnom nivou. Ograničava mogućnosti lokalnih samouprava da samostalno planiraju i razvijaju inkluzivne sportske programe. • Ograničen pristup međunarodnim sportskim takmičenjima za OSI iz manjih gradova. Zbog troškova, logistike i nedovoljne institucionalne podrške, takmičari iz lokalnih zajednica poput Novog Pazara ostaju uskraćeni za ovakve prilike. • Rastuća konkurencija za sredstva iz EU i drugih fondova. Brojni akteri iz različitih sektora konkurišu za iste izvore, što može ugroziti održivost lokalnih inicijativa u domenu sporta i inkluzije. • Opšti trend depopulacije i migracija mladih ka većim centrima. Smanjuje se broj potencijalnih učesnika u sportskim programima u lokalnim zajednicama, uključujući i mlade OSI.
---	---

Kako iskoristiti unutrašnje snage i šanse iz okruženja?

- **Formalizovati inkluzivni sport kao deo lokalne sportske politike i javnog interesa.** Iako u Novom Pazaru već postoje sportski objekti, motivisani pojedinci i institucionalni okviri poput Saveta za sport i Saveta za OSI, inkluzivni sport nije sistemski regulisan ni finansiran. Uključivanjem inkluzivnog sporta u lokalne strategije razvoja sporta, omladinske politike i programe javnih potreba, stvara se institucionalna osnova za održive aktivnosti. **Preporučene aktivnosti:** Revidirati lokalnu strategiju sporta uz učešće organizacija OSI; Uspostaviti budžetsku liniju za inkluzivne sportske programe; Uvesti kriterijume pristupačnosti i inkluzije u javne pozive za sufinansiranje sportskih organizacija.
- **Iskoristiti podršku međunarodnih i nacionalnih programa za razvoj trenerskih i organizacionih kapaciteta.** Postojeći kadar u obrazovanju i sportu u Novom Pazaru može biti dodatno osnažen kroz sertifikovane obuke koje nude Paraolimpijski komitet, Specijalna olimpijada i EU programi. Povezivanjem sa ovim programima jača se lokalni kapacitet za sprovođenje kvalitetnog inkluzivnog sporta. **Preporučene aktivnosti:** Organizovati lokalne treninge u saradnji sa nacionalnim savezima; Finansirati sertifikaciju trenera iz fonda za zapošljavanje OSI; Uvesti obavezu stručnog usavršavanja za rad sa OSI u ustanovama sporta i obrazovanja.
- **Razviti digitalne servise i aplikacije za promociju i učešće OSI u sportu.** Tehnologija može pomoći osobama sa invaliditetom da se aktiviraju u sportu bez obzira na fizičke barijere. Postojeći potencijal mladih, obrazovnih ustanova i NVO sektora treba povezati u cilju razvoja lokalnih digitalnih rešenja. **Preporučene aktivnosti:** Kreirati lokalnu

onlajn platformu sa inkluzivnim sportskim sadržajima; Organizovati takmičenja, izazove i motivacione kampanje preko društvenih mreža; Razviti mobilnu aplikaciju za sportske mogućnosti OSI.

- **Promovisati pozitivne primere i postignuća OSI u sportu.** Lokalni mediji redovno izveštavaju o sportskim događajima. Ovaj kanal treba iskoristiti i za promociju uspeha OSI i inkluzivnih sportskih inicijativa. **Preporučene aktivnosti:** Uspostaviti saradnju sa lokalnim medijima i školama za afirmaciju OSI sportista; Organizovati tematske festivale i sportske dane inkluzije; Kroz medije promovisati poruke o jednakim pravima i mogućnostima u sportu.

Kako prevazići slabosti?

- **Formalizovati inkluzivni sport kao deo lokalne sportske politike i javnog interesa.** Iako u Novom Pazaru već postoje sportski objekti, motivisani pojedinci i institucionalni okviri, inkluzivni sport nije sistemski regulisan ni finansiran. Uključivanjem inkluzivnog sporta u lokalne strategije razvoja sporta, omladinske politike i programe javnih potreba, stvara se institucionalna osnova za održive aktivnosti. **Preporučene aktivnosti:** Uvesti kriterijume pristupačnosti i inkluzije u javne pozive za sufinansiranje sportskih organizacija.
- **Iskoristiti podršku međunarodnih i nacionalnih programa za razvoj trenerskih i organizacionih kapaciteta.** Postojeći kadar u obrazovanju i sportu u Novom Pazaru može biti dodatno osnažen kroz sertifikovane obuke koje nude Paraolimpijski komitet, Specijalna olimpijada i EU programi. Povezivanjem sa ovim programima jača se lokalni kapacitet za sprovođenje kvalitetnog inkluzivnog sporta. **Preporučene aktivnosti:** Organizovati lokalne treninge u saradnji sa nacionalnim savezima; Finansirati sertifikaciju trenera iz fonda za zapošljavanje OSI; Uvesti obavezu stručnog usavršavanja za rad sa OSI u ustanovama sporta i obrazovanja.

Kako ublažiti pretnje iz okruženja?

Obezbediti stabilno finansiranje inkluzivnih sportskih programa. S obzirom na smanjenje i nestabilnost nacionalnih fondova i zavisnost od donatorskih projekata, neophodno je da lokalna samouprava planira trajne izvore finansiranja. **Preporučene aktivnosti:** Uvesti stalnu budžetsku liniju za inkluzivne sportske aktivnosti; Korišćenjem Fonda za zapošljavanje OSI subvencionisati klubove koji zapošljavaju trenere za rad sa OSI; Razviti više izvora finansiranja (javni pozivi, partnerstva, privatni sektor).

- **Povećati institucionalnu podršku i uključenost u međunarodne mreže.** Zbog centralizacije odlučivanja i nedovoljne uključenosti Srbije u međunarodne para-sportske mreže, lokalne sredine teško dolaze do informacija i resursa. **Preporučene aktivnosti:** Povezati lokalne sportske organizacije sa Paraolimpijskim komitetom Srbije, Specijalnom olimpijadom i međunarodnim platformama; Organizovati info-sesije i radionice za prijavu na EU i druge fondove;
- Uspostaviti saradnju sa većim centrima i klubovima koji imaju iskustvo u para-sportu. Uskladiti lokalne propise i prakse sa međunarodnim standardima. Neusklađenost domaćih propisa o pristupačnosti i nedovoljna primena CRPD normi otežavaju napredak. **Preporučene aktivnosti:** Revizija i primena standarda pristupačnosti u sportskim objektima; Uključiti pravnike i arhitekte u timove za prilagođavanje infrastrukture; Kroz obuke lokalnih donosioca odluka promovisati primere dobre prakse iz inostranstva.
- **Smanjiti rizik od socijalne distance i predrasuda.** Predrasude prema sposobnostima OSI i nedovoljna vidljivost njihovih sportskih uspeha utiču na pasivnost i izolaciju. **Preporučene aktivnosti:** Pokrenuti lokalne kampanje protiv stereotipa i za promociju sporta za sve; Aktivno uključivati OSI u javne sportske događaje; Promovisati učešće vršnjaka bez invaliditeta u mešovitim timovima.

8.8. Objektivna procena postojeće prakse učešća OSI u javnom i političkom životu

UNUTRAŠNJE SNAGE

- **Pozitivan odnos pojedinih nosilaca javnih funkcija prema udruženjima OSI:** Pojedini predstavnici lokalne vlasti prepoznaju značaj OCD i izražavaju spremnost na saradnju, što otvara prostor za jačanje institucionalnog dijaloga.
- **Postojanje institucionalne nadležnosti u okviru gradske uprave:** Odeljenje za društvene delatnosti pokriva širok spektar oblasti (socijalna zaštita,

UNUTRAŠNJE SLABOSTI

- **Ne postoji formalizovana kontakt-tačka u gradskoj upravi za saradnju sa udruženjima OSI.**
- **Izostanak sistemskog okvira za participaciju OSI:** Učešće udruženja OSI u procesima izrade i donošenja lokalnih politika trenutno se zasniva na *ad hoc* pozivima, bez uspostavljenog pravnog ili procedurnog

obrazovanje, zdravstvo, rodna ravnopravnost, romska pitanja, invaliditet), uključujući i administrativnu podršku realizaciji prava OSI.

- **Budžetsko finansiranje programa udruženja OSI:** Grad Novi Pazar izdvaja preko 54 miliona dinara za udruženja OSI i organizacije koje im pružaju podršku, što čini 74,6% sredstava namenjenih socio-humanitarnim udruženjima i predstavlja iznos znatno viši od proseka u zajednicama sa statusom grada.
- **Aktivna udruženja OSI sa raznovrsnim profilima korisnika i kontinuitetom delovanja:** Na teritoriji Grada Novog Pazara deluje niz specijalizovanih udruženja OSI (npr. Udruženje paraplegičara, gluvih i nagluvih, osoba sa cerebralnom paralizom, MNRO), koja redovno realizuju aktivnosti u zajednici, okupljaju članove i iniciraju konkretne predloge ka lokalnoj vlasti.
- **Učešće u radnim grupama za izradu lokalnih dokumenata javnih politika:** Predstavnici udruženja OSI učestvuju u izradi Lokalnog akcionog plana za unapređenje položaja OSI (2026–2030), što je potvrđeno uvidom u rešenja o formiranju radnih grupa. Time je započeta praksa institucionalnog uključivanja civilnog sektora u procese donošenja odluka.
- **Prepoznat uticaj udruženja OSI u zajednici:** Udruženja organizuju javne tribine, kulturne i sportske događaje, učestvuju u kampanjama i imaju određeni medijski prostor, što doprinosi vidljivosti OSI i razbijanju stereotipa.
- **OSI su dragocen lokalni resurs.** Njihovo aktivno učešće kroz članstvo u udruženjima predstavlja jednu od najvećih snaga zajednice, koja može biti u potpunosti iskorišćena uz dodatne i ciljane mere podrške za aktivaciju njihovog punog potencijala.

okvira koji bi garantovao kontinuirano i ravnopravno uključivanje.

- **Nedovoljno strateško usmeravanje i praćenje efekata budžetske podrške:** Iako su sredstva za udruženja OSI značajna, ne postoje jasni pokazatelji učinka i mehanizmi evaluacije koji bi osigurali da finansirani programi dugoročno doprinose političkom i javnom osnaživanju OSI.
- **Nema godišnjih izveštaja o realizaciji projekata udruženja OSI niti evaluacije njihovog doprinosa lokalnim politikama:**
- **Niska zastupljenost OSI u lokalnim savetodavnim telima i komisijama:**
- **Fizička i digitalna nepristupačnost javnih prostora i procesa:** Mnoge sale i institucije nisu u potpunosti pristupačne za osobe koje koriste kolica, slušne ili vizuelne asistivne tehnologije. Nema ni pristupačnih digitalnih platformi za praćenje i učestvovanje u javnim raspravama.
- **Nedostatak lokalnih edukativnih programa iz oblasti političke i građanske pismenosti OSI:** Niti škole niti OCD sistemski ne obrazuju mlade sa invaliditetom o pravima, zakonima, institucijama i veštinama javnog zastupanja.
- **Slabo razvijeni mehanizmi za izgradnju liderstva među OSI:** Nedostaju programi osnaživanja budućih lidera iz redova OSI koji bi mogli zauzimati mesta u savetima, odborima ili lokalnim organima vlasti.
- **Nema sistematskog praćenja rezultata participacije OSI:** Grad ne koristi indikatore za praćenje nivoa uključivanja OSI u javni život (broj konsultacija, broj OSI u telima, javne rasprave sa prisustvom OSI i sl.).

PRILIKE IZ OKRUŽENJA

- **Postojanje pravnog i strateškog okvira na nacionalnom nivou** koji afirmiše participaciju OSI Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o planskom sistemu i Strategija za sprečavanje i zaštitu od diskriminacije 2022–2030 jasno promovišu obavezu uključivanja OSI u donošenje odluka.
- **Mogućnost uključivanja u nacionalne i međunarodne mreže** za participaciju OSI.
- Povećana zainteresovanost zajednice za ljudska prava i inkluziju
- Primeri dobre prakse iz drugih lokalnih samouprava u Srbiji. Neki gradovi (npr. Novi Sad, Pirot,

PRETNJE IZ OKRUŽENJA

- **Nedovoljna sistemska podrška sa nacionalnog nivoa za lokalne participativne mehanizme**
Uprkos strateškim dokumentima u praksi još uvek nedostaju konkretni modeli i standardi koji bi lokalnim samoupravama olakšali uspostavljanje inkluzivnih mehanizama.
- **Nestabilnost projektnih izvora finansiranja u odnosu na redovno budžetsko planiranje**
Iako lokalna sredstva postoje, finansijska podrška udruženjima se često svodi na projektne konkurse sa ograničenim trajanjem i budžetom. Nedostatak višegodišnjeg

Pančevo) već su razvili funkcionalne modele saradnje sa udruženjima OSI, koji mogu poslužiti kao inspiracija i okvir za implementaciju u Novom Pazaru.

finansijskog planiranja otežava sprovođenje održivih programa participacije OSI.

- **Rasprostranjeni stereotipi i stigmatizacija OSI u političkom životu**
U društvu i dalje prevladavaju predrasude da OSI ne mogu kompetentno učestvovati u javnim funkcijama ili odlučivanju, što smanjuje njihovu vidljivost, motivaciju i prihvaćenost kao ravnopravnih aktera.
- **Nepoverenje OSI u institucionalne procese usled prethodnih negativnih iskustava**
Neke OSI izražavaju apatiju prema javnom angažmanu jer smatraju da njihovo učešće „ne menja ništa“.
- **Nedovoljna pokrivenost lokalnih i regionalnih medija temama političke participacije OSI**
Uprkos povremenim pozitivnim primerima, političko i građansko angažovanje OSI retko se prikazuje u medijima, čime se smanjuje javna svest o njihovom doprinosu zajednici i potrebi za inkluzijom.

Kako iskoristiti snage i šanse?

- **Formalizovati postojeće dobre prakse saradnje sa udruženjima OSI** kroz donošenje lokalnog pravilnika o participaciji, čime bi se institucionalizovala saradnja i proširio krug učesnika u lokalnim procesima odlučivanja.
- **Iskoristiti visok nivo budžetske podrške za strateško osnaživanje udruženja OSI**, tako što bi deo sredstava bio namenski usmeren na projekte koji uključuju građanski aktivizam, obuke i lidere iz redova OSI.
- **Osloniti se na postojeće kapacitete Odeljenja za društvene delatnosti** kako bi se uspostavio punkt za kontinuiranu komunikaciju i podršku udruženjima, uz jasno definisane nadležnosti i osobu zaduženu za saradnju.
- **Učvrstiti ulogu udruženja OSI kao partnera u donošenju javnih politika**, redovnim uključivanjem njihovih predstavnika u radne grupe za sve lokalne planove i strategije koje se odnose na ljudska prava, socijalnu zaštitu, obrazovanje i kulturu.
- **Iskoristiti prepoznatljivost i javnu vidljivost pojedinih udruženja OSI** za kreiranje kampanja koje afirmišu pravo na participaciju i ruše stereotipe o OSI kao pasivnim članovima zajednice.
- **Uspostaviti saradnju sa nacionalnim i međunarodnim mrežama**, kao što su EDF i Nacionalni savet OSI, radi razmene znanja, mentorstva i pristupa dodatnim sredstvima za razvoj participativnih mehanizama.
- **Razviti i realizovati edukativne programe u saradnji sa školama i OCD**, koristeći postojeće resurse i iskustva udruženja u radu sa decom i mladima sa invaliditetom u oblasti političke pismenosti i prava.
- **Iskoristiti širu društvenu klimu za inkluziju i ljudska prava**, tako što će se participacija OSI ugraditi kao vrednost u sve lokalne strategije i kulturno-obrazovne programe.
- **Razviti digitalne platforme za participaciju koje su pristupačne OSI**, koristeći postojeću IT službu Grada i zainteresovane partnere iz civilnog sektora i obrazovanja.
- **Uključiti temu učešća OSI u javnom životu u omladinske politike**, konkursne procedure i školske kurikulume, kao preventivnu i osnažujuću meru za buduće generacije.
- **Podržati uspostavljanje mreže udruženja OSI i udruženja koja deluju na polju socijalne inkluzije OSI** kao zajedničke platforme za zagovaranje i javno zastupanje.
- **Uspostaviti saradnju sa nacionalnim i međunarodnim mrežama**. Pristup mrežama kao što su EDF ili Nacionalni savet za OSI može obezbediti mentorstvo, vidljivost i pristup dodatnim sredstvima (IPA, UNDP, ERASMUS+).

Kako prevazići slabosti?

- **Osnažiti institucionalne mehanizme za participaciju OSI. Uspostaviti održive, funkcionalne i inkluzivne strukture koje omogućavaju da se glas OSI sistemski čuje u procesima odlučivanja.** Predložene aktivnosti: Uspostaviti Savet za socijalno uključivanje OSI kao posebno savetodavno telo Skupštine grada. Definisati jasan mandat, nadležnosti i proceduru izbora članova Saveta, uz zastupljenost različitih tipova invaliditeta i udruženja. Obezbediti logističku i administrativnu podršku radu Saveta (prostori, zapisnici, javnost rada). Uvesti praksu redovnog pozivanja predstavnika udruženja OSI na sednice tematskih odbora, komisija i javne rasprave.
- Uvesti afirmativne mere za podsticanje političkog aktivizma OSI. Povećati zastupljenost OSI u političkom životu kroz konkretne podsticaje i instrumente podrške. Predložene aktivnosti: Doneti odluku o uvođenju kvota za učešće OSI u lokalnim savetodavnim i radnim telima.
- **Ukloniti fizičke i komunikacione barijere u javnim procesima.** OSI ne mogu učestvovati u javnim raspravama i forumima zbog nepristupačnosti prostora i informacija. Preporučene aktivnosti: Prilagoditi sale za sednice i javne događaje (rampe, znakovni jezik, titlovi, asistenti).
- **Uspostaviti stalne kanale za uključivanje OSI u planiranje i praćenje lokalnih politika. Trenutno** se mišljenja OSI prikupljaju sporadično i ne utiču na odluke. Preporučene aktivnosti: Uvesti konsultativne forume za OSI prilikom izrade budžeta i strateških dokumenata. Uključiti predstavnike OSI u radne grupe za razvoj politika koje ih se tiču.
- **Edukovati zaposlene u lokalnoj administraciji o značaju participacije OSI.** Ne postoji razumevanje ni kapaciteti za inkluzivne procese odlučivanja. Preporučene aktivnosti: Organizovati stručne obuke za zaposlene u upravi, školama i ustanovama o pravu OSI na participaciju. Razviti lokalne smernice za inkluzivno odlučivanje u saradnji sa civilnim sektorom.
- **Organizovati kontinuirane edukativne programe za OSI u oblasti građanske i političke pismenosti.** Ojačati kapacitete OSI, posebno mladih, da razumeju svoja prava i efikasno učestvuju u javnom životu. Predložene aktivnosti: Pokrenuti program edukacije: „Ja učestvujem!“ namenjen deci, mladima i odraslima sa invaliditetom. Uključiti teme o pravima, institucijama, načinu donošenja odluka, budžetskom procesu i lokalnim mehanizmima participacije.
- **Podržati lokalne kampanje protiv stigme i stereotipa o OSI.** Promovisati pozitivan narativ o učestvovanju OSI u zajednici i smanjiti barijere koje nastaju iz predrasuda. Predložene aktivnosti: Sprovesti kampanju: „Ništa o nama bez nas“ uz učešće medija, škola i OCD.
- **Razviti lokalne pokazatelje i mehanizme za praćenje napretka u oblasti participacije OSI.** Uvesti sistematsko praćenje rezultata i transparentnost u sprovođenju mera za participaciju OSI. Predložene aktivnosti: U saradnji sa lokalnim OCD i akademskom zajednicom razviti indikatore participacije OSI (broj OSI u savetima, broj događaja sa učešćem OSI, pristupačnost javnih rasprava)
- **Obezbediti asistivne servise i prevodioce na znakovni jezik na svim važnim javnim događajima.** Omogućiti OSI da ravnopravno učestvuju u javnim dešavanjima i procesima odlučivanja. Predložene aktivnosti: Uvesti obavezu prisustva prevodilaca za znakovni jezik na sednicama lokalne skupštine, javnim raspravama i forumima.

Kako ublažiti pretnje iz okruženja?

- **Povezati se sa nacionalnim i međunarodnim platformama za participaciju OSI. Iskoristiti postojeće znanje, resurse i partnerstva kako bi se lokalni kapaciteti ojačali.** Predložene aktivnosti: Prijaviti grad i lokalna udruženja na mreže poput: Nacionalni savet za OSI, EDF (Evropski forum OSI). Učestvovati u pozivima, forumima i zajedničkim projektima za promociju participacije. Obezbediti mentorstvo iz gradova sa razvijenim modelima učešća OSI.
- **Formalizovati obavezu uključivanja OSI u javne procese kroz lokalne akte.** U nedostatku systemske podrške na višem nivou, lokalna zajednica može delovati samoinicijativno. Preporučene aktivnosti: Ugraditi obavezu uključivanja OSI u pravilnike o radu lokalnih tela i odluke o javnim raspravama. U programima javnih potreba uvrstiti stavku za participaciju ranjivih grupa.
- **Ublažiti apatiju i nepoverenje OSI kroz direktne pozive na učešće.** Zbog ranijih negativnih iskustava, mnoge OSI ne veruju da njihov glas nešto menja. Preporučene aktivnosti: Kroz kampanju i direktan kontakt pozvati OSI da se uključe u planiranje i praćenje lokalnih politika. Uključiti OSI u evaluaciju postojećih mera i preporuke za unapređenje.
- **Stabilizovati finansiranje za dugoročnije programe.** Predvideti višegodišnju podršku strateškim partnerima iz civilnog sektora koji rade na participaciji OSI. Time se izbegava fragmentiranost i projektna zavisnost.

9. CILJEVI I MERE LAPA ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA OSI

Opšti cilj LAP-a: Stvoriti inkluzivnu, pristupačnu i solidarno organizovanu lokalnu zajednicu u kojoj deca, mladi i odrasle OSI ravnopravno učestvuju u obrazovnom, socijalnom, zdravstvenom, kulturnom, sportskom, javnom i političkom životu, ostvarujući svoja prava, potrebe i potencijale, u skladu sa principima ljudskih prava, univerzalnog dizajna i pune društvene participacije.

Ostvarivanjem opšteg cilja ovog Akcionog plana doprinosi se sprovođenju nacionalne Strategije za unapređenje položaja OSI do 2030. godine, kao i ostvarivanju obaveza lokalne samouprave proisteklih iz relevantnih zakona i međunarodnih ugovora, pre svega Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima OSI. Za potrebe ostvarenja opšteg cilja predviđeni su sledeći posebni ciljevi i mere, koji će detaljnije biti predstavljeni u matrici Akcionog plana (odjeljak 8).

POSEBNI CILJEVI	MERE U OKVIRU CILJA
1.Unapređena fizička (arhitektonska), pristupačnost javnih prostora, usluga i informacija u nadležnosti lokalne samouprave, u skladu sa standardima univerzalnog dizajna, radi obezbeđivanja ravnopravnog pristupa deci sa smetnjama u razvoju, mladima i odraslim OSI	<p>1.1. Jačanje institucionalnih kapaciteta i lokalnih partnerstava za pristupačnost</p> <p>1.2. Uklanjanje fizičkih barijera u objektima i prostorima u nadležnosti lokalne samouprave</p> <p>1.3. Razvoj pristupačne turističke i kulturne ponude</p> <p>1.4. Zagovaranje pristupačnosti objekata van nadležnosti lokalne samouprave.</p>
2.Unapređeni uslovi za inkluzivno, dostupno i kvalitetno obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju i mladih sa invaliditetom na svim nivoima obrazovanja.	<p>2.1.Uspostavljanje lokalnog sistema za planiranje, praćenje i vrednovanje efekata inkluzivnog obrazovanja.</p> <p>2.2.Unapređenje kapaciteta i kompetencija za inkluzivno obrazovanje</p> <p>2.3.Jačanje institucionalne podrške i unapređenje rada Interresorne komisije (IRK).</p> <p>2.3.Osnaživanje porodice i lokalne zajednice za inkluzivno obrazovanje.</p>
3.Povećanje zapošljivosti i radne aktivacije OSI kroz održive, inkluzivne i međusektorske mehanizme podrške na lokalnom nivou.	<p>3.1. Unapređenje lokalnog strateškog i institucionalnog okvira za planiranje, realizaciju, praćenje i vrednovanje efekata inkluzivnog zapošljavanja OSI.</p> <p>3.2. Podrška inkluzivnom zapošljavanju u javnom i privatnom sektoru.</p> <p>3.3.Jačanje profesionalne orijentacije, obrazovanja i obuka OSI u skladu sa potrebama tržišta rada</p> <p>3.4.Razvoj podrške za samozapošljavanje i socijalno preduzetništvo OSI</p>
4.Obezbeđivanje dostupne, inkluzivne i kontinuirane zdravstvene zaštite za OSI, uz jačanje prevencije, ranih intervencija, međusektorske saradnje i korišćenje digitalnih alata.	<p>4.1.Unapređenje preventivne zdravstvene zaštite i ranih intervencija za decu i odrasle OSI.</p> <p>4.2.Uspostavljanje i širenje dostupnih i pristupačnih zdravstvenih usluga u zajednici za OSI.</p> <p>4.3.Jačanje međusektorskih kapaciteta za inkluzivno planiranje i pružanje zdravstvenih usluga deci sa smetnjama u razvoju i OSI.</p> <p>4.4.Razvoj sistema praćenja, otvorenih podataka i digitalne pristupačnosti</p>

<p>5. Uspostaviti održiv i inkluzivan sistem lokalne socijalne zaštite za decu sa smetnjama u razvoju, OSI i njihove porodice, kroz unapređenje normativnog, institucionalnog, kadrovskog, infrastrukturnog i koordinacionog okvira.</p>	<p>5.1. Usklađivanje lokalnog normativnog okvira od značaja za unapređenje socijalne zaštite OSI sa Zakonom o socijalnoj zaštiti i drugim relevantnim propisima.</p> <p>5.2. Jačanje organizacionih kapaciteta i kompetencija zaposlenih.</p> <p>5.3. Razvoj i održivost usluga u zajednici za OSI, DSR i njihove porodice</p> <p>5.4. Unapređenje infrastrukturnih uslova CSR</p> <p>5.5. Uspostavljanje institucionalno održive međusektorske saradnje.</p> <p>5.6. Uspostavljanje međuopštinske saradnje u svrhu obezbeđivanja usluga socijalne zaštite;</p> <p>5.7. Uspostavljanje sistema za praćenje i vrednovanje efekata usluga socijalne zaštite.</p> <p>5.8. Unapređenje dostupnosti informacija i dvosmerne komunikacije sa OSI, decima sa razvojnim poteškoćama i njihovim porodicama.</p>
<p>6. Obezbediti ravnopravan pristup deci sa smetnjama u razvoju i OSI kulturnim sadržajima i javnom kulturnom životu zajednice, kroz razvoj inkluzivne prakse, promociju umetničkog stvaralaštva i unapređenje digitalne i informaciono-komunikacione pristupačnosti.</p>	<p>6.1. Razvoj pristupačne i inkluzivne kulturne ponude na lokalnom nivou.</p> <p>6.2. Promocija umetničkog stvaralaštva OSI i podsticanje inkluzije kroz javno finansiranje</p>
<p>7. Omogućen ravnopravan pristup deci sa smetnjama u razvoju i OSI sportskim aktivnostima i rekreaciji kroz razvoj inkluzivnih programa, promociju sportskih prava i digitalnu dostupnost informacija</p>	<p>7.1. Razvoj lokalne inkluzivne sportske ponude i programa.</p> <p>7.2. Jačanje institucionalnih i kadrovskih kapaciteta za inkluzivni sport.</p> <p>7.3. Promocija pristupačnih sportskih sadržaja i digitalne dostupnosti informacija</p>
<p>8. Osigurati ravnopravno učešće OSI u javnom i političkom životu kroz jačanje institucionalnih mehanizama, uklanjanje barijera i afirmaciju aktivnog građanstva OSI.</p>	<p>8.1. Uspostavljanje inkluzivnih savetodavnih i konsultativnih mehanizama za učešće OSI u lokalnim procesima odlučivanja.</p> <p>8.2. Unapređenje pristupačnosti javnih prostora i digitalnih alata za ravnopravno učešće OSI.</p> <p>8.3. Osaživanje OSI i njihovih porodica za aktivno građansko i političko učešće.</p> <p>8.4. Promocija učešća OSI u javnom životu i borba protiv stereotipa.</p>

Pokazatelji uticaja opšteg cilja:

1. Broj korisnika usluga i programa namenjenih OSI
2. Broj dostupnih i održivih usluga i programa u zajednici
3. Broj zaposlenih i samozaposlenih OSI
4. Broj dece sa smetnjama u razvoju uključenih u redovno obrazovanje
5. Broj dece sa smetnjama u razvoju i OSI u institucionalnom smeštaju
6. Zadovoljstvo korisnika pristupačnošću i kvalitetom usluga
7. Broj inicijativa i predloga udruženja OSI upućenih lokalnoj samoupravi

8. Procenat građana koji smatraju da su OSI ravnopravno uključene u život zajednice

Nosilac LAP-a: Gradska uprava Novog Pazara, koja sistemsku koordinaciju sprovodi kroz međusektorsku saradnju i mehanizme participacije.

Ključni partneri: Centar za socijalni rad Novi Pazar; Predškolska ustanova i obrazovne ustanove; Dom zdravlja i zdravstvene službe; Kulturne i sportske ustanove; Turistička organizacija, RRA SEDA, Regionalni centar za profesionalno usavršavanje zaposlenih u obrazovanju, Privredna komora, Organizacije OSI i udruženja roditelja; Organizacije civilnog društva koje deluju na polju socijalne inkluzije osetljivih grupa; Nacionalne institucije (npr. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Ministarstvo prosvete); Nacionalna akademija za javnu upravu (NAJU); Susedne opštine (za međuopštinsku saradnju); IT sektor i dizajnerske agencije; Nacionalni, regionalni i lokalni mediji; Međunarodni donatori i partneri (UNICEF, EU, GIZ, i dr.)

Očekivani efekat Opšteg cilja

Stvaranje inkluzivne zajednice u kojoj OSI žive dostojanstveno, ravnopravno učestvuju u svim aspektima društvenog života i ostvaruju svoja prava bez fizičkih i komunikacionih prepreka kroz uspostavljanje održivog sistema usluga, normativne i infrastrukturne pristupačnosti, unapređenje međusektorske saradnje i osnaživanje kapaciteta lokalnih aktera.

POSEBNI CILJ 1. Unapređena fizička (arhitektonska), pristupačnost javnih prostora, usluga i informacija u nadležnosti lokalne samouprave, u skladu sa standardima univerzalnog dizajna, radi obezbeđivanja ravnopravnog pristupa deci sa smetnjama u razvoju, mladima i odraslim OSI

MERA 1.1. Jačanje institucionalnih kapaciteta i lokalnih partnerstava za pristupačnost

Cilj mere: Ojačati sistemsko upravljanje pristupačnošću i uspostaviti mehanizme za održivu međusektorsku saradnju

Aktivnosti:

Aktivnost 1.1.1. Poveriti Savetu za unapređenje položaja OSI koordinaciju politike pristupačnosti i formirati u okviru njega poseban **Tim za pristupačnost**.

Aktivnost 1.1.2. Sprovesti obuke zaposlenih u Gradskoj upravi, javnim ustanovama i preduzećima i angažovanih u okviru civilnog sektora od značaja za razumevanje pojma i značaja pristupačnosti i obaveza lokalnih samouprava definisanih Konvencijom o pravima OSI i nacionalnim zakonima, kao i se pojmom i značajem koncepta Univerzalnog dizajna.

Aktivnost 1.1.3. Uspostaviti javno-privatna partnerstva za izvođenje infrastrukturnih radova na unapređenju fizičke (arhitektonske) pristupačnosti javnih objekata i prostora.

Nosilac: Gradska uprava, Savet za OSI,

Partneri: javna preduzeća i javne ustanove, OCD, stručne organizacije, akreditovani realizatori obuka.

Pokazatelji učinka:

- Formiran Tim za pristupačnost u okviru Saveta za unapređenje položaja OSI (da/ne pokazatelj).
- Broj realizovanih obuka godišnje o pristupačnosti i univerzalnom dizajnu (npr. minimum 3 godišnje)
- Broj zaposlenih iz Gradske uprave, javnih ustanova, preduzeća i OCD koji su prošli obuku (npr. minimum 20 godišnje)
- Broj sklopljenih javno-privatnih partnerstava za unapređenje pristupačnosti objekata (npr. minimum 3 partnerstva do 2028)
- Broj predloga i inicijativa Tima za pristupačnost koje su razmotrene ili usvojene od strane Grada (npr. minimum 5 do 2030)

MERA 1.2. Uklanjanje fizičkih barijera u objektima i prostorima u nadležnosti grada Novog Pazara

Cilj mere: Omogućiti ravnopravan pristup uslugama u svim objektima čiji je osnivač Grad Novi Pazar, kroz plansku i faznu adaptaciju fizičke infrastrukture.

Aktivnosti:

Aktivnost 1.2.1. Izraditi i usvojiti **Akcioni plan pristupačnosti** sa prioritnim lokacijama, rokovima i fazama realizacije.

Aktivnost 1.2.2. Adaptirati objekte u oblasti socijalne zaštite (CSR, dnevni boravci...).

Aktivnost 1.2.3. Prilagoditi obrazovne ustanove (vrtići, škole, stručne škole).

Aktivnost 1.2.4. Pristupno urediti zdravstvene ustanove (ambulante, apoteke, Dom zdravlja, dispanzeri).

Aktivnost 1.2.5. Unaprediti fizičku pristupačnost kulturnih ustanova (muzej, Kulturni centar, biblioteka,...).

Aktivnost 1.2.6. Adaptirati sportske objekte i javne rekreativne površine.

Aktivnost 1.2.7. Uključiti kriterijume pristupačnosti u sve nove urbanističke planove i javne nabavke.

Aktivnost 1.2.8. Obezbediti pristupačnost prostora i mobilnosti udruženja i pružalaca usluga u zajednici (npr. nabavka vozila za pomoć u kući, lične pratioce, mobilne timove).

Nosilac mere: Gradska uprava – odeljenje za društvene delatnosti i odeljenja za urbanizam,

Partneri: CSR, ustanove obrazovanja, zdravstva, kulture i spora; Udruženja građana.

Pokazatelji učinka mere (do 2030.godine)

- Usvojen Akcioni plan pristupačnosti sa definisanim prioritetima, rokovima i sektorima adaptacije (da/ne pokazatelj)
- Broj objekata u oblasti socijalne zaštite koji su fizički prilagođeni do 2030. godine (min. 3)

- Broj pristupačno adaptiranih objekata u sektoru obrazovanja, zdravstva, kulture i sporta (min. 10)
- Broj urbanističkih planova u kojima su primenjeni kriterijumi pristupačnosti (min. 5)
- Broj javnih nabavki u kojima su primenjeni kriterijumi pristupačnosti (min. 5)
- Broj nabavljenih specijalizovanih vozila za podršku mobilnosti i dostupnosti usluga u zajednici (min.2)

MERA 1.3. Razvoj pristupačne turističke i kulturne ponude

Cilj mere: Unaprediti pristupačnost lokalnih turističkih i kulturnih sadržaja za OSI i posetioce sa smanjenom pokretljivošću.

Aktivnosti:

Aktivnost 1.4.1. Mapiranje pristupačnosti turističkih i kulturnih lokaliteta.

Aktivnost 1.4.2. Izrada i promocija pristupačnih promotivnih materijala.

Aktivnost 1.4.3. Učešće TO i kulturnih aktera u inkluzivnim projektima.

Aktivnost 1.4.4. Razvoj pristupačnih digitalnih vodiča i aplikacija, koji omogućavaju lakše informisanje i orijentaciju za OSI i osobe sa smanjenom pokretljivošću

Aktivnost 1.4.5. Otvaranje podataka o pristupačnim lokacijama.

Aktivnost 1.4.6. Edukacija zaposlenih u turizmu i ugostiteljstvu u potrebama OSI

Nosilac: TO Novi Pazar,

Partneri: Gradska uprava - Odeljenje za kulturu i turizam, OCD.

Pokazatelji učinka mere (2023. godine)

- Broj turističkih i kulturnih lokaliteta sa izrađenim pristupačnim promotivnim materijalima (min.5)
- Broj realizovanih inkluzivnih projekata sa učešćem TO i kulturnih aktera (min. 3)
- Broj zaposlenih u turizmu i ugostiteljstvu koji su prošli obuke o pristupu OSI (min. 30)
- Broj otvorenih skupova podataka o pristupačnim lokacijama (min. 2)
- Broj lokacija unetih u javnu bazu/mrežu pristupačnih mesta (min. 10 do 2030)

MERA 1.4. Zagovaranje pristupačnosti objekata van nadležnosti lokalne samouprave

Cilj mere: Podstaci institucije u republičkoj nadležnosti i privatni sektor da unaprede pristupačnost svojih objekata i usluga.

Aktivnosti:

Aktivnost 1.4.1. Identifikacija ključnih nepristupačnih objekata (npr. NSZ, KBC, banke, apoteke...)

Aktivnost 1.4.2. Iniciranje sastanaka i slanje preporuka nadležnima.

Aktivnost 1.4.3. Promocija primera dobre prakse.

Aktivnost 1.4.4. Razrada modela podsticaja za subjekte koji unaprede pristupačnost

Nosilac: Savet za unapređenje položaja OSI

Partneri: Gradska uprava – Odeljenje za društvene delatnosti, organizacije OSI, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Poverenik za ravnopravnost, nacionalni i lokalni mediji
Pokazatelji učinka mere (do 2023.godine)

- Broj identifikovanih i kontaktiranih subjekata sa nepristupačnom infrastrukturom (minimum 15)
- Broj pozitivnih odgovora ili usvojenih preporuka od strane subjekata (minimum 5)
- Broj realizovanih sastanaka i inicijativa sa republičkim institucijama i privatnim sektorom (minimum 10)
- Broj realizovanih kampanja i promotivnih aktivnosti koje podstiču pristupačnost (minimum 3 do 2030)
 - Broj primera dobre prakse javno promovisanih (minimum 5)

Očekivani efekat Posebnog cilja 1

Stvaranje lokalne zajednice u kojoj pristupačnost više nije izuzetak, već standard, kojim se dokazuje poštovanje osnovnih ljudskih prava. Fizički, informacijski i digitalni prostori postaju dostupni svima, a institucije i službe osnažene da trajno planiraju, sprovode i unapređuju rešenja koja uključuju decu i odrasle sa invaliditetom u sve sfere društvenog života.

Posebni cilj 2. Unapređeni uslovi za inkluzivno, dostupno i kvalitetno obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju i mladih sa invaliditetom na svim nivoima obrazovanja u periodu 2026–2030. godine.

Mera 2.1. Uspostavljanje lokalnog sistema za planiranje, praćenje i vrednovanje efekata inkluzivnog obrazovanja

Cilj mere: Uspostaviti čvrst institucionalni okvir za inkluzivno obrazovanje kroz formiranje Tima za inkluziju, Plana za inkluzivno obrazovanje (PZIO), analizu podataka i redovno izveštavanje, Novi Pazar stvara preduslove za praćenje napretka i odlučivanje na osnovu podataka.

Cilj mere

Uspostaviti institucionalni okvir za inkluzivno obrazovanje kroz formiranje Tima za inkluziju, izradu i primenu Plana za inkluzivno obrazovanje (PZIO), analizu podataka i redovno izveštavanje, čime Novi Pazar stvara preduslove za praćenje napretka i odlučivanje na osnovu podataka.

Sistem planiranja i praćenja obuhvatiće različite modele inkluzije od pune inkluzije, poluinkluzivnog pristupa i specijalnih odeljenja u okviru matičnih škola, uz vrednovanje njihovih obrazovnih, socijalnih i organizacionih efekata, kako bi se obezbedila suštinska, a ne samo formalna inkluzija.

Ključne aktivnosti

Aktivnost 2.1.1. Formiranje Tima za inkluzivno obrazovanje

Grad će formirati međusektorski Tim za inkluzivno obrazovanje sa jasno definisanim nadležnostima u planiranju, praćenju i evaluaciji inkluzivnih mera. Tim će uključivati defektologe kao ravnopravne članove u procesu planiranja i evaluacije inkluzivnog obrazovanja, kao i predstavnike škola koje primenjuju poluinkluzivni model i specijalna odeljenja.

Aktivnost 2.1.2. Prikupljanje i obrada podataka o inkluzivnim kapacitetima

Uspostaviće se jedinstven sistem prikupljanja podataka o broju učenika po IOP-u, modelima podrške, raspoloživom stručnom kadru, realizaciji preporuka IRK i dostupnosti asistivne opreme, kao i osnovni pokazatelji socijalne uključenosti učenika.

Sistem prikupljanja podataka obuhvatiće: broj i strukturu specijalnih odeljenja, broj učenika po IOP 1 i IOP 2, dostupnost defektologa i drugih stručnih saradnika, podatke o ranoj identifikaciji dece u predškolskom sistemu, realizaciju preporuka IRK i učešće defektologa u njenom radu, dostupnost fizičke pristupačnosti i senzorne podrške u školama. Posebno će se pratiti kontinuitet podrške i ishodi obrazovanja učenika nakon završetka osnovne škole.

Aktivnost 2.1.3. Izrada i usvajanje Plana za inkluzivno obrazovanje na godišnjem nivou

Tim za inkluzivno obrazovanje će izraditi Plan koji će definisati standarde kvaliteta inkluzivnog obrazovanja, kadrovske potrebe, mehanizme praćenja i mere za unapređenje različitih modela podrške. Plan će: definisati standarde za očuvanje i razvoj specijalnih odeljenja kao legitimnog oblika diferencirane podrške, predvideti jačanje uloge defektologa u svim fazama inkluzivnog procesa, uključiti mapiranje dece u predškolskom uzrastu radi pravovremenog planiranja podrške, predvideti unapređenje fizičke pristupačnosti i razvoj senzorne infrastrukture, planirati sistem javnog informisanja i edukacije o značaju inkluzije.

Aktivnost 2.1.4. Otvaranje i ažuriranje seta podataka o inkluzivnom obrazovanju

Grad će redovno objavljivati ažurirane agregirane podatke o inkluzivnom obrazovanju na Portalu otvorenih podataka. Objavljivaće se agregirani, mašinski čitljivi podaci o: različitim modelima inkluzije, kadrovskim kapacitetima (defektolozi, stručni saradnici), podršci učenicima po IOP 2, tranziciji učenika u više nivoe obrazovanja.

Aktivnost 2.1.5. Sprovođenje lokalne evaluacije efekata Plana

Sprovodiće se periodične evaluacije efekata Plana, na osnovu kojih će se unapređivati dalje mere i budžetsko planiranje. Evaluacija će obuhvatiti: efekte rada specijalnih odeljenja, kvalitet primene IOP-a, zadovoljstvo roditelja i učenika, procenu saradnje sa IRK i drugim institucijama, analizu dugoročnih obrazovnih ishoda.

Nosilac: GU Odeljenje za DD, Odsek za obrazovanje

Partneri: Obrazovne ustanove, CSR, Školska uprava, RC Novi Pazar, IT služba GU Novi Pazar.

Pokazatelji efekta: Broj ustanova uključenih u sistem inkluzivnog obrazovanja, usvojen PZIO, otvoreni podaci, sprovedene evaluacije, broj preporuka koje su implementirane, kao i uspostavljen sistem praćenja različitih modela inkluzivnog obrazovanja i njihovih obrazovnih i socijalnih efekata.

Pokazatelji učinka mere (do 2023.godine)

- Formiran Tim za inkluzivno obrazovanje na nivou lokalne samouprave (da/ne)

- Broj partnerskih sastanaka i koordinacionih aktivnosti Tima za inkluziju – cilj: najmanje 2 godišnje
- Broj defektologa uključenih u sastav Tima za inkluzivno obrazovanje – cilj: najmanje 2 defektologa
- Usvojen Plan za inkluzivno obrazovanje (PZIO) – do kraja 2026. godine
- Broj obrazovnih ustanova koje učestvuju u primeni i praćenju PZIO – cilj: minimum 5
- Broj otvorenih i ažuriranih setova podataka o inkluzivnom obrazovanju – minimum 1 set podataka (npr. broj dece na IOP-u, dostupnost asistivne podrške, broj obučeni nastavnika)
- Broj sprovedenih lokalnih evaluacija efekata PZIO – najmanje 2 evaluacije u planskom periodu
- Broj preporuka iz evaluacije koje su implementirane – cilj: minimum 5 do 2030. godine
- Broj izrađenih analitičkih izveštaja zasnovanih na podacima o inkluzivnosti – minimum 1 godišnje nakon 2027.
- Uspostavljen sistem praćenja različitih modela inkluzivnog obrazovanja (puna inkluzija, poluinkluzija, specijalna odeljenja) – da/ne, do 2027. godine..)
- Izrađen najmanje jedan analitički izveštaj o obrazovnim i socijalnim efektima različitih modela inkluzije u planskom periodu.
- Procenat učenika po IOP 2 za koje se vodi evidencija o kontinuitetu stručne podrške – cilj: minimum 90% evidentiranih slučajeva do 2030. godine.

Mera 2.2. Unapređenje kapaciteta i kompetencija za inkluzivno obrazovanje

Cilj mere: Obezbeđenje kontinuirane podršku i osposobljavanje zaposlenih u sistemu obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite, kao i obezbeđivanje opreme i razvoj školskih timova.

Ključne aktivnosti:

Aktivnost 2.2.1. Istraživanje potreba za obukama i didaktičkom i asistivnom opremom

Aktivnost 2.2.2. Izrada godišnjeg plana obuka i nabavke opreme;

Aktivnost 2.2.3. Organizacija obuka za vaspitače, nastavnike i stručne saradnike

Aktivnost 2.2.4. Jačanje kompetencija Timova za inkluziju u školama

Nosilac: GU Odeljenje za DD, Odsek za obrazovanje

Partneri: RCPU, CSR, PU, škole, OCD, IT služba

Pokazatelji učinka mere (do 2030. godine):

- **Sprovedeno istraživanje potreba** za obukama i opremom u minimum 90% osnovnih i srednjih škola na teritoriji grada (najkasnije do 2027. godine);
- **Izrađen i usvojen plan obuka i nabavke opreme na godišnjem nivou**, u skladu sa analizom potreba i prioritetima inkluzivnog obrazovanja;
- **Organizovano minimum 30 obuka do 2030. godine**, sa akcentom na teme inkluzivne pedagogije, upotrebe asistivne tehnologije i individualizovanog pristupa;

- **Minimum 80 zaposlenih** u obrazovnom sistemu prošlo obuke iz oblasti inkluzije (vaspitači, nastavnici, stručni saradnici, članovi Timova za inkluziju);
- **Opremom za inkluzivno obrazovanje** (didaktička i asistivna sredstva) snabdeveno najmanje 80% škola i predškolskih ustanova do 2030. godine;
- **Uspostavljeni i funkcionalni Timovi za inkluziju** u svim školama, sa jasno definisanim ulogama, planovima rada i praćenjem učinka;
- **Izradene i usvojene lokalne smernice za ranu podršku deci sa razvojnim poteškoćama**, u saradnji sa obrazovnim, zdravstvenim i socijalnim sektorom (najkasnije do 2027. godine).

Mera 2.3. Jačanje institucionalne podrške i unapređenje rada Interresorne komisije

Cilj mere: Unapređenje rada Interresorne komisije kroz standardizaciju procedura, unapređenje evidencije, sistematsko praćenje realizacije preporuka, informisanje roditelja i otvaranje podataka o radu Komisije, uz obavezno uključivanje defektologa kao stalnog stručnog člana u proceni potreba dece i davanju preporuka podrške.

Ključne aktivnosti:

Aktivnost 2.3.1. Izrada i primena standardizovanih procedura IRKa

Aktivnost 2.3.2. Obuke za članove IRKa

Aktivnost 2.3.3. Uvođenje sistema praćenja efekata preporuka IRK

Aktivnost 2.3.4. Uključivanje defektologa u sastav IRKa

Nosilac: GU – Odeljenje za obrazovanje

Partneri: IRK, CSR, škole, DZ, RCPUZO, udruženja

Pokazatelji učinka mere (do 2023.godine)

- Usvojene i primenjene standardizovane procedure za rad IRK-a (da/ne)
- Broj članova IRK koji su prošli obuku – cilj: 100% aktivnih članova
- Defektolog imenovan kao stalni stručni član IRK (da/ne), do 2027. godine
- Procenat preporuka IRK u oblasti obrazovne podrške u čijoj izradi je učestvovao defektolog – cilj: minimum 80% do 2030. godine
- Broj održanih obuka i stručnih sastanaka za IRK – minimum 3 do 2030.
- Uveden sistem evidencije preporuka IRK (da/ne), sa godišnjim izveštajima
- Broj preporuka IRK za koje se prati efekat realizacije – minimum 30% svih preporuka godišnje
- Broj ažuriranih setova podataka na lokalnom Portalu otvorenih podataka u vezi sa radom IRK – minimum 2 seta (npr. broj preporuka po tipu, broj dece sa više preporuka, procenat sprovedenih mera)
- Broj informativnih materijala za roditelje (brošure, vodiči, onlajn sadržaj) – minimum 2.
- Zadovoljstvo korisnika (roditelja) radom IRK – mereno najmanje jednom u planskom periodu.

Mera 2.4. Osnaživanje porodice i lokalne zajednice za inkluzivno obrazovanje

Cilj mere: Uspostaviti čvrst institucionalni okvir za inkluzivno obrazovanje kroz formiranje Tima za inkluziju, izradu i primenu Plana za inkluzivno obrazovanje (PZIO), analizu podataka i redovno izveštavanje, čime Novi Pazar stvara preduslove za praćenje napretka i odlučivanje na osnovu podataka.

Sistem planiranja i praćenja obuhvataće različite modele inkluzije, od pune inkluzije, poluinkluzivnog pristupa i specijalnih odeljenja u okviru matičnih škola, uz merenje njihovih obrazovnih, socijalnih i organizacionih efekata.

Ključne aktivnosti:

Aktivnost 2.4.1. Odlukom o socijalnoj zaštiti obezbeđivanje usluge Savetovališta kao savetodavno-edukativne usluge za decu u PU, učenike osnovnih i srednjih škola i njihovih roditelja u oblasti inkluzivnog obrazovanja

Aktivnost 2.4.2. Izrada i distribucija Vodiča o pravima i uslugama dece sa smetnjama u razvoju i mladih sa invaliditetom u oblasti obrazovanja

Aktivnost 2.4.3. Uspostavljanje Službe za podršku studentima sa invaliditetom pri visokoškolskim ustanovama

Nosilac: GU – Odeljenje za društvene delatnosti

Partneri: CSR, PU, škole, udruženja OSI, lokalni mediji, visokoškolske ustanove
Indikatori: Broj korisnika savetovališta, broj distribuiranih vodiča, uspostavljene studentske službe za studente sa invaliditetom.

Pokazatelji učinka mere (do 2023. godine)

- Usluga Savetovališta za porodicu formalno uspostavljena Odlukom o socijalnoj zaštiti (da/ne)
- Broj korisnika Savetovališta godišnje (cilj: minimum 100 korisnika u prve dve godine rada)
- Broj održanih sesija ili radionica u okviru Savetovališta (cilj: najmanje 10 godišnje)
- Zastupljenost dece iz PU, osnovnih i srednjih škola među korisnicima (procenat ili broj)
- Broj izrađenih Vodiča o pravima i uslugama (cilj: minimum 1000 štampanih primeraka + 1 digitalna verzija)
- Broj distribuiranih vodiča kroz mrežu ustanova i OCD (cilj: najmanje 80% obrazovnih ustanova pokriveno)
- Dostupnost vodiča u pristupačnim formatima (da/ne; npr. audio, uvećani font, lako razumljiv jezik)
- Stepem zadovoljstva korisnika vodičem i savetovalištem (izmereno kroz anketu; cilj: \geq 80% zadovoljnih korisnika)

Očekivani efekt Posebnog cilja 2.

Realizacijom ovog cilja, Grad Novi Pazar uspostavlja inkluzivno obrazovno okruženje koje omogućava svakom detetu i mladom sa invaliditetom da ostvari svoj puni potencijal. Obrazovne ustanove postaju dostupnije, bolje opremljene i osnažene za rad sa raznolikim potrebama učenika, dok zaposleni stiču nova znanja i veštine za inkluzivnu praksu. Razvijanjem podrške za u učenike i studente sa invaliditetom, lokalna zajednica pokazuje spremnost da aktivno učestvuje u stvaranju jednakih šansi za obrazovanje, utemeljenih na principima dostupnosti, pravičnosti i uvažavanja različitosti

Posebni cilj 3. Povećanje zapošljivosti i radne aktivacije OSI kroz održive, inkluzivne i međusektorske mehanizme podrške na lokalnom nivou.

Mera 3.1: Unapređenje lokalnog strateškog i institucionalnog okvira za planiranje, realizaciju, praćenje i vrednovanje efekata inkluzivnog zapošljavanja OSI

Cilj mere: Stvoriti efikasan i održiv sistem lokalnog planiranja i praćenja inkluzivnog zapošljavanja OSI

Aktivnosti:

Aktivnost 3.1.1. Revizija i unapređenje LAP za zapošljavanje koji sadrži mere za zapošljavanje, samozapošljavanje i podršku zapošljivosti OSI;

Aktivnost 3.1.2. Uvođenje godišnjih planova zapošljavanja OSI u javna preduzeća;

Aktivnost 3.1.3. Uspostavljanje lokalnog mehanizma za praćenje kvotnog zapošljavanja

Aktivnost 3.1.4. Kreiranje lokalne baze podataka o zapošljavanju OSI

Aktivnost 3.1.5. Objavljivanje otvorenih (anonimizovanih) podataka o zapošljavanju OSI

Nosilac mere: Gradska uprava – Odeljenje za privredu i lokalni ekonomski razvoj

Partneri: CSR, NSZ, KLER, IT sektor, OCD, javna preduzeća, Privredna komora

Pokazatelji učinka mere (do 2030. godine)

- Revidiran i usvojen Lokalni akcioni plan za zapošljavanje sa merama za OSI (da/ne)
- Broj javnih preduzeća sa godišnjim planovima zapošljavanja OSI – cilj: minimum 5 do 2030.
- Uspostavljen i funkcionalan mehanizam za praćenje kvotnog zapošljavanja (da/ne), sa godišnjim izveštajima
- Uspostavljena i ažurirana lokalna baza podataka o zapošljavanju OSI (minimum 1 funkcionalna baza)
- Broj objavljenih otvorenih (anonimizovanih) setova podataka o zapošljavanju OSI (minimum 2)

Mera 3.2: Podrška inkluzivnom zapošljavanju u javnom i privatnom sektoru

Cilj mere: Povećati broj poslodavaca koji zapošljavaju OSI i osnažiti sistem podrške kroz subvencije i digitalne servise

Aktivnosti:

Aktivnost 3.2.1. Promotivne kampanje i radionice za poslodavce

Aktivnost 3.2.2. Tehničke i organizacione subvencije za prilagođavanje radnih mesta

Aktivnost 3.2.3. Nagrade i priznanja za inkluzivne poslodavce

Aktivnost 3.2.4. Redovno povezivanje MSP sa NSZ programima

Aktivnost 3.2.5. Razvoj digitalnih inkluzivnih servisa

Aktivnost 3.2.6. Uvođenje obavezne analize pristupačnosti za dodelu subvencija

Nosilac mere: KLER i Gradska uprava

Partneri: NSZ, PKS, CSR, OCD, mediji, IT firme, ministarstva

Indikatori učinka mere (do 2030):

- Broj realizovanih promotivnih kampanja i radionica za poslodavce (minimum 5);
- Broj poslodavaca koji su koristili subvencije za prilagođavanje radnih mesta (minimum 10)
- Broj dodeljenih nagrada/priznanja inkluzivnim poslodavcima – najmanje 1 godišnje od 202
- Broj MSP povezanih sa NSZ programima za zapošljavanje OSI – minimum 20 u planskom periodu Broj razvijenih i funkcionalnih digitalnih inkluzivnih servisa (minimum 2)
- Uvedena obavezna analiza pristupačnosti kao kriterijum za dodelu subvencija (da/ne)

Mera 3.3: Jačanje profesionalne orijentacije, obrazovanja i obuka OSI u skladu sa potrebama tržišta rada

Cilj mere: Unaprediti pristup OSI programima profesionalnog razvoja, sa naglaskom na mlade

Aktivnosti:

Aktivnost 3.3.1. Uspostavljanje savetovališta za podršku zapošljavanju, samozapošljavanju i unapređenju zapošljivosti OSI u okviru multifunkcionalnog Inkluzivnog Savetovališta za podršku OSI i njihovim porodicama;

Aktivnost 3.3.2. Razvoj stručnih obuka i dokvalifikacija u saradnji sa obrazovnim institucijama

Aktivnost 3.3.3. Organizacija radnih praksi i mentorstva u MSP sektoru

Aktivnost 3.3.4. Uključivanje OSI u razvoj digitalnih i funkcionalnih veština

Nosilac mere: KLER, GU za obrazovanje, RC za usavršavanje

Partneri: NSZ, CSR, obrazovne ustanove, OCD, IT sektor, MSP

Pokazatelji učinka mere (do 2030. godine)

- Uspostavljeno multifunkcionalno Inkluzivno savetovalište za podršku OSI i njihovim porodicama (da/ne)
- Broj korisnika usluga Inkluzivnog savetovališta za podršku OSI u zapošljavanju, samozapošljavanju i unapređenju zapošljivosti (minimum 50)
- Broj realizovanih stručnih obuka i programa dokvalifikacije za OSI (minimum 5);
- Broj OSI učesnika u stručnim obukama i dokvalifikacijama (minimum 20)

- Broj mladih OSI uključenih u radne prakse i mentorstvo u MSP sektoru (minimum 20)
- Broj OSI uključenih u razvoj digitalnih i funkcionalnih veština (minimum 30)

Mera 3.4: Razvoj podrške za samozapošljavanje i socijalno preduzetništvo OSI

Cilj mere: Povećati broj OSI koji pokreću sopstveni posao ili učestvuju u socijalnim preduzećima, uz uspostavljanje najmanje jednog socijalnog preduzeća sa misijom socijalne inkluzije OSI tokom planskog perioda (2026–2030).

Aktivnosti:

Aktivnost 3.4.1. Izrada studije izvodljivosti osnivanja socijalnih preduzeća za inkluziju OSI;

Aktivnost 3.4.2. Organizacija savetodavne i mentorske podrške za OSI zainteresovane za samozapošljavanje;

Aktivnost 3.4.3. Uspostavljanje start-up programa za OSI sa grant podrškom i obukama;

Aktivnost 3.4.4. Podrška osnivanju i funkcionisanju najmanje jednog socijalnog preduzeća u partnerstvu sa OCD i lokalnim institucijama;

Aktivnost 3.4.5. Promocija primera dobre prakse OSI preduzetništva putem lokalnih i digitalnih kanala;

Aktivnost 3.4.6. Izrada izveštaja o društvenom uticaju socijalnog preduzeća i preporuka za replikaciju modela;

Nosilac mere: KLER

Partneri: NSZ, CSR, OCD, Privredna komora, ministarstva, mediji, donatori

Pokazatelji učinka mere (do 2030. godine):

- Studija izvodljivosti o potencijalu za osnivanje socijalnih preduzeća za OSI izrađena (da/ne);
- Broj OSI uključenih u program savetovanja i mentorske podrške (minimum 20);
- Broj OSI koji su pokrenuli sopstveni posao uz podršku start-up programa (minimum 5);
- Broj osnovanih socijalnih preduzeća sa učešćem OSI i misijom inkluzije (minimum 1);
- Broj OSI zaposlenih ili angažovanih u socijalnim preduzećima (minimum 6);
- Izveštaj o društvenom uticaju i održivosti socijalnog preduzeća izrađen do 2030. godine (da/ne);
- Broj realizovanih promotivnih aktivnosti o OSI preduzetništvu (minimum 3).

Efekti posebnog cilja 3.

Unapređenje zapošljivosti, zapošljavanja i samozapošljavanja OSI doprinosi stvaranju održivog lokalnog sistema koji podstiče aktivno učešće OSI na tržištu rada. Efekti ovog cilja ogledaće se u povećanoj dostupnosti individualizovanih usluga podrške (savetovališta, obuka, radnih praksi), kao i u jačanju partnerstva sa poslodavcima i obrazovnim institucijama koje doprinose inkluzivnijem pristupu zapošljavanju. Kroz podršku start-up programima i razvoju socijalnih preduzeća, ovaj cilj dodatno osnažuje ekonomsko osamostaljivanje OSI i smanjuje njihov rizik od socijalne isključenosti.

POSEBNI CILJ 4: Obezbeđivanje dostupne, inkluzivne i kontinuirane zdravstvene zaštite za OSI, uz jačanje prevencije, ranih intervencija, međusektorske saradnje i korišćenje digitalnih alata**MERA 4.1: Unapređenje preventivne zdravstvene zaštite i ranih intervencija za decu i odrasle OSI**

Cilj mere: Osigurati pravovremeno prepoznavanje i prevenciju zdravstvenih rizika kod OSI kroz specifične programe preventivne zaštite, ranu dijagnostiku i intervenciju, uz multidisciplinarni pristup i pristupačne informativne sadržaje. Time se unapređuje kvalitet života OSI i sprečava pogoršanje zdravstvenog stanja koje može dovesti do dodatne socijalne isključenosti.

Aktivnosti:

Aktivnost 4.1.1. Organizovanje specifičnih preventivnih programa za OSI (skrining reproduktivnog i mentalnog zdravlja, vakcinacije, prevencija nasilja nad OSI);

Aktivnost 4.1.2. Jačanje Razvojnog savetovališta i mobilnih timova za ranu detekciju razvojnih smetnji kod dece sa invaliditetom;

Aktivnost 4.1.3. Uključivanje stručnjaka (psihologa, somatopeda, logopeda) u sve preventivne timove u Domu zdravlja i Savetovalištu;

Aktivnost 4.1.4. Priprema i distribucija edukativnih materijala u pristupačnim formatima za OSI (Brajevo pismo, lako čitljiv format, video materijali sa znakovnim jezikom).

Nosilac mere: Dom zdravlja Novi Pazar – Služba za preventivnu zdravstvenu zaštitu

Partneri: Gradska uprava – Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu, Centar za socijalni rad, Udruženja OSI; Obdaništa, škole i razvojne službe; Ministarstvo zdravlja; Lokalne medijske kuće; IT sektor za digitalizaciju materijala

Pokazatelji učinka mere (do 2030. godine):

- Broj sprovedenih preventivnih skrining pregleda za OSI po oblastima (reproduktivno zdravlje, mentalno zdravlje, vakcinacije, prevencija nasilja) (minimum 300 pregleda ukupno);
- Broj dece sa smetnjama u razvoju obuhvaćenih uslugama Razvojnog savetovališta i mobilnih timova: minimum 150 dece;
- Broj angažovanih stručnjaka (psiholog, logoped, somatoped) u okviru preventivnih zdravstvenih timova: minimum 3 stručnjaka po kategoriji;
- Broj izrađenih i distribuiranih edukativnih materijala u pristupačnim formatima (brajevo pismo, lako čitljiv format, video sa znakovnim jezikom): minimum 6 različitih materijala, distribuiranih kroz 5+ kanala;
- Procenat korisnika koji su izrazili zadovoljstvo pristupom preventivnim uslugama (anketno ispitivanje): minimum 80% zadovoljnih korisnika.

Mera 4.2. Uspostavljanje i širenje dostupnih i pristupačnih zdravstvenih usluga u zajednici za OSI

Cilj mere: Obezbediti ravnomeran pristup osnovnim i specijalističkim zdravstvenim uslugama za OSI, posebno za teško pokretne osobe i one koje žive u ruralnim područjima, kroz terenske usluge, infrastrukturna ulaganja, tehničku opremu i psihosocijalnu podršku.

Aktivnosti:

Aktivnost 4.2.1. Formiranje mobilnih timova (lekar, tehničar, socijalni radnik) za kućne posete teško pokretnim OSI, naročito u ruralnim sredinama;

Aktivnost 4.2.2. Sanacija i opremanje ambulanti u selima (Selakovac, Mura, Postenje) sa obezbeđenim minimalnim uslovima rada i pristupačnosti;

Aktivnost 4.2.3. Nabavka i ugradnja stomatološke i ginekološke stolice prilagođene OSI u novom KBC-u Novi Pazar;

Aktivnost 4.2.4. Uvođenje usluga psihosocijalne podrške za osobe sa mentalnim i kognitivnim smetnjama i njihove porodice, uz saradnju sa udruženjima.

Nosilac mere: Dom zdravlja Novi Pazar i Opšta bolnica Novi Pazar (u zavisnosti od aktivnosti)

Partneri: Gradska uprava – Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu; Centar za socijalni rad; Udruženja OSI i korisnika psihosocijalne podrške; Mesne zajednice Selakovac, Mura, Postenje; Ministarstvo zdravlja; Fond za zdravstveno osiguranje; Kancelarija za upravljanje javnim ulaganjima

Pokazatelji učinka mere (do 2023):

- Broj formiranih mobilnih timova (minimum 1)
- Broj realizovanih kućnih poseta od strane mobilnih timova (minimum 50);
- Broj rekonstruisanih/opremljenih seoskih ambulanti sa pristupom za OSI (minimum 1 seoska ambulanta u kojoj je prepoznata demografska potreba za obezbeđivanjem dostupnosti zdravstvenih usluga);
- Broj nabavljenih specijalizovanih medicinskih stolica za OSI (stomatološka, ginekološka)
- Broj korisnika uključenih u usluge psihosocijalne podrške (minimum 20 korisnika;
- Broj zdravstvenih radnika obučanih za rad sa OSI u zajednici (minimum 5 radnika).

MERA 4.3: Jačanje međusektorskih kapaciteta za inkluzivno planiranje i pružanje zdravstvenih usluga osobama sa invaliditetom

Cilj mere: Osnažiti kapacitete zdravstvenih ustanova, lokalne uprave i OCD za planiranje i pružanje zdravstvenih usluga koje uvažavaju potrebe osoba sa različitim vrstama invaliditeta. Ova mera doprinosi institucionalnoj transformaciji ka inkluzivnom i univerzalno pristupačnom sistemu zdravstvene zaštite kroz edukaciju, zajednički dijalog i razvoj standardizovanih alata za svakodnevnu praksu.

Aktivnosti:

Aktivnost 4.3.1. Organizovanje programa obuka za zaposlene u zdravstvenim ustanovama (Dom zdravlja, KBC, Zavod za javno zdravlje) o pristupu, komunikaciji i radu sa osobama sa različitim vrstama invaliditeta (fizičkim, senzornim, intelektualnim, mentalnim);

Aktivnost 4.3.2. Sprovođenje obuka za članove Saveta za zdravlje i zaposlene u Gradskoj upravi iz oblasti inkluzivnog planiranja, prava OSI i principa univerzalnog dizajna u zdravstvu;

Aktivnost 4.3.3. Održavanje radionica i zajedničkih edukacija za predstavnike udruženja građana koja se bave OSI, radi podizanja kapaciteta za uključivanje u procese donošenja odluka i javnog zagovaranja;

Aktivnost 4.3.4. Razvijanje i primena akreditovanog modela obuke, u saradnji sa Nacionalnom akademijom za javnu upravu, stručnim institucijama i organizacijama OSI;

Aktivnost 4.3.5. Izrada vodiča za inkluzivnu zdravstvenu zaštitu na lokalnom nivou, sa preporukama za primenu u svakodnevnom radu zdravstvenih i upravnih službi.

Nosilac mere: Savet za zdravlje Grada;

Partneri: Gradska uprava Novi Pazar - Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu Dom zdravlja; Opšta bolnica / KBC Novi Pazar; Zavod za javno zdravlje; Nacionalna akademija za javnu upravu; Udruženja OSI; Ministarstvo zdravlja; Instituti za javno zdravlje i stručna tela.

Pokazatelji učinka mere (sa vrednostima do 2030. godine):

- Broj realizovanih obuka i broj obučeni učesnika u zdravstvenim ustanovama (minimum 5 obuke / minimum 25 učesnika);
- Broj predstavnika Gradske uprave i Saveta za zdravlje uključenih u obuke (minimum 15);
- Broj učesnika iz civilnog sektora na zajedničkim edukacijama (minimum 50 predstavnika udruženja OSI i drugih OCD uključeno u zajedničke radionice i edukacije);
- Broj razvijenih i primenjenih akreditovanih programa obuke (*1 akreditovani program* obuke razvijen i primenjen u partnerstvu sa NAJU i stručnim institucijama).
- Vodič za inkluzivnu zdravstvenu zaštitu izrađen i distribuiran u javnim i privatnim ustanovama (*1 vodič izrađen, štampan i distribuiran* u najmanje 10 ustanova na teritoriji grada Novog Pazara).

Mera 4.4. Razvoj sistema praćenja, otvorenih podataka i digitalne pristupačnosti

Cilj mere: Unapređena transparentnost, efikasnost i dostupnost zdravstvenih usluga za decu sa smetnjama u razvoju i OSI kroz uspostavljanje sistema za evidenciju potreba, razvoj pokazatelja, objavljivanje otvorenih podataka i digitalno prilagođavanje zdravstvenih platformi.

Aktivnosti:

Aktivnost 4.4.1. Uspostavljanje sistema za evidenciju potreba OSI u zdravstvu (vrsta invaliditeta, barijere, korišćene usluge);

Aktivnost 4.4.2. Objavljivanje agregiranih i anonimizovanih podataka o zdravstvenoj zaštiti OSI na portalu otvorenih podataka;

Aktivnost 4.4.3. Izrada pokazatelja pristupačnosti i učešća OSI u preventivnim programima (npr. broj edukovanih radnika, broj pregleda, učešće u skriningu);

Aktivnost 4.4.4. Razvoj i prilagođavanje veb-sajtova zdravstvenih ustanova prema standardima digitalne pristupačnosti (WCAG);

Aktivnost 4.4.5. Uvođenje online alata za zakazivanje i komunikaciju sa medicinskim timom uz asistivne funkcije (npr. za korisnike znakovnog jezika);

Nosilac mere: Gradska uprava Novi Pazar - Odeljenje za zdravstvo, Odeljenje za IT

Partneri: Dom zdravlja Novi Pazar; Opšta bolnica/ KBC Novi Pazar; CSR i drugi pružaoci zdravstvenih i socijalnih usluga; IT sektor i lokalne firme za digitalne servise; Kancelarija za eUpravi i IT; Ministarstvo zdravlja; Udruženja OSI;

Pokazatelji učinka mere (sa vrednostima do 2030. godine):

- Broj uspostavljenih baza sa evidencijom potreba OSI u zdravstvu (*minimum 1 funkcionalna baza uspostavljena i redovno ažurirana do kraja 2026. godine*);
- Broj otvorenih i anonimizovanih setova podataka objavljenih na portalu (*minimum 5 setova podataka objavljenih na nacionalnom i lokalnom portalu otvorenih podataka do 2028. godine*);
- Broj razvijenih pokazatelja pristupačnosti i učešća OSI u prevenciji (*minimum 8 pokazatelja razvijeno i primenjeno u izveštavanju do 2027. godine*);
- Broj zdravstvenih ustanova sa pristupačnim veb-sajtovima (po WCAG standardima) (*najmanje 3 zdravstvene ustanove sa potpuno prilagođenim sajtovima do 2029. godine*);
- Broj korisnika koji koriste online alate za zakazivanje i asistivnu komunikaciju (*minimum 200 korisnika godišnje koristi digitalne alate sa asistivnim funkcijama do 2030. godine*).

Efekti posebnog cilja: Zdravlje OSI

Ostvarivanjem posebnog cilja u oblasti zdravlja i zdravstvene zaštite biće unapređen kvalitet, pristupačnost i kontinuitet zdravstvene zaštite za decu sa smetnjama u razvoju i OSI, kroz kombinaciju infrastrukturnih, kadrovskih i digitalnih rešenja. Povećana dostupnost usluga u zajednici, naročito u ruralnim sredinama, doprinosiće smanjenju zdravstvenih nejednakosti i omogućiti pravovremeno otkrivanje i lečenje bolesti, posebno za teško pokretne osobe i one sa višestrukim smetnjama. Uvođenje inkluzivnog planiranja, edukacija zdravstvenih radnika i otvorenih podataka omogućiće prelazak sa institucionalnog na pristupačan i korisnički orijentisan sistem zdravstvene zaštite, zasnovan na ljudskim pravima.

Cilj 5. Uspostaviti održiv i inkluzivan sistem lokalne socijalne zaštite za decu sa smetnjama u razvoju, OSI i njihove porodice, kroz unapređenje normativnog, institucionalnog, kadrovskog, infrastrukturnog i koordinacionog okvira.

Mera 5.1: Usklađivanje lokalnog normativnog okvira od značaja za unapređenje socijalne zaštite OSI sa Zakonom o socijalnoj zaštiti i drugim relevantnim propisima.

Cilj mere: Osigurati usklađenost lokalnih propisa sa nacionalnim i međunarodnim standardima, uz participaciju korisnika i OCD, kako bi se omogućio razvoj inkluzivnih usluga za OSI i DSR.

Aktivnosti:

Aktivnost 5.1.1. Analiza važeće Odluke o socijalnoj zaštiti i identifikacija neusaglašenosti: Sprovesti analizu Odluke uz uključivanje korisnika (OSI, porodice, DSR) i OCD kroz konsultativne sastanke i fokus grupe radi identifikacije specifičnih potreba.

Aktivnost 5.1.2. Izrada nove Odluke ili izmena postojeće odluke o socijalnoj zaštiti, donošenje pojedinačnih odluka o obezbeđivanju i pružanju usluga socijalne zaštite koje su obezbeđene u zajednici u skladu sa Odlukom o socijalnoj zaštiti.

Aktivnost 5.1.3. Izrada metodologije za formiranje cene usluga i odluke o ceni svake od usluga socijalne zaštite koje su obezbeđene u zajednici, a u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti.

Nosilac: Gradska uprava - Odeljenje za društvene delatnosti

Partneri: Gradsko veće, Skupština grada, MINRZBSP, međunarodni partneri

Pokazatelji učinka:

- **Sprovedena analiza važeće Odluke o socijalnoj zaštiti**, sa identifikovanim neusaglašenostima u odnosu na Zakon o socijalnoj zaštiti i potrebe OSI i DSR, uz dokumentovano učešće korisnika i OCD kroz najmanje 3 konsultativna sastanka;
- **Izrađen nacrt nove ili izmenjene Odluke o socijalnoj zaštiti**, zasnovan na rezultatima analize i u skladu sa nacionalnim i međunarodnim standardima inkluzije;
- **Usvojena nova ili izmenjena Odluka o socijalnoj zaštiti**, objavljena u Službenom glasniku i na zvaničnoj internet prezentaciji Grada Novog Pazara;
- **Izrađeni nacrti pojedinačnih odluka** o obezbeđivanju i pružanju usluga pomoći u kući, dnevnog boravka, ličnog pratioca i personalne asistencije za OSI i DSR;
- **Izrađena metodologija za formiranje cene usluga**, sa pripremljenim predlogom odluka o ceni za minimum 3 lokalne usluge socijalne zaštite koje se obezbeđuju u zajednici.

Mera 5.2: Jačanje organizacionih kapaciteta i kompetencija zaposlenih

Cilj: Povećati stručne i organizacione kapacitete zaposlenih u Gradskoj upravi, CSR-u, drugim javnim ustanovama i OCD za pružanje inkluzivnih usluga OSI i DSR.

Cilj mere: unapređenje stručnih i organizacionih kapaciteta i kompetencija zaposlenih Gradskoj upravi, lokalnim institucijama i OCD kako bi mogli da planiraju i pružaju kvalitetne, inkluzivne usluge za OSI i DSR.

Aktivnosti:

Aktivnost 5.2.1. Procena kompetencija zaposlenih u javnom sektoru i izrada Plana obuka na godišnjem nivou

Aktivnost 5.2.2. Organizovanje obuka za zaposlene u skladu sa Planom obuka

Aktivnost 5.2.3. Formiranje operativnih timova za rane intervencije i krizne situacije, sa fokusom na ruralna područja.

Nosilac: Gradska uprava – Odeljenje za ljudske resurse

Partneri: CSR, obrazovno vaspitne ustanove, Štab za vanredne situacije, NAJU, međunarodni partneri.

Pokazatelji učinka mere (do 2023.godine)

- Sprovedena procena kompetencija zaposlenih u javnim ustanovama i OCD u oblasti rada sa OSI i DSR, sa izrađenim Godišnjim planom obuka;
- Organizovano minimum 3 obuke na temu inkluzije, pristupačnosti i podrške OSI i DSR, za zaposlene u Gradskoj upravi, CSR-u, obrazovnim i zdravstvenim ustanovama;
- Formirani prvi operativni timovi za rane intervencije i krizne situacije, uključujući minimum 1 tim sa teritorije ruralnog područja;
- Minimum 15 članova timova obučeno za rad sa OSI i DSR u kriznim i vanrednim situacijama, prema standardizovanom programu obuke;

- Utvrdio se nivo zadovoljstva učesnika obuka, putem standardizovanog anketnog upitnika (npr. zadovoljstvo sadržajem, predavačima i primenljivošću znanja).

Mera 5.3: Razvoj i održivost usluga u zajednici za OSI, DSR i njihove porodice

Cilj mere: Unaprediti postojeće i razviti nove usluge u zajednici, uz osiguranje njihove dostupnosti, kvaliteta i dugoročne održivosti, posebno za decu sa smetnjama u razvoju, OSI i njihove porodice.

Aktivnosti:

Aktivnost 5.3.1. Unapređenje postojećih usluga (lični pratilac, pomoć u kući, dnevni boravak), kroz proširenje obuhvata, standardizaciju i bolju finansijsku održivost;

Aktivnost 5.3.2. Uspostavljanje **Inkluzivnog savetovališta** za porodice OSI, sa fokusom na pružanje savetodavno-terapijskih i socio-edukativnih usluga za decu sa smetnjama u razvoju i OSI;

Aktivnost 5.3.3. Uvođenje **radno-okupacionih radionica** za OSI sa intelektualnim smetnjama, u saradnji sa lokalnim preduzetnicima, kao oblik osposobljavanja i socijalne integracije.

Nosilac: Gradska uprava – Odeljenje za društvene delatnosti

Partneri: Centar za socijalni rad, OCD, lokalni preduzetnici, međunarodni partneri

Pokazatelji učinka mere (za vrednosno praćenje do 2023. godine):

- **Unapređene postojeće usluge** ličnog pratioca, pomoći u kući i dnevnog boravka, sa dokumentovanim povećanjem broja korisnika (minimum +15%) i/ili proširenjem teritorijalnog obuhvata (npr. uključena seoska područja);
- **Uspostavljeno Inkluzivno savetovalište**, sa jasno definisanim uslugama (savetovanje, terapije, roditeljski treninzi), kadrovskim planom i minimalno 50 korisnika u prvoj godini rada;
- **Održano minimum 10 savetodavno-edukativnih sesija** u okviru Inkluzivnog savetovališta, uključujući i tematske grupe podrške za roditelje;
- **Uvedene radno-okupacione radionice za OSI sa intelektualnim smetnjama**, sa najmanje 2 različita programa u saradnji sa lokalnim zanatskim ili privrednim subjektima;
- **Broj korisnika novih usluga u zajednici** (savetovalište, radionice): minimum 80 osoba (dece, mladih, odraslih OSI i članova porodice) do kraja 2023. godine;
- **Definisani modeli održivog finansiranja** za minimum 2 nove usluge (npr. kroz budžet lokalne samouprave, javne nabavke, donatorske fondove).

MERA 5.4: UNAPREĐENJE INFRASTRUKTURNIH USLOVA CENTRA ZA SOCIJALNI RAD

Cilj mere: Obezbediti punu fizičku pristupačnost objekta Centra za socijalni rad (CSR) i unaprediti tehničke i digitalne kapacitete u skladu sa principima univerzalnog dizajna, kako bi usluge bile dostupne i pristupačne osobama sa invaliditetom, deci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama.

Aktivnosti:

Aktivnost 5.4.1. Adaptacija zgrade CSR-a u skladu sa standardima univerzalnog dizajna (ugradnja rampi, liftova, taktilnih oznaka, pristupačnih toaleta);

Aktivnost 5.4.2. Nabavka opreme za unapređenje rada CSR-a i prijema korisnika (npr. pristupačni računari, softveri za asistivnu komunikaciju, info ekrani);

Aktivnost 5.4.3. Razvoj i implementacija online platforme za prijavu i praćenje usluga, sa pristupačnim funkcijama (titlovi, audio-navigacija, znakovni jezik, laka čitljivost).

Nosilac: Gradska uprava, Centar za socijalni rad.

Partneri: MINRZBSP, međunarodni partneri, lokalna IT zajednica

Pokazatelji učinka mere (za vrednosno praćenje do 2023. godine):

- CSR zgrada adaptirana u skladu sa standardima univerzalnog dizajna, uključujući: rampu za ulaz, lift ili platformu, pristupačni toalet i taktilne oznake na ključnim mestima;
- Instalirana i u funkciji minimum 3 tehnička rešenja za povećanje pristupačnosti u radu CSR-a (npr. info-kiosk sa govornim komandama, mobilna aplikacija za najavu dolaska, ekran sa tumačem na znakovnom jeziku);
- Nabavljena i u upotrebi oprema za komunikaciju sa OSI, uključujući najmanje 5 asistivnih uređaja (npr. tastature sa brajnim pismom, komunikatori, slušalice sa pojačivačima);
- Razvijena i javno dostupna online platforma za prijavu i praćenje usluga CSR-a, sa testiranim funkcijama pristupačnosti (titlovi, laka čitljivost, zvučne komande, tumač na znakovni jezik);
- Broj korisnika koji su pristupili uslugama putem platforme do kraja 2023. godine (cilj: minimum 50 registracija / 20 uspešno evidentiranih prijava);
- Povećano korisničko zadovoljstvo u pogledu pristupačnosti prostora i usluga (mereno anketom ili fokus grupom). Cilj: najmanje 80% pozitivnih ocena među ispitanicima sa invaliditetom).

Mera 5.5: Uspostavljanje institucionalno održive međusektorske saradnje

Cilj mere: Uspostaviti održiv i funkcionalan model formalne saradnje između sektora socijalne zaštite, zdravstva, obrazovanja, policije i organizacija civilnog društva (OCD), kako bi se obezbedila koordinisana i pravovremena podrška deci sa smetnjama u razvoju, osobama sa invaliditetom i njihovim porodicama.

Aktivnosti:

Aktivnost 5.5.1. Izrada i usvajanje protokola o razmeni podataka i informacija između sektora, u skladu sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti.

Aktivnost 5.5.2. Uspostavljanje redovnih međusektorskih sastanaka (najmanje jednom mesečno) radi praćenja slučajeva i zajedničkog planiranja intervencija.

Aktivnost 5.5.3. Uključivanje OCD u sastanke i radna tela radi obezbeđivanja participacije korisnika i podrške iz zajednice.

Nosilac: Centar za socijalni rad, sektori zdravstva, obrazovanja i policije

Partneri: OCD, Gradska uprava, poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti (konsultativno)

Pokazatelji učinka mere (za vrednosno praćenje do 2023. godine):

- Usvojen međusektorski protokol o razmeni podataka, potpisan od strane minimum 4 sektora i objavljen u internim aktima relevantnih ustanova;
- Održano minimum 5 međusektorskih sastanaka godišnje, sa vođenim zapisnicima i definisanim zaključcima po slučajevima;
- Minimum 6 institucija redovno učestvuje u međusektorskoj saradnji (CSR, škole, dom zdravlja, policijska uprava, OCD, lokalna uprava);
- Zajednički izrađeni planovi intervencije za najmanje 10 slučajeva, uključujući jasno definisane zadatke po sektorima i rokove realizacije;
- Minimum 2 predstavnika OCD uključena u radna tela i sastanke, sa dokumentovanim doprinosom u planiranju podrške korisnicima;
- Primenjeni mehanizmi zaštite podataka, potvrđeni u protokolu i u skladu sa preporukama Poverenika (npr. de-identifikacija podataka, kontrolisani pristup).

Mera 5.6. Uspostavljanje međuopštinske saradnje

Cilj mere: Razviti modele međuopštinske saradnje za uspostavljanje i održivo pružanje specijalizovanih usluga *predah smeštaj* i *stanovanje uz podršku* za OSI, zasnovane na analizi potreba i dostupnosti resursa na regionalnom nivou.

Aktivnosti:

Aktivnost 5.6.1. Izrada studije opravdanosti/izvodljivosti za uslugu predah smeštaja na međuopštinskom nivou;

Aktivnost 5.6.2. Izrada predloga projekta za uspostavljanje usluge predah smeštaja;

Aktivnost 5.6.3. Realizacija projekta usluge stanovanja uz podršku (uz podršku eksternih izvora);

Aktivnost 5.6.4. Izrada studije opravdanosti/izvodljivosti za stanovanje uz podršku;

Aktivnost 5.6.5. Izrada predloga projekta za uslugu stanovanja uz podršku;

Aktivnost 5.6.6. Realizacija projekta predah smeštaja (uz podršku eksternih izvora).

Nosilac: Gradska uprava, Odeljenje za društvene delatnosti

Partneri: Susedne opštine, donatori, nacionalni i međunarodni partneri

Pokazatelji učinka mere (za vrednosno praćenje do 2023. godine):

- Izrađene najmanje 2 studije izvodljivosti: za uslugu predah smeštaja i jedna za uslugu stanovanja uz podršku, uključujući analizu potreba, raspoložive kapacitete i predlog modela međuopštinske saradnje;
- Izrađena minimum 2 predloga projekta, u skladu sa nalazima studija, sa jasno definisanim komponentama: opis usluge, ciljne grupe, partnerstva, budžet i plan implementacije;
- Najmanje 1 predlog projekta podržan od strane nacionalnih ili međunarodnih partnera (npr. dodeljena sredstva za početak implementacije ili potpisan sporazum o partnerstvu);

- Minimum 2 opštine uključene u svaki projektni predlog, uz izražen formalni interes kroz potpisano pismo namere, memorandum o razumevanju ili učestvovanje u zajedničkim radnim grupama;
- Definisani modeli upravljanja i finansiranja usluga na međuopštinskom nivou, uključeni kao deo projektnih predloga i studija;
- Dokumentovani sastanci sa partnerima (najmanje 3 održana konsultativna sastanka ili radna sastanka sa predstavnicima drugih opština i relevantnih aktera).

Mera 5.7. Uspostavljanje sistema za praćenje i vrednovanje efekata usluga

Cilj mere: Razviti transparentan i efikasan sistem za praćenje i evaluaciju usluga socijalne zaštite, u skladu sa nacionalnim standardima, uz aktivno uključivanje krajnjih korisnika i pružalaca usluga.

Aktivnosti:

Aktivnost 5.7.1. Uspostavljanje lokalnog sistema monitoringa: razvoj seta indikatora, izrada modela izveštavanja za sve aktere, propisivanje dinamike izveštavanja, uvođenje digitalnog alata kompatibilnog sa e-Socijalnom kartom, obuka zaposlenih.

Aktivnost 5.7.2. Sprovođenje anketa i fokus grupa za vrednovanje efekata usluga.

Aktivnost 5.7.3. Uspostavljanje kontinuiranog procesa vrednovanja uticaja usluga na korisnike, porodice i pružaoce usluga.

Nosilac: Gradska uprava, Odeljenje za društvene delatnosti.

Partneri: CSR, javne ustanove, OCD, MINRZBSP (konsultativno), Republički sekretarijat za socijalnu zaštitu, IT partneri, NAJU

Pokazatelji učinka mere (za vrednosno praćenje do 2023. godine):

- Razvijen i usvojen set indikatora za lokalni sistem monitoringa, u skladu sa relevantnim nacionalnim strategijama (npr. Strategija razvoja sistema socijalne zaštite);
- Uspostavljen funkcionalan digitalni alat za praćenje usluga, kompatibilan sa e-Socijalnom kartom, sa jasno definisanim korisničkim interfejsom i modulima za unos, pregled i analizu podataka;
- Minimum 15 zaposlenih u CSR-u, Gradskoj upravi i javnim ustanovama obučениh za primenu alata i izveštavanje, uz sertifikat ili evidenciju pohađanja;
- Izrađeno najmanje 4 izveštaja godišnje, u skladu sa propisanom dinamikom (npr. kvartalno izveštavanje);
- Sprovedene najmanje 2 ankete i 2 fokus grupe godišnje, uključujući korisnike, članove porodice i pružaoce usluga, sa analiziranim rezultatima;
- Minimum 3 usluge prošle vrednovanje iz ugla korisničkog iskustva, sa zaključcima o kvalitetu, pristupačnosti i efektima;
- Formulirano najmanje 5 preporuka na osnovu vrednovanja, od kojih su minimum 2 primenjene u praksi (npr. izmena protokola, prilagođavanje termina usluga, uvođenje dodatne podrške).

Mera 5.8: Unapređenje dostupnosti informacija i dvosmerne komunikacije sa OSI, decom sa razvojnim poteškoćama (DRP) i njihovim porodicama

Cilj mere: Obezbediti jasne, pristupačne i višekanalne informacije o pravima i uslugama, kao i uspostaviti održive mehanizme za dvosmernu komunikaciju između korisnika, njihovih porodica i lokalnih institucija.

Aktivnosti:

Aktivnost 5.8.1. Izrada i distribucija multimedijalnog vodiča o pravima i uslugama, u pristupačnim formatima (video, audio, piktogrami, brajevo pismo, jednostavan jezik), u saradnji sa udruženjima OSI.

Aktivnost 5.8.2. Uspostavljanje lokalnih mehanizama komunikacije sa korisnicima: kvartalne javne tribine (uz prevodioce i asistente), stalna info-linija (telefon, Viber, e-mail), obučeno osoblje.

Aktivnost 5.8.3. Redovno objavljivanje otvorenih i vizualizovanih podataka o uslugama (grafikoni, infografici), putem Portala otvorenih podataka i godišnjih izveštaja.

Nosilac: Gradska uprava – Odeljenje za društvene delatnosti, CSR,

Partneri: Udruženja OSI, roditeljske grupe, škole, domovi zdravlja, mediji, biblioteke, verske zajednice, IT i dizajnerski partneri, Ministarstvo za rad (konsultativno), Kancelarija za IT i eUpravu.

Pokazatelji učinka mere (za vrednosno praćenje do 2023. godine):

- Izrađen i distribuiran minimum 1 multimedijalni vodič godišnje, u najmanje 5 pristupačnih formata (npr. video sa titlom, audio snimak, piktogrami, brajevo pismo, jednostavan jezik);
- Uspostavljena najmanje 3 kanala dvosmerne komunikacije, koji su funkcionalni i dostupni korisnicima: telefonska linija, Viber broj i namenski e-mail, sa obezbeđenim radnim vremenom i obučeni osobljem;
- Održane najmanje 4 javne tribine godišnje, u urbanim i ruralnim sredinama, sa fizičkom i komunikacionom pristupačnošću (prevodilac za znakovni jezik, dostupnost asistencije za osobe sa senzornim i intelektualnim smetnjama);
- Minimum 100 korisnika godišnje koristilo info-linije ili druge mehanizme komunikacije, sa vođenom evidencijom kontakata, tema i učestalosti;
- Sprovedeno najmanje jedno anketno ispitivanje godišnje o zadovoljstvu korisnika kvalitetom informacija i komunikacije (uz segmentaciju po tipu korisnika: OSI, porodice, DSR);
- Objavljen minimum 1 godišnji izveštaj o vrstama, dostupnosti i kvalitetu usluga, javno dostupan na Portalu otvorenih podataka i sajtu grada;
- Objavljena najmanje 2 vizualizovana seta podataka godišnje, u otvorenom formatu (XLSX/CSV/JSON), uz odgovarajuće infografike, grafikone ili interaktivne prikaze.

Očekivani efekat cilja

Uspostavljanjem održivog i inkluzivnog sistema socijalne zaštite, usluge postaju dostupnije i kontinuirane za OSI, DRP i njihove porodice. Jačanjem međusektorske i međuopštinske saradnje povećava se efikasnost podrške, optimalno koriste resursi i obezbeđuje ravnomernija pokrivenost uslugama. Uključivanjem korisnika u planiranje i praćenje usluga, sistem postaje pravedniji, transparentniji i više usmeren na stvarne potrebe zajednice.

Posebni cilj 6. Obezbediti ravnopravan pristup deci sa smetnjama u razvoju i osobama sa invaliditetom kulturnim sadržajima i javnom kulturnom životu zajednice, kroz razvoj inkluzivne prakse, promociju umetničkog stvaralaštva i unapređenje digitalne i informaciono-komunikacione pristupačnosti.

- *Napomena: Fizička pristupačnost ustanova kulture uređuje se kroz Posebni cilj 1 – Mera 1.2, u okviru šireg plana adaptacije javnih prostora u nadležnosti lokalne samouprave.*

MERA 6.1: Razvoj pristupačne i inkluzivne kulturne ponude na lokalnom nivou

Cilj mere: Omogućiti kontinuirano i smisljeno učešće dece i odraslih sa invaliditetom u kulturnom životu kroz razvoj inkluzivnih programa, digitalizaciju sadržaja i jačanje kapaciteta zaposlenih u sektoru kulture.

Aktivnosti:

Aktivnost 6.1.1. Uspostavljanje godišnjih inkluzivnih kulturnih programa Uključiti inkluzivne sadržaje u godišnje planove rada ustanova kulture. Organizovati radionice, festivale, izložbe i druge formate u kojima OSI učestvuju kao autori, izvođači i publika.

Aktivnost 6.1.2. Digitalizacija kulturnih sadržaja za OSI. Razviti pristupačnu digitalnu platformu sa multimedijalnim sadržajem (tekst, video, audio, znakovni jezik, lako razumljiv jezik). Obezbediti opremu i tehničku podršku za produkciju i distribuciju sadržaja.

Aktivnost 6.1.3. Jačanje kapaciteta zaposlenih u kulturi za rad sa osobama sa invaliditetom - Organizovati edukacije o inkluzivnoj komunikaciji, pristupačnosti sadržaja i participaciji OSI u kulturi. Izraditi i distribuirati lokalni priručnik sa smernicama za inkluzivne kulturne prakse.

Nosilac: Gradska uprava, Odeljenje za društvene delatnosti

Partneri: Kulturni centar, Biblioteka, OCD, Ministarstvo kulture, međunarodni partneri

Pokazatelji učinka mere (do 2023.godine) :

- Minimum 10 inkluzivnih kulturnih programa godišnje realizovanih od strane javnih ustanova kulture, OCD i međunarodnih partnera, uključujući radionice, festivale, izložbe i javne nastupe sa aktivnim učešćem OSI;
- Ukupan broj OSI koje učestvuju u kulturnom životu (kao autori, izvođači ili publika) povećan za najmanje 50% do 2030. godine u odnosu na početno stanje (baznu godinu 2025);
- Najmanje 5 ustanova kulture (biblioteka, domovi kulture, galerije, muzeji) uključile inkluzivne sadržaje u svoje godišnje planove rada do 2028. godine;

- Razvijena i javno dostupna digitalna platforma za inkluzivnu kulturu, sa interfejsom pristupačnim osobama sa različitim vrstama invaliditeta (tekst u lakom jeziku, video sa titlom i znakovnim jezikom, audio vodiči);
- Objavljeno najmanje 100 multimedijalnih sadržaja na digitalnoj platformi do kraja 2030. godine (tekstovi, intervjui, video i audio materijal, tumači na znakovnom jeziku);
- Minimum 150 zaposlenih u sektoru kulture prošlo obuke iz oblasti inkluzivne komunikacije, pristupačnosti sadržaja i participativnih praksi u kulturi, zaključno sa 2030. godinom;
- Izrađeno i distribuirano najmanje 500 primeraka lokalnog priručnika sa smernicama za inkluzivne kulturne prakse (fizički i digitalni formati), u saradnji sa OCD i stručnjacima;
- Sprovedeno anketno ispitivanje zadovoljstva korisnika najmanje jednom u dve godine, sa ciljem merenja zadovoljstva OSI i njihovih porodica kulturnom ponudom (cilj: 80% korisnika izražava zadovoljstvo do 2030. godine).

MERA 6.2: Promocija umetničkog stvaralaštva OSI i podsticanje inkluzije kroz javno finansiranje

Cilj mere: Promovisati umetnički izražaj dece sa smetnjama u razvoju i OSI i osigurati njihovo prisustvo u javnim kulturnim programima putem afirmativnih finansijskih i promotivnih mehanizama.

Aktivnosti:

Aktivnost 6.2.1. Uključivanje inkluzivnih kulturnih programa u javni konkurs za finansiranje u oblasti kulture (uz obavezni kriterijum – minimum 10% sredstava za projekte koji uključuju OSI); izrada smernica i kriterijuma za evaluaciju i praćenje ovih projekata.

Aktivnost 6.2.2. Organizacija godišnjih festivala, izložbi i performansa umetnika sa invaliditetom, te promocija njihovog rada kroz lokalne i digitalne medije.

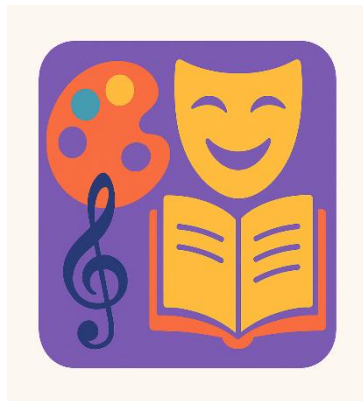
Nosilac: Odeljenje za društvene delatnosti / Odeljenje za kulturu.

Partneri: Kulturni centar, biblioteka, organizacije OSI i umetnici sa invaliditetom, umetničke škole i radionice, mediji, Ministarstvo kulture, međunarodni donatori.

Pokazatelji učinka mere (do 2030. godine):

- Inkluzivni kriterijum uveden u javni konkurs za sufinansiranje programa u kulturi, formalizovan u tekstu konkursa i pratećim smernicama;
- Minimum 10% ukupnih sredstava iz budžeta za kulturu godišnje usmereno na inkluzivne kulturne projekte koji uključuju OSI kao stvaraoce, izvođače ili publiku;
- Podržano najmanje 60 projekata do 2030. godine koji uključuju OSI u svoj sadržaj, od toga minimum 20 projekata koje vode sami umetnici sa invaliditetom ili njihove organizacije;
- Najmanje 100 umetnika sa invaliditetom učestvovalo u javno finansiranim kulturnim projektima do 2030. godine;
- Organizovano najmanje 2 javna događaja godišnje (festivali, izložbe, performansi) posvećena umetničkom izrazu OSI, uključujući i digitalne formate;

- Objavljeno najmanje 50 medijskih sadržaja i promotivnih materijala o umetničkom radu OSI do 2030. godine (lokalni i regionalni mediji, društvene mreže, video kampanje);
- Sprovedena anketna evaluacija publike i umetnika najmanje dva puta do 2030. godine, sa ciljem merenja percepcije vidljivosti, uticaja i kvaliteta inkluzivnih kulturnih programa (cilj: 80% pozitivnih ocena korisnika).

Očekivani efekat cilja

Kulturni život Novog Pazara postaje inkluzivan, dostupan i reprezentativan za sve članove zajednice, uključujući decu i odrasle sa invaliditetom. Umetnički izražaj OSI dobija javno priznanje, a deca sa smetnjama u razvoju i OSI ravnopravno učestvuju kao autori, izvođači i publika. Kroz digitalizaciju sadržaja, edukaciju kadrova i partnerske programe sa OCD i školama, lokalne kulturne institucije razvijaju pristupe zasnovane na ljudskim pravima, inkluziji i kreativnoj raznolikosti. Inkluzivna kultura doprinosi razbijanju stereotipa, jačanju društvene kohezije i stvaranju grada u kome je umetnost dostupna svima.

POSEBNI CILJ 7. Omogućen ravnopravan pristup deci sa smetnjama u razvoju i OSI sportskim aktivnostima i rekreaciji kroz razvoj inkluzivnih programa, promociju sportskih prava i digitalnu dostupnost informacija.

MERA 7.1: Razvoj lokalne inkluzivne sportske ponude i programa

Cilj mere: Uspostaviti redovne inkluzivne sportske aktivnosti dostupne deci i odraslima sa invaliditetom, kroz saradnju sportskih organizacija, obrazovnih ustanova i civilnog sektora.

Aktivnosti:

Aktivnost 7.1.1: Organizovanje inkluzivnih sportskih radionica „Igramo zajedno“. Formirati mešovite sportske grupe dece sa i bez smetnji u razvoju i invaliditetom i realizovati redovne inkluzivne sportske radionice u saradnji sa školama, sportskim klubovima i udruženjima. Radionice će se sprovesti u više delova grada radi ravnomerne uključenosti dece i mladih OSI.

Aktivnost 7.1.2: Promocija učešća OSI u lokalnim sportskim manifestacijama. Uključiti decu sa smetnjama u razvoju, kao i mlade i odrasle OSI kao takmičare, učesnike, promotere i počasne goste u okviru postojećih lokalnih sportskih događaja.

Nosilac: Sportski savez Grada Novog Pazara

Partneri: Ustanova za sport, Odeljenje za društvene delatnosti (sektor za sport), škole, sportski klubovi, udruženja OSI i roditelja, Centar za socijalni rad.

Indikator učinka mere:

- Minimum 2 javne sportske manifestacije godišnje sa aktivnim učešćem OSI.
- Minimum 3 inkluzivna sportska programa godišnje, sa učešćem najmanje 30 dece i mladih sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.

MERA 7.2: Jačanje institucionalnih i kadrovskih kapaciteta za inkluzivni sport

Cilj mere: Osposobiti lokalne trenere, nastavnike i sportske organizacije za inkluzivan rad i stvoriti održive mehanizme za planiranje, praćenje i finansiranje inkluzivnog sporta.

Aktivnosti:

Aktivnost 7.2.1: Edukacija sportskih radnika i nastavnika fizičke kulture. Organizovati sertifikovane obuke u saradnji sa Paraolimpijskim komitetom i Specijalnom olimpijadom.

Aktivnost 7.2.2: Uspostavljanje kriterijuma za finansiranje inkluzivnog sporta po osnovu konkursa za sportska udruženja. U javni poziv za finansiranje sportskih programa uvesti obavezni kriterijum inkluzije. Predvideti sredstva u budžetu grada za podršku klubovima koji uključuju OSI.

Nosilac: Gradska uprava, Odeljenje za društvene delatnosti (odsek za sport i mlade), nacionalni sportski savezi.

Partneri: Sportski savez Grada Novog Pazara; Ustanova za sport Grada Novog Pazara; Udruženja OSI i roditelja; Obrazovne ustanove; Paraolimpijski komitet Srbije;

Pokazatelj učinka (do 2023.godine)

- Broj realizovanih obuka za trenere i nastavnike fizičkog vaspitanja u oblasti inkluzivnog sporta (*minimum 2 godišnje*)
- Broj sportskih radnika i nastavnika koji su stekli sertifikat za rad sa decom i mladima sa invaliditetom (*20 obučeni u prvoj godini*)
- Uveden kriterijum inkluzije u javni konkurs za finansiranje sportskih programa (*da/ne pokazatelj, praćenje usvojenih dokumenata*)
- Iznos sredstava u budžetu grada opredeljen za inkluzivni sport (*apsolutna vrednost i udeo u ukupnom budžetu za sport*)
- Broj sportskih klubova i organizacija koje su dobile finansijsku podršku na osnovu inkluzivnih programa (*minimum 3 kluba godišnje*)
- Broj dece i mladih sa invaliditetom uključenih u organizovane sportske aktivnosti kroz podržane programe (*50 korisnika do kraja prve godine sprovođenja mere*)
- Broj zajedničkih inicijativa/manifestacija (sportski dani, takmičenja, kampovi) organizovanih u partnerstvu sa udruženjima OSI (*1–2 godišnje*)

MERA 7.3: Promocija pristupačnih sportskih sadržaja i digitalne dostupnosti informacija

Cilj mere: Unaprediti dostupnost informacija o inkluzivnim sportskim aktivnostima i povećati vidljivost sportskih prava i mogućnosti za OSI putem digitalnih i promotivnih alata. Digitalna i medijska promocija dopunjuju fizičko uključivanje OSI u sportske manifestacije i zajedno čine objedinjeni pristup promociji inkluzivnog sporta.

***Napomena:** *Fizička (arhitektonska) pristupačnost sportske infrastrukture uređuje se kroz Posebni cilj 1 – Pristupačnost, u okviru šireg plana adaptacije javnih objekata.*

Aktivnosti:

Aktivnost 7.3.1: Razvoj digitalne platforme sa informacijama o inkluzivnim sportskim programima. Kreirati lokalni portal ili aplikaciju sa informacijama o sportskim aktivnostima za OSI, treninzima, pravima, dostupnim objektima i motivacionim pričama korisnika.

Aktivnost 7.3.2: Promocija inkluzivnog sporta kroz lokalne kampanje i medije. Pokrenuti promotivnu kampanju „Sport za sve“ u saradnji sa lokalnim medijima i školama. Promovisati sportiste sa invaliditetom i pozitivne primere inkluzije kroz video-klipove, intervjuje i društvene mreže.

Aktivnost 7.3.3: Obeležavanje 6. aprila – Međunarodnog dana sporta za razvoj i mir. Organizovati godišnji inkluzivni događaj posvećen promociji prava na sport za OSI. Uključiti sportske klubove, škole, ustanove i medije u realizaciju manifestacije pod sloganom „Sport za sve“.

Nosilac: GU – Odeljenje za IT,

Partneri: Ustanova za sport, Sportski savez, OCD, lokalni mediji, Ministarstvo sporta, međunarodni partneri.

Pokazatelji učinka:

- Razvijena i funkcionalna digitalna platforma ili aplikacija sa informacijama o inkluzivnom sportu (da/ne pokazatelj + broj poseta platformi)
- Broj lokalnih medijskih sadržaja posvećenih promociji inkluzivnog sporta (TV/online intervju, video-klipovi, članci, društvene mreže – npr. min. 10 godišnje)
- Broj realizovanih promotivnih kampanja i edukativnih aktivnosti pod sloganom „Sport za sve“ (npr. minimum 2 godišnje)
- Broj organizovanih događaja povodom 6. aprila sa učešćem OSI i lokalnih sportskih aktera (npr. 1 godišnje, sa dokumentovanom medijskom pokrivenošću)
- Broj sportista sa invaliditetom čije su priče predstavljene kroz digitalne i promotivne alate (npr. minimum 5 priča/video materijala godišnje).

Očekivani efekat posebnog cilja

Sport u Novom Pazaru postaje prostor jednakih šansi i podrške, u kome deca sa smetnjama u razvoju i OSI redovno učestvuju u fizičkim aktivnostima, takmičenjima i rekreativnim programima. Kroz inkluzivne sportske sadržaje, deca i mladi razvijaju samopouzdanje, fizičke veštine, timski duh i osećaj pripadnosti zajednici. Istovremeno, povećava se vidljivost i prihvatanje OSI u društvu, a sportski sistem lokalne zajednice postaje pristupačniji, senzibilisaniji i održiv.

POSEBNI CILJ 8: Osigurati ravnopravno učešće OSI u javnom i političkom životu kroz jačanje institucionalnih mehanizama, uklanjanje barijera i afirmaciju aktivnog građanstva OSI.**MERA 8.1: Uspostavljanje inkluzivnih savetodavnih i konsultativnih mehanizama za učešće OSI u lokalnim procesima odlučivanja**

Cilj mere: Obezbediti trajne, inkluzivne i funkcionalne mehanizme za učešće OSI u lokalnim procesima odlučivanja, kroz formalno savetodavno telo i redovne konsultacije sa predstavnicima udruženja OSI.

Aktivnosti:

Aktivnost 8.1.1. Formirati Savet za socijalno uključivanje OSI kao stalno savetodavno telo Skupštine. Definirati jasan mandat, kriterijume i način izbora članova Saveta, uz zastupljenost svih tipova invaliditeta

Aktivnost 8.1.2. Uspostaviti praksu redovnog pozivanja predstavnika udruženja OSI na sednice tematskih odbora, javne rasprave i konsultacije.

Aktivnost 8.1.3. Organizovati godišnje javno izveštavanje Saveta o svom radu i predlozima prema Skupštini i javnosti u cilju obezbeđivanja transparentnosti i jačanja uticaja predloga Saveta.

Nosilac mere: Gradska uprava – Odeljenje za društvene delatnosti i Skupštinska služba

Partneri: Udruženja OSI, Skupštinske komisije i odbori, lokalni mediji, Nacionalna organizacija OSI, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti (konsultativno)

Pokazatelji učinka:

- Usvojena i objavljena Odluka o formiranju Saveta za socijalno uključivanje OSI u Sl.glasniku i zvaničnom sajtu Grada (da/ne pokazatelj).
- Usvojen Pravilnik o radu Saveta sa jasno definisanim mandatom, sastavom i procedurama izbora
- Broj članova Saveta iz redova udruženja OSI i broj različitih tipova invaliditeta koje članovi predstavljaju (min. 4)
- Broj održanih sednica Saveta godišnje (npr. minimum 4 godišnje)
- Broj javnih rasprava, konsultacija i sednica odbora na kojima su učestvovali predstavnici OSI (min. 2 godišnje).
- Broj javno objavljenih godišnjih izveštaja o radu Saveta i datih preporuka

MERA 8.2. Unapređenje pristupačnosti javnih prostora i digitalnih alata za ravnopravno učešće OSI

Cilj mere: Obezbediti fizičku i digitalnu pristupačnost prostora i alata koji se koriste u javnim raspravama i procesima odlučivanja, kako bi OSI mogle ravnopravno da učestvuju u javnom životu.

Aktivnosti:

Aktivnost 8.2.1. Sprovesti analizu pristupačnosti sala, objekata i digitalnih servisa koji se koriste za javne rasprave i odlučivanje;

Aktivnost 8.2.2. Prilagoditi prostorije za javne rasprave (rampe, obeležja, znakovni jezik, titlovi, asistenti)

Aktivnost 8.2.3. Uvesti kriterijume pristupačnosti u javne nabavke digitalnih platformi i alata.

Aktivnost 8.2.4. Uvođenje pristupačnog sadržaja na zvaničnom gradskom sajtu i digitalnim platformama (npr. taster za pristupačnost, čitač ekrana, opcija promene kontrasta, mogućnost tumača na znakovni jezik uživo putem video-poziva ili chatbot prilagođen OSI)

Nosilac mere: Gradska uprava Odeljenje za investicije i javne nabavke, Odeljenje za društvene delatnosti

Partneri: Udruženja OSI, IT partneri, ustanove kulture i obrazovanja, Poverenik za ravnopravnost, Kancelarija za IT i eUpravu, Skupštinska služba.

Pokazatelji učinka:

- Izrađena i objavljena analiza pristupačnosti prostora i digitalnih servisa za javne rasprave (da/ne pokazatelj)
- Broj javnih prostora koji su prilagođeni za učešće OSI (npr. minimum 3 prioritete lokacije do kraja 2027)
- Broj javnih događaja na kojima su obezbeđene usluge pristupačnosti (prevod na znakovni jezik, titlovi, asistencija)
- Uvedeni kriterijumi pristupačnosti u tendersku dokumentaciju za nabavku digitalnih alata i platformi (da/ne pokazatelj)

MERA 8.3: Osnaživanje OSI za aktivno građansko i političko učešće

Cilj mere: Povećati kapacitete i prilike za građansko i političko učešće OSI kroz edukaciju, direktnu interakciju sa institucijama i uklanjanje konkretnih prepreka za učešće.

Aktivnosti:

Aktivnost 8.3.1. Pokrenuti lokalni edukativni program „Ja učestvujem!“ za decu, mlade i odrasle OSI.

Aktivnost 8.3.2. Organizovati simulacije javnih rasprava, posete Skupštini, susrete sa donosiocima odluka

Aktivnost 8.3.3. Obezbediti finansijsku podršku učešću OSI na izborima i u savetodavnim telima (materijali, asistenti, prevoz)

Nosilac mere: Odeljenje za društvene delatnosti, Odeljenje za finansije

Partneri: Udruženja OSI, lokalna izborna komisija, Skupština grada, obrazovne ustanove, lokalni budžetski inspektor, mediji

Pokazatelji učinka (do 2030.godine):

- Broj realizovanih edukativnih radionica u okviru programa „Ja učestvujem!“ (minimum 6 do kraja 2029);
- Broj OSI koje su učestvovala u programu (minimum 60 učesnika);
- Iznos sredstava obezbeđenih za podršku OSI za učešće na izborima i broj korisnika koji su ostvarili podršku (minimum 10 korisnika godišnje od 2028)

MERA 8.4: Promocija učešća OSI u javnom životu i borba protiv stereotipa

Cilj mere: Povećati vidljivost OSI u javnom životu i doprineti razbijanju predrasuda kroz medijsku promociju, obrazovne aktivnosti i podršku za učešće na javnim događajima.

Aktivnosti:

Aktivnost 8.4.1. Sprovesti kampanju „Glas koji se čuje“ u saradnji sa lokalnim medijima i udruženjima OSI.

Aktivnost 8.4.2. Razviti i distribuirati edukativne materijale u školama i institucijama o pravu OSI na učešće.

Aktivnost 8.4.3. Uspostaviti lokalni registar asistenata, prevodilaca i podrške za učešće OSI na javnim događajima.

Nosilac mere: Gradska uprava – Odeljenje za društvene delatnosti, PR služba, Centar za socijalni rad

Partneri: Udruženja OSI, lokalni mediji, školska uprava, osnovne i srednje škole, kulturne ustanove, CSR, Nacionalna organizacija OSI, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti

Pokazatelji učinka:

- Broj realizovanih objava, prenosa i medijskih sadržaja u okviru kampanje „Glas koji se čuje“ (minimum 5 objava godišnje);
- Broj škola i ustanova koje su učestvovala u distribuciji edukativnih materijala (minimum 5 škola u dve godine)
- Broj edukativnih materijala distribuiranih (minimum 1000 primeraka).

Očekivani efekat posebnog cilja

Učešće OSI u Novom Pazaru postaje ravnopravan deo javnog i političkog života, kroz formalne mehanizme, podršku i promociju. OSI aktivno učestvuju u javnim raspravama, savetodavnim telima, izbornim procesima i konsultacijama, čime se jača njihova vidljivost i utiče na kreiranje politika koje odgovaraju njihovim potrebama. Kroz edukativne i promotivne programe razvijaju se samopouzdanje, građanska svest i osećaj pripadnosti. Zajednica postaje inkluzivnija, pristupačnija i otpornija na stereotipe.

10. SPROVOĐENJE, PRAĆENJE I VREDNOVANJE LAP-A ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA OSI

Radi efikasne i koordinisane primene Lokalnog akcionog plana za unapređenje položaja OSI (LAP OSI), Grad Novi Pazar uspostaviće odgovarajuće institucionalne i operativne mehanizme za realizaciju, praćenje (monitoring) i vrednovanje (evaluaciju) ovog dokumenta javne politike.

◆ KOORDINACIJA I SPROVOĐENJE LOKALNOG AKCIONOG PLANA ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA OSI

Nadležnost za koordinaciju realizacije LAP-a, praćenje sprovođenja aktivnosti i vrednovanje postignutih rezultata poverava se **Savetu za unapređenje položaja OSI**, koji će biti formiran kao stručno, savetodavno telo Gradskog veća.

Savet će imati sledeće zadatke: koordinaciju sprovođenja LAP-a i podršku nosiocima mera i aktivnosti; nadgledanje realizacije posebnih ciljeva i planiranih mera; izradu godišnjih izveštaja o realizaciji aktivnosti i ostvarenom napretku; davanje preporuka za korekcije LAP-a i iniciranje njegove revizije, ukoliko se ukaže potreba; informisanje javnosti i aktera na lokalnom i regionalnom nivou o postignućima LAP-a; uspostavljanje saradnje sa relevantnim institucijama, organizacijama i donosiocima odluka na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.

Administrativno-tehničku podršku radu Saveta obezbeđivaće Odeljenje za društvene delatnosti - Služba za socijalnu i zdravstvenu zaštitu, na osnovu rešenja načelnika Gradske uprave.

◆ IZVEŠTAVAVANJE (MONITORING) REALIZACIJE LOKALNOG AKCIONOG PLANA ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA OSI

U cilju sistematskog praćenja realizacije LAP-a, biće formiran **Tim za monitoring**, kao operativno telo Saveta, zaduženo za evidentiranje napretka, praćenje dinamike sprovođenja aktivnosti i izveštavanje o realizaciji pokazatelja učinka.

S obzirom na kompleksnost LAP-a i osam definisanih posebnih ciljeva, Tim za monitoring može se organizovati u **tematske podtimove** prema oblastima politike (npr. pristupačnost, obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje, socijalna zaštita, učešće u zajednici, kultura i sport). Za svaku oblast biće imenovani predstavnici – **kontakt-tačke** – iz relevantnih ustanova, organa i organizacija, koji će biti odgovorni za pravovremeno prikupljanje podataka i dostavljanje izveštaja.

Tim za monitoring će pripremati sledeće izveštaje:

- **Godišnji izveštaj o sprovođenju LAP-a**, koji se podnosi Savetu i Gradskom veću;
- **Zbirni završni izveštaj** o realizaciji LAP-a na kraju programskog perioda.

Predloženi sadržaj izveštaja o monitoringu obuhvata: pregled realizovanih aktivnosti po merama i ciljevima; prikaz ostvarenih indikatora učinka; identifikaciju izazova i ograničenja u realizaciji; predloge za unapređenje implementacije i preporuke za dalji rad.

◆ EVALUACIJA

Za potrebe evaluacija Lokalnog akcionog plana primeniće se sledeće metode:

- **Interna evaluacija**, koju realizuje Savet za unapređenje položaja OSI u roku od šest meseci nakon završetka LAP-a;

- **Eksterna evaluacija**, u zavisnosti od budžetskih mogućnosti Grada, sprovedena putem angažovanja nezavisnog evaluatora.

Evaluacija će biti sprovedena u skladu sa **članom 40. Zakona o planskom sistemu Republike Srbije**, kojim se predviđa obavezno vrednovanje učinaka javnih politika, kao i na osnovu **kriterijuma Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD)**:

Relevantnost: Utvrđuje se da li su ciljevi i mere LAP-a u skladu sa realnim potrebama OSI, prioritetima zajednice i strateškim dokumentima.

Efektivnost: Procenjuje se u kojoj meri su posebni ciljevi i mere ostvareni i koji su faktori doprineli ili otežali njihovu realizaciju.

Efikasnost: Analizira se odnos uloženi resursa i postignutih rezultata, uključujući razmatranje alternativnih i isplativijih pristupa.

Uticaj: Ispituju se dugoročni, planirani i neplanirani efekti sprovođenja LAP-a – društveni, ekonomski, politički, ekološki.

Održivost: Procena mogućnosti da se koristi i pozitivni efekti sprovedenih mera očuvaju i nakon završetka LAP-a i povlačenja javnog finansiranja.

Evaluacija će se zasnivati na:

- godišnjim i završnim izveštajima o realizaciji LAP-a;
- analizi rezultata konsultacija sa osobama sa invaliditetom i organizacijama civilnog društva;
- rezultatima procene zadovoljstva korisnika i prikupljenih podataka iz sistema monitoringa.

11. AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE

Posebni cilj 1: Unapređena fizička, informaciona i digitalna pristupačnost javnih prostora, usluga i informacija za decu sa smetnjama u razvoju, mlade i odrasle OSI u skladu sa standardima univerzalnog dizajna.

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) posebnog cilja:

Pokazatelji na nivou posebnog cilja	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025 ⁵	Ciljna vrednost 2026.god.	Ciljna vrednost 2027.god.	Ciljna vrednost 2028.g.	Ciljna vrednost 2029.god	Ciljna vrednost 2030.god
Udeo javnih objekata sa obezbeđenim pristupom za OSI	%	Izveštaji GU za urbanizam; izveštaji o sprovođenju AP	0		1	2	3	4
Broj dostupnih usluga sa taktilnim, auditivnim i digitalnim pristupom	Broj	izveštaji nadležnih organizacionih jedinica GU, izveštaji JU i JP.	0		1	2	3	4
Broj lokalnih JP i JU koje su prošle obuku o pristupačnosti	Broj	Izveštaji sa obuka;	0		2	3	4	5
Postojanje i dostupnost baze pristupačnih objekata u okviru geo lokacijske socijalne mape	Da/ne	Funkcionalnost sistema; veb aplikacija	0			da	da	da
Broj inkluzivnih kulturnih i turističkih sadržaja dostupnih OSI	Broj	TO Novi Pazar, izveštaji	0			1	2	3

Mera 1.1. Jačanje institucionalnih kapaciteta i lokalnih partnerstava u svrhu unapređenja dostupnosti javnih usluga OSI

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
Odeljenje GU za društvene delatnosti	Budžet grada		00,00	00,00	00,00	00,00	00,00
	Budžet Republike Srbije		00,00	00,00	00,00	00,00	00,00
	Eksterni izvori		00,00	250,00	250,00	250,00	250,00
Total			00,00	250,00	250,00	250,00	250,00

Period sprovođenja mere: 2026-2030

Tip mere; Institucionalno-upravljačko-organizaciona; Informativno-edukativna

Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere: N/P

⁵ Napomena: Za većinu pokazatelja ne postoje sistematizovani podaci iz prethodnih godina. Akcioni plan predviđa uspostavljanje sistema praćenja i izveštavanja od trenutka usvajanja dokumenta, na osnovu kog će se meriti ostvarenje ciljeva i ažurirati bazne vrednosti tokom implementacije.

Pokazatelj (i) na nivou mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost 2026.god	Ciljna vrednost 2027.god	Ciljna vrednost 2028.god	Ciljna vrednost 2029.god	Ciljna vrednost 2030.god
Formirano Savetodavno telo za pristupačnost	Da/ne	Odluka Gradskog veća; zapisnici Saveta za OSI	0	1	1	1	1	1
Broj sprovedenih obuka za zaposlene u vezi sa pristupačnošću	Broj	Izveštaji o realizaciji obuka	0	1	2	2	2	2
Broj javno-privatnih partnerstava u oblasti pristupačnosti	Broj	Sporazumi o saradnji; javne nabavke	0			1	1	1

Naziv aktivnosti	Koordinator aktivnosti	Partneri	Period	Izvor fin.	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
1.1.1. Formiranje lokalnog savetodavnog tela za pristupačnost u okviru Saveta za unapređenje položaja OSI	Gradsko veće	GU JU, JP, OCD	2027	Budžet grada		Redovni poslovi				
				Budžet RS		0	0	0	0	
				Eksterni		0	0	0	0	
1.1.2. Obuka zaposlenih u Gradskoj upravi, javnim ustanovama i preduzećima od značaja za razumevanja značaja i pojma pristupačnosti	Odeljenje za ljudske resurse	JP, JU	2027-2030	Budžet grada		Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	
				Budžet RS		NAJU ⁶	NAJU	NAJU	NAJU	
				Eksterni		250	250	250	250	
1.1.3. Otvaranje seta podataka o obukama i partnerstvima u oblasti pristupačnosti, u skladu sa standardima DCAT-AP i Pravilnikom o otvorenim podacima.	GU za opšte poslove	JP, JU, OCD	Od 2027. godine	Budžet grada		Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	
				Budžet RS		0	0	0	0	
				Eksterni		0	0	0	0	

⁶ Online obuke Nacionalne akademije za javnu upravu namenjene zaposlenima u GU

MERA 1.2: Povećana fizička (arhitektonska) dostupnost javnim objektima i prostorima

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
GU za urbanizam	Budžet grada		3.000	4.500	1.500	1.500	1.500
	Budžet Republike Srbije			0	0	0	0
	Eksterni izvori		3.000	9.500	6.000	6.000	6.000
Total			6.000	14.000	7.500	7.500	7.500

Period sprovođenja mere:

Tip mere⁷: Obezbeđenje dobara i pružanje usluga (javne investicije); Regulatorna (za deo koji se odnosi na uključivanje pristupačnosti u urbanističke planove i javne nabavke)

Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere: Urbanistički planovi i Planovi javnih nabavki

Pokazatelj (i) na nivou mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vredn. 2025	Ciljana vrednost 2026.god	Ciljana vrednost 2027.god	Ciljana vrednost	Ciljana	Ciljana vrednost 2030.god
Usvojen Akcioni plan za pristupačnost javnih usluga	Da/ne	Odluka skupštine	NE	DA	DA	DA	DA	DA
Broj javnih objekata prilagođenih osobama sa invaliditetom	Broj	Izveštaji GU za urbanizam; zapisnici nadzora	0	1	2	3	4	5
Broj prilagođenih trotoara, prelaza i stajališta	Broj	Tehnička dokumentacija; građevinski dnevnic; i	0	2	2	3	3	4
Broj pristupačnih parking mesta uz javne objekte	Broj	Registar javnih parking zona;	0	1	2	3	4	5
Prihodi ostvareni od parkinga uz javne objekte na godišnjem nivou	RSD	Finansijski izveštaji JP za parking	0					
Broj i lokacija zvučnih semafora na pešačkim prelazima	Broj	Izveštaji Odeljenja za saobraćaj; evidencija GU	0	1	2	3	4	5
Broj urbanističkih planova sa ugrađenim pristupačnim standardim	Broj	Planovi; Oduke o usvajanju planova	0					

⁷ Unosi se da li je mera: 1) regulatorna, 2) podsticajna, 3) informativno-edukativna, 4) organizaciono-upravljačko-institucionalna, ili 5) mera obezbeđenja dobara, odnosno pružanja usluga od strane učesnika u planskom sistemu.

Naziv aktivnosti	Koordinator aktivnosti	Partneri	Period realizacije	Izvor fin.	Veza sa budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
1.2.1. Izrada i usvajanje Akcionog plana za pristupačnost javnih usluga, za period 2027-2030. god. sa prioriternim lokacijama i rokovima a na osnovu nalaza i preporuka iz Izveštaja o socijalnom mapiranju iz 2024.godine	Savet za unapređenje položaja OSI	GU odeljenja za dr. delatnosti; urbanizam, finansije; JP; JU; Udruženja OSI	2027	Budžet LS		0	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS			0	0	0	0
				Eksterni			500	0	0	0
1.2.2. Obezbeđivanje pristupačnosti Gradske uprave osobama sa invaliditetom i osobama sa ograničenom pokretljivošću – izgradnja 2 lifta	GU odeljenje za urbanizam	GU Odeljenje za društvene delatnosti Međunarodni i partneri	2026-2027	Budžet LS			3.000	0	0	0
				Budžet RS			0	0	0	0
				Eksterni			3.000			
1.2.3. Adaptacija ulaza, sanitarnih čvorova i komunikacija u javnim ustanovama (CSR, NSZ, škole, DZ, pošta) u skladu sa prioriternim definisanim Akcionim planom za pristupačnost.	GU za urbanizam	GU za dr.delatnosti GU za urbanizam GU za finansije Izvođač radova	2027-2030	Budžet grada			500	500	500	500
				Budžet RS			0	0	0	0
				Eksterni			2.000	2.000	2.000	2.000
1.2.4. Prilagodavanje trotoara, pešačkih prelaza, stajališta i pristupačnih ruta osobama sa smanjenom pokretljivošću u skladu sa prioriternim definisanim Akcionim	GU za urbanizam	Tehnička dokumentacija GU za urbanizam; Građevinski dnevnic i izvođač; Foto-dokumentacija izvedenih radova; Izveštaji nadzora	2027-2030	Budžet LS			500	500	500	500
				Budžet RS			0	0	0	0
				Eksterni			2.000	2.000	2.000	2.000

planom za pristupačnost										
1.2.5. Obezbeđivanje pristupačnih parking mesta i njihove kontrole u skladu sa prioritetima definisanih Akcionim planom za pristupačnost.	GU za urbanizam	Registar parking zona; Dokumentacija GU; evidencije JP; geolozijska i soc. mapa,	2027-2030	Budžet LS			500	500	500	500
				Budžet RS			0	0	0	0
				Eksterni			2.000	2.000	2.000	2.000
1.2.6. Uključivanje kriterijuma pristupačnosti u sve nove urbanističke planove.	GU za urbanizam	Dokumentacija o sprovedenim nabavkama; konkursna dokumentacija; izveštaji GU za javne nabavke	2026-2030	Budžet LS			Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS			0	0	0	0
				Eksterni			0	0	0	0
1.2.7. Uključivanje kriterijuma pristupačnosti u javne nabavke	GU - Odeljenje za javne nabavke	Službena dokumentacija; planski akti; konkursna dokumentacija; portal otvorenih podataka.	2026-2030	Budžet LS			Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS			0	0	0	0
				Eksterni			0	0	0	0
1.2.8. Otvaranje seta podataka o pristupačnoj i bezbednoj mobilnosti (trotoari, prelazi, parking mesta)	GU – Odeljenje za IT, administrator portala Otvorenih podataka	Portal otvorenih podataka	2026-2030	Budžet LS			Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS			0	0	0	0
				Eksterni			0	0	0	0

MERA 1.3. Unapređenje informacione pristupačnosti javnih usluga za osobe sa invaliditetom

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom (šifra PA ili projekta)	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
	Budžet grada		0	150	200	300	350
	Budžet Republike Srbije		0	0	0	0	0
	Eksterni izvori		0	1.500	1.500	1.500	1.500
Total			00,00	1.650	1.700	1.800	1.850
Period sprovođenja mere:		Tip mere: Informativno-edukativna; Institucionalno-upravljačko-organizaciona (u delu uspostavljanja baze i prevodilačkih servisa)					
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere: N/P							
Pokazatelj (i) na nivou mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost	Ciljna vrednost (godina)			

			2025.	2026.god	2027.god	2028.god	2029.god	2030.god
Broj izrađenih javnih dokumenata u lako razumljivom formatu koji su postavljeni na zvanični sajt lokalne samouprave. ⁸	Broj	Veb sajt LS; arhiva dokumenata; i	0		1	2	3	4
Broj angažovanih prevodilaca za znakovni jezik i razvijenih servisa za prevodilačku podršku	Broj	Ugovori i izveštaji GU za ljudske resurse	1	2	2	3	3	3
Broj pristupačnih objekata unetih u geolokacionu socijalnu mapu	Broj	Online GIS platforma; izveštaj GU	0	5	10	15	20	25

Naziv aktivnosti	Koordinato r aktivnosti	Partneri	Period realizacije	Izvor fin.	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
1.3.1. Izrada javnih dokumenata u lako razumljivom jeziku i formatima prilagođeni m osobama sa senzornim i intelektualnim invaliditetom	Odeljenje GU za društvene delatnosti	JU, JP, udruženja OSI, CSR		Budžet grada		0	0	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	00	
				Eksterni		0	0	500	500	500
1.3.2. Uvođenje taktilnih i auditivnih oznaka u ustanovama od javnog značaja (biblioteka, dom zdravlja, GU, CSR, NSZ)	Odeljenje urbanizam / Odeljenje GU za društvene delatnosti	CSR, JP, JU, udruženja OSI	2026-2030	Budžet grada		0	0	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Ekstremni				500	500	500
1.3.3. Angažovanje prevodilaca za znakovni jezik	Odeljenje GU za ljudske resurse	NSZ, CSR, RC za str. Usavršavanje,	2027-2030	Budžet grada			150	200	300	350
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni						
1.3.4. Formiranje	Odeljenje GU za IKT	CSR, JU, JP, Ustanove	2027-2030	Budžet grada	Program/ PA/Projekat		Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi

⁸ Lako razumljiv format podrazumeva jasan, pojednostavljen jezik, uvećan font i grafičke elemente, prilagođene osobama sa intelektualnim i senzornim smetnjama, uz dostupnost na zvaničnom sajtu lokalne samouprave.re

i redovno ažuriranje baze pristupačnih objekata u okviru geolozijske socijalne mape		sporta, ustanova kulture, TONP, OCD		Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	250	250	250
1.3.5. Otvaranje seta podataka o pristupačnim javnim objektima i uslugama, u skladu sa standardima DCAT-AP ⁹ i Pravilnikom o otvorenim podacima.		Odeljenje kulture i GU za IKT	CSR, JU, JP, JU 2027-2030	Budžet grada	Program/ PA/Projekat		Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS						
				Eksterni						

MERA 1.4. Razvoj pristupačne turističke i kulturne ponude za osobe sa invaliditetom

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom (šifra PA ili projekta)	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD					
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina	
Turistička organizacija Novi Pazar	Budžet grada		00,00	500	500,00	500,00	500,00	
	Budžet RS		00,00	00,00	00,00	00,00	00,00	
	Eksterni izvori		00,00	2.000	4.000	3.000	3.000	
Total			00,00	2.500	4.500	3.500	3.500	
Period sprovođenja mere:			Tip mere ¹⁰: Organizaciono-upravljačko-institucionalna; Informativno-edukativna					
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere: N/P								
Pokazatelj (i) na nivou mere	Jed. mere	Izvor provere	Početna vrednost sa baznom godinom	Ciljana vrednost u 2026.god	Ciljana vrednost u 2027.god	Ciljana vrednost u 2028.god	Ciljana vrednost u 2029.god	Ciljana vrednost u 2030.g
Broj turističkih lokaliteta sa	Broj	Izveštaji TO Novi Pazar,		1	2	2	4	5

⁹ standardizovani model metapodataka koji služi za opisivanje skupova podataka na portalima otvorenih podataka, razvijen u okviru Evropske unije kako bi se obezbedila interoperabilnost između različitih sistema javnih podataka

¹⁰ Unosi se da li je mera: 1) regulatorna, 2) podsticajna, 3) informativno-edukativna, 4) organizaciono-upravljačko-institucionalna, ili 5) mera obezbeđenja dobara, odnosno pružanja usluga od strane učesnika u planskom sistemu.

izrađenom procenom pristupačnosti		Regionalna TO,							
Broj i svrha promotivnih materijala prilagođenih OSI	Broj	Veb sajt TO; fizičke publikacije i audio/video formati		2	3	4	5	6	
Broj inkluzivnih promotivnih događaja/tura sa učešćem OSI	Broj	Programi manifestacija, foto/video zapisi, izveštaji TONP i RTOS		1	2	3	3	3	
Broj donatorskih i EU projekata koji podržavaju pristupačne turističke/kulturne sadržaje u Novom Pazaru	Broj	Ugovori sa donatorima, aplikacije i izveštaji o projektima		1	2	2	2	2	
Postojanje trogodišnjeg plana za prilagođavanje turističke infrastrukture OSI	Da/ne	Usvojeni dokument (TO Novi Pazar, Skupština)	NE (2025)	DA	DA	DA	DA	DA	
Broj promotivnih kampanja i javnih događaja u kojima je promovisana pristupačnost kao vrednost	Broj	Saopštenja TO, društvene mreže		1	2	3	3	3	

Naziv aktivnosti	Koordinator aktivnosti	Partneri	Period realizacije	Izvor fin.	Veza sa pr. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
1.4.1. Mapiranje turističkih lokaliteta i analiza njihove pristupačnosti	TO Novi Pazar	KLER; Regionalna TO Sandžak Ustanove kulture i sporta ; Udruženja OSI	2026-2027	Budžet grada		Redovni poslovi	Redovni poslovi	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0
1.4.2. Izrada plana za prilagođavanje fizičkog prostora turističkih lokaliteta i promotivnih	TO Novi Pazar	OCD koje deluju na polju socijalne inkluzije i turizma,	2028	Budžet grada		0	0	Redovni poslovi	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	2.000	0	0

<i>materijala OSI</i>		<i>Nacionalni i međunarodni partneri</i>								
1.4.3 Izrada promotivnog materijala prilagođenog OSI	TO Novi Pazar		2027	Budžet grada			Redovni poslovi	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	500	0	0	0
1.4.4. Razvoj pristupačnih digitalnih vodiča i aplikacija, koji omogućavaju lakše informisanje i orijentaciju za OSI i osobe sa smanjenom pokretljivošću	TO Novi Pazar		2028-2030	Budžet grada		0		Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS		0	0	0	0	00,00
				Eksterni		0	0	0	1.000	1.000
1.4.5. Promocija Novog Pazara kao inkluzivne destinacije u saradnji sa TO Novi Pazar i Regionalnom TO Sandžaka	TO Novi Pazar		2026 - 2030	Budžet grada		0	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0
1.4.6. Uključivanje sektora turizma u donatorske i EU projekte za razvoj pristupačne infrastrukture i sadržaja.	TO Novi Pazar		2027-2030	Budžet grada			500	500	500	500
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni			2.000	2.000	2.000	2.000
1.4.7. Otvaranje seta podataka o pristupačnim turističkim i kulturnim lokacijama,	GU za opšte poslove /IT Služba / TO Novi Pazar		2026	Budžet grada			Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0

Posebni cilj 2. Unapređenje uslova za inkluzivno, dostupno i kvalitetno obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju i mladih sa invaliditetom na svim nivoima obrazovanja u periodu 2026–2030. godine.								
Organizaciona jedinica odgovorna za ostvarenje posebnog cilja:					Gradska uprava Novi Pazar, Odeljenje za društvene delatnosti			
Pokazatelji na nivou posebnog cilja	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost 2026.	Ciljna vrednost 2027.	Ciljna vrednost 2028.	Ciljna vrednost u 2029.	Ciljna vrednost 2030.
Broj obrazovnih ustanova koje sprovode aktivnosti u skladu sa Planom za inkluzivno obrazovanje	Broj	Izveštaji TIO / GU	0	6	10	12	12	12
Broj nastavnika obučениh za inkluzivne metode rada	Broj	RCPU	0	20	30	40	50	60
Broj dece i mladih koji koriste usluge asistivne podrške u školama	Broj	izveštaji VOU/OVU,	0	≥10	≥15	≥20	≥25	≥30
Broj visokoškolskih ustanova sa uspostavljenom podrškom za studente sa invaliditetom	Broj	Rešenja visokoškolskih ustanova	0	0	≥1	≥	≥2	≥2
Broj učenika koji pohađaju nastavu po IOP u srednjim školama	Broj	OVU; zapisnici Timova za inkluziju		≥3	≥5	≥8	≥10	≥12
Zadovoljstvo korisnika (dece, roditelja) uslugama podrške	%	Ankete GU i OVU		/	≥50	≥70	≥75	≥80
Broj otvorenih setova podataka u oblasti inkluzivnog obrazovanja na nacionalnom portalu otvorenih podataka.	Broj	https://data.gov.rs/sr/		0	1	2	3	4

Mera 2.1: Uspostavljanje lokalnog sistema za planiranje, praćenje i vrednovanje efekata inkluzivnog obrazovanja							
Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
Gradska uprava Odeljenje za društvene delatnosti	Budžet grada		0	0	0	0	0
	Budžet RS		0	0	0	0	0
	Eksterni izvori		0	0	0	0	0
Total			0	0	0	0	0

Period sprovođenja mere: 2026-2030	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljačka
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:	Odluka o formiranju Tima za inkluzivno obrazovanje

Pokazatelji na nivou mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost 2026. god	Ciljna vrednost 2027. god	Ciljna vrednost 2028. god	Ciljna vrednost 2029. god	Ciljna vrednost 2030. god
Formiran lokalni Tim za inkluzivno obrazovanje (TIO)	Da/ne	Odluka GV	ne	Ne	Da	Da	Da	da
Donet i usvojen Plan za inkluzivno obrazovanje (PZIO)	Da/ne	Odluka GV / Skupštine	ne	Ne	Da	Da	Da	Da
Broj obrazovnih ustanova koje dostavljaju podatke za PZIO	Broj	Izveštaji TIO / GU	0	3	5	7	9	10
Broj otvorenih setova podataka o inkluzivnom obrazovanju	Broj	Portal OP	0	0	1	2	3	4
Broj godišnjih izveštaja o sprovođenju PZIO	Broj	Izveštaj o realizaciji PZIO	0	0	1	1	1	1
Urađena evaluacija efekata inkluzivnog obrazovanja zasnovana na kvant. i kval. Pokazateljima	Da/ne	Izveštaj TIO i evaluatora	Ne	Ne	Da	Da	Da	Da

Naziv aktivnosti	NOSILAC	Partneri	ROK	Izvor fin.	Veza sa program. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
2.1.1. Formiran je međusektorsko g Tima za inkluzivno obrazovanje (TIO)	GU ODD	GV, OVU RC; OCD	2026	Budžet LS		0	Redovni poslovi	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0
2.1.2. Prikupljanje podataka o uslovima, kapacitetima i potrebama za	GU ODD	OVU Univerzitet i RCPU, OCD	Kontinuirano	Budžet ls		Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0

inkluzivno obrazovanje.										
2.1.3. Izrada i usvajanje plana za inkluzivno obrazovanje (PZIO)	GU ODD	Skupština grada GV Tim za IO	Od I kvartala 2027 kontinuirano	Budžet LS			Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0
2.1.4. Otvaranje i redovno ažuriranje seta podataka o napretku inkluzivnog obrazovanja	GU ODD – OZO	Administrator portala otovornih podataka Tim za IO	Od IV kvartala 2027. kontinuirano	Budžet LS		0	0	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0
2.1.5. Sprovedenje lokalne evaluacije efekata inkluzivnog obrazovanja, na osnovu pokazatelja iz PZIO	GU ODD – OZO	Evaluator	Od 2027. kontinuirano	Budžet LS		0	0	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0

MERA 2.2. Unapređenje kapaciteta i kompetencija za inkluzivno obrazovanje

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026.	2027.	2028.	2029.	2030
Gradska uprava	Budžet grada		0	300	300	300	300
Odeljenje za društvene delatnosti	Budžet Republike Srbije		0				
	Eksterni izvori		0	2.000	1.000	1.000	1.000
Total			0	2.300	1.300	1.300	1.300
Period sprovođenja mere:	2026-2030	Tip mere:	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljačka				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:	Nije neophodno menjati propise, ali je preporučeno doneti Lokalne smernice za ranu identifikaciju i multidisciplinarnu podršku , u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i strategijama (Zakon o predškolskom vaspitanju, Pravilnik o dodatnoj podršci detetu).						

Pokazatelj (i) na nivou mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost 2026.	Ciljna vrednost 2027.	Ciljna vrednost 2028.	Ciljna vrednost 2029.	Ciljna vrednost 2030.
Sprovedeno istraživanje potreba za obukama zaposlenih u sistemu inkluzije	Da/ne	Izveštaj GU / TIO	0	0	Da	Da	Da	Da

Broj organizovanih obuka za inkluzivno obrazovanje	Broj	Izveštaji RCPU / GU ODD	0	0	1	2	2	3
Broj zaposlenih koji su završili obuku sa pozitivnom evaluacijom	Broj	Izveštaji RCPU/GU ODD	0	0	≥10	≥15	≥20	≥30
Broj škola sa unapređenim kapacitetima školskih timova za inkluziju (stručni kadar, oprema)	Broj	Izveštaji GU i zapisnici Timova za inkluziju	0	0	≥5	≥8	≥10	≥12
Broj donetih Lokalnih smernica za ranu identifikaciju i multidisciplinarnu podršku	Broj	Odluka GV/ Lokalne smernice	0	0	1	1	1	1
Broj obrazovnih ustanova sa pristupom didaktičkoj i asistivnoj opremi za rad sa decom sa smetnjama u razvoju	Broj	Izveštaji VOU/OVU	0	0	≥5	≥7	≥9	≥10

Naziv aktivnosti	Nosilac	Partneri	Period	Izvor fin.	Veza sa pr. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
2.2.1. Istraživanje potreba za obukama zaposlenih u GU, obrazovnim, zdravstvenim i ustanovama SZ i izrada izveštaja o potrebnim obukama na godišnjem nivou	GU ODD	GU Odeljenje za ULJR Obrazovne ustanove CSR Dom zdravlja	2026-2030	Budžet LS			Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0
2.2.2. Organizacija obuka za zaposlene u GU, nastavnike i stručne saradnike za rad u inkluzivnom okruženju	GU ODD Odeljenje za LJR	RC Prof. usavršavanje OCD	2026-2030	Budžet LS		0	0	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni			300	300	300	300
2.2.3. Obezbeđenje	GU ODD		2026-2030	Budžet LS		0	1.000	500	500	500

didaktičke i asistivne opreme, senzorne sobe		KLER, Obrazovne ustanove		Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	2.000	1.000	1.000	1.000
2.2.4. Otvaranje skupa podataka: Obuke, kadrovi i oprema za inkluzivno obrazovanje na portalu Otvorenih podataka	GU ODD	Obrazovne ustanove, Kancelarija za IT	2026-2030	Budžet LS		0	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0

MERA 2.3. Jačanje institucionalne podrške i unapređenje rada Interresorne komisije za procenu potreba za dodatnom obrazovnom, zdravstvenom i socijalnom podrškom detetu i učeniku

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
Gradska uprava Odeljenje za društvene delatnosti	Budžet grada		0	100	100	100	100
	Budžet RS		0				
	Eksterni izvori		0	200	200	200	200
Total			0	300	300	300	300
Period sprovođenja mere:	2026-2030.	Tip mere:	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljačka				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:		Aktivnosti se oslanjaju na postojeći zakonodavni okvir (Zakon o osnovama sistema obrazovanja, Pravilnik o IOP-u) i Strategiju obrazovanja do 2030.godine. Potrebno je izmeniti Pravilnik o radu IRKa i izraditi Standardizovane procedure o radu IRKa. Potrebno je izmeniti Rešenje o formiranju IRKa (obavezno učešće defektologa u rad IRKa)					

Pokazatelj (i) na nivou mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025.	Ciljna vrednost u 2026.	Ciljna vrednost 2027.	Ciljna vrednost 2028.	Ciljna vrednost u 2029.	Ciljna vrednost u 2030.
Usvojene Standardizovane procedure IRK	Da/ne	Odluka GU / dokumentacija IRK	Ne	Da	Da	Da	Da	Da
Broj članova IRK koji su prošli obuku za potrebe usvojenih	Broj	Izveštaji GU; zapisnici IRK a	0	≥5	≥5	≥5	≥5	≥5

<i>standardizovanih procedura</i>									
<i>Broj sprovedenih evaluacija preporuka IRKa godišnje</i>	<i>Broj</i>	<i>Izveštaji GU / analize slučajeva</i>	0	≥1	≥2	≥3	≥4	≥5	
<i>Broj roditelja informisanih kroz vodiče, radionice i online kanale</i>	<i>Broj</i>	<i>Evidencije škola i CSR / broj preuzetih vodiča</i>	0	≥25	≥30	≥40	≥45	≥50	

Naziv aktivnosti	Nosilac	Partneri	Period realizacije	Izvor fin.	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
2.3.1. Izrada standardizovanih procedura za rad IRKa (Pravilnik o radu izmenjen)	GU Odeljenje za dr.delatnosti	CSR; OVU; Dom zdravlja; RCPU	IV kvartal 2026	Budžet LS		Redovni poslovi	0	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	
2.3.2. Sprovođenje obuka članova IRKa za potrebe primene Standardizovanih procedura	GU Odeljenje za dr.delatnosti	CSR; Obrazovne ustanove; Dom zdravlja; RCPU	Od 2027.godine kontinuirano	Budžet LS		0	100	100	100	100
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	200	200	200	200
2.3.2. Uvođenje sistema praćenja efekata preporuka IRKa i njihovog sprovođenja	GU Odeljenje za društvene delatnosti	CSR; OVU; Dom zdravlja RCPUZ O	Od 2027. kontinuirano	Budžet LS		0	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS		0	0	0	0	
				Eksterni		0	0	0	0	
2.3.4. Informisanje roditelja o nadležnostima i radu IRKa (vodiči, radionice,)	GU Odeljenje za društvene delatnosti	CSR, OU, DZ; OCD	Od 2026. kontinuirano	Budžet LS		0	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS		0	0	0	0	
				Eksterni		0	0	0	0	

MERA 2.4. Osnaživanje porodice i lokalne zajednice za inkuzivno obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom i mladih OSI

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom (šifra PA ili projekta)	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
Gradska uprava Odeljenje za društvene delatnosti	Budžet grada			1.000	1.500	2.000	2.000
	Budžet RS						
	Eksterni izvori		2.000				
Total				3.000	1.500	2.000	2.000
Period sprovođenja mere:		Tip mere	informativno-edukativna; organizaciono-upravljačko-institucionalna; obezbeđivanje usluga				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:		Potrebno je izmeniti/dopuniti ili usvojiti novu Odluku o socijalnoj zaštiti kojom će usluga Savetovališta za porodice biti obezbeđena u zajednici na institucionalno održiv način. Potrebno je izraditi i Program rada Savetovališta, kao inkluzivnog multisektorskog centra.					

Pokazatelj (i) na niVOU/OVU mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025.	Ciljana vrednost 2026.	Ciljana vrednost 2027.	Ciljana vrednost 2028.	Ciljana vrednost 2029.	Ciljana vrednost u 2030.
Uspostavljena usluga savetovališta za porodice sa decom sa smetnjama u razvoju / invaliditetom	Da/ne	Odluka o socijalnoj zaštiti	Ne	Ne	Da	Da	Da	Da
Broj porodica koje su koristile usluge savetovališta	Broj	Izveštaj i evidencija Savetovališta	0	0	≥10	≥15	≥20	≥25
Broj distribuiranih vodiča za roditelje	Broj	Izveštaj GU / evidencija škola i CSR	0	≥25	≥50	≥75	≥100	≥100
Uspostavljena Služba za podršku studentima sa invaliditetom u visokoškolskim ustanovama	Da/ne	Odluka visokoškolskih ustanova	Ne	Ne	≥5	≥8	≥10	≥15
Otvoren skup podataka: „Usluge podrške porodici i studentima sa invaliditetom“	Da/ne	https://data.gov.rs/sr/	Ne	Ne	Ne	Ne	Da	Da

Naziv aktivnosti	Nosilac	Partneri	Period realizacije	Izvor fin.	Veza sa pr. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
2.4.1 Izmena/dopuna postojeće li usvajanje nove Odluke o socijalnoj zaštiti	GU Odeljenje za DD	Gradsko Veće Skupština grada	I kvartal 2026	Budžet LS		Redovni poslovi	0	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	
				Eksterni	GiZ projekat	0	0	0	0	

2.4.2. Izrada i usvajanje Odluke o obezbeđivanju i pružanju usluge Savetovališta za porodicu,	GU Odeljenje za DD	Gradsko Veće Skupština grada	IV kvartal 2026	Budžet LS		Redovni poslovi	0	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0
2.4.3. Obezbeđivanje infrastrukturnih uslova sa pružanja usluge Savetovališta (prostor, oprema)	GU Odeljenje za DD	Gradsko veće Skupština grada		Budžet LS		1.000	0	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		2.000	0	0	0	0
2.4.4. Obezbeđivanje finansijskih sredstava za sprovođenje usluge Savetovališta za porodicu	GU Odeljenje za DD	Gradsko veće		Budžet LS		0	1.500	2.000	2.000	2.000
				Budžet RS		0	0	0	0	0
	GU Odeljenje za budžet	Skupština grada	Eksterni		0	0	0	0	0	
2.4.3. Uspostavljanje Službe za podršku studentima sa invaliditetom pri lokalnim visokoškolskim ustanovama.	Visokoškolske ustanove	Grad Novi Pazar, udruženja OSI	IV kvartal 2027.	Budžet LS		0	0	0	0	0
				Budžet RS		0	0	Redovni poslovi	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0

Posebni cilj 3. Povećanje zapošljivosti i radne aktivacije OSI kroz održive, inkluzivne i međusektorske mehanizme podrške na lokalnom nivou.

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) posebnog cilja: Odeljenje za lokalni ekonomski razvoj (KLER)

Pokazatelji na nivou posebnog cilja	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025 ¹¹	Ciljna vrednost u 2026. god.	Ciljna vrednost u 2027. god.	Ciljna vrednost u 2028. god.	Ciljna vrednost u 2029. god.	Ciljna vrednost u 2030. god.
Broj zaposlenih OSI na teritoriji Grada (ukupno i po sektorim)	Broj	NSZ, CSR, lokalna baza podataka	0	3	5	7	9	10
Broj poslodavaca uključenih u inkluzivne programe zapošljavanja	Broj	NSZ Filijala Novi Pazar. Izveštaj o sprovođenju programa	0	3	5	7	9	10

¹¹ Napomena: Za većinu pokazatelja ne postoje sistematizovani podaci iz prethodnih godina. Akcioni plan predviđa uspostavljanje sistema praćenja i izveštavanja od trenutka usvajanja dokumenta, na osnovu kog će se meriti ostvarenje ciljeva i ažurirati bazne vrednosti tokom implementacije.

Mera 3.1. Unapređenje lokalnog strateškog i institucionalnog okvira za planiranje, realizaciju, praćenje i vrednovanje efekata inkluzivno zapošljavanje OSI							
Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
GU – Odeljenje za lokalni ekonomski razvoj	Budžet grada		0	0	0	0	0
	Budžet RS		0	0	0	0	0
	Eksterni izvori		0	0	0	0	0
Total			0	0	0	0	0
Period sprovođenja mere: 2026-2030		Tip mere; Institucionalno-upravljačko-organizaciona; Informativno-edukativna					
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere: N/P							

Pokazatelj (i) na nivou mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost u 2026.god	Ciljna vrednost u 2027.god	Ciljna vrednost u 2028.god	Ciljna vrednost u 2029.god	Ciljna vrednost u 2030.god
Broj i vrste mera namenjenih zapošljavanju OSI koji su planirani Lokalnim akcionim planom za zapošljavanje	Broj	Lokalni akcioni plan za zapošljavanje	0		1	1	2	3
Broj javnih preduzeća sa godišnjim planom zapošljavanja OSI	Broj	Izveštaji JP, GU KLER	0		1	2	2	3

Naziv aktivnosti	Koordinator aktivnosti	Partneri	Koordinator aktivnosti	Izvor fin.	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
3.2.1. Revizija i unapređenje LAPa za zapošljavanje uz posebnu komponentu za OSI,	Gradska uprava – Odeljenje za privredu i LER	CSR, NSZ, Udruženja OSI, OCD	2027	Budžet LS			Redovni poslovi	0	0	0
				Budžet RS			0	0	0	0
				Eksterni			0	0	0	0
3.2.2. Uvođenje godišnjih planova zapošljavanja OSI u javnim preduzećima i ustanovama sa definisanim kvotama i	Gradsko veće / KLER	Javna preduzeća, NSZ, CSR	2027-2030	Budžet LS			Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0

indikatorima praćenja									
3.2.3. Kreiranje lokalne baze podataka o zapošljavanju OSI i praćenju efekata mera	GU, Odeljenje za dr.delatnosti	NSZ, CSR, IT sektor	2027-2030	Budžet LS	0	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi
				Budžet RS	0	0	0	0	0
				Eksterni	0	0	0	0	0
3.2.4. Objavlivanje skupova podataka od značaja za zapošljavanje, samozapošljavanje i zapošljivosti OSI na Portalu otvorenih podataka	Gradska uprava Novi Pazar, T	NSZ Filijala Novi Pazar, KLER, IT sektor, OCD	2027-2030	Budžet LS	0	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni poslovi	Redovni troškovi
				Budžet RS	0	0	0	0	0
				Eksterni	0	0	0	0	0
Subtotal za aktivnosti									

MERA 3.2. Podrška inkluzivnom zapošljavanju u javnom i privatnom sektoru

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
GU – Odeljenje za lokalni ekonomski razvoj	Budžet grada			700	700	700	700
	Budžet Republike Srbije			550	550	550	550
	Eksterni izvori			1500	1500	1500	1500
Total				2.750	2.750	2.750	2.750
Period sprovođenja mere: 2026-2030.godine		Tip mere ¹² : Obezbeđenje dobara i pružanje usluga (javne investicije); Regulatorna (za deo koji se odnosi na uključivanje pristupačnosti u urbanističke planove i javne nabavke)					
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:							

¹² Unosi se da li je mera: 1) regulatorna, 2) podsticajna, 3) informativno-edukativna, 4) organizaciono-upravljačko-institucionalna, ili 5) mera obezbeđenja dobara, odnosno pružanja usluga od strane učesnika u planskom sistemu.

<i>Pokazatelj (i) na nivou mere</i>	<i>Jedinica mere</i>	<i>Izvor provere</i>	<i>Početna vrednost 2025</i>	<i>Ciljana vrednost u 2026.god</i>	<i>Ciljana vrednost u 2027.god</i>	<i>Ciljana vrednost u 2028.god</i>	<i>Ciljana vrednost u 2029.god</i>	<i>Ciljana vrednost u 2030.god</i>
<i>Broj promotivnih aktivnosti i kampanja za poslodavce</i>	<i>Broj</i>	<i>Izveštaji GU</i>	0	0	2	2	2	2
<i>Broj radnih mesta prilagođenih potrebama OSI</i>	<i>Broj</i>	<i>Izveštaj</i>	0	0	3	5	7	10
<i>Broj poslodavaca koji koriste subvencije za OSI</i>	<i>Broj</i>	<i>NSZ, Kler, Privredna komora</i>	0	0	3	5	7	10

<i>Naziv aktivnosti</i>	<i>Koordinator aktivnosti</i>	<i>Partneri</i>	<i>Period realizacije</i>	<i>Izvor fin.</i>	<i>Veza sa budžet.</i>	<i>Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD</i>				
						<i>2026.</i>	<i>2027.</i>	<i>2028.</i>	<i>2029.</i>	<i>2030.</i>
3.2.1. <i>Realizacija promotivnih kampanja i radionica za poslodavce o prednostima i podsticajima za zapošljavanje OSI.</i>	<i>KLER / GU za privredu</i>	<i>NSZ, PKS, udruženja OSI, lokalni mediji</i>	2027-2030	<i>Budžet grada</i>		0	100	100	100	100
				<i>Budžet RS</i>		0	100	100	100	100
				<i>Eksterni</i>		0	100	100	100	100
3.2.2. <i>Uvođenje tehničkih i organizacionih subvencija za prilagođavanje radnih mesta i opreme</i>	<i>NSZ / GU za investicije</i>	<i>Javna preduzeća; Javne ustanove; Poslodavci iz privatnog sektora; OCD</i>	2027-2030	<i>Budžet LS</i>		0	250	250	250	250
				<i>Budžet RS</i>		0	250	250	250	250
				<i>Eksterni</i>			500	500	500	500
3.2.3. <i>Uspostavljanje nagrada i priznanja za poslodavce koji primenjuju inkluzivne praksu</i>	<i>GU – Komisija za nagrade</i>	<i>PK, JU, JP OCD, mediji</i>	2027-2030	<i>Budžet LS</i>		0	150	150	150	150
				<i>Budžet RS</i>		0	0	0	0	0
				<i>Eksterni</i>		0	0	0	0	0
3.2.4. <i>Razvoj inkluzivnih digitalnih servisa: web stranice, SMS servisi, info-punktovi za OSI</i>	<i>GU Odeljenje za IT</i>	<i>CSR, NSZ, OCD, IT firme, resorno ministarstvo, međunarodni partneri</i>	2027-2030	<i>Budžet LS</i>		0	100	100	100	100
				<i>Budžet RS</i>		0	0	0	0	0
				<i>Eksterni</i>		0	500	500	500	500
3.2.5. <i>Uspostavljanje mentorske podrške za poslodavce koji prvi put zapošljavaju OSI</i>	<i>GU Odeljenje za privredu</i>	<i>NSZ Filijala Novi Pazar Privredna komora Međ.martneri</i>		<i>Budžet LS</i>		0	100	100	100	100
				<i>Budžet RS</i>		0	200	200	200	200
				<i>Eksterni</i>		0	400	400	400	400

MERA 3.3. Jačanje profesionalne orijentacije, obrazovanja i obuka OSI u skladu sa potrebama tržišta rada

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
GU – Odeljenje za lokalni ekonomski razvoj	Budžet LS		0	0	0	0	0
	Budžet RS		0	0	0	0	0
	Eksterni izvori		0	0	1.000	0	0
Total			0	0	1.000	0	0
Period sprovođenja mere:		Tip mere: Informativno-edukativna; Institucionalno-upravljačko-organizaciona (u delu uspostavljanja baze i prevodilačkih servisa)					
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:							
Pokazatelj (i) na nivou mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025.	Ciljna vrednost u 2026.god	Ciljna vrednost 2027.god	Ciljna vrednost u 2028.god	Ciljna vrednost 2029.god	Ciljna vrednost 2030.god
Izrađena Studija izvodljivosti/opravanosti osnivanja RC za OSI	DA/NE	Studija	Ne	Ne	Ne	Da	Da
Prostor za Radni centar adaptiran i opremljen u skladu sa nalazima Studije	DA/NE	zapisnik o tehničkom prijemu / izveštaj nadzora	NE	NE	NE	NE	DA
Uspostavljen institucionalni i finansijski okvir za rad Radnog centra (doneta odluka i obezbeđena budžetska sredstva)	DA/NE	Odluka osnivanju RC Budžet grada				Da	Da

Naziv aktivnosti	Koordinator aktivnosti	Partneri	Period realizacije	Izvor fin.	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
3.2.1. Izrada Studije izvodljivosti/ opravdanosti uspostavljanja Radnog centra za OSI u skladu sa Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju OSI	KLER	NSZ Filijala obrazovne ustanove, CSR, DZ, Udruženja OSI PK	2028-2030	Budžet LS		0	0	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	1.000	0	0
3.2.2. Obezbeđivanje infrastrukturnih preduslova za uspostavljanje Radnog centra, u skladu sa nalazima Studije izvodljivosti/opravanosti	Kler	NSZ Filijala Novi Pazar, obrazovne ustanove, CSR, DZ, OCD	2027-2030	Budžet LS		0	0	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0		0
				Eksterni		0	0	0	Po proceni Studije	0
3.2.4. Obezbeđivanje institucionalne održivosti Radnog centra, u skladu sa nalazima Studije izvodljivosti/opravanosti	GU za opšte poslove (IT služba)	CSR, škole, NSZ, OCD		Budžet LS		0	0	0	Redovni troškovi	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0

MERA 3.4. Razvoj podrške za samozapošljavanje i socijalno preduzetništvo OSI

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
GU – KLER	Budžet grada		0	500	500	1.000	1.000
	Budžet Republike Srbije		0	500	500	500	500
	Eksterni izvori		0	2.000	2.000	3.000	5.000
Total			0	3.000	3.000	4.500	6.500
Period sprovođenja mere:		Tip mere ¹³ : Organizaciono-upravljačko-institucionalna; Informativno-edukativna					
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere: N/P							

Pokazatelj (i) na nivou mere	Jedinica mere	Izvor provere	Pocetna vrednost sa baznom godinom	Ciljana vrednost u 2026. god.	Ciljana vrednost u 2027. god.	Ciljana vrednost u 2028. god.	Ciljana vrednost u 2029. god.	Ciljana vrednost u 2030. g.		
Broj korisnika start-up programa za OSI		GU / CSR / NSZ	0	0	2	3	4	5		
Broj novoregistrovanih preduzetnika OSI		APR / lokalna baza	0	0	1	1	2	3		
Broj socijalnih preduzeća sa učešćem OSI		GU / OCD / KLER	0	0	1	2	3	4		
Naziv aktivnosti	Koordinator aktivnosti	Partneri	Period realizacije	Izvor fin.	Veza sa program. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
3.4.1 Uspostavljanje start-up programa za OSI: edukacije, mentoring, pravna pomoć i start-up grantovi.	KLER	NSZ, CSR, Udruženja OSI, OCD, resorna min, međ.i partneri	2027-2030	Budžet LS		0	500	500	500	500
				Budžet RS		0	500	500	500	500
				Eksterni		0	2.000	2.000	2.000	2.000
3.4.2 Podrška osnivanju socijalnih preduzeća kroz javne pozive i mentorstvo	KLER	PK, NSZ, CSR, OCD, ministarstva, međ.parterni	2029-203	Budžet LS		0	0	0	500	500
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	3.000	3.000
3.4.3. Promocija uspešnih primera preduzetništva OSI kroz lokalne i digitalne medije	GU odeljenje za informisanje	Lokalne medijske kuće, OCD, uspešni preduzetnici		Budžet LS		0	0	0	Redovni trošak	Redovni trošak
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0

¹³ Unosi se da li je mera: 1) regulatorna, 2) podsticajna, 3) informativno-edukativna, 4) organizaciono-upravljačko-institucionalna, ili 5) mera obezbeđenja dobara, odnosno pružanja usluga od strane učesnika u planskom sistemu.

Posebni cilj 4. Obezbeđivanje dostupne, inkluzivne i kontinuirane zdravstvene zaštite za OSI, uz jačanje prevencije, ranih intervencija, međusektorske saradnje i korišćenje digitalnih alata

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) posebnog cilja:	Gradska uprava Novi Pazar, Odeljenje za društvene delatnosti							
Pokazatelji na nivou/ posebnog cilja,	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025¹⁴	Ciljna vrednost 2026.	Ciljna vrednost 2027.	Ciljna vrednost 2028.	Ciljna vrednost u 2029.	Ciljna vrednost 2030.
Broj osoba sa invaliditetom koje su uključene u preventivne zdravstvene programe i rane intervencije	Broj	Izveštaji Doma zdravlja, izveštaji Zavoda za javno zdravlje	0	≥100	≥150	≥200	≥250	≥300
Broj zdravstvenih i međusektorskih radnika obučanih za inkluzivnu zdravstvenu zaštitu	Broj	Izveštaji o realizaciji obuka, programi obuka, evaluacije učesnika	0	≥25	≥50	≥75	≥100	≥125
Broj digitalnih servisa sa primenjenim standardima digitalne i fizičke pristupačnosti zdravstvenih ustanovai	Broj	Evidencija GU, izveštaji o pristupačnosti, podaci sa portala otvorenih podataka	0	0	0	≥5	≥10	≥10

MERA 4.1: Unapređenje preventivne zdravstvene zaštite i ranih intervencija za decu i odrasle OSI

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programski m budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
Gradska uprava – Odeljenje za DD Dom zdravlja Novi Pazar – Služba za preventivnu zdravstvenu zaštitu	Budžet grada		0	0	0	0	0
	Budžet Republike Srbije		0	0	0	0	0
	Eksterni izvori		0	1.000	1.000	1.000	1.000
Total			0	1.000	1.000	1.000	1.000
Period sprovođenja mere:	2026-2030		Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljačka				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:			N/P				

¹⁴ Napomena: Za većinu pokazatelja ne postoje sistematizovani podaci iz prethodnih godina. Akcioni plan predviđa uspostavljanje sistema praćenja i izveštavanja od trenutka usvajanja dokumenta, na osnovu kog će se meriti ostvarenje ciljeva i ažurirati bazne vrednosti tokom implementacije.

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost 2026.god	Ciljna vrednost 2027.god	Ciljna vrednost 2028.god	Ciljna vrednost 2029.god	Ciljna vrednost 2030.god
Broj sprovedenih preventivnih skrining pregleda za OSI po oblastima	Broj	Izveštaj Zavoda za JZ	0	1	1	1	1	1
Broj dece sa smetnjama u razvoju obuhvaćenih uslugama Razvojnog savetovališta i mobilnih timova	Broj	Izveštaji	0	0	10	20	30	40
Broj angažovanih stručnjaka (psiholog, logoped, somatoped) u okviru preventivnih zdravstvenih timova	Broj	Izveštaj DZ	0	0	3	5	5	7
Broj izrađenih i distribuiranih edukativnih materijala u pristupačnim formatima	Broj	Edukativni materijali	0		1	1	1	1

Naziv aktivnosti	NOSILAC	Partneri	ROK	Izvor fin.	Veza sa budžet.	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
Aktivnost 4.1.1. Organizovanje specifičnih preventivnih programa za OSI (npr. skrining reproduktivnog i mentalnog zdravlja, vakcinacije,);	DZ	ZZJZ, Obrazovne ustanove, Udruženja OSI	2027-2030	Budžet LS		Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.
				Budžet RS	0	0	0	0	0	0
				Eksterni	0	0	0	0	0	0
Aktivnost 4.1.2. Uspostavljanje programa u okviru Razvojnog savetovališta za ranu detekciju razvojnih smetnji kod dece sa invaliditetom u skladu sa prepoznatim potrebama	DZ	CSR, obrazovne ustanove, OCD	2027-2030	Budžet LS	0	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.
				Budžet RS	0	0	0	0	0	0
				Eksterni	0	0	1.000	1.000	1.000	1.000
Aktivnost 4.1.3. Uključivanje stručnjaka (psihologa, defektologa, logopeda) u sve preventivne timove u Domu zdravlja i Savetovalištu;	DZ	CSR Udruženja OSI; obrazovne ustanove,	2027-2030	Budžet LS	0	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.
				Budžet RS	0	0	0	0	0	0
				Eksterni	0	0	0	0	0	0
Aktivnost 4.1.4. Priprema i distribucija edukativnih materijala u pristupačnim formatima za OSI (Brajevo pismo, lako čitljiv format, video materijali sa znakovnim jezikom).	DZ	IT sektor za digitalizaciju materijala	2027-2030	Budžet LS	0	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.
				Budžet RS	0					
				Eksterni	0	0	0	0	0	0

MERA 4.2. Uspostavljanje i širenje dostupnih i pristupačnih zdravstvenih usluga u zajednici za OSI

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026.	2027.	2028.	2029.	2030
Gradska uprava – Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu; Dom zdravlja Novi Pazar i Opšta bolnica Novi Pazar	Budžet grada			1.000	500	500	500
	Budžet Republike Srbije			1.000	500	500	500
	Eksterni izvori			4.000	2.000	2.000	2.000
Total				6.000	3.000	3.000	3.000
Period sprovođenja mere:	2026-2030	Tip mere:	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljivačka				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:	N/P						

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost 2026.	Ciljna vred 2027.	Ciljna vrednost 2028.	Ciljna vrednost 2029.	Ciljna vrednost 2030.
Broj formiranih mobilnih timova	Broj	Odluka o formiranju mobilnih timova	0	0	0	1	1	1
Broj realizovanih kućnih poseta od strane mobilnih timova na godišnjem nivou	Broj	Izveštaji mobilnih timova	0	0	0	60	60	60
Broj rekonstruisanih/opremljenih seoskih ambulanti sa pristupom za OSI	Broj	Ugovor o nabavci radova i opreme	0	0	0	1	2	3
Broj nabavljenih specijalizovanih medicinskih stolica za OSI	Broj	Ugovor o nabavci opreme	0	0	0	1	2	2
Broj korisnika uključenih u usluge psiho socijalne podrške	Broj	Izveštaj pružaoca				10	20	30

Naziv aktivnosti	Nosilac	Partneri	Period	Izvor fin.	Veza sa pr. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
Aktivnost 4.2.1. Formiranje mobilnih timova (lekar, med.sestra, socijalni radnik) za kućne posete teško pokretnim OSI, naročito u ruralnim sredinama;	DZ	GU, CSR,MZ, Udruženja OSI, OCD	2028-2030	Budžet LS			Red.troš.	Red.troš.	Red.troš.	
				Budžet RS			0	0	0	
				Eksterni			0	0	0	
Aktivnost 4.2.2. Sanacija i opremanje ambulanti u selima (Selakovac, Mura, Postenje) sa obezbeđenim minimalnim uslovima rada i pristupačnosti;	Gradska uprava	DZ, MZ	2026-2030	Budžet LS			500	500	500	
				Budžet RS			500	500	500	
				Eksterni			1000	1.000	1.000	
Aktivnost 4.2.3. Nabavka i ugradnja stomatološke i stolice prilagođene OSI u novom KBC-u Novi Pazar;	Gradska uprava	Miz, Fond za ZO;Kancelarija za javna ulaganja	2027	Budžet LS		500	0	0	0	
				Budžet RS		500	0	0	0	
				Eksterni		2.000	0	0	0	

Aktivnost 4.2.4. Nabavka i ugradnja ginekološke stolice prilagođene OSI u novom KBC-u Novi Pazar;	Gradska uprava	Miz, Fond za ZO; Kancelarija za javna ulaganja	2028	Budžet LS		500	0	0	0
				Budžet RS		500	0	0	0
				Eksterni		2.000	0	0	0
Aktivnost 4.2.5. Uvođenje usluga psihosocijalne podrške za osobe sa mentalnim i kognitivnim smetnjama i njihove porodice,	DZ	CSR, Udruženja OSI	2028-2030	Budžet LS			Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.
				Budžet RS			0	0	0
				Eksterni			1.000	1.000	1.000

Posebni cilj 5. Uspostaviti održiv i inkluzivan sistem lokalne socijalne zaštite za decu sa smetnjama u razvoju, OSI i njihove porodice, kroz unapređenje normativnog, institucionalnog, kadrovskog, infrastrukturnog i koordinacionog okvira

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) posebnog cilja:

Gradska uprava Novi Pazar,
Odeljenje za društvene delatnosti

Pokazatelji na nivou/ posebnog cilja	Jedinica mere	Izvor provere	Početa vrednost 2025 ¹⁵	Ciljna vrednost 2026.	Ciljna vrednost 2027.	Ciljna vrednost 2028.	Ciljna vrednost u 2029.	Ciljna vrednost 2030.
Broj opštih akata Skupštine rada Novog Pazara unapređenih u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti i drugim relevantnim propisima.	Broj	Izveštaji GU, usvojeni akti, službeni list	0	1	3	5	7	
Broj uspostavljenih ili funkcionalno unapređenih lokalnih usluga socijalne zaštite (postojećih ili novih)	Broj	Odluke Skupštine, Izveštaji GU, Izveštaji pružaoca	0	0	1	2	3	3
Procenat uvećanja budžetskih izdvajanja za usluge socijalne zaštite u odnosu na 2025.	procenat (%)	Budžet grada NP	0	+1,5%	+3%	+4%	+4,5%	+5,0%
Obuhvat zaposlenih u sistemu socijalne zaštite, obrazovanja, zdravlja i LS obukama od značaja za unapređenje socijalne inkluzije	obuhvat zaposlenih	izveštaji GU, evidencije obuka, planovi obuka	0	+10%	+15%	+20%	+25%	+30%
Broj usvojenih međusektorskih protokola o saradnji	Broj	Protokoli o saradnji, izveštaji GU	0		1	2	3	4
Broj pripremljenih studija izvodljivosti za uspostavljanje međuopštinskih usluga	Broj	Studije izvodljivosti	0	0	0	1	1	

Mera 5.1: Usklađivanje lokalnog normativnog okvira od značaja za unapređenje socijalne zaštite OSI sa Zakonom o socijalnoj zaštiti i drugim relevantnim propisima.

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom (Program/PA/Projekat)	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD					
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina	

¹⁵ Napomena: ne postoje sistematizovani podaci iz prethodnih godina. Akcioni plan predviđa uspostavljanje sistema praćenja i izveštavanja od trenutka usvajanja dokumenta, na osnovu kog će se merit ostvarenje ciljeva i ažurirati bazne vrednosti tokom implementacije.

Gradska uprava	Budžet grada		0	0	0	0	0
Odeljenje za društvene delatnosti	Budžet RS		0	0	0	0	0
	Eksterni izvori		0	0	0	0	0
Total			0	0	0	0	0
Period sprovođenja mere:	2026-2030	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljačka					
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:	Usvajanje Odluke o socijalnoj zaštiti i drugih oštih akata u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti.						

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početa 2025	Ciljna vrednost 2026. god.	Ciljna vred. 2027. god.	Ciljna 2028.	Ciljna vred 2029. god.	Ciljna vred. 2030. god.
Izrađen i usvojena nova ili izmenjena Odluke o socijalnoj zaštiti	Da/Ne	Izveštaj GU		da				
Izrađeni nacrti pojedinačnih odluka o obezbeđivanju i pružanju usluga SZ u skladu sa obavezama propisanim Zakonom o SZ	Da/Ne	Izveštaj GU		da	da			

Naziv aktivnosti	NOSILAC	Partneri	ROK	Izvor fin.	Veza sa program. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
5.1.1. Izrada nove Odluke ili izmena postojeće odluke o socijalnoj zaštiti, donošenje pojedinačnih odluka o obezbeđivanju i pružanju usluga socijalne zaštite koje su obezbeđene u zajednici u skladu sa Odlukom.	GU ODD	Gradsko veće Skupština	2026	Budžet LS		0	0	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		Giz Teh. podrška	0	0	0	0

MERA 5.2. Jačanje organizacionih kapaciteta i kompetencija zaposlenih u sistemu socijalne zaštite

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
Gradska uprava Odeljenje za društvene delatnosti	Budžet grada			0	0	0	0
	Budžet RS			0	0	0	0
	Eksterni izvori			500	500	500	500
Total				500	500	500	500
Period sprovođenja mere:	2026-2030	Tip mere:	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljačka				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:	N/P						

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost 2026.	Ciljna vrednost 2027.	Ciljna vrednost 2028.	Ciljna vrednost 2029.	Ciljna vrednost 2030.
Sprovedena procena kompetencija zaposlenih u javnim ustanovama i OCD u oblasti rada sa OSI i DSR, sa izrađenim Godišnjim planom obuka	Da/Ne	Izveštaj GU	0	0	1	1	1	1
Organizovano minimum jedna obuka na temu inkluzije, pristupačnosti i podrške OSI i DSR, za zaposlene u Gradskoj upravi, CSR-u, obrazovnim i zdravstvenim ustanovama	Broj	Izveštaj GU	0	1	1	1	1	1

Naziv aktivnosti	Nosilac	Partneri	Period	Izvor fin.	Veza sa pr. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
5.2.1. Procena kompetencija zaposlenih u javnom sektoru i izrada Plana obuka na godišnjem nivou	GU - Odeljenje za d.d.	GU Odeljenje LJR, CSR, resorne ustanove	2027-2030	Budžet LS		Red. troš.	Red. troš.	Red. troš.	Red. troš.	Red. troš.
				Budžet RS			0	0	0	0
				Eksterni			0	0	0	0
5.2.2. Organizovanje obuka za zaposlene u javnom sektoru skladu sa Planom obuka	GU - OLJR	GU DD, CSR, resorne ustanove	2027-2030	Budžet LS		Redovni poslovi	Redovni	Redovni	Redovni	
				Budžet RS						
				Eksterni			500	500	500	500

MERA 5.3. Unapređenje postojećih i uspostavljanje novih održivih usluga u zajednici za OSI, DSR i njihove porodice

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. god.	2027. god.	2028. g.	2029. god.	2030. god.
	Budžet grada		300	600	1.000	2.000	3.000
	Budžet RS						
	Eksterni izvori		3.000	3.000	2.500	2.000	1.000
	Total		3.300	3.600	3.500	4.000	4.000
Period sprovođenja mere:	2026-2030.	Tip mere:	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljačka				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:	N/P						

		šifra PA ili projekta)					
GU - Odeljenje za društvene delatnosti	Budžet grada		0	0	0	0	0
	Budžet RS		0	0	0	0	0
	Eksterni izvori		0	0	0	0	0
Total			0	0	0	0	0
Period sprovođenja mere:	2026-2030.	Tip mere	informativno-edukativna; organizaciono-upravljačko-institucionalna; obezbeđivanje usluga				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:		Sporazumi o međusektorskoj saradnji					

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025.	Ciljana vrednost 2026.	Ciljana vrednost 2027.	Ciljana vrednost 2028.	Ciljana vrednost 2029.	Ciljana vrednost u 2030.
Usvojeni protokoli o međusektorskoj saradnji između javnog, civilnog i privatnog sektora u obezbeđivanju i pružanju usluga socijalne zaštite za osobe sa invaliditetom	Da/Ne	Protokoli o saradnji	0		2	2	3	4

Naziv aktivnosti	Nosilac	Partneri	Period realizacije	Izvor fin.	Veza sa pr. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
5.4.1. Izrada i usvajanje protokola o međusektorskoj saradnji	GU	Resorne insitucije, udruženja građana i privatni sektor		Budžet LS		0	Red.tr.	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0

MERA 5.5. Uspostavljanje međuopštinske saradnje u obezbeđivanju usluga socijalne zaštite

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
Gradska uprava, Odeljenje za društvene delatnosti	Budžet grada		0	0	0	0	0
	Budžet Republike Srbije		0	0	0	0	0
	Eksterni izvori		0	0	1,300	1,300	1,800
Total			0	0	1,300	1,300	1,500
Period sprovođenja mere:	2026-2030.	Tip mere	informativno-edukativna; organizaciono-upravljačko-institucionalna; obezbeđivanje usluga				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:		Međuopštinski sporazumi od značaja za uspostavljanje usluga socijalne zaštite u skladu sa nalazima i preporukama studija izvodljivosti/opravanosti					

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početa vrednost 2025.	Ciljana vrednost 2026.	Ciljana vrednost 2027.	Ciljana vrednost 2028.	Ciljana vrednost 2029.	Ciljana vrednost u 2030.
Izrađene studije izvodljivosti za obezbeživanje/uspostavljene dve međuopštinske usluge (predah smeštaj, stanovanje uz podršku)	Broj	Studije izvodljivosti	0		1	1		
Izrađeni predlozi projekta u skladu sa nalazima studija	Broj						1	1

Naziv aktivnosti	Nosilac	Partneri	Period realizacije	Izvor fin.	Veza sa pr. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
5.5.1. Izrada studije opravdanosti/izvodljivosti međuopštinske usluge predah smeštaja na međuopštinskom nivou;	GUODD	Susedne opštine, donatori, nacionalni i međunarodni partneri	2026-2030	Budžet LS	Program 11					
				Budžet RS						
				Eksterni			800	800		
5.5.2. Izrada predloga projekta za uspostavljanje usluge predah smeštaja na osnovu izrađene studije	GUODD	Susedne opštine, donatori, nacionalni i međunarodni partneri	2026-2030	Budžet LS						
				Budžet RS						
				Eksterni					1.000	
5.5.3. Izrada studije opravdanosti/izvodljivosti za stanovanje uz podršku	GUODD	Susedne opštine, donatori, nacionalni i međunarodni partneri	2026-2030	Budžet LS						
				Budžet RS						
				Eksterni						
5.5.4. Izrada predloga projekta za uslugu stanovanja uz podršku	GUODD	Susedne opštine, donatori, nacionalni i međunarodni partneri	2026-2030	Budžet LS						
				Budžet RS						
				Eksterni			500	500	500	

MERA 5.6. Uspostavljanje sistema za praćenje i vrednovanje efekata usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave								
Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD					
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina	
Gradska uprava, Odeljenje za društvene delatnosti.	Budžet grada		0	0	0	0	0	
	Budžet Republike Srbije		0	0	0	0	0	
	Eksterni izvori		0	0	0	0	0	
Total			0	0	0	0	0	
Period sprovođenja mere:	2026-2030.	Tip mere	informativno-edukativna; organizaciono-upravljačko-institucionalna; obezbeđivanje usluga					

Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:	N/P
---	-----

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025.	Ciljana vrednost 2026.	Ciljana vrednost 2027.	Ciljana vrednost 2028.	Ciljana vrednost 2029.	Ciljana vrednost u 2030.
Razvijena i usvojena metodologija praćenja i vrednovanja usluga	Da/Ne	Izražena metodologija	0	0	1	0		
Uspostavljen funkcionalan digitalni alat za praćenje usluga	Da/Ne	Izrađen digitalni alat	0	0	0	1		
Zaposleni u CSR-u, Gradskoj upravi i javnim ustanovama obučeni za primenu alata i izveštavanje	Broj	Izveštaj o realizovanim obukama	0	0	0	1		
Izrada godišnjeg izveštaja sa preporukama za unapređenje kvaliteta i dostupnosti usluga na osnovu rezultata praćenja i vrednovanja	Da/Ne	Godišnji izveštaj	0	0	0	0	1	1

Naziv aktivnosti	Nosilac	Partneri	Period realizacije	Izvor fin.	Veza sa pr. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
5.6.1. Uspostavljanje lokalnog sistema praćenja i vrednovanja: izrada metodologije izveštavanja, uvođenje digitalnog alata kompatibilnog sa e-Socijalnom kartom, obuka zaposlenih.	GU - ODD	CSR, javne ustanove	2026-2030	Budžet LS		Red.troš.	Red.troš.	Red.troš.	Red.troš.	Red.troš.
				Budžet RS						
				Eksterni	0	0	0	0	0	
5.6.2. Uspostavljanje kontinuiranog procesa vrednovanja uticaja usluga na korisnike, porodice i pružaoce usluga.	GU - ODD	CSR, javne ustanove, OCD	2027-2030	Budžet LS		Red.troš.	Red.troš.	Red.troš.	Red.troš.	Red.troš.
				Budžet RS	0	0	0	0	0	
				Eksterni	0	0	0	0	0	

Posebni cilj 6. Obezbediti ravnopravan pristup deci sa smetnjama u razvoju i OSI kulturnim sadržajima i javnom kulturnom životu zajednice, kroz razvoj inkluzivne prakse, promociju umetničkog stvaralaštva i unapređenje digitalne i informaciono-komunikacione pristupačnosti.								
Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) posebnog cilja:				Gradska uprava Novi Pazar, Odeljenje za društvene delatnosti				
Pokazatelji na nivou/ posebnog cilja	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025/16	Ciljna vrednost 2026.	Ciljna vrednost 2027.	Ciljna vrednost 2028.	Ciljna vrednost u 2029.	Ciljna vrednost 2030.
Broj kulturnih ustanova i organizacija koje sprovode inkluzivne programe	Broj	Programi rada ustanova kulture i organizacija Izveštaji o radu ustanova kulture	0	1	2	3	4	5
Broj kulturnih projekata javno finansiranih koji uključuju ili vode umetnici sa invaliditetom	Broj	Izveštaj GU Odeljenje za društvene delatnosti	0	≥5 (ukupno), od toga ≥1 vođeno od strane OSI	≥5 (ukupno), od toga ≥2 vođeno od strane OSI	≥6 (ukupno), od toga ≥2 vođeno od strane OSI	≥8 (ukupno), od toga ≥3 vođeno od strane OSI	≥10 (ukupno), od toga ≥5 vođeno od strane OSI
Funkcionalnost i korišćenje digitalne platforme sa multimedijalnim inkluzivnim sadržajem (uključujući objavljene sadržaje i broj korisnika)	Da/Ne + Broj	Platforma (analitika), GU izveštaji	0	0	Da / ≥3 sadržaja	Da / ≥5 sadržaja	Da / ≥7 sadržaja	Da / ≥10 sadržaja

Mera 6.1: Razvoj pristupačne i inkluzivne kulturne ponude na lokalnom nivou							
Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
Gradska uprava Odeljenje za društvene delatnosti	Budžet grada		0	120	120	120	120
	Budžet Republike Srbije		0	0	0	0	0
	Eksterni izvori		0	240	1.240	240	240
Total				380	1.000	380	380
Period sprovođenja mere:	2026-2030	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljačka					

16 Napomena: Za većinu pokazatelja ne postoje sistematizovani podaci iz prethodnih godina. Akcioni plan predviđa uspostavljanje sistema praćenja i izveštavanja od trenutka usvajanja dokumenta, na osnovu kog će se meriti ostvarenje ciljeva i ažurirati bazne vrednosti tokom implementacije.

Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:	N/P
---	-----

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost 2026.god	Ciljna vrednost 2027.god	Ciljna vrednost 2028.god	Ciljna vrednost 2029.god	Ciljna vrednost 2030.god
Broj realizovanih kulturnih programa godišnje	Broj	Izveštaj GU	0	≥1	≥2	≥2	≥3	≥3
Broj ustanova kulture koje su uključile inkluzivne sadržaje u svoje godišnje planove rada	Broj	Izveštaj GU	0	≥1	≥2	≥2	≥3	≥3
Razvijena i javno dostupna digitalna platforma za inkluzivnu kulturu	Da/Ne	Izveštaj GU	0					
Objavljeno najmanje 10 multimedijalnih sadržaja na digitalnoj platformi	Broj	Izveštaj GU	0	2	5	8	9	10
Minimum 10 zaposlenih u sektoru kulture prošlo obuke iz oblasti inkluzivne komunikacije, pristupačnosti sadržaja i participativnih praksi u kulturi	Broj	Izveštaj GU	0	3	5	6	8	10
Sprovedeno anketno ispitivanje zadovoljstva OSI i njihovih porodica kulturnom ponudom	Da/Ne	Izveštaj GU	0	Da	Da	Da	Da	Da

Naziv aktivnosti	NOSILAC	Partneri	Period	Izvor fin.	Veza sa program. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
Aktivnost 6.1.1. Uključiti inkluzivne sadržaje u godišnje planove rada ustanova kulture.	GU-ODD	Ustanove kulture, OCD	2028	Budžet LS		0	0	0	0	0
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0
Aktivnost 6.1.2. Razviti pristupačnu digitalnu platformu sa multimedijalnim sadržajem Obezbediti opremu i tehničku podršku za produkciju i distribuciju sadržaja.			2029	Budžet LS				0		
				Budžet RS						
				Eksterni				1.000		
Aktivnost 6.1.3. Jačanje kapaciteta				Budžet LS		120	120	120	120	

zaposlenih u kulturi za rad sa osobama sa invaliditetom – realizacija obuka				Budžet RS						
				Eksterni			240	240	240	240

MERA 6.2. Promocija umetničkog stvaralaštva OSI i podsticanje inkluzije kroz javno finansiranje									
Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD						
			2026.	2027.	2028.	2029.	2030.		
Gradska uprava Odeljenje za kulturu	Budžet grada			750	750	750	750	750	
	Budžet Republike Srbije								
	Eksterni izvori			500	500	500	500	500	
Total									
Period sprovođenja mere:	2026-2030		Tip mere:	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljačka					
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:		N/P							

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost 2026.	Ciljna vrednost 2027.	Ciljna vrednost 2028.	Ciljna vrednost 2029.	Ciljna vrednost 2030.
Inkluzivni kriterijum uveden u javni konkurs za sufinansiranje programa u kulturi	Da/Ne	Konkursna dokumentaciju	ne	Ne	Da	Da	Da	Da
Minimum 10% ukupnih sredstava iz budžeta za kulturu usmereno na inkluzivne kulturne projekte	Da/ne	Budžet grada	0	Ne	Da	Da	Da	Da
minimum 10% projekata koje vode sami umetnici sa invaliditetom ili njihove organizacije podržanih u okviru konkursa za kulturu	Da/ne	Odluka konkursne komisije Izveštaji nosioca projekata	0	Ne	Da	Da	Da	Da

Naziv aktivnosti	Nosilac	Partneri	Period	Izvor fin.	Veza sa pr. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
Aktivnost 6.2.1. Uključivanje inkluzivnih kulturnih programa u javni konkurs za finansiranje u oblasti kulture (uz obavezni kriterijum – minimum 10% sredstava za	GU-OzK	Ustanove kulture UG OSI	2026-2030	Budžet LS			500	500	500	500
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0

projekte koji uključuju OSI); izrada smernica i kriterijuma za evaluaciju i praćenje ovih projekata.										
Aktivnost 6.2.2. Organizacija godišnjih festivala, izložbi i performansa umetnika sa invaliditetom, te promocija njihovog rada kroz lokalne i digitalne medije.				Budžet LS		0	250	250	250	250
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	500	500	500	500

Posebni cilj 7. Omogućen ravnopravan pristup deci sa smetnjama u razvoju i OSI sportskim aktivnostima i rekreaciji kroz razvoj inkluzivnih sportskih programa

Organizaciona jedinica odgovorna za ostvarivanje				Gradska uprava Novi Pazar, Odeljenje za društvene delatnosti				
Pokazatelji na nivou/ posebnog cilja	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025/17	Ciljna vrednost 2026.	Ciljna vrednost 2027.	Ciljna vrednost 2028.	Ciljna vrednost u 2029.	Ciljna vrednost 2030.
Broj inkluzivnih sportskih programa sa aktivnim učešćem dece i mladih sa smetnjama u razvoju i invaliditetom	Broj	Izveštaji GU, Sportski savez, škole	0	≥3 godišnje	≥3 godišnje	≥3 godišnje	≥3 godišnje	Ukupno ≥15
Broj sertifikovanih trenera i nastavnika fizičkog vaspitanja osposobljenih za inkluzivni rad sa decom i mladima sa invaliditetom	Broj	Evidencija JU za sport o obukama i sertifikatima,	0	≥5	≥10	≥15	≥20	Ukupno ≥25
Postojanje i korišćenje funkcionalne digitalne platforme sa informacijama o inkluzivnim sportskim programima za OSI	Da/ne	GU – Odeljenje za IT; dostupnost platforme	0	Ne	Ne	Da	Da	Da

Mera 7.1: Razvoj lokalne inkluzivne sportske ponude i programa

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
GU-Odeljenje za društvene delatnosti- sektor za sport Sportski savez Grada Novog Pazara	Budžet grada						
	Budžet Republike Srbije						
	Eksterni izvori						

17 Napomena: Za većinu pokazatelja ne postoje sistematizovani podaci iz prethodnih godina. Akcioni plan predviđa uspostavljanje sistema praćenja i izveštavanja od trenutka usvajanja dokumenta, na osnovu kog će se meriti ostvarenje ciljeva i ažurirati bazne vrednosti tokom implementacije.

Total						
Period sprovođenja mere:	2026-2030	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljačka				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:	N/P					

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost 2026.god	Ciljna vrednost 2027.god	Ciljna vrednost 2028.god	Ciljna vrednost 2029.god	Ciljna vrednost 2030.god
Organizovane minimum 2 javne sportske manifestacije godišnje sa aktivnim učešćem OSI	Broj	Izveštaji	0		1	1	2	2
Organizovane minimum 3 inkluzivna sportska programa godišnje, sa učešćem dece sa smetnjama u razvoju ,mladih i odraslih OSI	Broj	Izveštaji	0	1	2	3	3	3

Naziv aktivnosti	NOSILAC	Partneri	ROK	Izvor fin.	Veza sa program. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
Aktivnost 7.1.1: Organizovanje inkluzivnih sportskih radionica „Igramo zajedno“.	Sportski savez	Ustanova za sport, škole, sportski klubovi, udruženja	2026-2030	Budžet LS		0	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.
				Budžet RS						
Eksterni					0	0	0	0	0	
Aktivnost 7.1.2: Promocija učešća OSI u lokalnim sportskim manifestacijama.										
Budžet LS					0	Red.akt.	Red.akt.	Red. Akt.	Red.akt.	
Budžet LS					0	0	0	0	0	
		Eksterni		0	0	0	0	0		

MERA 7.2. Jačanje institucionalnih i kadrovskih kapaciteta za inkluzivni sport							
Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026.	2027.	2028.	2029.	2030
Gradska uprava - Odeljenje za društvene delatnosti	Budžet grada		250	250	300	350	400
	Budžet Republike Srbije		0	0	0	0	0
	Eksterni izvori		0	250	200	150	100
Total							
Period sprovođenja mere:	2026-2030	Tip mere:	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljačka				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:	N/P						

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost 2026.	Ciljna vrednost 2027.	Ciljna vrednost 2028.	Ciljna vrednost 2029.	Ciljna vrednost 2030.
Broj realizovanih obuka za trenere i nastavnike fizičkog vaspitanja u oblasti inkluzivnog sporta na godišnjem nivou	Broj	Izveštaji JU za sport	0	0	1	1	1	1
Iznos sredstava u budžetu grada opredeljen za inkluzivni sport	Da/Ne	Budžet grada	0	0	250	300	400	500
Broj sportskih klubova i organizacija koje su dobile finansijsku podršku na osnovu inkluzivnih programa	Broj	Izveštaj GU Odeljenje za dr.delatnosti	0	0	1	3	5	7
Broj dece i mladih sa invaliditetom uključenih u organizovane sportske aktivnosti kroz podržane programe	Broj	Izveštaji JU za sport	0	5	10	15	20	25
Broj zajedničkih inicijativa /manifestacija organizovanih u partnerstvu sportskih klubova sa udruženjima OSI	Broj	Izveštaji JU za sport	0	1	2	3	4	5

Naziv aktivnosti	Nosilac	Partneri	Period	Izvor fin.	Veza sa pr. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
Aktivnost 7.2.1: Edukacija sportskih radnika i nastavnika fizičke kulture. Organizovati sertifikovane obuke u saradnji sa Paraolimpijskim komitetom	GU-ODD	Sportski savez NP; JU za sport;; Udruž. OSI i roditelja; Obrazovne ustanove; Paraolimpijski komitet Srbije;	2026 - 2030	Budžet LS		0	0	0	0	0
				Budžet RS						
				Eksterni		150	150	150	150	
Aktivnost 7.2.2: Uspostavljanje kriterijuma za finansiranje inkluzivnog sporta po osnovu konkursa za sportska udruženja. U javni poziv za finansiranje sportskih programa uvesti obavezni kriterijum	GU-ODD	Sportski savez NP; JU za sport;; Udruž. OSI i roditelja; Obrazovne ustanove; Paraolimpijski komitet Srbije;	2026 - 2030	Budžet LS		250	300	350	400	
				Budžet RS						
				Eksterni		250	200	150	100	

inkluzije. Predvideti sredstva u budžetu grada za podršku klubovima koji uključuju OSI.									
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Posebni cilj 8. Promocija učešća OSI u javnom životu i borba protiv stereotipa

Organizaciona jedinica odgovorna za ostvarenje posebnog cilja:				Gradska uprava Novi Pazar, Odeljenje za društvene delatnosti				
Pokazatelji na nivou/ posebnog cilja	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025/18	Ciljna vrednost 2026.	Ciljna vrednost 2027.	Ciljna vrednost 2028.	Ciljna vrednost u 2029.	Ciljna vrednost 2030.
Broj formalno uspostavljenih i funkcionalnih mehanizama za učešće OSI u donošenju odluka (npr. Savet za socijalno uključivanje OSI, učešće u odborima, konsultacije)	Broj	Odluke i zapisnici Gradskog veća, Skupštine, izveštaji GU	0	≥3	≥3	≥3	≥3	≥3
Udeo javnih događaja i konsultacija sa obezbeđenim pristupom i podrškom za OSI (npr. fizička i digitalna pristupačnost, tumači, asistenti)	%	Izveštaji Gradske uprave, javne nabavke, evidencija sa događaja	0	≥20%	≥30%	≥40%	≥45%	≥50%
Broj građana sa invaliditetom koji su direktno uključeni u građanske, političke i javne aktivnosti	Broj	Izveštaji o realizaciji programa	0	≥10	≥20	≥30	≥40	≥50

MERA 8.1: Uspostavljanje inkluzivnih savetodavnih i konsultativnih mehanizama za učešće OSI u lokalnim procesima odlučivanja

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje (koordinisanje sprovođenja) mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
Gradska uprava – Odeljenje za društvene delatnosti	Budžet grada		0	0	0	0	0
	Budžet Republike Srbije		0	0	0	0	0

18 Napomena: Za većinu pokazatelja ne postoje sistematizovani podaci iz prethodnih godina. Akcioni plan predviđa uspostavljanje sistema praćenja i izveštavanja od trenutka usvajanja dokumenta, na osnovu kog će se meriti ostvarenje ciljeva i ažurirati bazne vrednosti tokom implementacije.

	Eksterni izvori		0	0	0	0	0
Total					0	0	0
Period sprovođenja mere:	2026-2030	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljačka					
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:	N/P						

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025	Ciljna vrednost 2026.god	Ciljna vrednost 2027.god	Ciljna vrednost 2028.god	Ciljna vrednost 2029.god	Ciljna vrednost 2030.god
Usvojena i objavljena Odluka o formiranju Saveta za socijalno uključivanje OSI	Da/Ne	Odluka o formiranju Saveta	0	da				
Usvojen Pravilnik o radu Saveta	Da/Ne	Pravilnik o radu	0	da				
Broj članova Saveta iz redova udruženja OSI	Broj	Odluka o formiranju Saveta	0	5				
Broj održanih sednica Saveta godišnje	Broj	Izveštaji	0	1	2	3	4	4

Naziv aktivnosti	NOSILAC	Partneri	Period	Izvor fin.	Veza sa program. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
Aktivnost 8.1.1. Formirati Savet za socijalno uključivanje OSI kao stalno savetodavno telo Skupštine. Definirati jasan mandat, kriterijume i način izbora članova Saveta, uz zastupljenost svih tipova invaliditeta	Gradsko veće	GU Odeljenje za DD, JU i JP, Udruženja OSI OCD	2026	Budžet LS		Red.akt.	Red.akt.	Red. Akt.	Red.akt.	Red.adkt
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0
Aktivnost 8.1.2. Uspostaviti praksu	GU Odeljenje za DD		2026-2030	Budžet LS		Red.akt.	Red.akt.	Red. Akt.	Red.akt.	Red.adkt
				Budžet RS		0	0	0	0	0

redovnog pozivanja predstavnika udruženja OSI na sednice tematskih odbora, javne rasprave i konsultacije.				Eksterni		0	0	0	0	0
Aktivnost 8.1.3. Organizovati godišnje javno izveštavanje Saveta o svom radu i predlozima prema Skupštini i javnosti u cilju obezbeđivanja transparentnosti i jačanja uticaja predloga Saveta	Savet za soc.uključivanje OSI		2026-2030	Budžet LS		Red.akt.	Red.akt.	Red. Akt.	Red.akt.	Red.adkt
				Budžet RS		0	0	0	0	0
				Eksterni		0	0	0	0	0

MERA 8.2. Osnaživanje OSI za aktivno građansko i političko učešće

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenjemere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
Gradska uprava Odeljenje za društvene delatnosti,	Budžet LS				Red.tr.	Red.tr.	Red.tr.
	Budžet RS						
	Eksterni izvori			250	250	250	
Total							
Period sprovođenja mere:	2026-2030.	Tip mere:	Obrazovno-edukativna; Institucionalno-upravljачka				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:		N/P					

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025.	Ciljna vrednost u 2026.	Ciljna vrednost 2027.	Ciljna vred. 2028.	Ciljna vrednost u 2029.	Ciljna vrednost u 2030.
Broj realizovanih edukativnih radionica za OSI u okviru programa „Ja učestvujem“	Broj	Izveštaji o realizovanim radionicama				2	2	2
Broj OSI koje su učestvovalе u programu „Ja učestvujem“	Broj	Izveštaji o realizovanim radionicama				10	20	30

Naziv aktivnosti	Nosilac	Partneri	Period realizacije	Izvor fin.	Veza sa budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
Aktivnost 8.2.1. Pokrenuti lokalni edukativni program „Ja učestvujem!“ za decu, mlade i odrasle OSI.	GU-ODD	Udruženja OSI, lokalna izborna komisija, Skupština grada, obrazovne ustanove	2028-2030	Budžet LS				Red.akt.	Red.akt.	Red.akt.
				Budžet RS						
				Eksterni			250	250	250	

MERA 8.3. Promocija učešća OSI u javnom životu i borba protiv stereotipa

Organizaciona jedinica odgovorna za sprovođenje mere	Izvor finansiranja	Veza sa programskim budžetom (šifra PA ili projekta)	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
			2026. godina	2027. godina	2028. godina	2029. godina	2030. godina
Gradska uprava	Budžet grada			100	100	100	100
	Budžet Republike Srbije						
	Eksterni izvori			250	250	250	250
Total							
Period sprovođenja mere:	2026-2030.	Tip mere	informativno-edukativna; organizaciono-upravljačko-institucionalna; obezbeđivanje usluga				
Propisi koje je potrebno izmeniti/usvojiti za sprovođenje mere:		N/P					

Pokazatelj (i) na nivou/ mere	Jedinica mere	Izvor provere	Početna vrednost 2025.	Ciljana vrednost 2026.	Ciljana vrednost 2027.	Ciljana vrednost 2028.	Ciljana vrednost 2029.	Ciljana vrednost u 2030.
Broj škola i ustanova koje su učestvovala u godišnjoj kampanji	Broj	Izveštaj o realizaciji kampanje						
Broj OCD i udruženja OSI koje su učestvovala u kampanji na god. nivou	Broj	Izveštaj o realizaciji kampanje						

Naziv aktivnosti	Nosilac	Partneri	Period realizacije	Izvor fin.	Veza sa pr. budžetom	Ukupno procenjena finansijska sredstva po izvorima finansiranja u 000 RSD				
						2026.	2027.	2028.	2029.	2030.
Aktivnost 6.4.1. Sprovesti kampanju „Glas koji se čuje“ u saradnji sa lokalnim medijima	GU-ODD	Obrazovne ustanove, OCD, lokalni, regionalni i	2027-2030	Budžet LS			100	100	100	100
				Budžet RS						
				Eksterni			150	150	150	150

i udruženjima OSI na godišnjem nivou.		nacionalni mediji								
Aktivnost 6.4.2. Izraditi i distribuirati edukativne materijale u školama i institucijama o pravu OSI na učešće u javnom i političkom životu (sredstava za finisanje programa/projekata UG po osnovu javnog konkursa	GU-ODD	Obrazovne ustanove, OCD	2070-2030	Budžet LS						
				Budžet RS						
				Eksterni			100	100	100	100